

Venjans, Solleröns och Våmhus kyrkor

SVERIGES KYRKOR

DALARNA

MATS BERGMAN

Venjans, Solleröns och Våmhus kyrkor

Venjans, Solleröns och Våmhus kyrkor

MORA TINGSLAG, DALARNA

Av MATS BERGMAN

VOLYM 211 AV SVERIGES KYRKOR, KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

GRUNDAT AV SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

UTGIVET AV RIKSANTIKVARIEÄMBETET OCH KUNGL VITTERHETS HISTORIE

OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

Almqvist & Wiksell International Stockholm 1989

REDAKTIONSKOMMITTÉ: ERIK CINTHIO, ALLAN ELLENIUS,
EVALD GUSTAFSSON, R AXEL UNNERBÄCK

UTGIVET MED BIDRAG FRÅN
ARLA COLDINU ORDEN

Denna beskrivning ingår även i "Mora. Ur Mora, Sollerö, Venjans och Våmhus socknars historia". 2. Mora 1988. Utgiven av Mora kommun under redaktion av Täpp John-Erik Pettersson.

Beskrivningen av kyrkorna i Venjan, Sollerön och Våmhus är avslutad i juni 1988. Excerpteringen är utförd av fil.kand. Inga Serrander samt författaren. Översättningen till engelska av bildtexter och sammanfattning har utförts av Louise Setterwall. Bildmaterial, anteckningar och excerpter förvaras i ATA samt Mora bygdearkiv.

*Omslagsbilden återger ett kalkkläde i Sollerö kyrka, daterat 1673.
På omstående sida Venjans sockens sigill 1734. Foto: RA.*

MALUNGS BOKTRYCKERI AB, MALUNG 1989

ISSN 0284-1894

ISBN (häftad) 91-7192-779-4

(bunden) 91-7192-778-6

Innehåll

VENJANS SOCKENS KYRKOR	321
<i>Omgivningar och kyrkogård</i>	321
<i>Härbren, benhus och bodar</i>	322
<i>Klockstapel</i>	323
DEN ÄLDSTA KYRKAN	323
<i>Kyrkobyggnaden</i>	324
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	326
<i>Målningar</i>	328
<i>Inredning och inventarier</i>	328
1796 ÅRS KYRKA	338
<i>Kyrkobyggnaden</i>	339
<i>Kyrkans byggnadshistoria 1796–1915</i>	343
<i>Inredning</i>	354
DEN NUVARANDE KYRKAN	359
<i>Kyrkobyggnaden</i>	359
<i>Glasmålning</i>	368
<i>Kyrkans byggnadshistoria från 1916</i>	368
<i>Inredning och inventarier</i>	376
KÄTTBO KAPELL	404
<i>Omgivningar</i>	404
<i>Kapellbyggnaden</i>	405
<i>Kapellets byggnadshistoria</i>	406
<i>Inredning och inventarier</i>	409
SIKNÄS KAPELL	412
<i>Omgivningar och kyrkogård</i>	412
<i>Bårhus</i>	412
<i>Klockstapel</i>	412
<i>Kapellbyggnaden</i>	412
<i>Kapellets byggnadshistoria</i>	416
<i>Inredning och inventarier</i>	418
SOLLERÖ SOCKENS KYRKOR	424
DET GAMLA KAPELLET	425
<i>Kapellplatsen</i>	425
<i>Kyrkhärbre</i>	426

<i>Klockstapel</i>	426
<i>Kapellbyggnaden</i>	426
<i>Kapellets byggnadshistoria</i>	430
<i>Målningar</i>	432
<i>Inredning och inventarier</i>	433
DEN NUVARANDE KYRKAN	440
<i>Omgivningar och kyrkogård</i>	440
<i>Bårhus</i>	446
<i>Kyrkobyggnaden</i>	446
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	457
<i>Inredning och inventarier</i>	462
GESUNDA BÖNHUS	504
<i>Omgivningar och klockstapel</i>	504
<i>Bönhuset</i>	504
<i>Byggnadshistoria</i>	505
<i>Inredning och inventarier</i>	505
VÅMHUS SOCKENS KYRKOR	507
<i>Omgivningar</i>	507
DET GAMLA KAPELLET	507
<i>Kapelltomten</i>	508
<i>Kyrkhärbre</i>	508
<i>Kapellbyggnaden</i>	508
<i>Kapellets byggnadshistoria</i>	511
<i>Målningar</i>	512
<i>Inredning och inventarier</i>	513
DEN NUVARANDE KYRKAN	518
<i>Kyrkogård</i>	518
<i>Bårhus och bodar</i>	519
<i>Kyrkobyggnaden</i>	519
<i>Kyrkans byggnadshistoria</i>	529
<i>Inredning och inventarier</i>	534
SAMMANFATTNING	560
FÖRKORTNINGAR	566
EFTERORD	566
ORDFÖRKLARINGAR	567
NOTER	568
KÄLLOR OCH LITTERATUR	581
SUMMARY	591
CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS	593

Förord

I den första delen av Mora kommuns monografi *Mora. Ur Mora, Sollerö, Venjans och Våmhus socknars historia* ingick en utförlig beskrivning om Mora kyrka, tillkommen i samarbete mellan sockenbokskommittén och Sveriges Kyrkor. Avsnittet om kyrkan var så utformat att det med viss komplettering skulle kunna publiceras som en separat volym i Sveriges kyrkors monografiserie, vilket också skedde 1984.

Den nu föreliggande volymen om Venjans, Solleröns och Våmhus kyrkor är resultatet av ett fortsatt samarbete med sockenbokskommittén, som i den år 1988 utgivna andra delen av monografien också publicerar beskrivningar över dessa kyrkor. Författare är här, liksom beträffande Mora kyrka, antikvarie Mats Bergman. Mora kommun har svarat för författarens och redaktörens arvode samt stora delar av kostnaderna för fotograferingen.

Genom att volymen utges som separatträck avviker den utseendemässigt från Sveriges Kyrkors vanliga layout och typsnitt. På grund av Sveriges Kyrkors ansträngda ekonomiska situation har det inte varit möjligt att förse volymen med nya kolumntitlar och separat paginering.

Publiceringen i Sveriges Kyrkor har möjliggjorts genom ett generöst anslag från Arla Coldinu Orden, för vilket vi framför ett varmt tack. Vålvillig ekonomisk hjälp till publiceringen har också i ett tidigare skede lämnats av Sollerö och Våmhus församlingar samt framlidne byggmästaren Anders Diös.

Vi riktar ett tack till sockenbokens redaktionskommitté och dem som under arbetets gång varit ordförande — Nils Legranäs († 1985), Ingemar Mossberg och Erik Svensson — samt sekreterarna Karl-Arne Sandvik och Barbro Barving. Morabokens redaktör, Tapp John-Erik Pettersson, tackas varmt för det grannliga redaktionsarbetet. Ett flertal andra personer som på olika sätt bistått vid publiceringsarbetet apostroferas på sidan 566.

Stockholm i juli 1989

Erik Cinthio   Allan Ellenius   Evald Gustafsson   R. Axel Unnerbäck

KYRKOR OCH KAPELL I VENJANS, SOLLERÖ OCH VÅMHUS SOCKNAR

Av Mats Bergman

VENJANS SOCKENS KYRKOR

Omgivningar och kyrkogård

Venjans kyrka är belägen på en liten höjd mellan Vanån i norr och öster samt den lilla sjön Kyrktjärn i söder. Prästgården ligger ett stycke nordväst om kyrkan, medan kyrkbyn med skola och affärer återfinns norr om kyrkan på andra sidan Vanån. Ett 1939 uppfört kommunalhus med 1962 tillbyggt bibliotek är beläget i sydöst och väster om detta finns parkeringsplatser.

Kyrkogården sluttar mot söder. Den omges av låga sandstenskallmurar i öster, norr och väster och är terrasserad i söder. I öster finns en ingång med spetsiga grindstolpar av huggen sandsten och svartmålad dubbla järngrindar med snedställda spjälor, troligen samma som inköptes från Johannisholm 1843 (räk.). I väster finns sedan 1973 ett arrangemang bestående av en bred muröppning flankerad av låga, med kopparlyktor krönte sandstensstolpar. Samtidigt belades planen framför västportalen med sandstenshällar. Tidigare avgränsades kyrkogården mot väster i linje med kyrkans västgavel. Tornet — liksom ännu tidigare den föregående kyrkans västparti — låg helt utanför kyrkogården. På ömse sidor av kyrkan fanns då ingångar med grindstolpar och enkla grindar.

En gång omedelbart öster om kyrkan är belagd med sandstenshällar, de övriga är asfalterade. På kyrkogården växer häckar av bl.a. måbär, oxbär, rosor och karagana.

I äldre tid omgavs kyrkogården av en inhägnad av trä. År 1621 (inv.) sägs denna vara "aff tälde bräder" med "brädetaak" (inv. 1631). Vid visitationen 1695 påpekas att kyrkobalkarna är "något gamla och behöfwa här och ther repareras", vilket bör ske till hösten. Vid visitationen 1718 omtalas att man sedan 1712 fullbordat "Nya Boodgårdz balkar af nytt timber upbygde och wäll i hoopknäpte medh spåntaak, item knutarne brädslagne och Nyss tiärade". En utvidgning av kyrkogården mot öster aktualiserades under 1770-talet och sägs 1781 (vis.prot.) vara genomförd. Den gamla träinhägnadens utseende framgår delvis av en akvarell från 1799 (fig. 19).

Vid en sockenstämma i oktober 1804 framhölls nödvändigheten av en ny kyrkogårdsmur av sten i stället för de gamla träbalkarna "som af tiden äro förtärde", varjämte kyrkogården borde utvidgas. Lås Erik

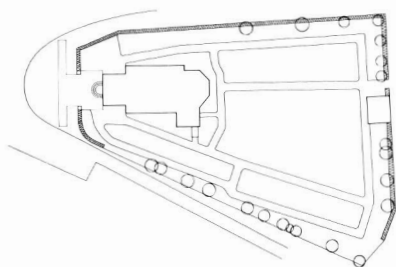

Fig. 1. Venjans kyrka, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av G. Wirén 1984.

Hansson (1768–1812) från Knås åtog sig att "gilla" och ta emot sten och arbetena skulle genomföras våren 1805. År 1814 (inv.) sägs den nya muren vara "vackert anlagd". Ytterligare en kyrkogårdsutvidgning mot öster ägde rum 1844 (st.prot.) och kyrkogårdsmuren komplementerades följande år (st.prot.).

År 1695 (vis.prot.) omtalas "2 portar som ock skola förbättras". Enligt räkenskaperna 1712–1713 utbetalas till den som timrat upp och spånat porthuset, antagligen snickaren Hans Ersson från Mora, vilken följande år får betalt för arbete på porthuset. Det nya porthuset beskrivs 1718 (vis.prot.): "[. . .] uptimbrat med Cuur öfwer, wäll spånadt och tiäradt samt 2^{ne} Nya portar före med låås." Det torde ha rivits i samband med att en ny kyrka uppfördes 1796. År 1814 (inv.) uppges den nya stenvallen ha två ingångar, vardera med två trägrindar, vilka 1830 (inv.) var rödfärgade. En ny ingång i öster — den nuvarande — tillkom i samband med kyrkogårdsutvidgningen 1844.

Härbren, benhus och bodar

Bårhus och redskapsbod av trä, stående gråmålad panel, brunmålade foder, fernissade dörrar och fönsterluffer. Skiffertäckt sadeltak, cementerad sockel. Innehåller även WC och personalutrymmen. Uppfört efter förslag av K-konsult, daterat 1969. Smärre omändringar ägde rum 1983.

År 1621 (inv.) omtalas ett kyrkohärbärge som "gott", med väggar och golv "temlige", "behollit" tak och två dörrar, "een medh ett Uthan, ett innan Låås". År 1682 (inv.) nämns "bårdkammaren". I 1695 års inventarium omtalas "Härbergen 2 st. 1 nyt behållit ded andra gammalt, hwarthera med 2 lås, taken behåldna", samt "Ett bårhus behållit med dör och lås". Vid visitationen 1741 omtalas att man inte kunnat reparera bårhuset "emedan Sågen i Sochnen är söndergången, så at inga Bräder hafwa kunnat sågas". År 1744 (vis.prot.) har dock reparationen genomförts. En benkammare uppfördes 1768 och spånades året därpå (räk.). Enligt prostetingsprotokollet 1773 skulle benkammaren flyttas när kyrkogården blivit utvidgad.

Ett nytt bårhus uppfördes öster om kyrkan 1837 (st.prot.). Det var knuttimrat och rödfärgat och hade spåntak. Enligt G. Boëthius (koncept SvK) fanns byggnadsåret och flera bomärken inskurna i stockarna. Det reparerades 1923 men revs 1969.

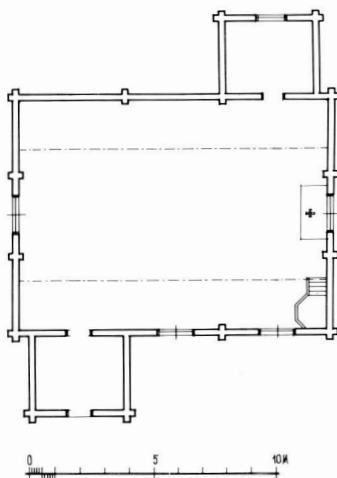
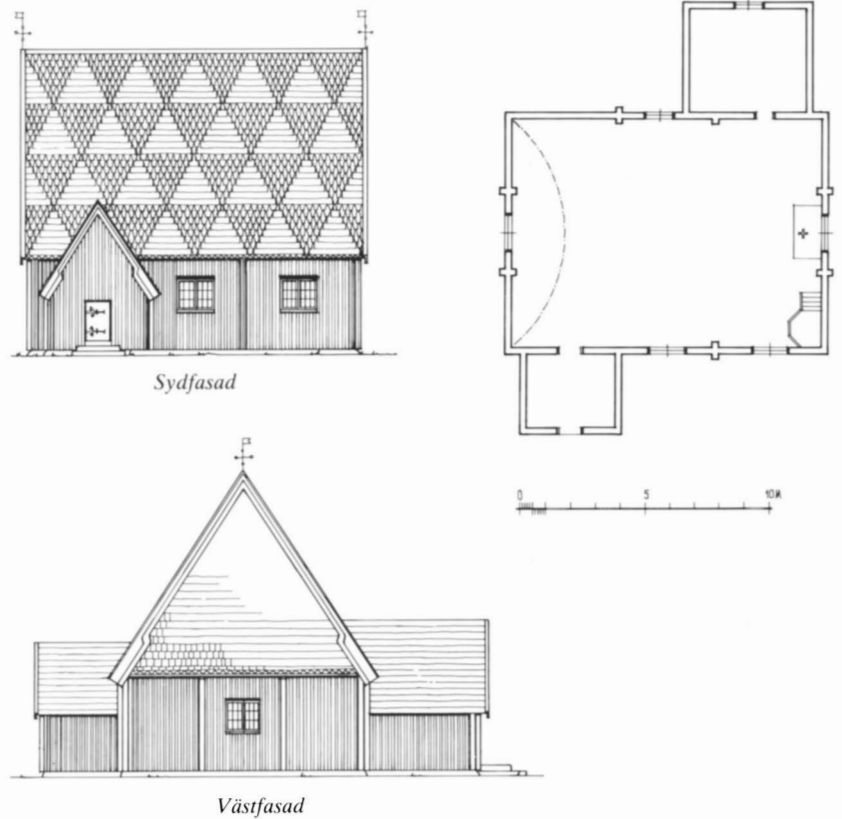

Fig. 2. Venjans äldsta kyrka, plan före 1722, skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1987.

Fig. 3. Venjans äldsta kyrka, väst- och sydfasader samt plan omkring 1735, skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1987.

Klockstapel

Invid den äldsta kyrkan fanns en klockstapel, sannolikt av vanlig klockbockstyp, som enligt 1621 års inventarium var uppförd 1614. År 1695 (inv.) beskrivs den: "Klockstapulen med underbyggning, och tak med spån behållne, dock behöfwer tiäras." Vid visitationen 1700 uppges den luta något mot väster, men har rätats upp senast 1708 (vis.prot.). Enligt räkenskaperna 1730–1731 utbetalas till Bur Mats Matsson (1698–1743) från Stutt, som spånade klockstapelns "2^{ne} Gafflar", och en Gertrud Olof Olsson från Städia "som tälgde Spån". Året därpå utbetalas till Bur Mats för stapelns rödfärgande. Hülphers uppger (omkr. 1760) att stapeln var "till Tak och på alla sidor Spånbeslagen".¹ År 1764 (vis.prot.) anses att man bör sätta luckor för klockstapeln. Den revs i samband med kyrkbygget 1796.

DEN ÄLDSTA KYRKAN

Den träkyrka som ersattes med en ny helgedom 1796 var med all sannolikhet senmedeltida och den första på platsen. Inga avbildningar är kända, men dess utseende kan i stora drag rekonstrueras med hjälp av arkivaliska uppgifter (fig. 2–3). Dess exakta läge är inte känt och inga arkeologiska undersökningar har gjorts för att försöka fastställa detta. Det är dock antagligt att den legat på samma plats som den nuvarande

kyrkan. Den källare som fram till ombyggnaden 1915–1917 låg under långhusets nordöstra hörn kan vara samma som fanns under den gamla kyrkans sakristia.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan var uppförd av timmer och bestod av ett rektangulärt långhus, 21 alnar långt och 15 1/2 alnar brett (inv. 1762). Säkerligen avses härmed de inre måtten. Vid nordfasadens östra del fanns en sakristia och vid sydfasadens västra del ett vapenhus, båda med okända mått. Kyrkan täcktes av ett sannolikt mycket högre sadeltak.

Ursprungligen torde kyrkans timmerväggar ha stått bara. År 1621 (inv.) sägs väggarna vara "godha". Kyrkan tycks ha rödfärgats 1668 (räk.) då en tunna rödfärg inköptes. År 1693 (räk.) har man brädslogit södra väggen med nya bräder nedtill samt tjärat. Enligt räkenskaperna spånlogs vidare östgaveln 1706, västgaveln brädslogs 1707 och brädslagning under fönstren i norr ägde rum 1708. Vid visitationen 1718 omtalas att man sedan 1712 har beklätt sydfasadens "med vackra Nya bräder" och det anses att även norra väggen bör panelas. Hela kyrkan tjärades enligt räkenskaperna 1723–1724. År 1745 (räk.) utbetalas till Ivars Nils Nilsson (1708–1787) i Västbygge, som spånade öst- och västgavlarna, och 1747 (räk.) till Påls Lars Ersson (1715–1769) i Städia och Kari Eric Matsson (1721–1778) i Västbygge, vilka spånade syd- och nordfasaderna. Hela kyrkan tjärades 1752 (räk.) och skulle året därpå rödfärgas (vis.prot.). Enligt Hülphers var hela kyrkan omkring 1760 spånad, tjärad och rödfärgad.²

Kyrkan hade endast en ingång, genom vapenhuset i söder. År 1631 (inv.) fanns endast en "järnslagen" dörr, nämligen mellan vapenhuset och kyrkorummet. Den var försedd med ett "Stickelåås gott". Vapenhuset saknade ytterdörr. År 1642 (inv.) omtalas dock dörr med lås till vapenhuset. År 1650 (räk.) utbetalas för "dörjárn och 1 Låås". Enligt 1682 års inventarium fanns på dörren till kyrkorummet ett gammalt och på vapenhusdörren ett nytt lås. År 1685 (räk.) gjordes en ny dörr till vapenhuset. Enligt räkenskaperna 1713–1714 byttes båda de gamla dörrarna ut mot två par dubbeldörrar. Enligt 1736 års inventarium hade de yttre "låås och nyckel" och de inre mot kyrkorummet "Hake och Klincka".

Mellan kyrkorummet och sakristian fanns en dörr som 1631 (inv.) var "godh" och försedd med stocklås. År 1718 (vis.prot.) uppges att man sedan 1712 gjort nya dubbeldörrar till sakristian. Till dessa inköptes enligt räkenskaperna 1721–1722 "Ett Skiönt Låås".

Ursprungligen torde kyrkan endast ha haft fönster i öster och söder, möjligen också i väster. Sakristian bör ha haft ett litet fönster i norra gaveln. Eftersom man i de äldre handlingarna ofta med "ett fönster" endast menar en fönsterruta kan det vara svårt att bilda sig en uppfattning om fönstrens antal och utseende. De bör dock ha varit rakslutna. År 1631 (inv.) fanns "fem små heele" fönster; 1642 (inv.) nämns dock sex fönster. Enligt räkenskaperna utbetalas 1677 för "ett

litet fönster på gafwelwäggen i Kyrkian och för des inhugning”. År 1683 utbetalas för ett nytt fönster i västgaveln och ett i sakristian, dess inhugning samt järn och luckor, i sakristiefönstret dessutom järngaller. Härmed avsågs dock troligen förstörande av redan befintliga fönsteröppningar. År 1695 (inv.) fanns ”Fenster på Östergafwelen 3 lag, et öfwerst med 5 glas, 2 längre neder, et med 2 det andra med et fenster. På Södresidan 2. st med 3 et med 2 glas. På Wästergafwelen 2, et dubbelt och et enkelt”.

Under 1710-talet försågs kyrkan med nya fönster. Smeden Nils Larsson från Öje i Malungs socken får 1711 (räk.) betalt för en fönsterlucka ”eftter noga pruuuning”. Enligt räkenskaperna 1713–1715 utbetalas till snickaren Elinos Eric Hansson (1680–1727) från Mora för fem nya fönsterkarmar — ”hemma hoosig giorda och hijtförda” — samt till glasmästaren Petter Uglå³ för glasrutor. Räkenskaperna 1721–1722 upptar kostnaden för fönster, karmar och foder till sakristian. Fönsterkarmarna målades enligt räkenskaperna 1732–1733 av soldaten Olof Lax⁴. Av 1736 års inventarium framgår att kyrkan nu hade sammanlagt sex fönster: två i söder, ett i öster, väster och norr samt ett med järngaller i sakristians norra gavel.

Sakristian var timrad. Den hade 1631 (inv.) ”behållit” tak men saknade valv. Ett trägolv inlades 1641 (inv. 1642). År 1695 (inv.) sägs den vara panelad och försedd med valv samt ”En källare där under hwälfed med gråsten”.

Vid visitationen 1718 ansågs att en ny, större sakristia borde byggas, ”emedan den gamble är alt för trång til skriffkning, och äfwen en större och bättre conditionerad kiällare til wjnetz och penningarnes förwahrande är nödig”. Enligt räkenskaperna 1722–1723 utbetalades till länsmannen Eric Persson (1670–1754) för den nya sakristians uppbyggande, till snickaren som spånade och brädklädde den samt för ett lås till källarluckan. Enligt räkenskaperna 1731–1732 fick Bur Mats Matsson betalt för sakristians rödfärgning och följande räkenskapsår utbetalades till Olof Lax för dess invändiga målning. År 1736 (inv.) uppges sakristian vara panelad såväl utvändigt som invändigt, utvändigt rödfärgad och invändigt med vitlimmade väggar och målat paneltak. I 1764 års inventarium sägs *series pastorum* vara upptecknat på sakristieväggen.

Vapenhuset saknade — som tidigare sagts — ännu 1631 (inv.) ytterdörr samt även innertak. År 1642 (inv.) hade ytterdörr tillkommit. I 1695 års inventarium uppges vapenhuset ha panelade väggar och innertak, golv av hällar och två troligen väggfasta bänkar. Enligt räkenskaperna 1712–1713 utbetalas till dem som timrat upp vapenhuset. Av 1718 års visitationsprotokoll framgår att vapenhuset, ”som till sin undergiärd war aldeles förruttnadt”, blivit nedtaget, återuppbyggt på nya syllar och panelat invändigt, varjämte knutarna brädslagits och taket spånats och tjärats. Man framhöll att utvändigt panelning också borde ske, och 1736 (inv.) har denna samt rödfärgning nyligen ägt rum.

Kyrkans tre byggnadsdelar hade högresta sadeltak, vilka var spåntäckta, tjärade och rödfärgade. År 1631 (inv.) uppges att långhus-taketets södra sida blivit spånat och "Rååtiärat" 1629, medan taket i norr sägs vara "nogot mossiot". I kyrkans handlingar förekommer ofta uppgifter om takreparationer. År 1684 (räk.) har man "Sijraat på Kyrkiotaket och wapenhuset å 3 Kors med Kåpparknappar och flaggor dherpå, Item een flagga åth Sacerstijan". Dessa försåldes efter kyrkans rivning (inv. 1814).

Interiör

Kyrkorummet stod ursprungligen sannolikt med öppna takstolar. Ett valv av bräder byggdes 1622 (inv.). Detta utgjordes av allt att döma av ett tresidigt bräddtak. År 1639 (inv. 1642) målades valvet med undantag för dess västra gavel; väggarna var möjligen redan vitlimmade. Vid detta tillfälle eller något senare försågs valvet med målad dekor (se nedan under *Målningar*), vilken av allt att döma fanns kvar till kyrkans rivning. År 1736 (inv.) beskrivs väggarnas vitlimning som gammal, och vid visitationen 1749 begär man att få förnya den, vilket beviljas.

Golvet var 1631 (inv.) av "Steenhellar". Det sägs 1695 (inv.) vara något ojämnt. Vid visitationen 1749 klagas över att hållarna fortsätter att sjunka och att de blir mycket fuktiga, varför man anhåller om att få belägga gången med bräder. Detta beviljades, förutsatt att bräderna framdeles inte "af swamp kunna förderfwas". Vid visitationen 1759 beslöts att även lägga brädgolv i koret, och arbetena utfördes 1761 (räk.).

År 1764 (vis.prot.) omtalas en murad prästgrav i koret med kyrkoherde Johannes Lundbecks⁵ håll över.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

När Venjan avskildes från Mora och blev självständig församling enligt konung Karl IX:s brev av den 18 december 1607, fanns redan ett kapell av timmer i den nybildade socknen. Detta bör ha varit senmedeltida; med ledning av ett helgonskåp och ett bemålat kors från omkring 1500, kyrkans äldsta ännu bevarade inventarier, kan man förmoda att kapellet uppförts vid denna tid. Det fanns med säkerhet vid klockuppbörden 1531. Inga belägg finns för att detta kapell skulle ha haft en föregångare, utan allt talar för att det varit den första gudstjänstlokalen på platsen. Kapellet bestod av ett rektangulärt långhus, sakristia i norr och vapenhus i söder, varav det sistnämnda möjligen inte var ursprungligt. År 1621 (inv.) fanns det dock. Vid samma tillfälle uppges kyrkan vara "bygd aff Sochnen sielff". Det stod ursprungligen med timret bart och hade spånklädda sadeltak, säkerligen av hög resning. Tak och väggar var tjärade och rödfärgade. Evertsbergs kapell torde — ehuru ombyggt — vara den kyrkobyggnad i Dalarna

som nu ger det bästa intrycket av hur Venjans äldsta kyrka såg ut. Under 1600-talet uppfördes ett flertal kyrkobyggnader i samma byggnadstradition, t.ex. i Enviken, Transtrand och Yttermalung.

Ett stycke in på 1500-talet lades kapellet öde, men tycks ha reparerats och åter tagits i bruk 1577, varför en kyrkvärd omtalas från och med 1578.⁶

Mellan 1681 och 1687 (räk.) utbetalas årligen "Till Kyrkiones nödiga byggnad och förbättringh", och vid visitationen 1695 sägs kyrkan vara i gott stånd. Under de närmast följande femton åren ägnade man sig främst åt utvändiga reparationer med bräd- och spånslagning. När den driftige kyrkoherden Johannes Lundbeck år 1712 tillträdde pastoratet kunde han emellertid konstatera att mer omfattande åtgärder var behövliga. Vid visitationen 1718 meddelade han att ett flertal sådana hade ägt rum: sydfasaden hade klätts med panel, vapenhuset hade omtimrats och kyrkan hade försetts med nya dörrar samt fem nya, enhetliga fönster. Arbetena fortsatte med en ny större sakristias upptimrande och panelning 1722–1723 (räk.). År 1736 (inv.) sägs vapenhuset vara nyligen panelat och kyrkan rödfärgad.

Vid visitationen 1737 uppges kyrkan vara i gott skick men något trång. Trängseln var dock inte besvärande, "undantagandes när Mora Karlarne om Sommaren wistas på sina här näst intill liggande skogar". Under 1740-talet ägde vissa reparationer rum; år 1744 (vis.prot.) uppges att man lagt sten under de rötskadade syllarna i öster, söder och väster samt täckt med bräder, och åren 1745 och 1747 spånkläddes långhusets fasader. Hela kyrkan tjärades 1752 och skulle rödfärgas följande år. I samband med visitationen 1764 sägs kyrkan vara "gamal och bofällig, men underhålls åhrligen genom reparationer". Folkmängden ökade emellertid och kyrkans otillräcklighet och bristfälligheter gjorde sig allt mer märkbara, varför man 1786 (vis.prot.) konstaterar att kyrkan "för sin bräcklighet och trängsel snart synes böra, kan hända, aldeles ombyggas".

År 1791 blev Johan Leufqvist⁷ kyrkoherde i Venjan. Han var en mycket kraftfull man och igångsatte omedelbart ett omfattande uppryckningsarbete inom socknen, såväl på det andliga som det materiella planet. En angelägenhet av stor vikt var då frågan om en ny kyrka. Vid sockenstämman den 12 oktober 1793 framhöll han med skärpa behovet av en sådan, "allthenstund den gamla Kyrkan icke allenast är till alla delar förfallen, och til utseende den sämsta i hela Dalarne; utan äfwen så trång, at nu warande folkstock, ej till hälften med beqwämlighet, däruti rum finner". Han sade sig inse, att det för en så liten och fattig församling skulle vara ett övermäktigt företag att uppföra en stor stenkyrka, i synnerhet eftersom ingen kalksten fanns att tillgå, men eftersom gott om skog fanns och kyrkokassan var någorlunda välförsedd kunde man med hjälp av sockenbornas dagsverken tänka sig att bygga en ny träkyrka. Stämman — med ett undantag — gick med på detta, men påföljande år hade motståndet ånyo väckts och det dröjde till våren 1796 innan Leufqvist kunde

genomdriva kyrkobyggets igångsättande (se nedan under *1796 års kyrka*). Därefter gick allt mycket snabbt; den 27 maj lades grundstenen och då var troligen den gamla kyrkan redan riven.

MÅLNINGAR

Kyrkans valv och väggar var försedda med målad dekor, vilken 1695 (inv.) beskrivs som "gammal målning Christi pinos Historia målad". Denna dekor tillkom efter 1639, då valvet målades; möjligtvis kan tillkomsttiden flyttas ytterligare ett eller två decennier fram i tiden, eftersom likartade dekorationer då tillkom i kapellen på Sollerön och i Våmhus (se nedan), den sistnämnda enligt uppgift 1659. I manuskriptet till sin resedagbok 1757 beskriver Hülphers målningarna som "gamla figurer, samt gamla pastores epitaphier".⁸ Målningarna fanns av allt att döma kvar fram till kyrkans rivning.

Ett intryck av hur de färgrika interiörerna i Venjans, Sollerö och Våmhus träkyrkor tedde sig kan man få av Pyhämaa offerkyrka vid kusten norr om Åbo i Finland, om- eller nybyggd 1647–1652 och dekorerad med målningar 1667 (fig. 4).

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Det ursprungliga altaret var sannolikt av trä. Ett nytt träaltare tycks ha tillkommit 1713; enligt räkenskaperna 1712–1713 utbetalas nämligen för altarets reparation och 1713–1714 utbetalas till snickaren Hans Ersson för arbete på det nya altaret.

Som altarprydnad tjänade 1631 (inv.)⁹ "Mariæbeläte gemeent". Detta kan avse det senmedeltida helgonskåp — dock ej framställande jungfru Maria — som ännu finns bevarat (se nedan), men även en nu försvunnen Maria-bild. År 1642 (inv.) sägs altarprydnadsen vara "liten". I 1695 års inventarium omtalas en "Altare-tafla med Snickare arbete målad". Det är förmodligen denna altarprydnad som 1749 (inv.) sägs vara målad med "Herrans Nattward". I manuskriptet till sin resedagbok 1757 beskriver Hülphers altarprydnadsen som "en gamal modig tafla".⁸

Korskrank

År 1631 (inv.) fanns inget korskrank, men ett sådant måste snart därefter ha tillkommit, eftersom det 1642 (inv.) sägs vara målat 1639. Koret sägs 1695 (inv.) vara "afdelad med Skrank och swarf Wade Knappar målad". Detta korskrank torde ha borttagits i samband med 1710-talets ombyggnadsarbeten.

Medeltida träskulptur

Ett helgonskåp och ett kors med målade framställningar av den korsfäste Kristus och jungfru Maria har bevarats och beskrivs nedan i

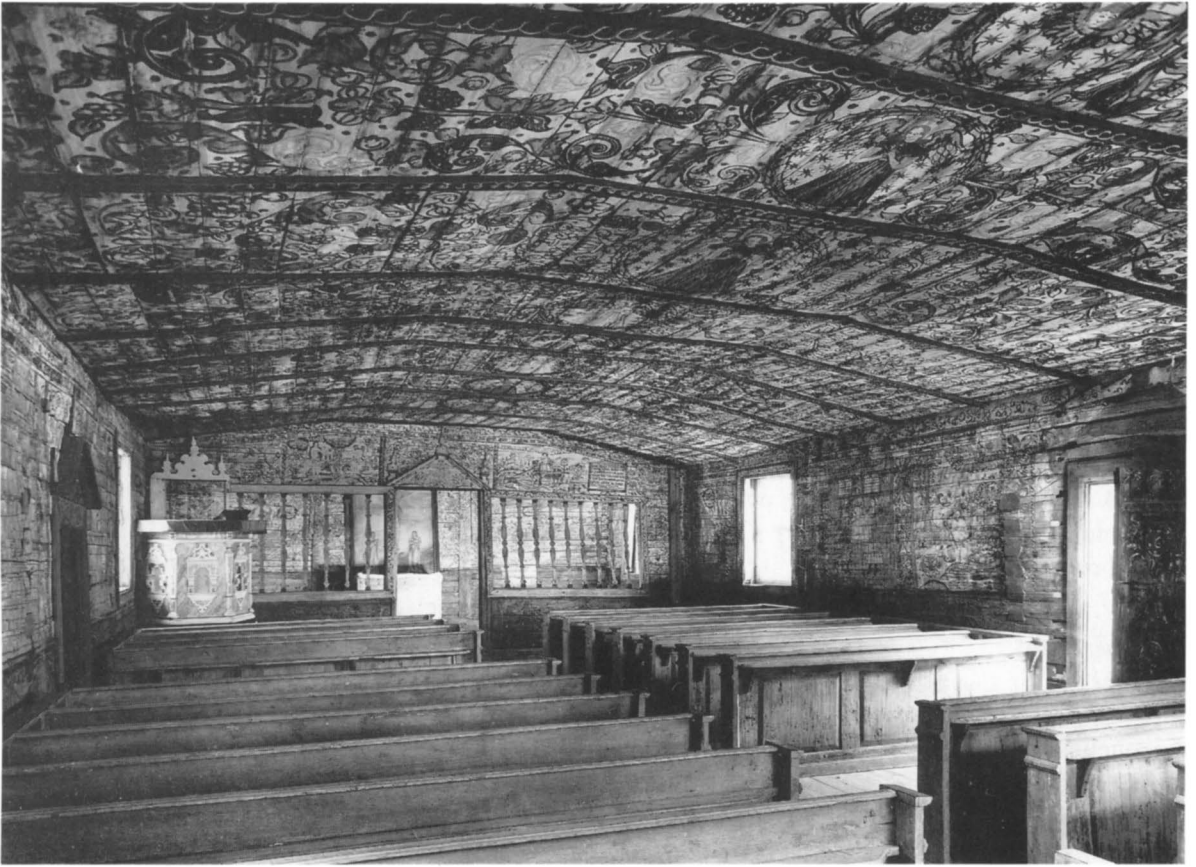

Fig. 4. Pyhämaa offerkyrka, Vemo prosteri, Egentliga Finland. Interiör mot öster med vägg- och takmålningar från 1667. Foto: Museiverket, Historiska bildarkivet.

anslutning till den nuvarande kyrkan. År 1695 (inv.) omnämns ”Beläter 3 st. 2 större det 3^{die} mindre”. Det ena av de större ”belätena” kan vara identiskt med den Maria-bild som 1631 stod på högaltaret. I 1735 års inventarium omtalas det ännu bevarade helgonskåpet, stående under predikstolen, samt ”Crucifix 2 stycken. det ena öfwer Sacristiedören, det andra öfwer Qwinfolks bänkarne”. Vid visitationen 1764 uppmärksammar biskop Lars Benzelstierna¹⁰ ”ett stycke, hwarpå war måladt Frälsaren på Korset tillika med Johannes och Maria jämte öfverskriften af gammal munkstil, hwilket såsom ett ålderdoms minnesmärke måste noga förwaras”. Ännu 1849 (inv.) fanns båda crucifixen kvar. Då det bevarade korsets utseende inte stämmer med det 1764 beskrivna — Johannes är ej avbildad — är det troligt att beskrivningen avser det efter 1849 försvunna korset.

Predikstol

Predikstolen sägs 1631 (inv.) vara målad och belägen vid (östra) gaveln. År 1642 (inv.) beskrivs den som ”medheltmättig”. En ny predikstol anskaffades troligen under 1680-talet. Den placerades på den gamlas plats — sannolikt söder om altaret — och sägs 1695 (inv.) vara ”Wackert målad”. Predikstolen uppges 1736 (inv.) vara prydd med

”bilthuggarewärcck” och 1749 (inv.) omtalas vidare att den har trappa men ingen dörr. Hülphers uppger i manuskriptet till sin reseberättelse 1757 att predikstolen var ”rätt gamal och bofalig, utan Himel öfwer står i bredd med Altaret”.¹¹ Denna predikstol såldes 1804 (räk.) efter den gamla kyrkans rivning till Öje kapell i Malung och finns ännu bevarad där (fig. 5).¹² Den är av sedvanlig 1600-talstyp med snidad dekor och korg prydd med statyetter föreställande Kristus och de fyra evangelisterna stående i rundbågiga nischer.

Timglas

Enligt räkenskaperna utbetalas 1661 och 1671 för timglas. År 1682 (inv.) finns ”Tijmglaas à 2 rum”. Enligt räkenskaperna 1717–1718 har en ”Tijmglasarm” inköpts, 1749 (inv.) är timglaset ”odugligt”. År 1757 (inv.) uppges timglaset ha en ny förgylld fot. Denna är sannolikt identisk med den ännu bevarade och beskrivs i anslutning till den nuvarande kyrkan. År 1849 (inv.) sägs timglaset ha två ”rum” och vara obrukligt.

Bänkinredning

År 1631 (inv.) sägs bänkarna vara ”gamla”. En ”bokestol” uppges vara ”tämligh”. I 1642 års inventarium karakteriseras bänkarna som ”medheltmåttige skall förbättras”, och bokstolen sägs vara ”eelak”. Enligt 1695 års inventarium hade kyrkan 12 manfolks- och 13 kvinnfolksbänkar samt ”Bokstolar 2 st. målade, en Kyrkiowärdernas och en för kyrkiogångz hustrur”. Vid visitationen 1718 uppges att bänkarna sedan 1712 höjts och reparerats. År 1736 (inv.) finns 12 manfolks- och 12 kvinnfolksbänkar samt två bänkar i koret, en för präster, en för kyrkvårdar. Enligt 1749 års inventarium saknade bänkarna dörrar med undantag för den främsta bänken på kvinnfolkssidan. År 1765 (räk.) har man låtit göra två bänkar i koret.

Läktare

År 1631 (inv.) uppges att en läktare ”skal göras”, och 1642 (inv.) har detta skett. Enligt räkenskaperna utbetalas 1673 ”För arbete-målning och spikar åt Lectarenar i Kyrkian”. Läktaren var belägen i väster och hade enligt 1695 års inventarium två avdelningar, en för vardera könet, samt var målad. År 1736 (inv.) sägs kvinnfolksdelen vara ”uthwidgad fram åth Kyrkjan”, och vid visitationen påföljande år anhålls om att få företa motsvarande utvidgning på manfolkssidan i söder. Läktaren ombyggdes 1738 (räk.) av byggmästaren Kattlars Anders Mattsson (1687–1764) från Vika i Mora. Vid den samma år förrättade visitationen ”befans i wärcket den tå nödig befundna lectarens förbättrande och utwidgande i Kyrckian mycket wackert wara förrättad, Kyrckian til prydnad, samt Församblingen til beqwämlighet”. I sitt nya skick hade läktaren 11 bänkar på varje sida (inv.). Enligt en anteckning från tiden kring 1760 i Hülpherska samlingen rymdes näs-

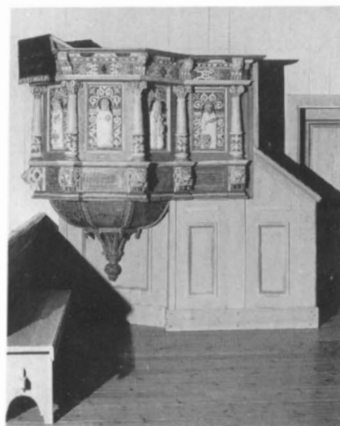

Fig. 5. Predikstol från 1680-talet, såld till Öje kapell i Malung 1804. Foto: Petterssons Foto: Åke Mattsson, 1970.

tan lika många personer på läktaren som nere i kyrkan.¹³ Vid visitationen 1749 beviljades att läktaren skulle få målas, men den var ännu 1762 (inv.) omålade och förblev förmodligen omålade.

Dopredskap

År 1631 (inv.) omtalas en "elack" dopfunt av trä samt en kopparkittel i funten. Ett mässingsbäcken till funten inköptes 1683 (räk.). I 1695 års inventarium beskrivs funten som "liten af trä ock målad". Vidare uppges att den lilla kopparkitteln som tidigare använts som dopkittel nu fanns i prästgården. Enligt räkenskaperna 1728–1729 har "En tennskåhl med öron at bruka uti funten" inköpts. Denna hade 1814 (inv.) avbrutna öron och förvarades 1849 (inv.) i prästgården. Den gamla dopfunten fanns kvar ännu omkring 1910 men har senare förkommit. Den beskrivs av Forsslund som en "gammal groft tillyxad träkubbe".¹⁴

Nummertavlor

Vid visitationen 1749 beslöts att psalmsiffror av bleckplåt skulle inköpas, "emedan the åldrige ej kunna se the numrer, som nu med krita upritade warda". Året därpå inköptes 60 "Numror" från Stjärnsund, och Kattlars Anders Matsson från Vika i Mora fick betalt "för 2^{ne} Taflor at sättia Numrorne på". Dessa finns ännu i behåll och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Nattvardskärl

År 1621 (inv.) fanns en kalk av silver, "Huijt medh een förgylt ringh medh", en likaledes "Huijth" paten samt en tennflaska om ett stop. En ny kalk anskaffades 1630, till vilken den gamla kalken och patenen togs. Denna kalk finns ännu bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1631 (inv.) finns "intet" paten. Oblatasken uppges vara av trä. Vidare nämns "Steen kruus ett gifuit aff Pastoris hustru Anno 1626". I 1642 års inventarium har "een hwijt" paten tillkommit. Den var dekorerad med ett graverat lamm med korsfana i botten samt ett ringkors på brädden; undertill fanns initialerna J:S: (inv. 1749). År 1682 (inv.) upptas vidare en liten tennkanna med pip samt "Een gammal och söndrigh Sochnebodzask: dher uti Een gammal kalck af Teen Een lijten flaska af Teen". Stenkruset uppges vara blått. Vid visitationen följande år framvisades den gamla sockenbudskalken, "mycket ynckeligh utan Paten", och det beslöts att ett nytt sockenbudstyg skulle anskaffas. Den nya sockenbudskalken och patenen — ännu bevarade och beskrivna i samband med den nuvarande kyrkan — levererades 1684 tillsammans med en tennflaska och en oblatask av bleck. År 1691 tillkom en ny vinkanna av silver, ännu i behåll och beskriven i samband med den nuvarande kyrkan. År 1695 (inv.) omtalas ett "hållands Krus med tennlock", troligen identiskt med det tidigare nämnda stenkruset. Enligt räkenskaperna 1712–1713 utbetalades för en "Teenskåhl att tappa up wjn utj". En ny oblatask beställdes 1717 och levererades följande år. Den finns kvar och

beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1734 (räk.) inköptes ett tennstop av tenngjutaren Eric Andersson Berg¹⁵ i Falun, till vilket den 1682 nämnda kannan med pip användes. År 1737 (räk.) omgjordes den gamla tennflaskan om ett stop till en ny tennkanna av tenngjutaren Lars Nilsson Hedman¹⁶ i Falun. En ny vinkanna tillkom 1758. Den finns kvar och beskrivs nedan i samband med den nuvarande kyrkan. Samma år omgjordes tennskålen att tappa vin i. En ny paten tillkom 1789, varvid den gamla användes. Den är bevarad och beskrivs nedan i samband med den nuvarande kyrkan. År 1815 (inv.) såldes samtliga tennkärl samt det holländska kruset.

Brudkronor

År 1642 (inv.) saknades brudsilver. Enligt räkenskaperna utbetalades 1664 "För een Krans af pastore kiöpt". I oktober 1680 skriver kyrkoherde Andreas Olai Hellenius¹⁷ till domkapitlet och omtalar att kyrkan äger två "brude Kransar", "Hwilka begge Krantsar, tillijka pigebrudar pläga bruka, men förnedrade quinnesspersoner allenast een Krants af dhem" mot en liten avgift till kyrkan. Dessa kransar är dock "alt för tunga åth swaga hufwuden" och blir därför inte använda, eftersom folket vant sig vid en "pärlekrona som Salig Pastor min antecessor egde".

Kyrkoherden vill därför sälja dem och använda pengarna till en vinkanna av silver. Han tycks dock endast ha fått sälja den ena, eftersom en brudkrans upptas i 1695 års inventarium. Denna beskrivs närmare i 1749 års inventarium: "En Brud Krantz med 9 förgyllta Kronor med sina tillhöriga löf, 5 på hwartera Kronan, undantagandes ett löf, som är bortta, Stomen på hwilcka dessa Kronor äro fasthäftade är öfwer klädd med en Silfwer Galon, jemte ett Silfwer snöre. Dito 2^{ne} Sillfwerspänjer med öglor, hwarmed sielfwa Krantzen blifwit igen häftad, väger ungefär 60 lod." Kyrkoherden begärde vid visitationen samma år att få sälja kransen och göra ytterligare en vinkanna, vilket präsul (visitor) beviljade, "börandes likwäl Herr Kyrkoherden så accordera med Guldsmeden, som kommer at göra kannan, at then på Brud-Crantzen befinteliga förgyllningen kommer kyrkan til goda, som ock at then på bemälte Crantz warande silfwergalon blifwer urbränd, så at Kyrkan af then samma äfwen kan hafwa någon nytta". Detta skedde 1758.

Ljusredskap

I 1621 års inventarium upptas "Järnstaka een medh — 4 pijpor" samt "Staka aff trä medh — 4 jernpijpor tillråd". År 1672 (räk.) inköptes en sexarmad mässingsljuskrona samt två små mässingsljusplåtar på predikstolen. Ljuskronan finns ännu kvar i omändrat skick och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1695 (inv.) omtalas "En mässings arm på prädikstolen med 2 pipor gifwen i Testamente utaf Salig Herr Mathiæ Olavi¹⁸ arfwingar".

År 1715 (räk.) inköptes en tolvarmad mässingsljuskrona av en "un-

dan Fienden flychtadt Fru i Fahlun". Enligt 1718 års visitationsprotokoll kom denna fru från Livland. Kronan är bevarad och beskrivs nedan i samband med den nuvarande kyrkan. Enligt räkenskaperna 1724–1725 utbetalas för en järnljusarm och 1729–1730 för "2^{ne} stora lius-stakar af Tenn, som stå på Altaret". År 1736 (inv.) nämns "Fyra stycken pipor i väggarne slagne, af en gammal staka tagne". Enligt 1757 års inventarium har tillkommit en ljusstake av trä med två pipor i sakristian. År 1762 (inv.) har ytterligare tillkommit två tennljusstakar, skänkta av kyrkoherde Johan Klingius¹⁹ arvingar, samt två tvåpipiga järnstakar under läktaren.

I 1814 års inventarium omtalas att den tvåarmade mässingsljusarmen använts vid den sexarmade ljuskronans utökande, de fyra tennstakarna har använts till nya tennstakars tillverkning, och de tvåpipiga järnstakarna och trästaken i sakristian har sålts. Vid visitationen 1849 omtalas att en tvåpipig ljusarm försvunnit under reparationen 1837.

Textilier

Enligt 1621 års inventarium ägde kyrkan två mässhakar, "een gamal, och een ny aff gyllenne duuk, blommerat på gol botn". Den sistnämnda finns ännu kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vidare fanns två "Messeserker", ett "Humeral"²⁰, "Korporaler tu, ett af Silke förärat, aff Pastoris Hustru [Gölin Nilsson (d. 1653)], thet andra aff Lärefft gifuet till Kyrkian Anno 1622", ett "Åklädhe" som altarkläde, ett antependium, en "List" av grönt silke, ett "Örnegått", två handkläden, en "Bordduk aff Nye tillrådd Anno 1622", en brudpäll "eller täken medh inwäfuin gullträ" samt en "Ljickpell" av svart "halfängersk"²¹. Vidare omtalas "Dalmatiker blommeradt på gåål bothn". År 1624 (inv.) har ett nytt rött altarkläde tillkommit. Det uppges 1628 (inv.) vara försett med "vitt Antependio grönt silcke, förärat a coniugo pastoris" (pastors hustru). Den äldre mässhaken sägs samtidigt vara "grön af Sätternij"²². År 1642 (inv.) har tillkommit en likpäll av "Engerskt gifuin af relict a pastoris Anno 1640", alltså donerad av pastors änka. Enligt räkenskaperna utbetalas 1680 för "dwalsk²³ 6 alnar till den gamla mässhakan". År 1682 (inv.) har tillkommit en ny mässhake av röd sammet med kors av silverspetsar. Altarets klädsel beskrivs nu på följande sätt: "(1) Medh rödt klädhe. (2) dher utan på framman till klädt medh groft Slessingh²⁴ omsömat medh knyttningh. (3) framman på altaret bruunt plyys medh gletter bandh kringh om (4) åfwan på altaret, Ett litet hyende (5) Kringh om duken groft dräll gammal." Hyendet på altaret sägs 1695 (inv.) vara av "gullskin". År 1706 (räk.) har man "Till at Zijra och förbättra Mässhakarne Kiöpt wijd Falun silfwergalloner och under gemenare band". Åren 1708–1709 (räk.) inköptes nytt rött kläde till ett antependium jämte "Kalmink"²⁵ och oäkta guldgaloner till dess prydnad. En ny kalkduk tillkom 1726. Den är fortfarande i behåll och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. I 1736 års inventarium uppges den äldsta mässhaken vara "uthgammal af blommerat tyg söndrig".

Vidare har bland annat tillkommit "Ett Bordtäck på Sacristie Bordet af Wästgiöte tyg med glitter uti wäfwit", samt en ny brudpäll av flannel. År 1749 (inv.) beskrivs det 1708–1709 tillkomna antependiet sålunda: "Ett antependium af plys med en oächta silfwer Galon samt en Spetz innan före och 7 ylle Wippen i Kanten, detta antependium är ganska stackot." Under och nedanför detta antependium fanns rött kläde. En "Spögubbrock" av grovt kläde med röda slag och mässingsknappar anskaffades 1751 (räk.) och en bordduk av gult västgötatyg 1754 (räk.). Vid visitationen 1764 ansågs att den äldsta mässhaken borde bortsäljas. Däremot borde man bevara "den ännu befintliga duken eller fanan, hwarpå Frälsaren på Korset finnes afmålad" samt med "gammal munkskrift". Härmed torde avses en tidigare i inventarierna ej omnämnd senmedeltida processionsfana. År 1773 inköptes en ny röd sammetsmässhake som ännu finns bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Tre år senare lät man "swarta den gamla uhrbleknade röda SilkesPlysMässhaken". Bland textilier som i 1814 års inventarium uppges vara försålda märks det redan 1621 (inv.) nämnda corporalet (kalkduken) med silkebroderier och antependiet från 1707–1708. Hyendet av "guulskin" eller gyllenläder sägs nu vara obrukbart. Den svärtade mässhaken och den tidigast 1736 nämnda brudpällen fanns kvar ännu 1919 men har senare förkommit. Brudpällen sägs av Gerda Boëthius (snabbinv. 1919) vara av gult och rött ylle i "munkabälte". Längd 182 cm, bredd 64 cm.

Kollektredskap

År 1682 (inv.) omtalas "Een lijten gammall hååff eller pungh". Denna sägs 1697 (inv.) vara "förnött". En ny håv inköptes 1706 och ytterligare en tillkom något senare. De är fortfarande bevarade och beskrivs i anslutning till den nuvarande kyrkan.

Böcker

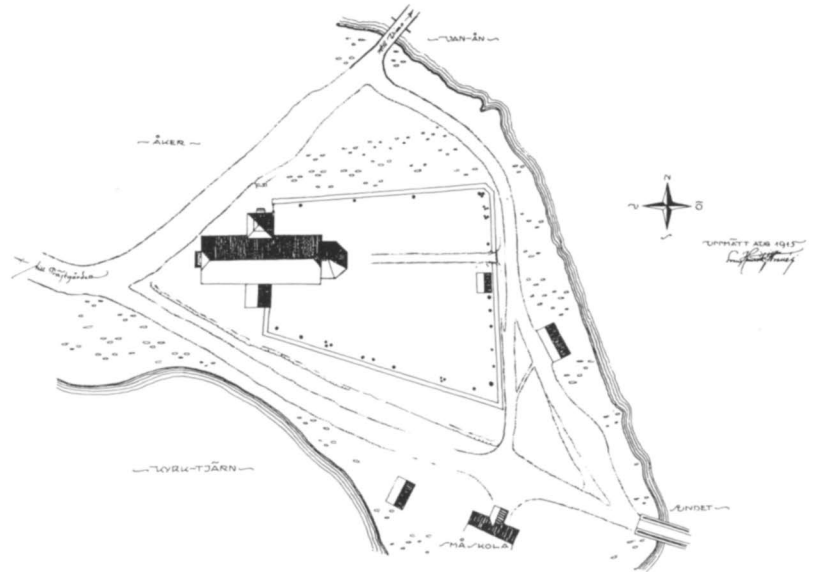
År 1621 (inv.) ägde kyrkan en ny bibel, "Handböcker, en gamal en ny", "Psalmböcker een gamal. [Senare tillagt:] Än en tilkiöpt Anno 1625", en kyrkoordning samt en sångbok, tryckt i Uppsala. I 1695 års inventarium omtalas bl.a. en psalmbok i oktavformat, tryckt i Lübeck 1622,²⁶ samt två gamla och söndriga, den ena tryckt i Uppsala 1621,²⁷ den andra tillsammans med svenska mässan tryckt i Stockholm 1637.²⁸ En senare tillskrift upplyser om att de båda sistnämnda är borta. I 1736 års inventarium omtalas en handbok från 1537,²⁹ vilken man 1749 (inv.) beskriver som "aldeles förlorad" och vill avskrika. Väsentliga delar av den gamla kyrkans bokbestånd finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Möbler

I 1642 års inventarium omtalas två kistor, en utan lås i sakristian, samt en liten med lås för kyrkans penningar. År 1695 (inv.) fanns i kyrkan följande möbler: "En Kista gammal med 3 lås. En dito för de fattigas

Fig. 6. Venjan, 1796 års kyrka, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av S.H. Wranér 1915.

medel, mindre med 2 lås. Noch en dito än mindre, utan lås, skrasslig. Et halfskåp åt väggen med dör utan lås." Enligt räkenskaperna 1713–1714 utbetalas till snickaren Hans Ersson från Mora för ett stort nytt skåp, till smeden Nils Larsson för gångjärn och till Nisbil Eric för lås. Enligt räkenskaperna 1722–1723 inköptes en karmstol och 1728–1729 ytterligare en, båda till sakristian. Dessa stolar och skåpet målades av Olof Lax enligt räkenskaperna 1731–1732. Länsmans Mats Andersson (1680–1735) från Städia får betalt för en "Plichtpall" enligt räkenskaperna 1726–1727. I 1736 års inventarium omtalas vidare "Ett nytt ovvalt Bord med foot" samt två "Brudstohlar", vilka 1757 (inv.) uppges vara långa. En av dessa fanns kvar ännu 1919 (inv.). Vidare fanns fyra små pallar: en vid altaret, en vid funten, en i sakristian samt en i vapenhuset för "Kyrkjogångs Hustrorna". Av 1814 års inventarium framgår att en ny kassakista inköptes 1785. En annan kista hade stått i källaren och blivit förstörd och en liten kista hade blivit stulen och återfunnen i sönderslaget skick. Bordet och de båda karmstolarna är bevarade och beskrivs i anslutning till den nuvarande kyrkan.

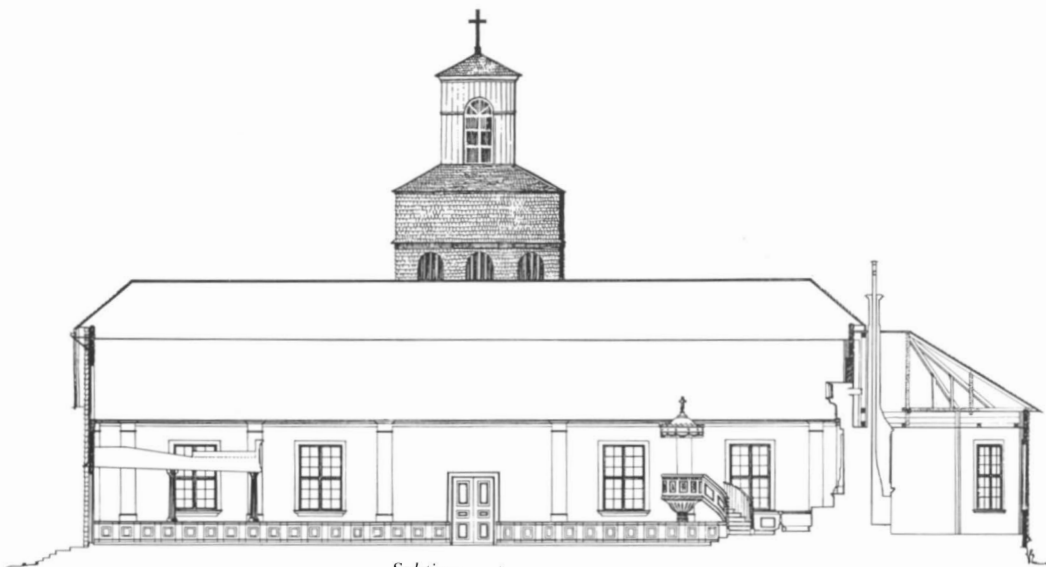
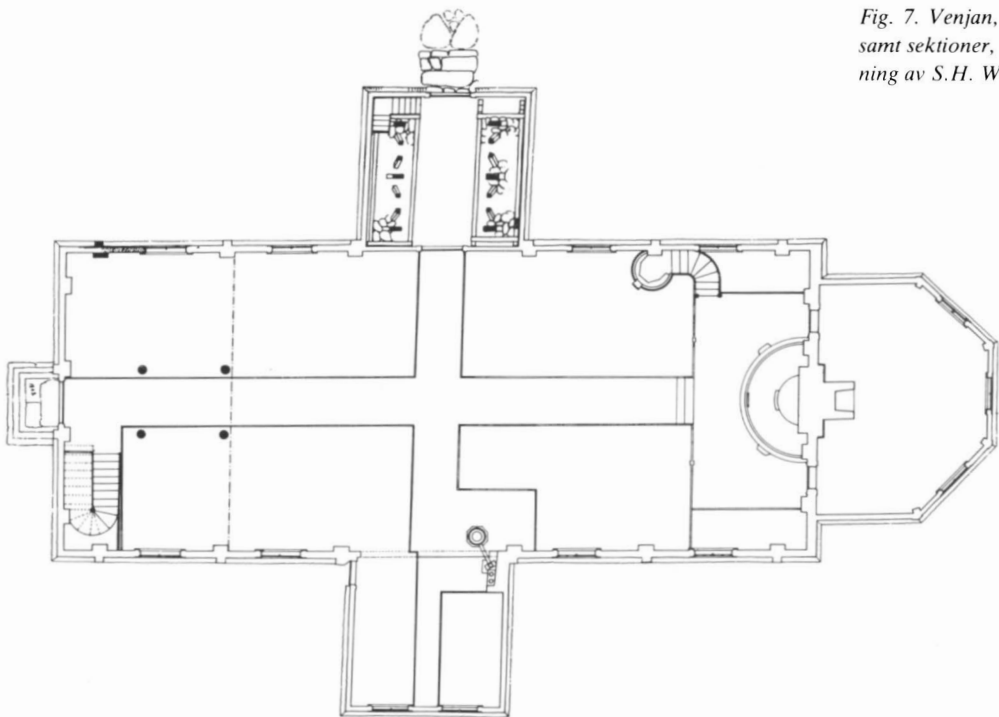
Tavlor

I 1735 års inventarium upptas fem s.k. Hedengrans-tavlor³⁰, av vilka två ännu är kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. I 1773 års prostetingsprotokoll omtalas att Gustav III:s tal vid riksdagarna 1771 och 1772 i "svartade träramar", nu satts upp ovanför sakristiedörren. I 1814 års inventarium omtalas dock att de kungliga talen i samband med den nya kyrkans byggande blivit insatta i materialboden och "förderfwade" av råttor.

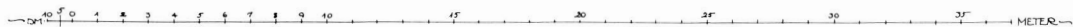
Övriga inventarier

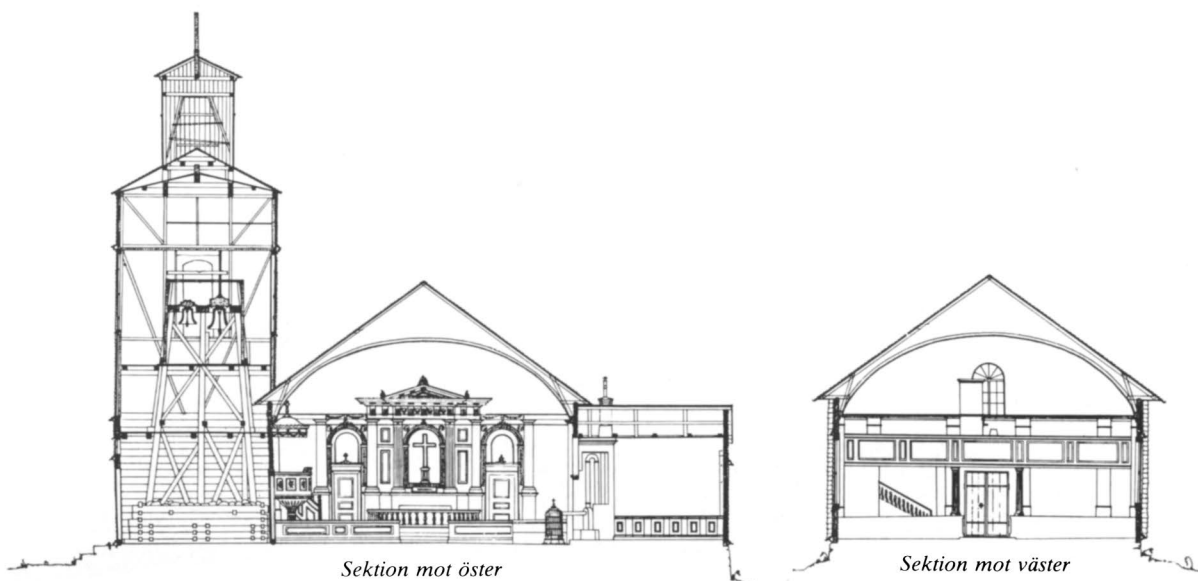
Enligt 1631 års inventarium låg "een liten ulzhudh" som fotkläde framför altaret. Den ersattes 1688 (räk.) med en björnhud. År 1684

Fig. 7. Venjan, 1796 års kyrka, plan samt sektioner, skala 1:300. Uppmätning av S.H. Wranér 1915.

Sektion mot norr

(räk.) utbetalas för "träabössan" — tydligen fattigbössan — samt "järnbandet dher på". Av 1735 års inventarium framgår att en spegel med glasram anskaffats till sakristian 1728 enligt 1830 års inventarium. Till spögubbens mundering hörde enligt 1757 års inventarium "Ett Spö af Rör med en rosig glasknapp upp i ändan" samt en karbas. De fanns kvar ännu 1849 (inv.). En straffstock anskaffades 1785 (inv. 1830).

Klockor

När Gustav Vasa 1531 inkrävde klockskatten fanns av allt att döma en liten klocka, för vilken fogden Jöns Lund inkrävde tre mark i lösen.³¹ Efter att Venjan blivit egen församling 1607 sägs Karl IX ha skänkt två skeppund koppar till en ny klocka.³² År 1621 (inv.) fanns två klockor i stapeln och en "liten innan i Kyrkian". Storklockan omgöts 1628 och bar enligt Hülphers följande inskrift i "Munckstyl": "Kom barn jag will lära eder Guds fruchtan. Anno MDCXX, Israel Andrea Kyrkjoherde".³³ Hülphers synes ej ha observerat den avslutande romerska åttan i årtalet. Klockan spräcktes vid kungsringningen efter Gustav III 1792 (inv. 1830), men fortsatte att användas. Den reparades av gördelmakaren Sven Arvidsson 1853 (räk.). Troligen gäller åtgärden endast de läderremmar, som kläpparna vid denna tidpunkt var upphängda i. Klockan omgöts 1864. Lillklockan omgöts 1648. Den finns fortfarande kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Den lilla klockan "på hwalfwet" inne i kyrkan torde ha hängt kvar till kyrkans rivning. Den omnämns 1814 (inv.). Vid en sockenstämma i april 1829 beslöts att den lilla klocka, som tillhörde kyrkan men som i flera år använts som dagsverksklocka vid Johannisholms

bruk, nu skulle återfordras för att användas vid den kommande reparationen. Så tycks ha skett, eftersom klockan nämns ännu i 1853 års inventarium, men den omtalas inte vidare och det är sannolikt att den återgått till att fungera som vällingklocka vid Johannisholm eller — vilket är troligare — smälts ner i samband med storklockans omgjutning 1864.

1796 ÅRS KYRKA

Den kyrka som uppfördes 1796 ingår ännu till stora delar i den nuvarandes stomme. Kyrkobyggnaden skiljer sig emellertid i sitt nuvarande skick i så hög grad från sin föregångare att den bör betraktas som en

Fig. 8. Venjan, 1796 års kyrka, exteriör från nordöst. Foto: Berta Hallgren omkring 1910 (Mora Bygdearkiv).

Fig. 9. Venjan, 1796 års kyrka, exteriör från sydöst. Foto: Axel Boëthius 1915.

helt ny kyrka. 1796 års kyrka och dess fasta inredning kommer därför att beskrivas separat, medan samtliga inventarier beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan (fig. 6–11) bestod av ett rektangulärt timrat långhus med ett kraftigt torn mitt på norra långväggen och en motsvarande utbyggnad, ursprungligen sakristia, i söder, allt uppfört 1796. År 1855 uppfördes en smalare och lägre, tresidigt avslutad sakristia i öster. Kyrkan vilade på en murad stengrund som spritputsades 1855. Väggarna var sedan 1839 klädda med tjock handkliven furuspån, 1855 års sakristia med tunnare spån, pålagda 1877 (räk.). På spånklädseln från 1839 fanns, förutom detta årtal, även åtskilliga bomärken (G. Boëthius, koncept SvK). Långhusväggarna fick stadga av spånklädda stockpilastrar. Kyrkan var rödfärgad med svarttjärade vindskidor samt vitmålade dörr- och fönstersnickerier. Ursprungligen stod timret bart och var rödfärgat. År 1799 (st.prot.) nämns att kyrkan nästföljande vår skall kläs med bräder, men det är osäkert om detta genomfördes.

Kyrkan hade ursprungligen fyra ingångar: i öster, i väster och i norr samt en mindre ingång, en dubbel "Lönndörr" (inv. 1814), i sakristians västfasad. När den nya sakristian i öster tillkom 1855 försvann den östra ingången och ingången till den gamla sakristian sattes igen. Ingångarna var rakslutna med vitmålade foder och en svarttjärad spånklädd täcklist över samt hade gulmålade snedpanelade dubeldörrar. På norra ingångens lås fanns initialerna OPS och POS samt årtalet 1826 (G. Boëthius, koncept SvK). Till ingångarna i väster och norr ledde sandstenstrappor; enligt G. Boëthius (koncept SvK) var årtalet 1844 inhugget på den västra. Mellan tornet och kyrkorummet fanns ett par spegeldörrar och mellan kyrkorummet och sakristian —

Fig. 10. Venjan, 1796 års kyrka, exteriör från öster. Foto: Axel Boëthius 1915.

flankerande altaret — två enkla gulmålade spegeldörrar, samtliga rakslutna.

Långhuset hade fyra fönster i söder och fyra i norr, samtliga rakslutna och ursprungliga, samt ett rundbågigt i västgaveln, troligen från 1855. Den f.d. sakristian i söder hade två fönster i söder och 1855 års sakristia i öster hade tre: i öster, sydöst och nordöst. Ovanför den norra ingången i tornet fanns ett litet fönster. Samtliga dessa fönster var rakslutna. Fönstren hade vitmålade spröjsar och foder samt spånklädda och tjärade täcklister i likhet med ingångarna. De invändiga fodren var profilerade. Ursprungligen var fönstren blyinfattade; nytt spröjsverk av trä tillkom 1875 (st.prot.).

Tornets övre delar var uppförda av bräder på stomme av resvirke. Det var i likhet med kyrkan i övrigt spånklätt och försett med två svarttjärade horisontella lister, en ungefär i nivå med långhusets takfall och en strax ovanför ljudgluggarna. Fyra ljudgluggar fanns, en i varje väderstreck. De var ursprungligen rakslutna men när tornet spånkläddes 1839 gavs de ett rundbågigt utseende samtidigt som de försågs med två flankerande blindgluggar på varje sida. Luckorna var svarttjärade. Tornet kröntes av en spåntäckt huv med låga takfall och en vitmålade lanternin med rundbågiga öppningar. Dessa var ursprungligen öppna men försågs troligen 1839 med glasfönster. Överst på lanterninen satt ett gulmålade kors.

Inne i tornet var de bilade timmerväggarna bara. I det nordvästra hörnet ledde steglignande trappor upp till tornets övre delar. Som förankring för klockstolarna tjänade två knuttimrade stenkistor i öster och väster. De härstammade från 1837, vilket årtal jämte flera andra

Fig. 11. Venjan, 1796 års kyrka, exteriör från väster. Foto: Axel Boëthius 1915.

senare samt bomärken var inristade i dem (G. Boëthius, koncept SvK).

Sakristian var ursprungligen inrymd i den södra utbyggnaden. Den hade platt trätak med profilerad taklist. Enligt 1814 års inventarium var väggarna klädda med påklustrat papper och interiören vitlimmad, varjämte en spis av murat tegel fanns i sydöstra hörnet. En ny sakristia i öster uppfördes 1855. Den var tresidigt avslutad i öster. Invändigt hade den platt trätak, innerväggarna var pappersklustrade — år 1874 (räk.)

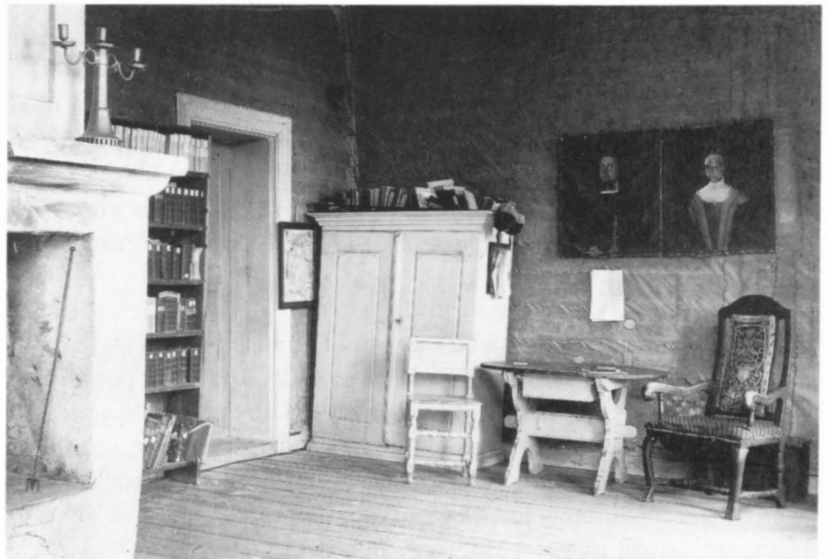

Fig. 12. Venjan, 1796 års kyrka, sakristian. Interiör mot nordväst. Foto: Axel Boëthius 1915.

upsattes spännpapp — och hela interiören vitlimmad. En stor öppen spis av putsat och vitkalkat tegel (fig. 12) stod vid västväggen.

Kyrkan täcktes ursprungligen av ett brutet och valmat spåntak. Då detta var av en mycket bristfällig konstruktion (se nedan) ersattes det 1837 av ett spånklätt sadeltak med valmade gavelspetsar, medan den f.d. sakristian i söder, som tidigare haft ett valmat sadeltak, försågs med ett nytt lågt sadeltak. Även 1855 års sakristia hade spånklätt sadeltak.

Under långhusets nordöstra hörn fanns en källare av sandsten med hållar som tak, vilken nåddes genom en lucka i kyrkgolvet. Möjligen var detta samma källare som den under gamla kyrkans sakristia, vilken då alltså skulle ha legat under den nuvarande kyrkans nordöstra långhushörn. Denna källare rasade in 1849 (inv.) och blev obrukbar.

Interiör

Kyrkorummet (fig. 13–16) täcktes av ett vitlimmat trätunnvalv, avskilt från väggarna genom en profilerad och gråmålad taklist. Tunnvalvet måste ursprungligen ha haft valmade gavlar, vilka dock ombyggdes till rakslutna 1837. Väggarna var klädda med påklistrat papper, utom östväggen, som efter 1855 på ömse sidor om altaruppsatsen hade stående panel, och var vitlimmade. Långhusväggarna uppdelades av brädinklädda gråmålade pilastrar, motsvarande dem på utsidan. Pilastrarna

Fig. 13. Venjan, 1796 års kyrka, interiör mot nordväst. Foto: Axel Boëthius 1915.

Fig. 14. Venjan, 1796 års kyrka, interiör mot sydväst. Foto: Axel Boëthius 1915.

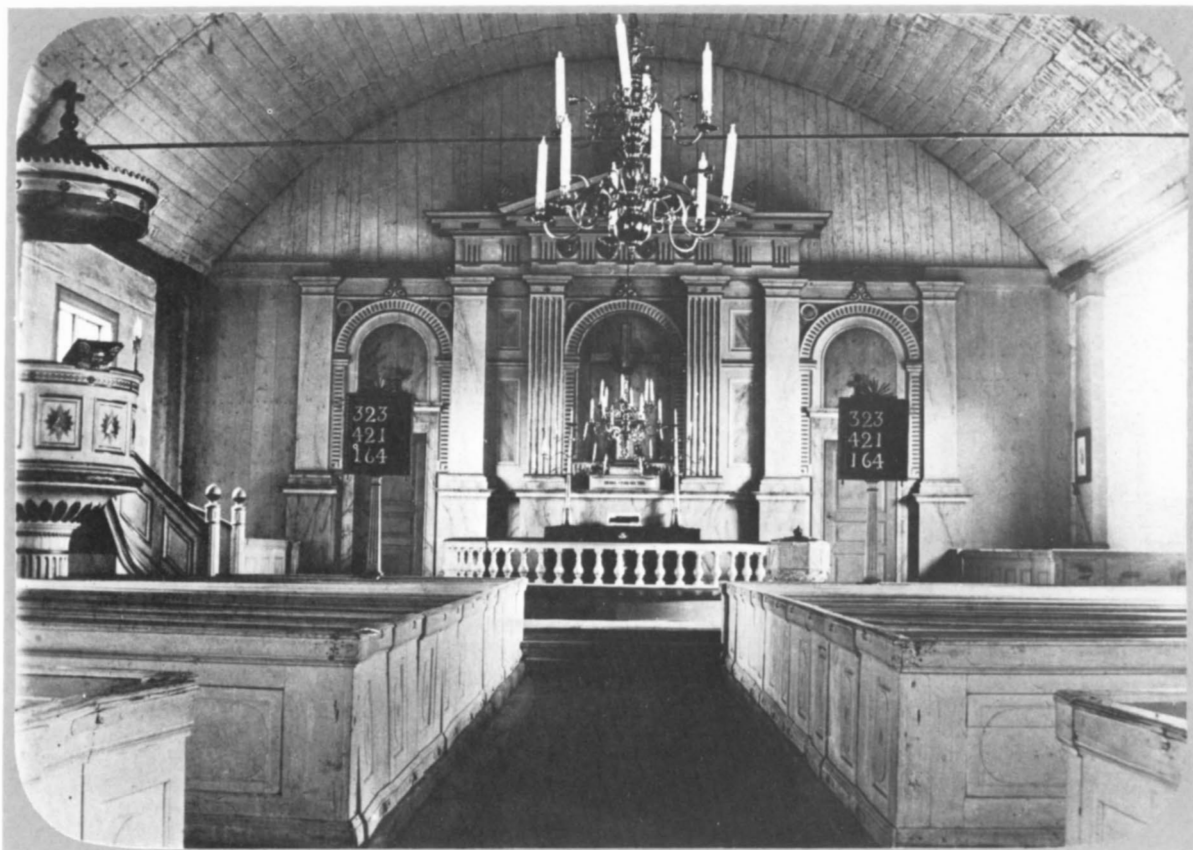
var nedtill marmorerade och uppbar förgyllda profilerade kapitäl, uppgående i taklisten (G. Boëthius, koncept SvK). Dessa pilastrar tillkom 1837.

Altaret var ursprungligen placerat mitt på södra långväggen, men flyttades 1855 till östgaveln. Därvid upptogs en bred rundbåge, uppbyggen av kannelerade poster, till den f.d. sakristian, som alltså fick karaktär av ett slags sidokapell (fig. 16).

Golven var ursprungligen av kluvna stockar. I samband med altarets flyttning 1855 omlades golvet i kyrkorummets östra del och korgolvet höjdes tre trappsteg.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA 1796–1915

Vid 1700-talets slut var den gamla kyrkan — som ovan sagts — i mindre gott skick och under alla omständigheter för trång. Den energiske kyrkoherden Johan Leufqvist lyckades vid kyrkostämman den 12 oktober 1793 övertyga socknemännen — med undantag för Påls Olof Ersson (1735–1811) i Stutt — om att en ny kyrka av trä skulle uppföras med hjälp av deras dagsverken men utan att de skulle behöva belastas med penningutgifter. I februari 1794 skrev Leufqvist till Överintendentsämbetet och anhöll om ritningar: "Wår Dessein är at bygga henne owal: dock så, at wästra Slutningen skal utgöra Sac-

ristian hwaröfwer Tornet för Klockan och Uhr bör uppdragas. Hela Kyrkans yttra längd bör wara Femtio (50) alnar. Om til äfwentyrs wästra Ovalen, som genom skiljewägg utgör Sacristian, blir 9 alnar så blir Kyrkans inre längd 41. Bredden blir i sin proportion efter Architecturens Regler. Längs efter Kyrkan blir en gång och en Korsgång med 2 dörrar en til norr och en til söder [. . .].³⁴ Brevet antyder att Leufqvist — ehuru inte särskilt förtrogen med arkitekturterminologi — hade vissa bestämda uppfattningar om hur kyrkan skulle se ut. Han var heller inte bunden till konventionella tänkesätt beträffande altarets och sakristians placering.

Under våren 1794 utarbetades två förslag till ny kyrka av arkitekten Pehr Wilhelm Palmroth³⁵, båda strängt nyklassicistiska. Alternativ 1 (fig. 17) utvisar en långhuskyrka med lanterninpytt torn i ena änden och valmat tak i andra. Altaret är placerat i samma ände som tornet, i vars bottenvåning sakristian är inrymd. Mitt på kyrkorummets ena långsida är predikstolen placerad och mitt för denna, på andra långsidan, finns kyrkans huvudingång. Alternativ 2 (fig. 18) har tornet och altare samt predikstol placerade mitt på ena långväggen, mitt för huvudingången på andra långväggen. Ingångar finns även i båda kort-

Fig. 15. Venjan, 1796 års kyrka, interiör mot öster. Fotot taget omkring 1910 (Dalarnas museum).

Fig. 16. Venjan, 1796 års kyrka, interiör mot söder. Foto: Axel Boëthius 1915.

ändarna och i tornet, där även sakristian här är inrymd. Långhuset täcks av ett valmat, ganska lågt sadeltak.

Av denna originella kyrktyp, som här företes i sin mest utvecklade form i och med altarets placering mitt på en långvägg, finns ytterligare en representant i Dalarna, nämligen Bjursås kyrka, vilken med till visshet gränsande sannolikhet också är ett verk av Palmroth.³⁶ Alternativ 2 får ses som en starkt förenklad, till trämaterialiet anpassad version av Bjursås kyrka; man kan för övrigt i de båda förslagen lägga märke till tornens stora överensstämmelse med tornet i Bjursås. Flera kyrkor av samma typ finns bl.a. i Hälsingland — t.ex. Rengsjö, Norrbo och Skog — samt i övre Norrland, t.ex. Överluleå.

Vid sockenstämman den 18 maj 1794 uppvisades de båda alternativen för de samlade socknemännen. Dessa, ”såsom icke Kännare af Byggningskonsten öfwerlemnade valet därpå till Pastor, som därutinnan mera insigt ägde”. Kyrkoherde Leufqvist, ”nögd med detta förtroende”, åtog sig gärna detta samt lovade att rådfråga andra kunnare, för att sedan valet gjorts söka Kungl. Maj:ts stadfästelse på ritningen. Detta resulterade i att alternativ 2 valdes och ritningen fastställdes av Kungl. Maj:t den 14 augusti samma år.

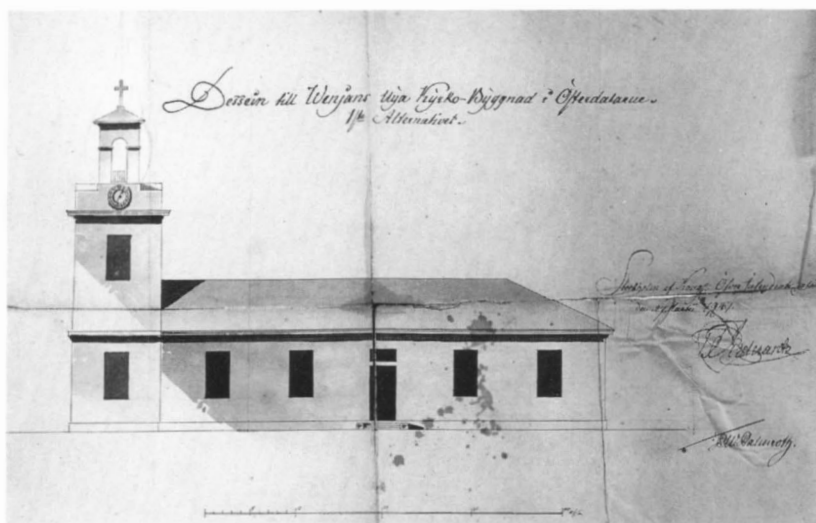
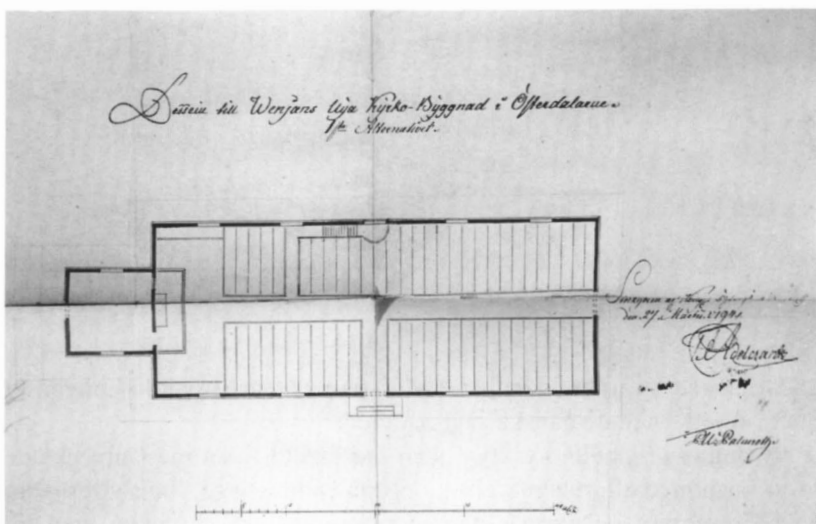
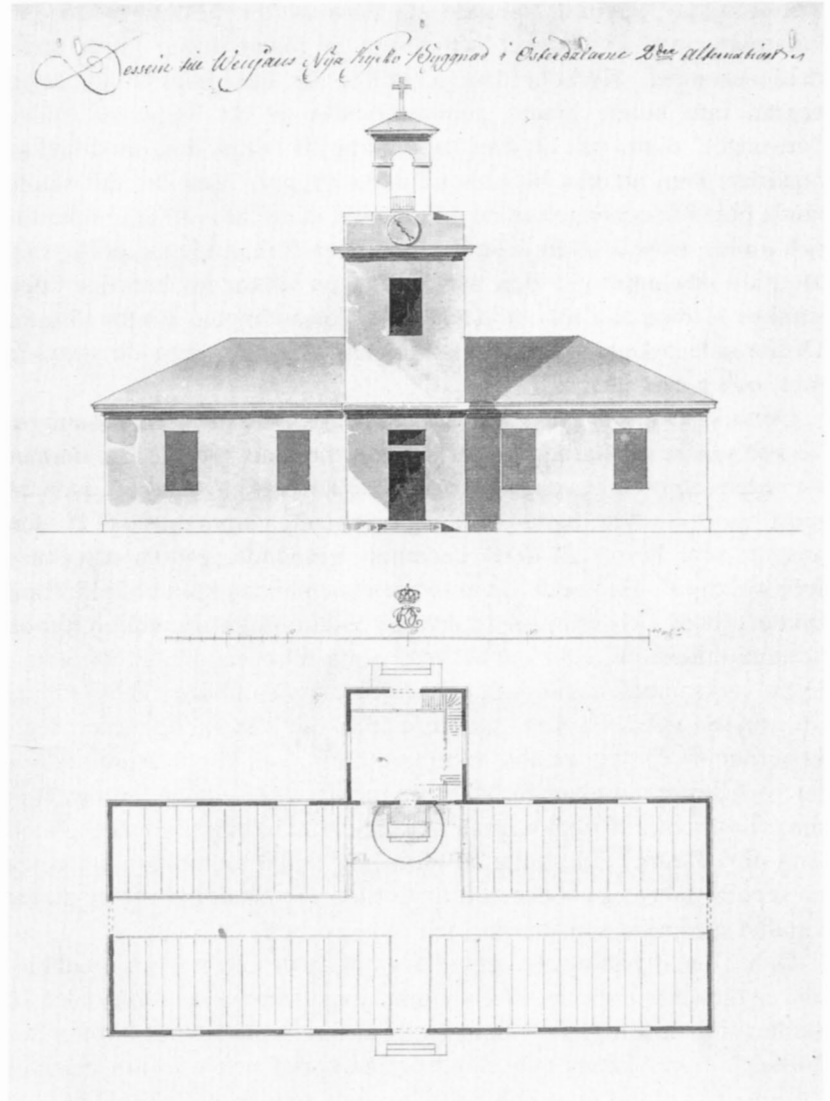

Fig. 17. Förslag till ny kyrka i Venjan av Pehr Wilhelm Palmroth 1794, alternativ I. (Venjan, KyA.)

När Leufqvist vid sockenstämman den 28 september frågade församlingen när den ville påbörja kyrkbygget och om det skulle kunna genomföras på ett, två eller tre år, hade motståndet emellertid växt. Flera av socknens "mäst wälmående män" svarade nu att kyrkbygget var onödigt och allt för betungande för socknen. Leufqvist replikerade att det inte längre var frågan om att bygga eller att inte bygga, eftersom frågan avgjorts ett år tidigare, vilket protokollen omvitnade. Eftersom han dessutom personligen hade anskaffat såväl ritningar som Kungl. Maj:ts stadfästelse ville han inte "blifwa såsom en April-lögnare ansedd", vilket skulle kunna vara vådligt. Mårts Nils Nilsson (1738–1807) i Västbygge äskade uppskov med bygget några år till dess att "socknemänen kunde hämta styrka, att detta wärk företaga". Leufqvist föreslog då att material skulle insamlas 1796 och 1797 och

Fig. 18. Förslag till ny kyrka i Venjan av Pehr Wilhelm Palmroth 1794, alternativ 2. (Stockholm. RA. ÖIÄ.)

stommen resas våren 1798, och framlade även en kalkyl på hur mycket virke som behövdes. Flera av de församlade protesterade därvid och sade att den gamla kyrkan gott kunde stå kvar nu som förr och att man skulle gå till kungs för att slippa nybygget. Under sådant tal avlägsnade sig samtliga utan att något beslut fattats, "hwilket Församlingen til föga heder länder".

Kyrkoherden lät nu frågan vila till stämman den 28 mars 1796, då han yrkade på byggets omedelbara igångsättande. Han framhöll att det föregående årets skörd varit den rikaste i mannaminne och att sjö- och skogsföret nu var mycket lämpligt för byggnadsmaterialets framskaffande: "Skaparen och naturen syntes likasom förena sitt wälgörande och med samfälte röster ropa til Församlingen at fullborda et wärk, som länder Himlamajestätet til äro och Församlingen til nytta

och fromma.” Genast frånsade sig flera av de mest förmögna all befattning med kyrkbygget och resten av församlingen följde strax deras exempel. Kyrkoherden genmälde då med skärpa att deras vägran inte kunde hindra genomförandet av ett beslut de själva ”otwunget” tagit, och att han hade makt att tvinga dem med lagliga åtgärder, men att han blygdes på deras vägnar, ”emedan det skulle lända hela Församlingen til en outplånelig skamfläck, att såsom hästar och mulor drifwas til en ärofull pligt”. Han förklarade sig dock villig att själv låta uppbygga den nya kyrkan på villkor att han fick ”den wanliga förmon at i tilkommande tider Församlingens Pastor tillsätta. Ordförande äskade härpå Församlingens yttrande, men de swarade intet och gingo sina färde”.

Detta sista utspel tycks ha varit effektivt. Vid sockenstämman två veckor senare förklarade pastor sig nöjd med att erforderligt timmer nu redan inom en åttadagarsperiod hade körts fram, samt att även de mest motspänstiga hade deltagit i arbetet, ”upmuntrade af den anstalt, som Pastor til detta endamåls vinnande, genom utsocknes folk widtaget”. Han undrade nu om socknemännen kunde skaffa fram bräder, plank och spån, så att kyrkan redan under sommaren kunde komma under tak, eller om de ville vänta till nästa år. Nu var emellertid verksamheten igångsatt och socknemännen förklarade sig villiga att utnyttja det goda föret till att få fram det resterande virket. Kyrkoherden skulle leja en skicklig byggmästare och kunniga timmerkarlar, och kronolänsmannen Mats Venjander (1773–1824) antogs som materialskrivare. Eftersom man fruktade att den långa sydväggen med sina stora fönster inte skulle bli tillräckligt stabil beslöt man att bygga en separat sakristia i söder mitt för tornet. Dettas bottenvåning skulle i stället användas som bårhus och redskapsbod.

Den 27 maj påbörjades grundläggningen och den 1 juni nedlades alla myntsorter i specie till en sammanlagd summa av 2 riksdaler 16 skilling i grunden (räk.). Som byggmästare hade anlåtats Mur Olof Nilsson³⁷ från Malung och bland timmerkarlar och snickare märktes flera karlar från Malung och Sollerön. Arbetena fortskred snabbt: den 21 juli var taket pålagt och invigningen kunde ske den 30 oktober. Palmroths ritning hade dock ej helt följts, på så sätt att taket gjorts brutet.

Kyrkan var emellertid inte färdig. Valvet var inte uppfört och ny inredning hade ännu inte anskaffats. I januari 1797 (st.prot.) framvisades ritningar till altare och predikstol. Vidare skulle rödfärg, vitriol, krita och lim samt kalk och tegel anskaffas. Följande år rödfärgades kyrkan och valvet färdigställdes, varefter väggarna kläddes med karduspapper och vitlimmades. Altaranordningen uppsattes; den gula färg till ”Rosset målning” som inköptes (räk.) har säkerligen samband med dessa arbeten. Sannolikt tillkom nu också bänkinredningen. År 1805 (st.prot.) putsades grunden.

Det visade sig emellertid att den nya kyrkan trots sin ungdom uppvisade flera allvarliga tekniska brister. Vid en sockenstämma 1821 kla-

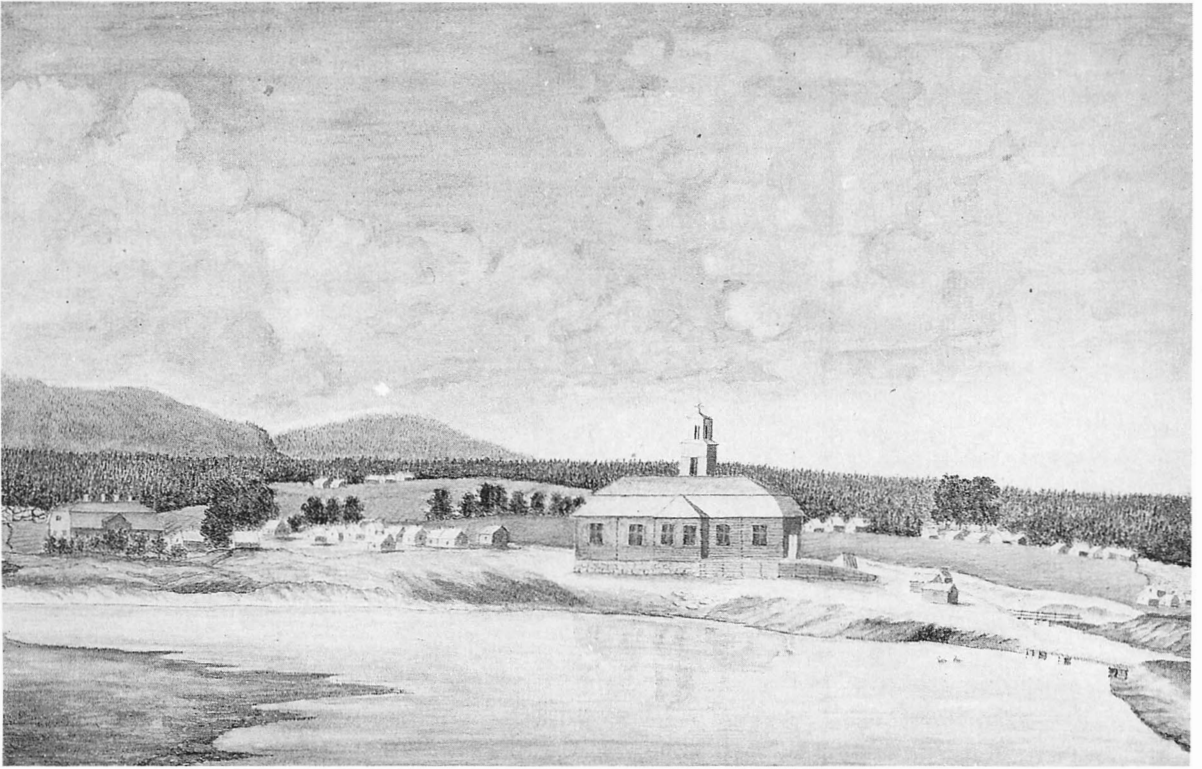

Fig. 19. Venjans kyrka med omgivningar från söder 1799. Akvarell av Gustaf Wollenius. (Stockholm. RA. ÖIA.)

gade man främst på taket; trots flera reparationer höll det inte tätt och det droppade över altaret och predikstolen. Man ansåg att det helst borde rivras och ett nytt tak uppföras, men eftersom hela kyrkan på grund av byggmästarens oskicklighet ändå var så dålig tvivlade man på att detta skulle kunna vara mödan värt. Tanken att man efterhand skulle samla ihop material till en ny stenkyrka hade framförts, men stämman tyckte att det vore förargligt att redan ge den befintliga kyrkan förlorad. Pastor föreslog då att en skicklig byggmästare skulle tillkallas för besiktning och man beslöt att tillfråga inspektoren Pehr Forsgren³⁸ vid Älvdalens porfyrverk i detta ärende.

Denne tycks emellertid inte ha kunnat åta sig uppdraget, utan i stället anlände byggmästaren Olof Sjöström³⁹ och verkställde besiktningen den 17 mars 1824. Det dröjde emellertid ända till 1829 innan frågan på nytt togs upp. Vid sockenstämman den 4 januari detta år redovisades resultatet av Sjöströms besiktning. Enligt denna var kyrkan "genom begångne fel wid dess upförande, så alldeles förfallen att det knappt wore tänkbart åtminstone med nytta för framtida Beståndet, Kunna densamma reparera". Kyrkoherde Eric Svedenius⁴⁰ föreslog att en stenkyrka skulle byggas och meddelade vad det nyligen avslutade kyrkbygget i Älvdalen kostat med hjälp av stambok. Församlingen sade sig inse fördelarna med en stenkyrka men trodde sig inte kunna bestrida kostnaden, allrahelst som kalksten saknades och

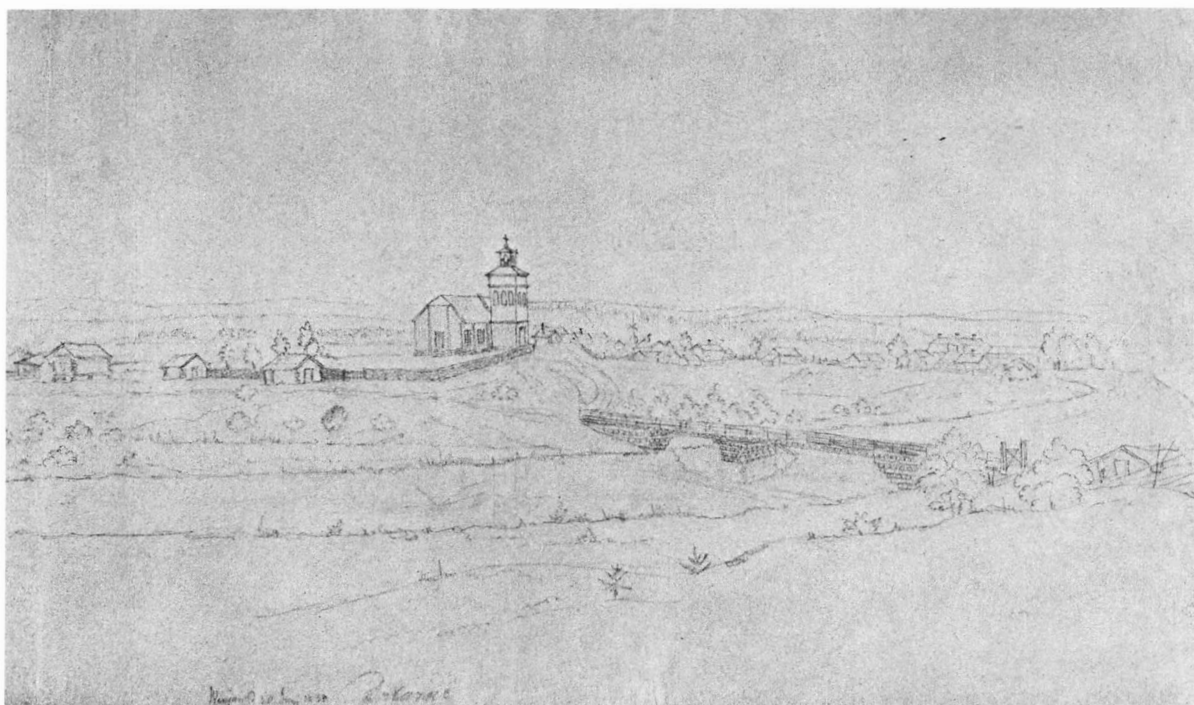

Fig. 20. Venjans kyrka med omgivningar från nordöst 1838. Teckning av Carl J. Fredrik Plagemann. (Efter Plagemann 1944.)

det var ont om lämplig lera. Man ville hellre reparera, varför det beslöts att ny besiktning skulle äga rum.

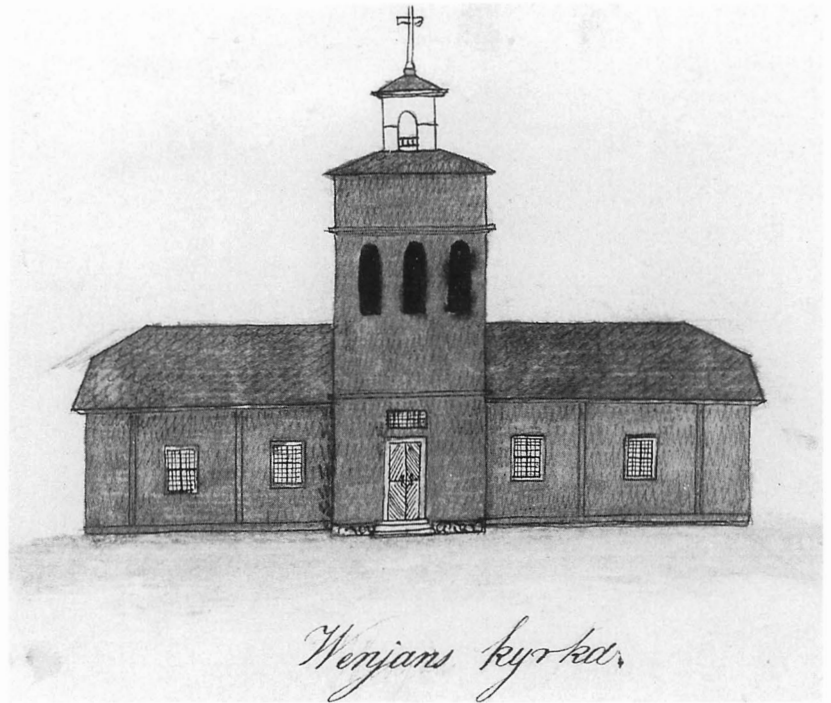
Nu tillkallades byggmästaren Lindjo Eric Halvarsson⁴¹ från Malung. Denne ansåg att reparation var genomförbar och man ingick till consistorium med anhållan härom, vilken beviljades. Ytterligare två gånger försökte dock Svedenius genomdriva en stenkyrka men voteringsarna utvisade stor majoritet för reparation. I 1830 års inventarium beskrivs kyrkans tillstånd. Den hade "genom en mindre Kunnig så Kallad Byggmästare ifrån Malung benämnd Olof Nillsson" blivit lagd på svag grund och väggarna hotade falla ut, varför de hopdragits med två järnband. Dessutom var taket för tungt och tryckte på ytterligare, varför det sjunkit med läckor som följd. Omfattande åtgärder var alltså nödvändiga.

Kyrkoherde Svedenius hade emellertid inte gett upp tanken på en stenkyrka. Vid sockenstämman den 6 april 1834 uppvisade han två ritningar, dels till en ny stenkyrka, dels till reparation. Båda ritningarna var uppgjorda av bergmästaren Gustaf Billow⁴². Församlingen lät dock icke beveka sig, utan det beslöts att man skulle ingå till Kungl. Maj:t med anhållan om rikskollekt och stambok för reparationen. Det beslöts vidare att arbetena skulle påbörjas sommaren 1836 men material framskaffas och ett skjul för dess förvaring uppföras under 1835. Till byggmästare antogs Ris Erik Larsson⁴³ från Leksand.

I maj 1836 uppvisades Billows godkända ritning till ny takresning. Stämman beslöt att utföra reparationen enligt denna samt klä taket med spån. Arbetena påbörjades dock inte förrän i juni 1837 (st.prot.).

Fig. 21. Venjans kyrka från norr omkring 1845. Teckning av Otto Sebastian von Unge. (Stockholm. Kungl. Biblioteket.)

Det gamla taket revs och ersattes av ett sadeltak med valmade gavelspetsar, varvid också tunnvalvet omändrades. En särskild klockställning, förankrad i två timrade stenkistor, uppsattes i tornet. Invändigt försågs långväggarna med pilastrar. Under 1838 ägde endast smärre arbeten rum på grund av den dåliga skörden. Arbetena avslutades sommaren 1839 (st.prot.) med kyrkans utvändiga spånande, varvid tornet omändrades så, att ljudgluggarna gjordes rundbågiga och försågs med flankerande blindluckor. År 1849 (inv.) ommålades hela interiören och inredningen av målarmästaren Anders Johan Hesselius (1807–1867) från Falun.

Vid en sockenstämma 1854 framfördes önskemål om att altaret skulle flyttas till östgaveln och en ny sakristia byggas öster därom. Förslag uppgjordes av byggmästaren Björk Anders Jonsson⁴⁴ från Rättvik och arbetena genomfördes 1855. Vid detta tillfälle förenades också den gamla sakristian med kyrkorummet genom en bred bågöppning. Vidare tillkom en läktare i väster. Året därpå ommålades interiören och inredningen av A.J. Hesselius.

År 1883 (st.prot.) väcktes ett förslag om att flytta tornet till västra gaveln. Kostnadsförslag uppgjordes av Björk Anders Jonsson, men man ansåg att det ställde sig för dyrt, varför det fick förfalla. År 1886 (st.prot.) fick kyrkan sin första uppvärmningsanordning i form av en s.k. Gurneysk ugn av järn. Trots denna var kyrkan fortfarande mycket kall vintertid och började dessutom bli i behov av genomgripande reparation.

År 1893 presenterades ett reparationsförslag. Detta innefattade

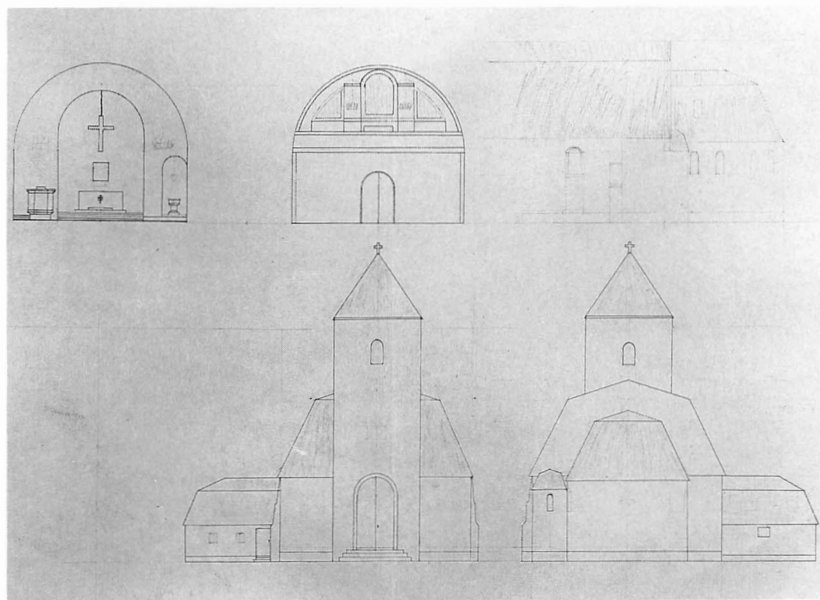
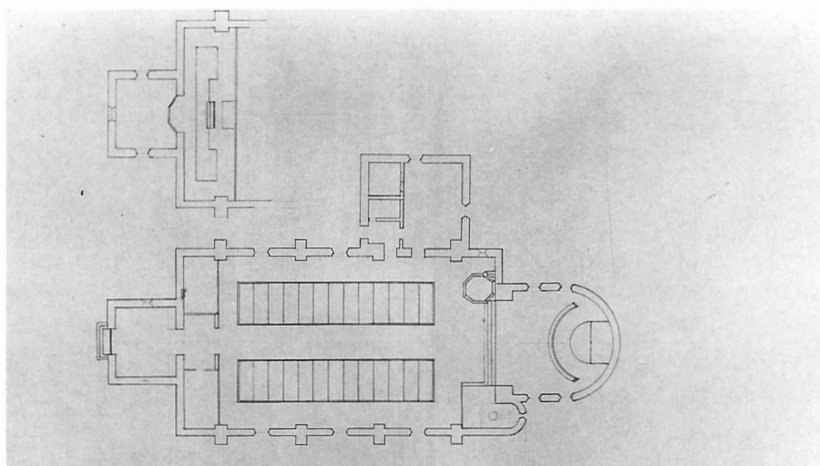

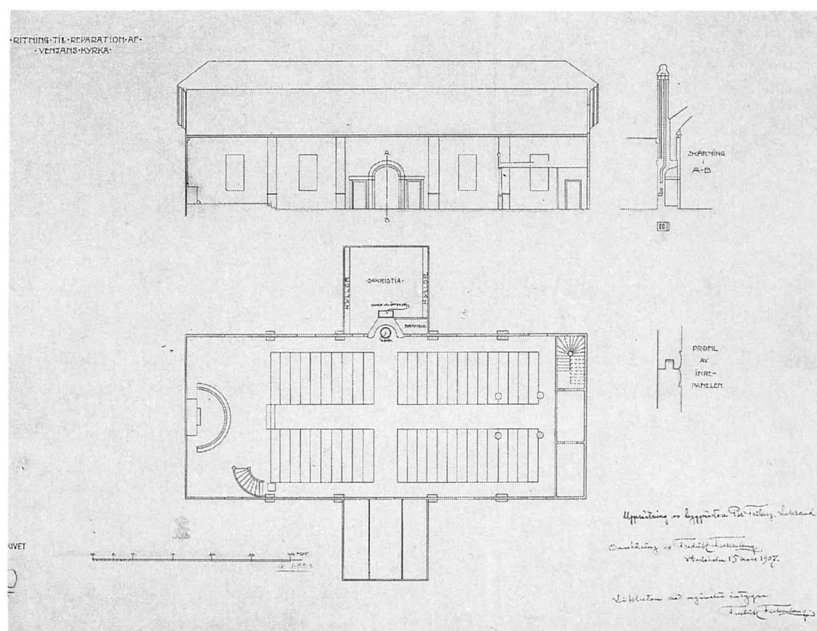
Fig. 22. Osignerat förslag till ny kyrka i Venjan. 1900-talets början. (Venjan. KyA.) Foto: Bengt Mattsson 1987.

omläggning av golvet samt trossbotten av mo och sågspån samt sågspånsisolering ovanpå tunnvalvet. Väggarna skulle kläs med billig papp och spåntade bräder varjämte nya dörr- och fönsterfoder, karmar samt fönsterbågar skulle insättas. Vidare skulle delar av utrymmet under läktaren avbalkas och ett vindfång samt ett vedförråd där anordnas. Ny öppen bänkinredning skulle anskaffas. Den utvändiga spånbeklädnaden skulle dock bibehållas. Reparationen blev emellertid aldrig verkställd — delvis beroende på det pågående laga skiftet — och kyrkans tillstånd försämrades ytterligare.

År 1907 kom den unge och energiske, i ungyrkorörelsen starkt engagerade prästen Samuel Gabriellson⁴⁵ till Venjan som vice pastor. Kyrkan var nu i mycket dåligt skick och oanvändbar vintertid; Gabriellson berättar att golvspringorna i långhusets västra del var upp till

Fig. 23. Venjans kyrka, restaureringsförslag av Fredrik Falkenberg 1907. (Stockholm. RA. ÖIÄ.)

två tum breda, och längs med långväggarna i väster fanns en ännu bredare springa genom vilken man på flera ställen kunde se dagsljuset. Dessutom var kyrkan onödigt stor. Sedan flera år hade gudstjänsterna vintertid hållits i missionshuset i Knås. Gabrielsson började genast verka för en grundlig ombyggnad eller restaurering och en restaureringskommitté tillsattes, men motståndet mot utgiftskrävande åtgärder var fortfarande mycket starkt inom församlingen. En osignerad och odaterad, tämligen amatörmässig ritning till en stenkyrka finns bevarad; möjligen är den gjord av Gabrielsson själv (fig. 22).

Ett restaureringsförslag utarbetades dock 1907 av arkitekten Fredrik Falkenberg⁴⁶ (fig. 23). Enligt detta skulle sakristian i öster rivras och dess föregångare i söder återställas. Golv och valv skulle isoleras, väggarna invändigt kläs med stående panel och ett vindfång byggas i väster. Falkenberg ansåg att kyrkan helst borde bibehållas oförändrad — åtminstone till det yttre — eftersom den "onekligen äger en viss enkel värdighet". Detta förslag stadfästes den 31 maj 1907, men verkställigheten dröjde.

Då församlingen fortfarande tyckte att kyrkan var för stor i sitt befintliga skick beslöt man slutligen i februari 1915 att avkorta kyrkan med ungefär en tredjedel i väster och där uppföra ett torn. Överintendentsämbetet ingick till riksantikvarien med förfrågan om total ombyggnad kunde tillåtas. Riksantikvarien svarade att ehuru kyrkan "ingalunda saknar kulturhistoriskt intresse" fanns inte nog skäl att ej bifalla församlingens önskemål, på villkor att kyrkan uppmättes, dokumenterades och fotograferades. I slutet av 1915 revs 1796 års kyrka.

Den nuvarande kyrkans stomme utgörs av de två östligaste tredje-

delarna av 1796 års långhus samt 1855 års sakristia, som nu är kor. Det nuvarande tornet och sakristian är också till största delen uppförda av återanvänt timmer och tornspiran kläddes med spån från den föregående kyrkan, många med inskurna bomärken.

INREDNING

Altaranordning och altarpredikstol

Enligt kyrkoherde Johan Leufqvists önskan försågs den nybyggda kyrkan 1796 med en s.k. altarpredikstol,⁴⁷ dvs. en anordning med predikstolen placerad över altaret, vanlig under senare delen av 1700-talet och 1800-talets början. Ritningar till en sådan utarbetades vid Överintendentsämbetet av arkitekten Benjamin Westman⁴⁸ och fastställdes den 20 oktober 1796 (fig. 24). Den tillverkades och uppsattes 1797 (räk.) av snickaren Pehr Hedman⁴⁹ och målades samma år av målaren Pehr Hedendahl⁵⁰, båda från Falun.

Altaranordningen bestod av ett halvrunt altarbord (fig. 98) — nu i Kättbo kapell och beskrivet i samband med detta — framför ett postament, på vilket predikstolen och altarpupsatsen vilade. Predikstolen hade rektangulär planform och profilerad överliggare; på den breda framsidan satt en målning, framställande ”Frälsaren, som lärar i Templet”, målad av Hedendahl. Från Överintendentsämbetet hade föreslagits att arkitekten Westman själv skulle låta utföra målningen i Stockholm, ”då den i alla afseenden blifver bäst utförd och sedermera lätt till orten kan Transporteras”.⁵¹ Snickaren Hedman får 1800 (räk.) betalt för en ram till Hedendahls tavla och för en ”bokstol” (bokstöd) på predikstolen. Denna nåddes genom en trappa och dörr från sakristian. Enligt 1830 års inventarium fanns ovanför dörren inskriften ”Wälsignad vare Han, som Kommer i Herrens namn. Öfver sjelfva predikstolen synes i fonden en förgylld Sol med namnet Jehovah” inom ett rundbågsfält. Detta omramades av två kannelerade och delvis förgyllda pilastrar med profilerade kapitäl och baser, uppbärande ett triglyffrisförsett entablement med förgyllda och skulpterade bevingade änglahuvuden och ett gavelkrön, nedtill försett med tandsnittslist. Inventariet från 1830 uppger vidare: ”En målad Fontain är anbragt i östra hörnet innom Altaret.” Altarskranket var tresidigt, rätvinkligt och på ritningen försett med skulpterade och förgyllda rosetter. På hörnen stod två höga sjuarmade mässingskandelabrar, ännu bevarade och beskrivna nedan under *Ljusredskap*.

År 1821 (st.prot.) klagas över att altaranordningen tagit skada av takdropp. Den ommålades 1849 (vis.prot.) då man också framhöll angelägenheten att flytta altaret till östgaveln, dels för att predikanten och kyrkosången skulle höras bättre, dels för att män och kvinnor skulle få sitta på var sin sida om gången som brukligt i stället för att sitta mitt emot varandra i öster och väster.

Ritningar till ny altarpupsats (fig. 25) och ny predikstol (fig. 26) uppgjordes vid Överintendentsämbetet av arkitekten Ludvig Hedin⁵²

Fig. 24. Ritning till altarpredikstol av Benjamin Westman 1796. (Venjan. KyA.) Foto: Bengt Mattsson 1987.

1854, och arbetena verkställdes i samband med kyrkans ombyggnad följande år. Den gamla pilasteromfattningen behölls men breddades med två sidostycken, uppburna av släta pilastrar och inramande två smala fält, vardera med två speglar. Gavelkrönet försågs med tre palmetter. I mittfältet uppsattes ett kors (fig. 49) — ännu bevarat och beskrivet i samband med den nuvarande kyrkan — inom ett rundbågsfält med godronnerad ram, krönt av ett bladornament. I svicklarna uppsattes rundlar. De altaruppsatsen flankerande sakristiedörrarna inkomponerades med altaruppsatsen genom ytterligare två flygelpartier, utåt begränsade av släta pilastrar. Ovanför dörrarna fanns rund-

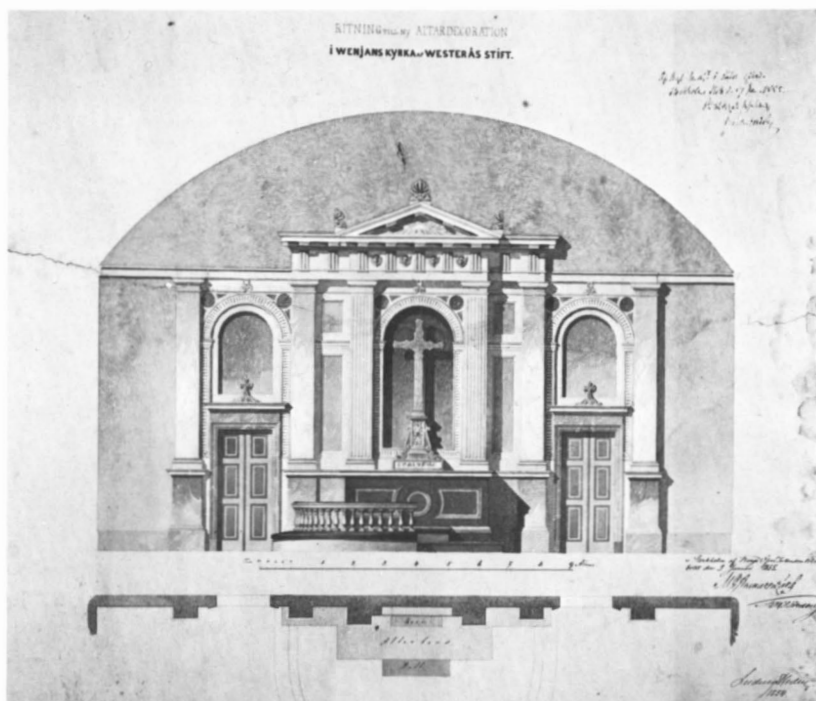

Fig. 25. Ritning till ny altaruppsats av Ludvig Hedin 1854. (Venjan. KyA.)

bågsfält lika mittfältets. Denna altaruppsats var enligt G. Boëthius grönmarmorerad, av allt att döma i två olika nyanser, och förgylld. Sakristiedörrarna var gulmålade. Vidare tillkom nu ett nytt altar-krank, halvrunt med svarvade balusterdockor samt vitmålat.

Predikstol

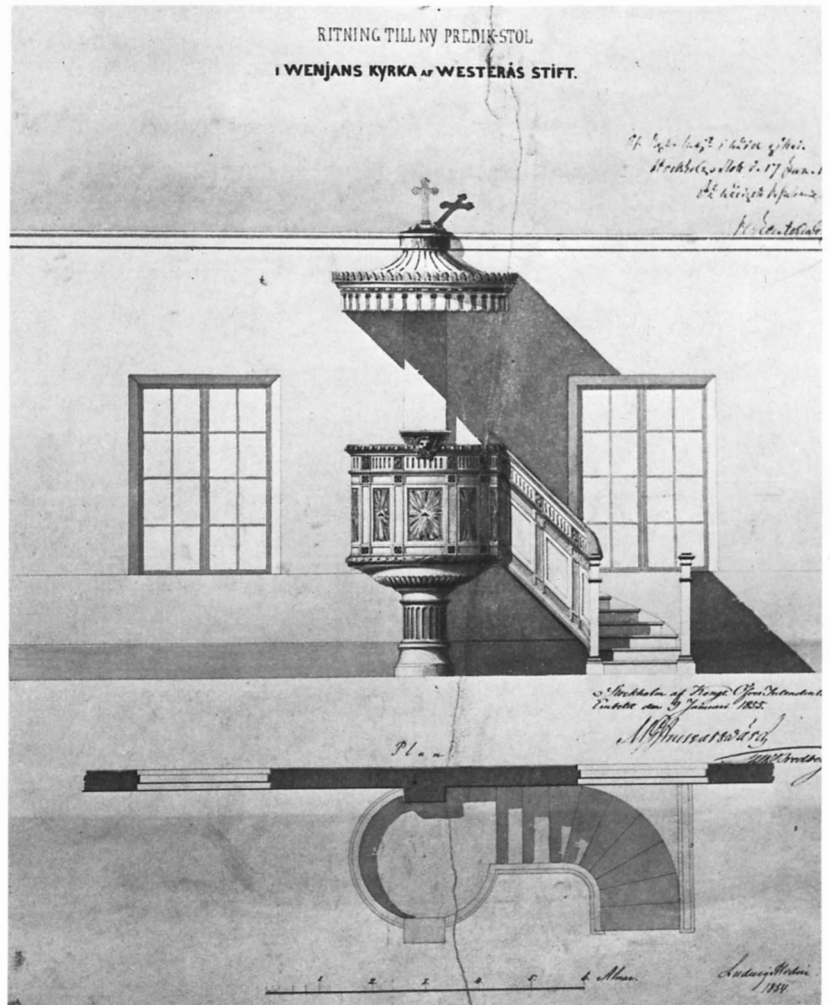
Som ovan sagts tillkom 1855 en ny predikstol (fig. 26, 100) efter ritningar av arkitekten Ludvig Hedin. Den tillverkades i Rättvik genom Björk Anders Jonssons förmedling (st.prot.). Av denna predikstol återstår den runda, med förgyllda ornament prydda korgen, vilken nu finns i Kättbo kapell och beskrivs i samband med detta. Korgen vilade ursprungligen på en kannelerad rund plint. Trappan var svängd och försedd med spegelfält och kannelerade stolpar, krönta med klot. Ljudtaket var välvt och krönt av en kula med ett kors. Dess sida hade överst löpande hund-bård; på mitten var den besatt med växtornament och nederst med skulpterade draperier. Predikstolen var målad i guld och gråvitt.

Bänkinredning

Bänkinredningen fullbordades sannolikt 1798. Den var sluten och bestod ursprungligen av fyra kvarter i långhuset, vända mot varandra mot altaret i långhusets mitt, med manfolksbänkarna i öster och kvinnfolksbänkarna i väster. Enligt 1814 års inventarium fanns 31 bänkar av vardera slaget. De var målade med blå oljefärg (inv. 1830).

År 1855 omändrades bänkinredningen i samband med altarets flytt-

Fig. 26. Ritning till ny predikstol av Ludvig Hedin 1854. (Venjan. KyA.)
Foto: Bengt Mattsson 1987.

ning. Alla bänkar vändes mot öster, två bänkkvarter i koret tillkom och två bänkkvarter sattes även upp i den södra f.d. sakristian. Året därpå målade A.J. Hesselius om bänkinredningen i "perlfärg" (inv.). Bänkdörrar och skärmar hade spegelfält vars speglar innerst hade rundade hörn. Den nuvarande bänkinredningens gavlar har gamla bänkdörrar som stomme.

Enligt G. Boëthius (koncept SvK) fanns öppna, enkla bänkar på orgelläktaren. I bänkarnas av grova plankor gjorda sitsar fanns talrika bomärken och årtal inskurna; det äldsta årtal Boëthius kunde upptäcka var 1796, vilket tyder på att bänkinredningen åtminstone provisoriskt insatts under byggnadsåret.

Läktare

En läktare i väster (fig. 14) uppfördes 1855. Den uppbars av fyra kanelerade kolonner med profilerade kapital och baser. Två av dessa kolonner tillkom 1875 (räk.). Barriären hade omväxlande långa och

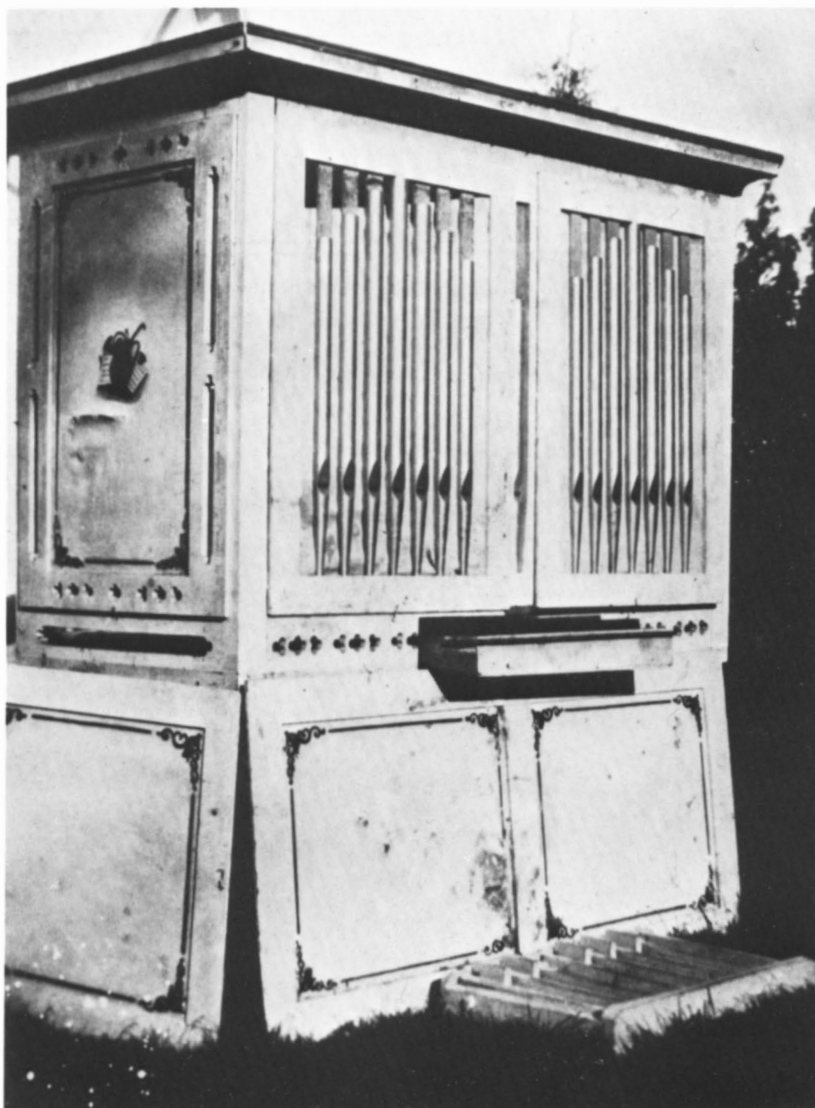

Fig. 27. Orgel, byggd av Perbjörs Per Larsson Björling i Lima och inköpt 1875. Foto: Bertil Wester omkring 1929 (ATA).

korta spegelfält med profilerat listverk; den mittersta spegeln var dekorerad med en i guld målad lyra, omgiven av kvistar. I övrigt hade den profilerade över- och underliggare samt var målad i gråvitt och guld.

Orgel

Kyrkan fick sin första orgel 1875. Fem år tidigare (st.prot.) hade kyrkoherde Magnus Erlandsson⁵³ inköpt en orgel för kyrkans räkning men för egna medel och erbjudit församlingen att köpa den, men då entusiasmen inte var tillräckligt stor försålde han den 1871 till Envi-kens kyrka i stället, där den ännu finns kvar.

En sexstämmig orgel inköptes 1875 (st.prot.) av organisten, skollä-raren m.m. Perbjörs Per Larsson Björling⁵⁴ i Lima. Av denna orgel

(fig. 14, 27) förvaras orgelhuset och större delen av pipverket i tornets övervåning. Den var på läktaren placerad med ena kortsidan mot kyrkorummet. Fasaden har försilvrade pipatrappor av trä mot botten av skärt sidentyg. Orgeln är vitmålad med förgylld dekor av spegelfält och ornament på kortsidan mot kyrkorummet. Målad inskrift: "Denna orgel målades i Augusti månad 1875 af Axel Elggren [1846–1927] i Linköpings stad. D:v: Skogvaktare i Lima."⁵⁵

Orgeln var på Gabrielssons tid i mycket dåligt skick. Han berättar: "Vid stark temperaturväxling har den emellanåt alldeles tystnat, så att klockaren måst fortsätta genom att med sin sång leda församlingens. Sista långfredagen reste sig en slå inne i orgeln på ända, sköt upp spelbordet till den spelande lärarinnans (t.f. organistens) fasa och åstadkom vid 'Tackom och lovom' de gräsligaste missljud, så att jag, efter nya hjärtskärande missljud, måste taga upp sista psalmen själv."⁵⁶

Ett förslag till iståndsättande av orgeln upprättades av Åkerman & Lund 1951 på initiativ av Bertil Wester,⁵⁷ men har 1987 ännu ej genomförts.

DEN NUVARANDE KYRKAN

Kyrkobyggnaden

Kyrkobyggnaden (fig. 28–32) består av långhus med smalare och lägre, tresidigt avslutat kor i öster, en sakristia vid korets södra sida samt ett brett torn i väster. Den är uppförd av sin föregångares timmer på en 1916 ommurad grund av sandsten, klädd med sandstenshällar. Kyrkan är klädd med stående spåntad panel med en indragen sockellist nedtill och är sedan 1957 helt vitmålad; tidigare var den rödfärgad med vita fönsterbågar. På de båda långväggarna finns två pilastrar, placerade mellan fönstren, döljande stockar med sammanhållande funktion.

Kyrkan har två ingångar, en i väster och en på sakristians östra sida, båda rakslutna. Västportalen har dubbeldörrar med speglar av breda, vertikala lister och är utåt svartblåmålade, inåt ljusgrå. Portalen, till vilken en rundad sandstenstrappa leder, omges av en bred portik med en något svängd spetsig gavel, koppartäckt, försedd med kontursågade vindskidor samt krönt av ett järnsmitt kors (fig. 32) med bokstäverna IHS. Mellan vapenhuset i tornets bottenvåning och kyrkorummet finns gråvitmålade dubbeldörrar lika västportalens. Ingången till sakristian har en enkeldörr av samma typ, målad som västportalen. Mellan sakristian och kyrkorummet finns en enkeldörr, ljusbrunbetsad mot kyrkorummet och med en spegel av pålimmade plattor, så att ett likarmat kors bildas; mot sakristian är den slät och ljusgråmålad. Samtliga dörrar tillkom 1957.

Långhuset har tre rakslutna fönster på varje långsida; fönsteröppningarna är identiska med motsvarande i den gamla kyrkan, ehuru något förminskade 1957. Fönstren har foder och spröjsverket är så

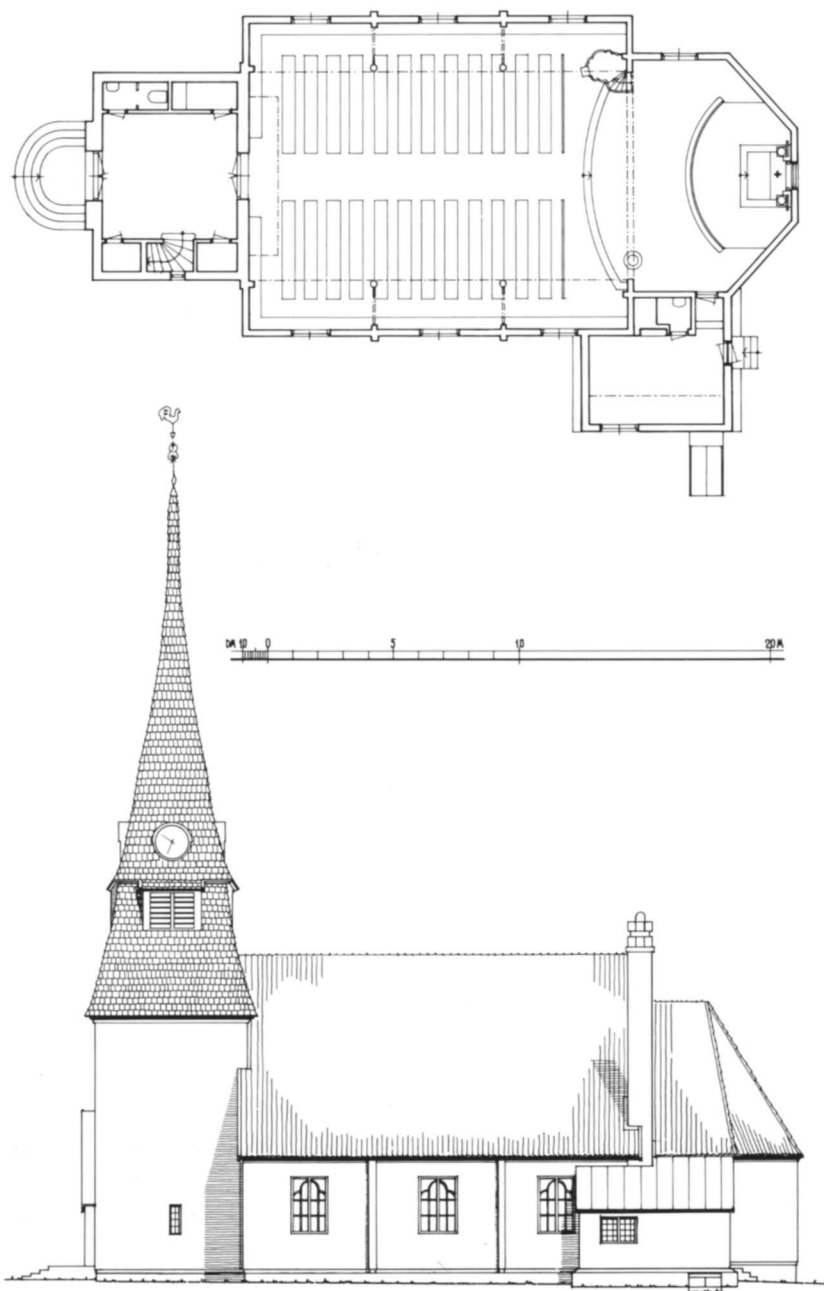
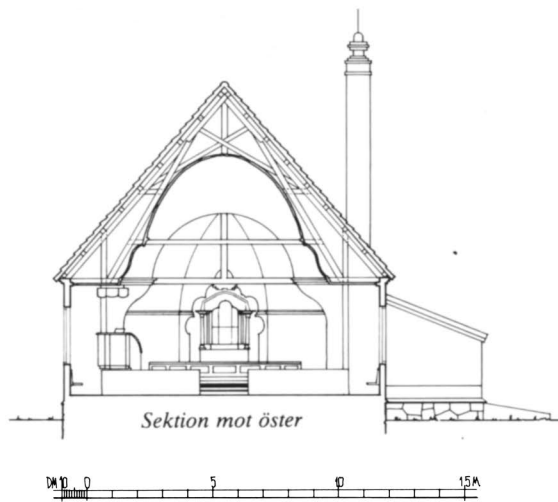
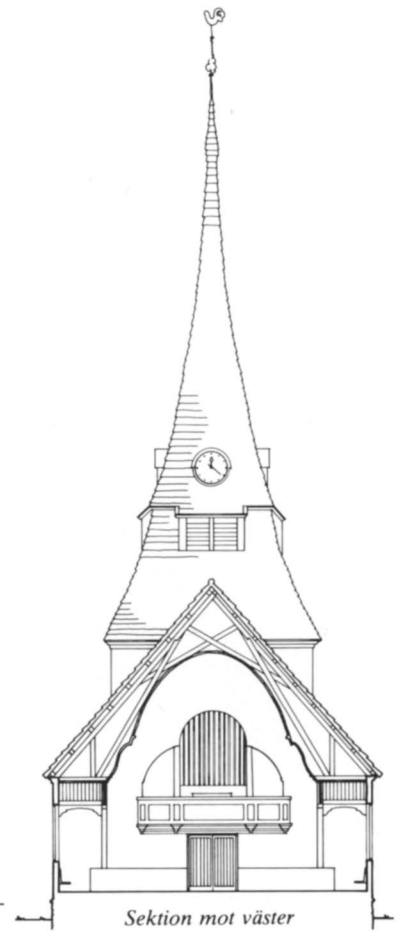
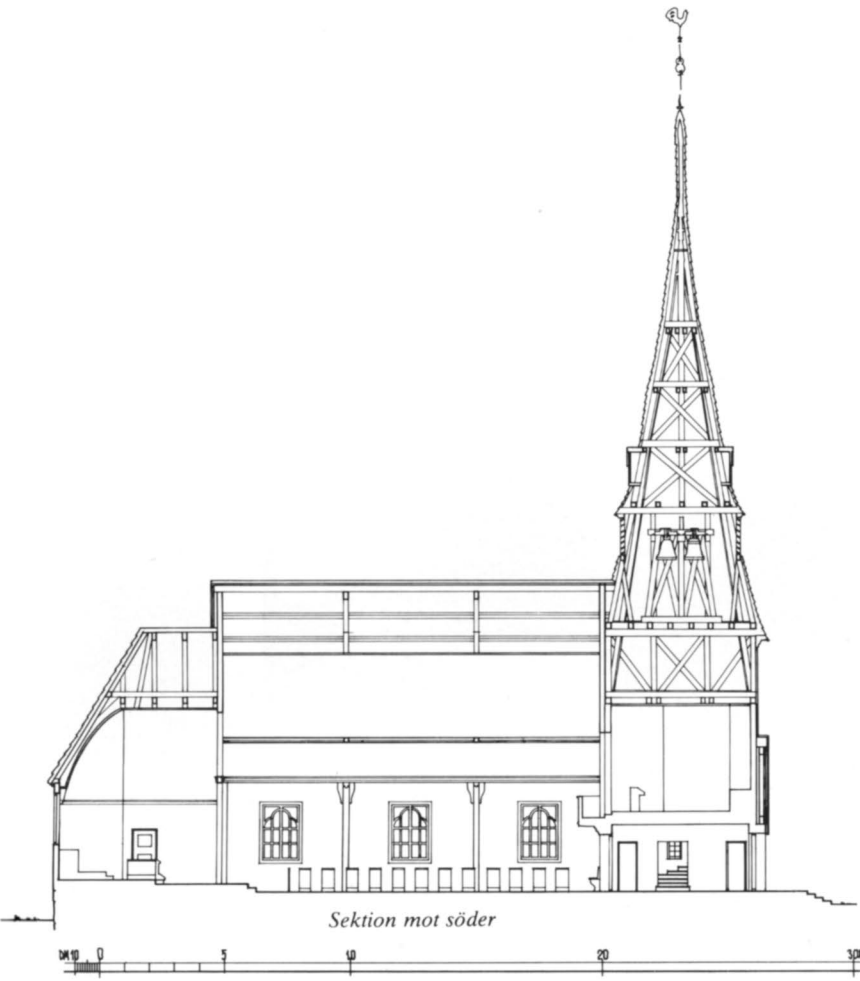

Fig. 28. Venjans kyrka, plan, sydfasad samt sektioner, skala 1:300. Uppmätning av G. Wirén 1984.

utformat att en trepassform bildas i dess övre del. Ytterligare två mindre fönster av samma typ finns, i tornets sydvägg och i korets nordvägg. Koret har vidare ett trepassformat östfönster med en glas-målning (se nedan) och sakristian ett litet fönster med blyspröjsade rutor i söder. De nuvarande fönstren tillkom 1957, tidigare hade den gamla kyrkans fönster från 1796 återanvänts i långhuset och på korets nordsida.

Tornet har en låg och bred kropp, uppförd i resverk och uppbärande en hög, spetsig spira, som är klädd med spån från den gamla kyrkan. Strax nedanför spirans mitt finns ett brott och fyra liggande rektangulära ljudöppningar med reglerbara jalousiribbor under snedtak. Där ovanför sitter ett tornur med fyra runda, vita och genomskinliga urtavlor av glas. Urtavlorna har svartmålade plåtvisare och svarta prickar i stället för siffror. Fram till 1957 var urtavlorna svarta med ljusmålade visare och prickar. Det nuvarande tornuret är inköpt från Westerstrands urfabrik i Töreboda 1957. Dess föregångare leverera-

Fig. 29. Venjans kyrka, exteriör från sydväst. Foto: SvK 1985.

Fig. 30. Venjans kyrka, exteriör från sydöst. Foto: SvK 1985.

des från F.W. Tornberg i Stockholm 1917. Spirans översta del är svagt svängd och uppbär en stång.

I tornets bottenvåning är vapenhuset inrymt. Det har platt brädtak och väggar klädda med stående panel, allt vitmålat. I söder finns en stickbågig öppning för trappan till tornets övre våningar, flankerad av två spegeldörrar, ledande till förrådsutrymmen. I norr leder två likadana spegeldörrar till WC i väster och pentry i öster. Tornets första övervåning upptas av orgelläktaren samt en smal vitmålad korridor väster därom, ledande till tornets övre delar. Orgelläktaren har tre-

Fig. 31. Venjans kyrka, exteriör från nordöst. Foto: SvK 1985.

passformigt valv och panelade väggar, allt vitmålat. En gulmålad trepassformig öppning, uppbyren av två stockpelare, förbinder den med långhuset. I nordväst leder en smal trappa upp till tornets andra övervåning som används som förråd. Där ovanför, i spirans nedre del, hänger klockorna. Spirans konstruktion är i huvudsak uppförd av återanvänt virke från den gamla kyrkan.

Sakristian har kopparklätt pulpettak. I hörnet mellan långhus och kor reser sig en hög sandstensskorsten i traditionell dalastil med cementkrön, krönt av en flöjel i järnsmide, föreställande ett skepp. Under sakristian är en källare, inrymmande ett f.d. pannrum, nu elcentral. Källaren nås genom ett par kopparklädda luckor i söder. På grund av källaren är sockeln i söder utskjutande och koppartäckt. Invändigt har sakristian platt tak samt är masonitklädd och vitmålad. I söder finns trävita textilskåp, anskaffade 1982.

Långhus och kor har sadeltak, täckta med enkupigt tegel. Vindskidornas ändpartier är kontursågade.

Fig. 32. Venjans kyrka, exteriör från nordväst. Foto: SvK 1985.

Interiör

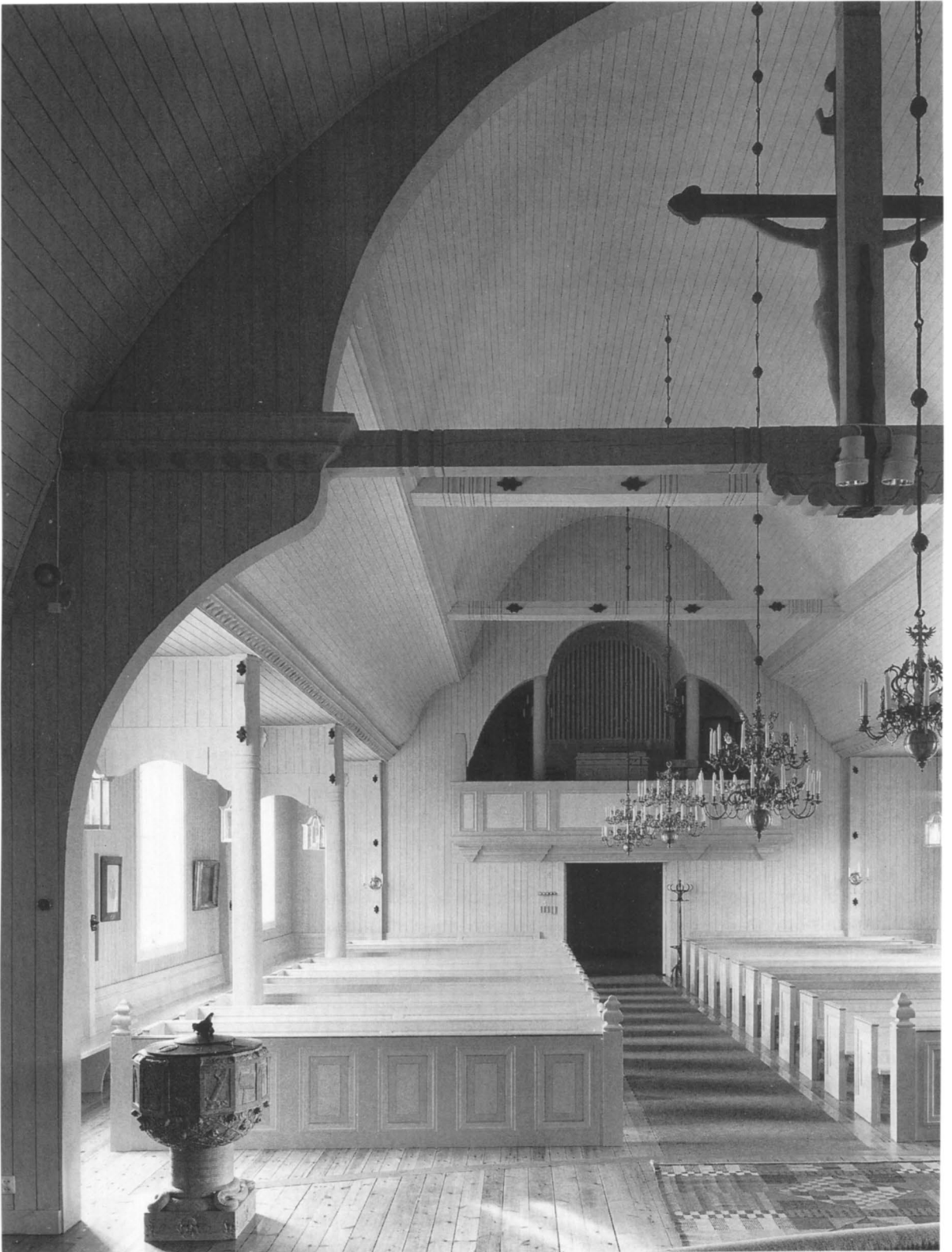
Långhuset (fig. 33–34) består av ett brett mittskepp och två smala, närmast rudimentära, lägre sidoskepp. Mittskeppet täcks av ett trepassformigt vitmålat brädvalv med svagt spetsbågig överdel och karnissvängda sidopartier. Mellan överdelen och sidopartierna sitter en kraftig, profilerad och gulmålad list, från vilken två dubbla hanbjälkar, gulmålade med inskurna och ljusblåmålade gördlar, går tvärs över kyrkorummet. Taklisten är kraftigt profilerad och gulmålad, med en ljusblåmålad bruten äggstavlist nedtill. Valvet uppbärs av två gulmålade runda stockpelare på varje sida, upptill försedda med kontursågade sidostycken. Pelarna förbinds med de motsvarande väggpilastrarna med kontursågade överstycken, utformade så att bågöppningar bildas. Sidoskeppens tak är platta och målade i gammalrosa. De bärande konstruktionerna är flerstädes hopdragna av bultar med smidda svartmålade vingmuttrar. Väggarna är klädda med stående panel, målade i något skarpare gul färg än pelare och pilastrar.

Triumfbågen är trepassformad. Mittskeppets taklist går runt triumfbågen och på triumfbågsväggens västra sida, vilken också är gulmålad. Från taklistens anfangar utgår en horisontell bjälke, på mitten upp-

Fig. 33. Venjans kyrka, interiör mot öster. Foto: SvK 1985.

Fig. 34. Venjans kyrka, interiör mot väster. Foto: SvK 1985.

hållen av en vertikal tvärbjälke med konturerat nederstycke; båda bjälkarna är gulmålade med ljusblåmålade gördlar.

Det tresidigt avslutade koret är täckt av ett svagt spetsbågigt, vitmålat brädtunnvalv med en kraftig profilerad, mörkgråmålad taklist. Väggarna är även här klädda med stående panel samt ljusgråmålade. Den nuvarande färgsättningen tillkom 1957. Ursprungligen var väggarne vitmålade, valvet ljusblått och listverk, pelare samt bjälkar gula, "alltför blekgula, men det fanns ej annan färg under kristiden".⁵⁸

Hela kyrkan har fernissat brädgolv. Golvet i koret ligger tre trappsteg högre; de tre trappstegen i triumfbågen är rundade.

GLASMÅLNING

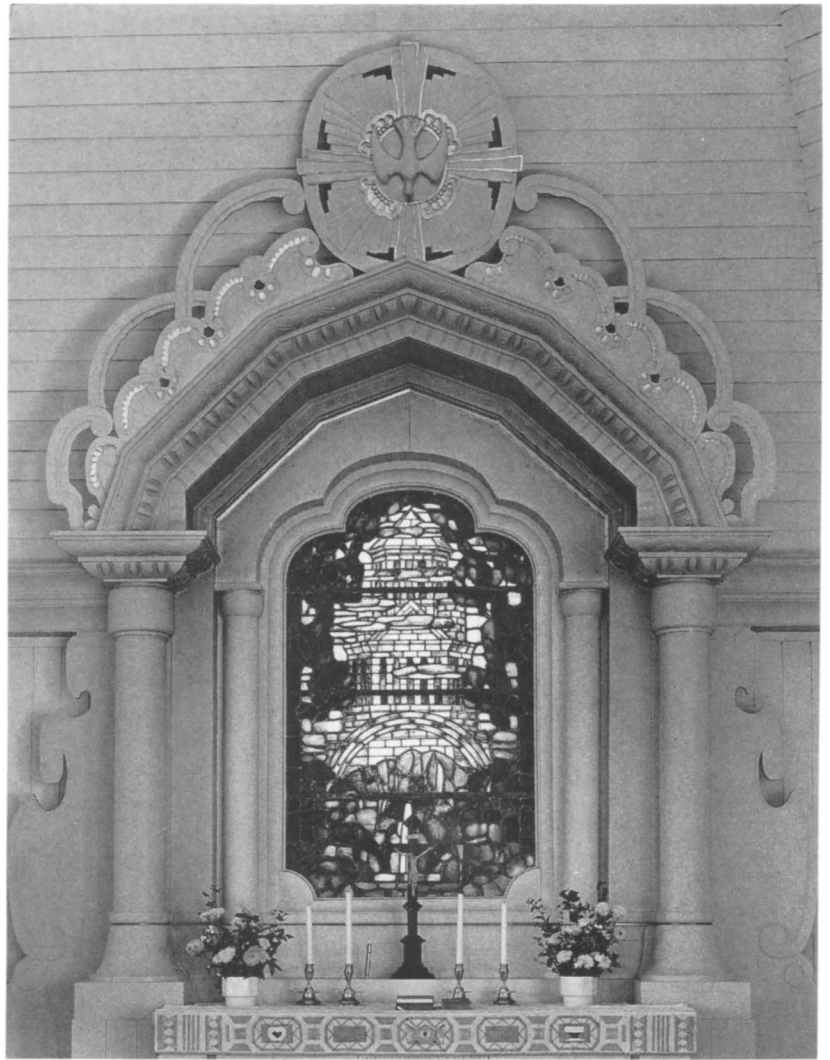
Glasmålning (fig. 35) i korets östfönster, syftande på Psalt. 42:2, framställande två hjortar, drickande ur en källa — livets brunn — som springer ur ett berg och omgivna av stiliserade träd. I fonden det himmelska Jerusalem, där framför moln och en regnbåge över berget. Färger: gröna, gula, blå, röda, violetta och grå nyanser. Efter kartonger av Fredrik Falkenberg utförd av firma N.P. Ringström i Stockholm 1916.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA FRÅN 1916

Som tidigare nämnts tillsattes 1907 en kyrkobyggnadskommitté, och ett förslag till den gamla kyrkans restaurering framlades av Fredrik Falkenberg samma år. På grund av det kostsamma laga skiftet ville man dock ännu inte ta ställning till några mer genomgripande åtgärder. Vid en kyrkostämma 1912 framlade kommitterade ett förslag att kyrkan skulle avkortas i väster och tornet flyttas dit samt därvid ges en högre resning. Man beslöt att genom Överintendentsämbetet låta utarbeta ritningar till detta förslag samt också ritningar till en helt ny kyrka.

Vid kyrkostämman den 10 maj 1914 uppvisades de begärda förslagsritningarna, vilka hade utarbetats av Falkenberg. I det ritningarna medföljande brevet framhöll denne — som tidigare nämnts — att han helst såg att den gamla kyrkan åtminstone till exteriören lämnades orörd, men församlingens önskan att förminska kyrkan vägde tungt. Av de båda förslagen ansåg han dock att förslag 1 — det sedermera genomförda — hade sina brister, i och med att långhuset blev för brett i förhållande till sin längd, även om detta motverkades av att dess inre gjorts treskeppigt. Dessutom var det inte lämpligt att träkyrkor hade tornet sammanbyggt med kyrkan i övrigt, eftersom klockornas rörelse kunde åstadkomma skada på konstruktionen. Han förordade därför förslag 2 (fig. 36–40): en smalare, tornlös träkyrka med smalare och lägre kor i öster samt vapenhus i väster och en fristående klockstapel väster därom. Vidare framhöll han, att eftersom kyrkan

Fig. 35. Glasmålning i korets östfönster, utförd av firma N.P. Ringström 1916 efter kartonger av Fredrik Falkenberg. Foto: SvK 1985.

enligt detta förslag blev smalare och mindre skulle underhållskostnaderna också minska. Detta förslag förordades av Överintendentsämbetet. Församlingen var dock inte inne på samma linje utan föredrog förslag 1 — som ställde sig något billigare — och det slutliga beslutet att låta ombygga kyrkan enligt detta togs den 21 februari 1915. Församlingen önskade dock förlänga kyrkan något, men Falkenberg framhöll att måtten på det gamla virket som skulle återanvändas styrde kyrkans utseende på denna punkt.

Som byggmästare antogs Anders Hansson⁵⁹ från Rättvik, och arbetena påbörjades med den gamla kyrkans nedtagande i december 1915. Grundstenen lades den 20 maj 1916 och under sommaren restes takstolarna.

Enligt Falkenbergs förslag skulle det gamla timret lämnas synligt i interiören samt av Yngve Lundström⁶⁰ förses med lämplig dekora-

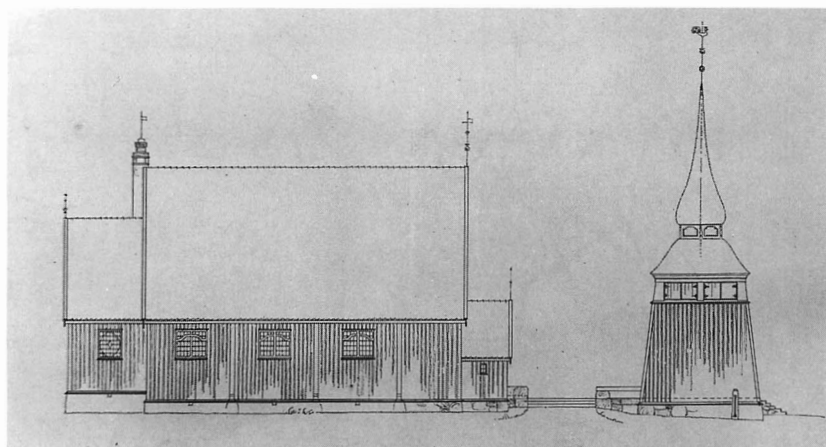
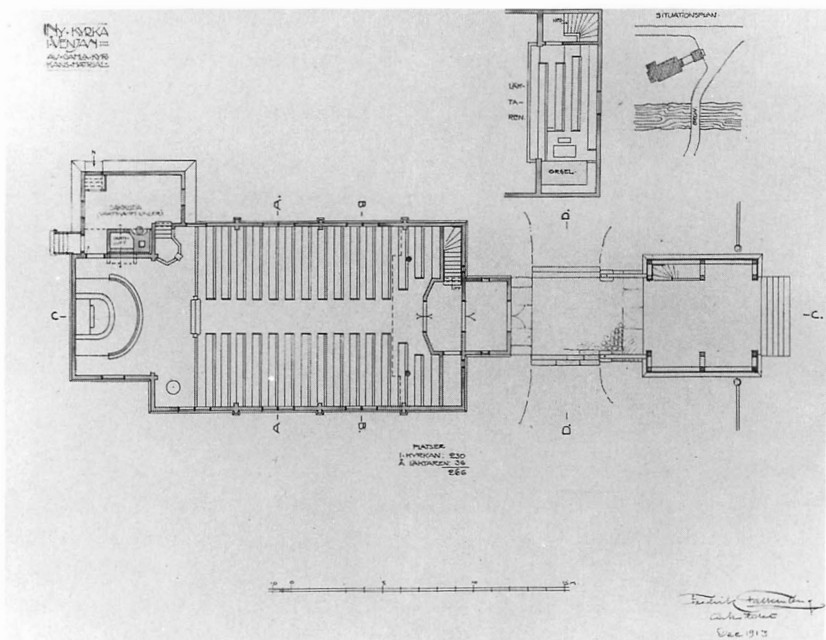
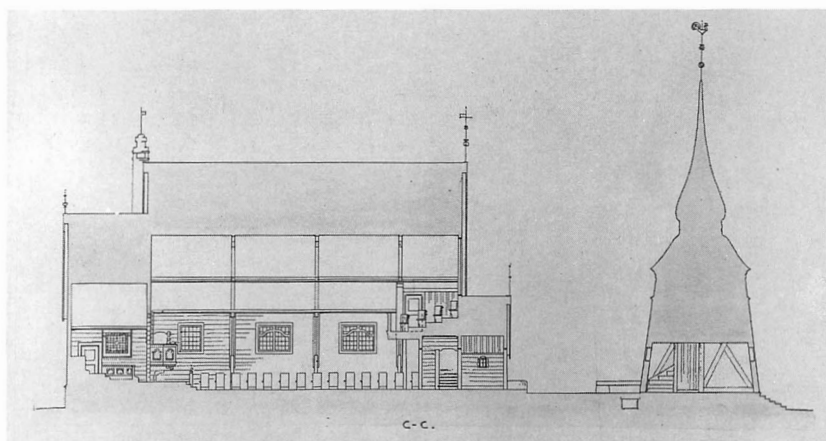
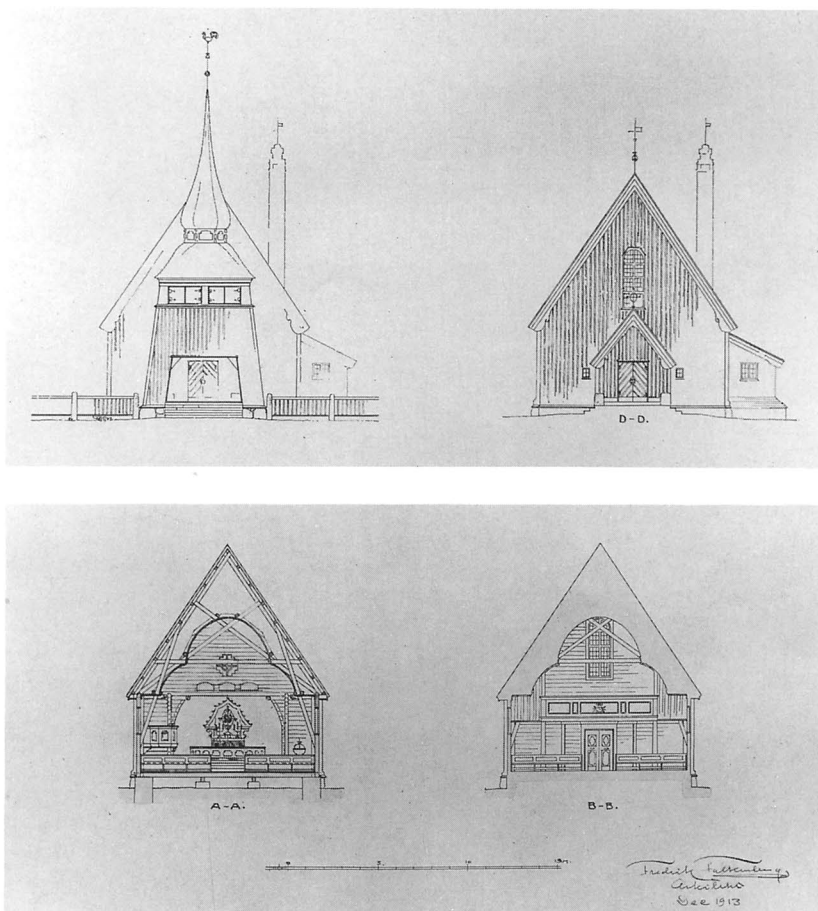

Fig. 36–40. Förslag till ny kyrka i Venjan av Fredrik Falkenberg 1913. (Venjan. KyA.) Foto: Bengt Mattsson 1987.

tionsmålning, men församlingen ställde sig avvisande till detta. Såväl dåvarande professor Sigurd Curman som överintendenten Carl Möller ställde sig dock bakom Falkenbergs förslag. I ett brev till Falkenberg av den 3 december 1915 skriver Curman bl.a.: "En kyrka bör ju helst i sig koncentrera det bästa av en bygds traditioner. Tyvärr börjar ju även där timret att ersättas med plank och bräder och annat 'slarv'. Det är kanske förklarligt, då det gäller uthus och stugor, men i kyrkorna bör man hålla på det gamla goda. [. . .] Att då dölja detta [timret] med ny, kanske spinkig, panel av bräder, är ju att förspilla möjligheten att få något av den gamla, kärnfulla Dalatraditionen synlig i kyrkorummet."

Församlingen var dock inte beredd att lyssna till dessa synpunkter, men det överenskomms att timret tills vidare skulle lämnas bart på triumfbågsväggen och i koret. När Falkenberg besökte Venjan i början av år 1917 fann han emellertid att allt klätts in med bräder, undantagandes några stumpar av triumfbågsväggen närmast triumfbågen. I ett ampert brev till församlingen skriver han bl.a.: "Antingen har byggmästaren missförstått Överintendenten vilket är beklagligt *men knappast möjligt* eller har han, som vid flere här avhandlade frågor,

Fig. 41. Venjans kyrka från väster.
Foto: S. Brådhe 1929 (ATA).

ansett sig kunna gå sina egna vägar. Skulle inklädnad ske måste partiet omarbetas *vilket nu mera ej går för sig* utan måste inklädnaden bort." Han fasthöll sina synpunkter "ej blott av ämbetsplikt utan även på grund av mitt ansvar mot församlingen, vilken möjligen *ej nu* ser klart i frågan, men säkerligen inom kanske kort tid kommer med samma förebråelse, jag vid ett tillfälle erhöi: 'Varför lät arkitekten oss göra så?' [. . .] I det ifrågavarande fallet där, efter vad jag förhört mig, församlingen säkerligen kommer att åläggas att följa ritningen, är det ju blott att taga bort panelen, det simplare fast släta materialet och visa det jedignare fast grova och på sina ställen skamfilade materialet, över vilket församlingen som sagt troligen snart kommer att vara stolt, liksom de församlingar som jag ofta med stort besvär, för-

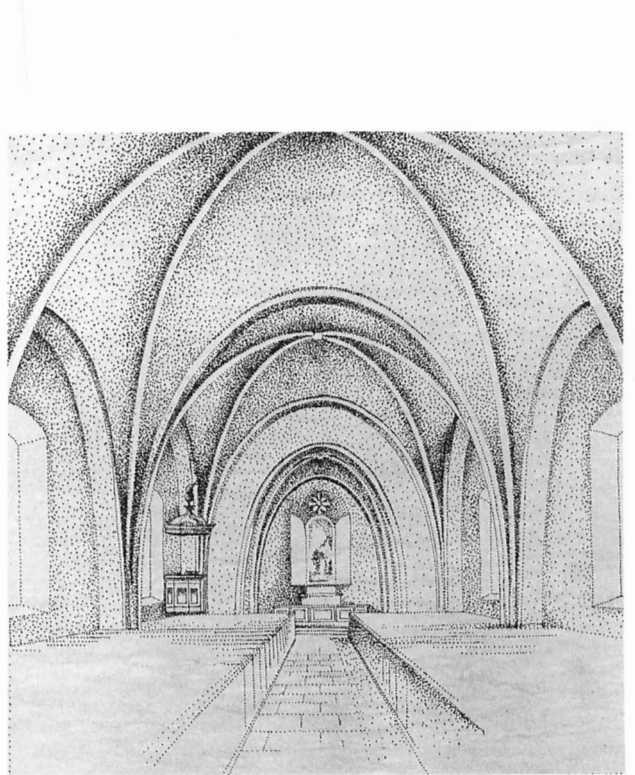
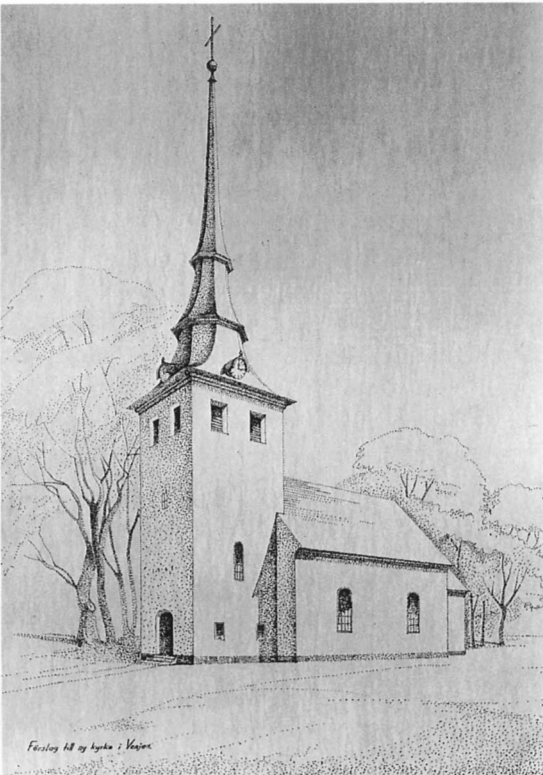
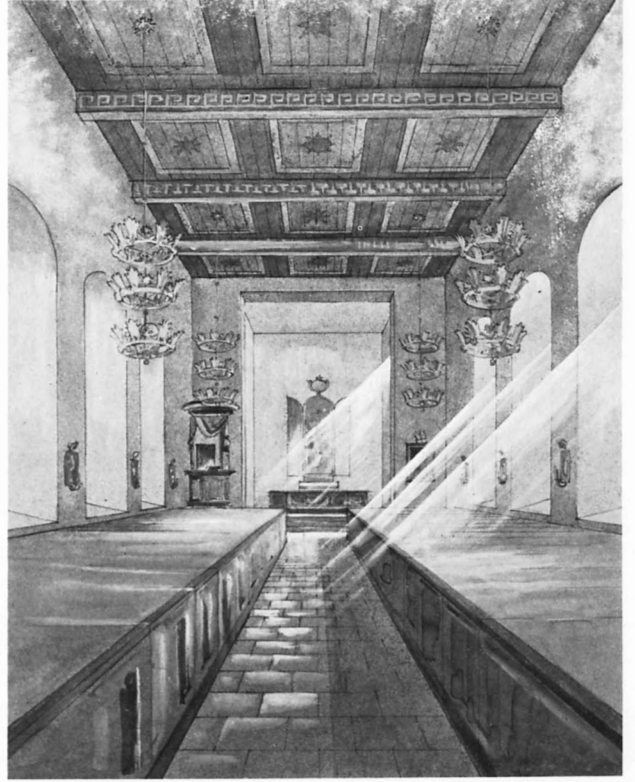
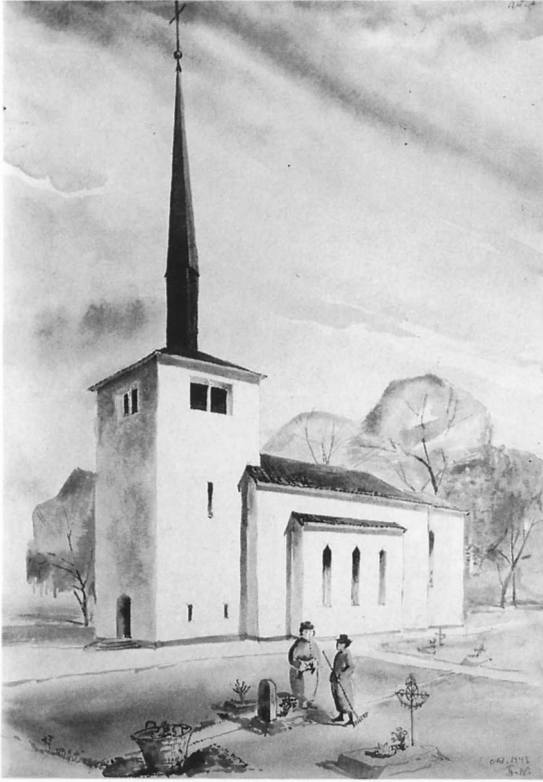
Fig. 42. Interiör mot öster omkring 1920. Foto: ATA.

mått ha kvar sina breda pampiga outslitliga golvplankor trots att de hade några skavanker och uppstående kvistar, men som kommitterade ej *vågat* ha kvar i kyrkan, som nu skulle bli så fin. Många andra exempel att förtiga”.

Församlingen saknade dock helt förståelse för dessa estetiska och kulturhistoriska synpunkter och byggmästaren hade sagt att timret ej var lämpligt: ”Vi vilja icke se bilade timmerstockar i kyrkan. För att tillfredsställa vårt lystmäte därpå behöfva vi endast gå in i våra stall, ladugårdar och andra uthus” (st.prot.).

Falkenberg anmärkte vidare på att pelarpartierna inte utförts i överensstämmelse med huvudritningen, att målningsarbetet påbörjats utan ämbetets hörande och att skorstenskrönet utförts i cement i stället för sandsten, vilket i en skrivelse från Överintendentsämbetet till domkapitlet av den 6 november 1917 sägs ”verka löjeväckande för alla, som hava någon idé om sund byggnadskonst”. I samma skrivelse sägs avslutningsvis: ”Detta tillvägagångssätt visar ingalunda god vilja att samvetsgrant ställa sig till efter rättelse författningsenligt givna föreskrifter, men anser sig ämbetet, med beklagande av det, av de ingångna meddelandena att döma, mindre lyckade resultatet, icke för närvarande kunna yrka på ändring i berörda avseende.”

Kyrkan invigdes den 9 december 1917. Bland Falkenbergs övriga produktion kan den jämföras med Bergviks kyrka i Hälsingland, invigd 1915, som — ehuru uppförd av tegel — uppvisar stora likheter

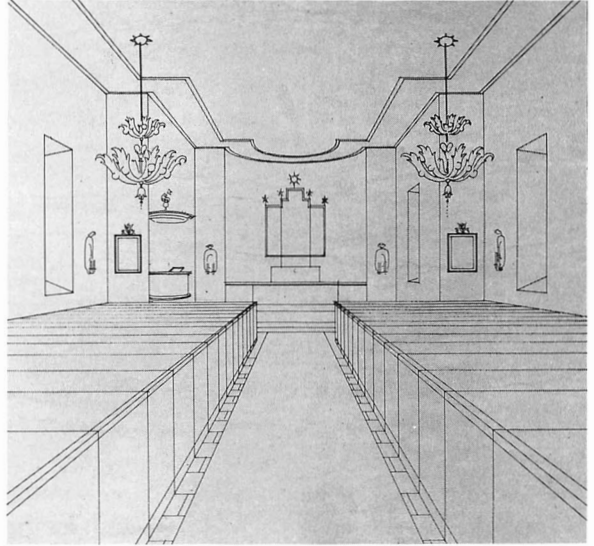

Fig. 43–48. Tre förslag till ny kyrka i Venjan av Ärland Noreen 1943. (Venjan. KyA.) Foto: Bengt Mattsson 1987.

i planlösningen och exteriören. Till och med korfönstrets glasmålning framställer samma motiv som i Venjan.

Redan 1928 visade sig Falkenbergs farhågor beträffande tornets stabilitet vara riktiga. Klockringningen åstadkom vibrationer i tornkroppen och åtgärder var nödvändiga, varför vissa förstärkningsarbeten ägde rum följande år.

Fortfarande var dock inte kyrkobyggnadens kondition tillfredsställande och vid en kyrkostämma 1941 framkastades förslag om att bygga ny stenkyrka. Arkitekten Ärland Noreen⁶¹ från Byggnadsstyrelsen tillkallades hösten 1942 och företog inspektion av kyrkan. Noreen framhöll, att ”kyrkan vore synnerligen illa uppförd, en verklig kristidsprodukt”, och förordade nybyggnad. I september 1944 förelåg tre förslag (fig. 43–48) till en ny kyrka av tegel, uppgjorda av Noreen och framställande en kyrka med smalare kor och högt, spetsigt torn. Man beslöt att bygga ny kyrka med koppartak, men att arbetet inte skulle påbörjas förrän erforderliga medel fanns till disposition.

Följden av detta blev att hela frågan förföll, och 1953 (st.prot.) fattades principbeslut om reparation av den befintliga kyrkan i stället för nybyggnad. Man kontaktade nu arkitekten Claes Laurent, Stockholm, vilken föreslog att tornet skulle rivas och en fristående klockstapel med likkällare i bottenvåningen skulle uppföras. Klockstapelns form- och språk skulle i viss utsträckning återgå på tornspirans. Församlingen

var emellertid ej tillfreds med detta förslag. Laurent föreslog då att tornet skulle nedtagas och återuppföras med tornkropp av sten. Inte heller detta förslag blev antaget av kyrkofullmäktige. Restaureringen genomfördes 1956–1957. Härvid försågs kyrkan med ny utvändig råspåntad panel och vitmålades, varjämte nya, något mindre fönster med karmar och foder samt nya dörrar insattes. Invändigt uppsattes ny panel och nytt golv inlades, varefter interiören ommålades med ny färgsättning. Kyrkan återinvigdes den 24 november 1957.

Sedan dess har endast smärre förändringar skett. År 1961 klagades ånyo på att tornet svajade vid klockringning och fristående klockstapel föreslogs, men inga nämnvärda åtgärder har vidtagits. Kyrkan ommålades utvändigt och delvis invändigt 1971. År 1982, slutligen, ombyggdes sakristian invändigt.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altare av gråmålat trä, tre speglar på framsidan, profilerad sockel. Höjd 100 cm, längd 191 cm, bredd 53,5 cm. Uppsatt 1917.

Själva altarpupsatsen utgörs av en omramning av snidat trä (fig. 35), målad i grått, vitt och blått samt med förgyllning kring östfönstret med dess glasmålning (se ovan). Den inre omfattningen består av två kolonner med profilerade kapitäl, uppbärande ett trepassformat överstycke. Listen närmast fönstret är profilerad och hålkälad samt har kvartsrundlar i de nedre hörnen. Den yttre omfattningen består av två kolonner med profilerade baser, stående framför pilastrar med likadana baser och kontursågade, uppåt avsmalnande sidostycken. Kolonnerna är profilerade upptill och uppbär fyrkantiga profilerade anfangar samt en sexsidig, kraftigt profilerad, framskjutande båge med snidad dekor av bladdekor och geometriska mönster. Denna kröns av en omstrålad duva mot bakgrund av ett ringkors, som flankeras av sidostycken med slingor och broskornament. Kolonnerna vilar på fyrkantiga baser och postament, vilka flankerar och är sammanbyggda med altaret. Uppsatt 1917. Ursprungligen var altarpupsatsen målad i ekådring och förgylld.

Altarkors (fig. 49) från 1855 års altarpupsats, av vitmålat och förgyllt trä. Korset har profilerade kanter och står på en sockel med profilerad över- och underliggare. Sockeln har i mitten ett spegelfält med skulpterade växtornament och profilerad ram, flankeras av svängda sidostycken med voluter samt är nederst godronnerad. Korset vilar på ett postament med inskrift i svart på framsidan: "HERRE, STYRK MIN TRO!" inom profilerad ram. Höjd 230 cm, korsets bredd 94 cm, postamentets bredd 92 cm.

Altarskrank av ljusgråmålat trä, halvrunt, speglar med förgyllt listverk. Överliggaren klädd med gulgrönt, knäfallet med grönt linne. Höjd 80 cm, knäfallshöjd 27 cm. Uppsatt 1917. Ursprungligen målat i ekådring med förgyllt listverk. Golvet innanför altarskranket är ett

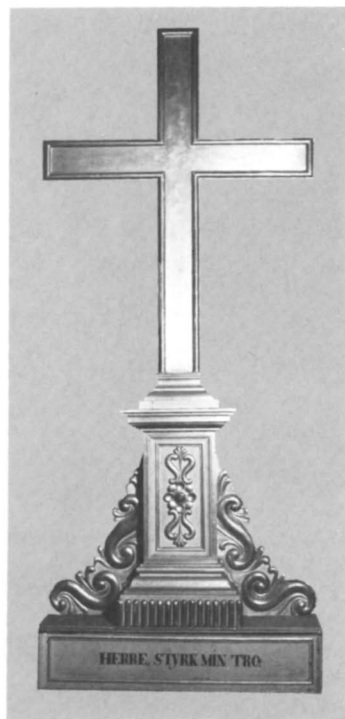

Fig. 49. Altarkors från 1855 års altarpupsats. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 50. Helgonskåp från omkring 1500. Foto: SvK 1985.

Fig. 51. Maria med Jesus-barnet, S:t Olof, S:ta Barbara och S:t Erik. Målningar från omkring 1500 på helgonskåpets dörrar. Foto: SvK 1985.

trappsteg högre än korgolvet. Ytterligare två trappsteg leder upp till altaret.

Knäfallspall av gråmålat trä, rundad framsida, kannelerade, nedåt avsmalnande ben. Höjd 32 cm, längd 76 cm, bredd 22 cm. 1800-talet.

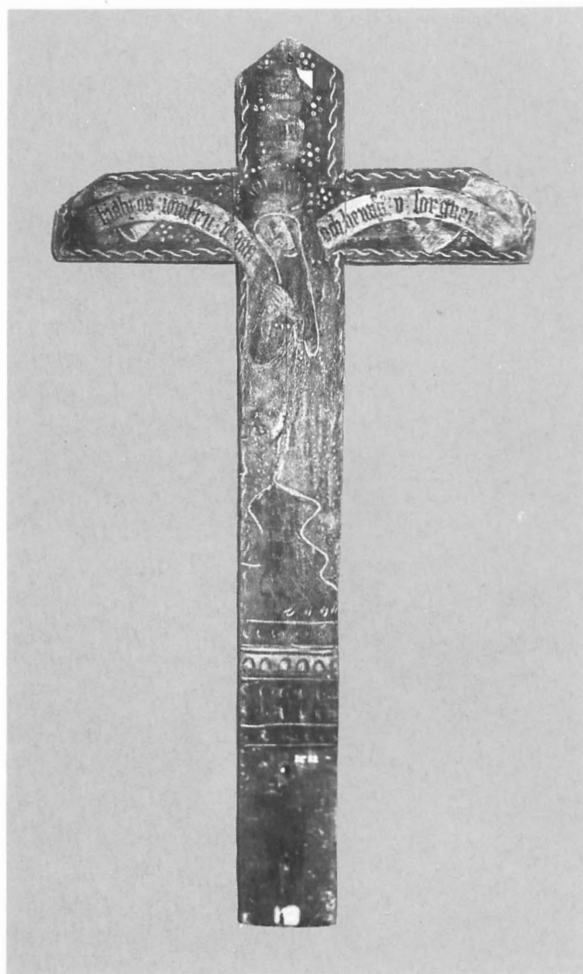
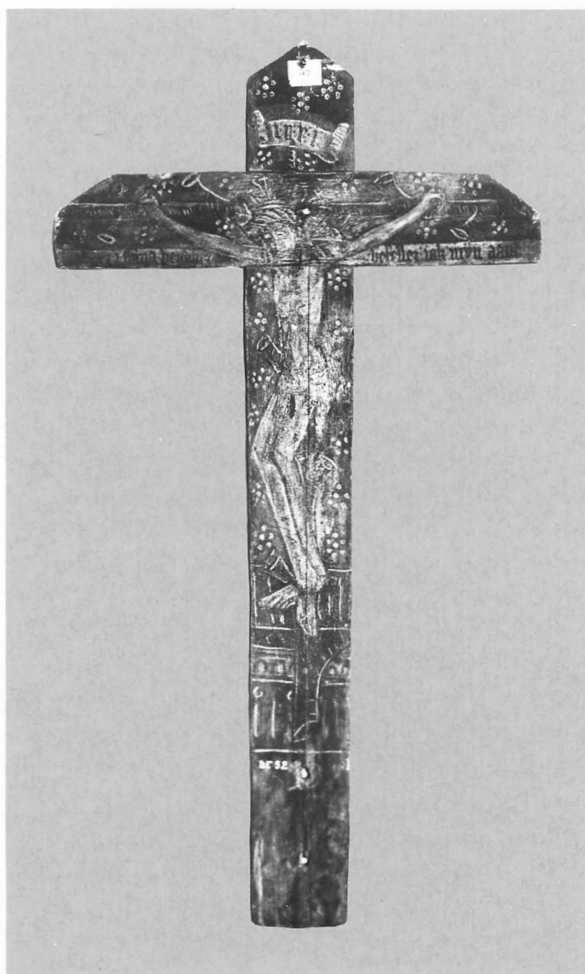
Helgonskåp

Helgonskåp (fig. 50–51) av skulpterat, målat och förgyllt trä. Skåpet innehåller ett stående kvinnligt helgon med långt gyllene hår och förgyllt krona på huvudet, iförd fotsid klädnad och mantel. Helgonet håller i sin vänstra hand ett ciborieliknande föremål av järn och i sin högra ett skaftliknande föremål, svart med en försilvrad knopp i övre änden; nedre änden har uppenbarligen varit intappad i någonting, av vilket ett litet tvärgående fragment med röda färgspår ännu finns bevarat fastlimmat på baksidan. Det ciborieliknande föremålet av järn är uppenbarligen senare ditsatt. Bakom det finns ett märke i helgonets klädnad som inte har något samband med järnföremålet. Det skaftliknande föremålet har troligen varit vänt så, att den försvunna delen varit vänd uppåt, vilket vissa spår tycks utvisa.

Dorsalet är tresidigt, med gloria målad bakom helgonets huvud och band av målade rosor på ömse sidor om henne. Vid glorian finns två hål, i vilka skåpet fram till 1915 varit upphängt. Ovanför helgonets huvud är en masverksbaldakin med krön ovanpå skåpet. På skåpets golv finns en i svart målad inskrift: ”JO [?] Rosén 1856”.

På dörrarnas insidor finns välbevarade målningar (fig. 51). Överst på vänstra dörren syns Maria med Jesus-barnet inom rosenkrans; i de övre hörnen finns rundlar med inskrifterna ”*ih̄s*” (iesus) respektive ”*x̄p̄s*” (christus). Därunder framställs S:t Olof med yxa och riksäpple mot en gavelformad bakgrund med rader av nyckelhålsformade öppningar samt ett språkband med texten ”*Sancte olaff*”. Överst på högra dörren visas S:ta Barbara med torn och svärd samt språkband ”*Sancta barb̄a*”, och därunder S:t Erik med riksäpple och svärd samt språkband ”*Sancte erich*”. Båda har samma slags bakgrund som S:t Olof. Samtliga bär mantlar, Maria och Barbara med fotsida klädnader, Olof och Erik med rustningar under. Inskrifterna är i minuskler. Predellan har två pilastrar mitt på och är övermålad med grått; grön färg syns därunder. Skråkantad bottenplatta, vilande på två tvärslåar. Färger: guld, grönt, rött, blågrönt, grå nyanser, vitt, gult, brunt, svart, skär karnation. Skulpturen och skåpet är övermålat av Rosén 1856. Skåpets utsida är rödmålat med vita blommor medan dörrarna är vita med röda blommor. Skåpets totala höjd är 138 cm, predellans höjd 13 cm, skåpets bredd utom bottenplattan 50 cm, skulpturens höjd 84 cm. Överfört från den gamla kyrkan.

Enligt Forssman är skåpet ett tidigt 1500-talsarbete från Hälsingland.⁶² Anna Nilsén tillskriver dock själva målningarna samme mästare som utfört kalkmålningarna i Tortuna kyrka i Västmanland, vilka hon daterar till tiden mellan 1489 och 1503.⁶³ Det kan antagas att skåpet är ett mellansvenskt arbete från omkring sekelskiftet 1500.

Målat träkors

Kors av bemålat trä (fig. 52), framställande på ena sidan den korsfäste Kristus mot bakgrund av målade blommor och nedtill dubbla rader av samma karakteristiska nyckelhålsliknande öppningar som på helgonskåpets dörrar. Överst på korset skylten med bokstäverna *inri*, längs tvärstammens undersida ett språkband med texten: "*Fadher i thina hendher befeller iak myn aandhe*". Den andra sidan framställer den sörjande Maria mot samma bakgrund som Kristus på andra sidan; dock är korset här kantat av en spiralbård. På tvärstammen finns ett språkband med inskrift: "*hielp:os:iomfru:maria och henns:v:sorgher*". Inskrifterna är i minuskler. I korsets nedre del finns två ovanför varandra sittande hål. Mittstammens överdel och tvärstammens översida är avfasade för att uppbära ett skyddstak. Höjd 80 cm, bredd 42 cm, tjocklek 2 cm. Nilsén har påvisat att korset är målat av samme mästare som målat helgonskåpet och det bör därför ges samma datering.⁶⁴ Gåva från församlingen genom kyrkoherde Magnus Erlandsson till Dalarnas fornminnesförening 1864. Förvaras nu i Dalarnas museum.⁶⁵

Fig. 52. Kors av trä med målade bilder av Kristus på korset samt Maria. Omkring 1500. (Falun. Dalarnas museum. Inv.nr DM 52.) Foto: Dalarnas museum, Albin Hedling, 1934.

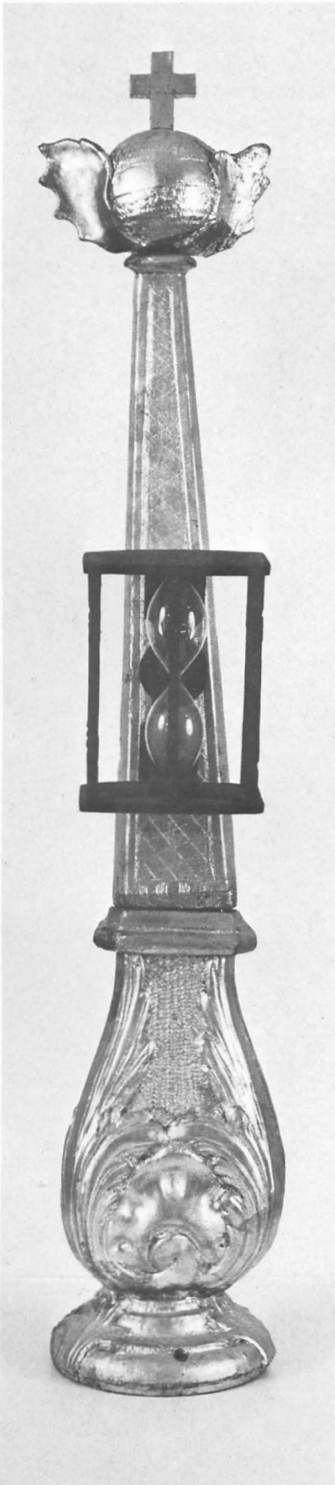

Fig. 53. Timglas med ståndare av förgyllt trä, nämnt tidigast 1757; glaset äldre. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Av denna typ av kors är hittills fem kända: förutom det här beskrivna och ännu ett, numera försvunnet (se ovan), ett i Evertsbergs kapell, ett i Öje kapell⁶⁶ och ett numera försvunnet i Transtrands gamla kapell⁶⁷. Det är dock osäkert vilken funktion dessa kors haft. Snedtaket — ännu bevarat på korset i Evertsberg — visar tydligt att de behövt skyddas, medan förekomsten av relativt välbevarad färg gör det otänkbart att de stått utomhus längre tider, vilket man tidigare förmodat. Det är antagligt att korsen varit placerade på en lång stång och använts vid processioner, något som förekomsten av en förmodad processionsfana (se ovan) talar för. Dessa processioner kan ha haft samband med de gamla pilgrimsvägarna till Nidaros (Trondheim). Förekomsten av kors i Öje och Transtrand är anmärkningsvärd, eftersom av allt att döma inga gudstjänstlokaler funnits där under medeltiden. En möjlighet är också att korsen vid vissa tillfällen ställts ut vid de gårdar som tjänat som pilgrimshärbärgen.⁶⁸

Krucifix

Krucifix (fig. 33): Kristus-figuren och skylten med bokstäverna INRI av ljus träslag, uppsatta på ett kors av ek med trepassformade ändar, utom den nedre som är rak. Korsstöd av järnsmide. Utfört av skulptören Herman Carlsson, Norrköping, 1957.

Predikstol

Predikstol (fig. 33) av naturfärgat päronträ med i princip åttapassformad korg, vartannat pass bredare; på dessa snidad dekor: från vänster Kristus, tröstande en syndare; en såningsman; en stående kvinna med ett lamm. Korgens nederdel är cylindrisk. Svängd trappa med på räcket en framställning av Den barmhärtige samariten. Cylindriskt ljudtak med kant som nedtill avslutas av svagt svängda uddar, invändigt klätt med blå sammet. Korgens höjd ca 140 cm. Utförd av skulptören Sven Lundqvist, Stockholm, 1957.

Den nuvarande predikstolens föregångare (fig. 42), uppställd i kyrkan 1917, bestod av en femsidig korg med dubbla speglar, profilerad överliggare och sockel, men utan ljudtak. Den var ekådrad med förgyllda lister och stod direkt på golvet vid triumfbågens norra sida. Ej återfunnen 1984.

Timglas

Timglas (fig. 53) på ståndare av skulpterat och förgyllt trä, bestående av en svängd sockel på profilerad bas, nedtill med bladornament och rocailler, uppbärande en tresidig, snedrutig obelisk, krönt av ett riksäpple med vingar. Underdimensionerad glashållare för ett glas, av rödmålat trä, sammanhållen av svarvade träpinnar. Glashållarens höjd 16,5 cm, längd 12 cm, bredd 6,5 cm; ståndarens höjd 94 cm. Ståndaren torde vara identisk med den tidigast 1757 nämnda. Glashållaren är äldre. Överfört från gamla kyrkan.

Fig. 54. Orgel från 1917, byggd av firma E.A. Setterquist & Son, Örebro. Fasaden ritad av Fredrik Falkenberg. Nedtagen 1957. Foto: Hasmats. (Efter Sjögren 1952.)

Bänkinredning

Bänkinredningen består av två kvarter med 12 bänkar i varje. Bänkarna är öppna och har raka gavlar, gjorda av dörrarna från bänkinredningen i 1796 års kyrka. Denna bänkinrednings sitsar och ryggstöd är även till viss del återanvända. Gavlarna har dubbla speglar inom profilerat ramverk; den innersta spegeln är något upphöjd och har rundade hörn. Profilerad överliggare, gående även längs ryggstöden. Spegel i ryggstöden. Framskärmarna har också speglar samt stolpar med snidade krön i ändarna. En liten bänk av samma typ, tidigare placerad i koret, står nu i vapenhuset. Färger: gult i två olika nyanser, ljusblå och rosa listverk, invändigt gråmålad. Runt ytterväggarna finns gulbeigemålade väggfasta bänkar med speglar i ryggstöden. På läktaren finns sex enkla bänkar. Höjd 84 cm, sitthöjd 47 cm. Tidigare var bänkarna målade i klarblått.

Läktare

Läktaren (fig. 34) är inrymd i tornets första övervåning. Barriären, som sticker ut något i kyrkorummet, är gråmålad och har vitmålad speglar med profilerat listverk samt profilerade över- och underliggare, den senare nedtill försedd med konsolliknande förkroppningar. Tidigare var barriären vitmålad. Uppsatt 1917; möjligtvis ingår delar av barriären från 1855 års läktare.

Fig. 55. Dopfunt av täljsten från Handöl, utförd 1912 av Eugen Hammarberg efter ritning av Carl Alfred Danielsson-Bååk. Foto: SvK 1985.

Orgel

Orgeln saknar egentlig fasad; den döljs bakom ett ljusgråmålat trägaller med snedställda ribbor mot blå botten. Orgeln är ombyggd 1957 med användande av delar från dess föregångare, som byggdes 1917 av firma E.A. Setterquist & Son, Örebro. Till denna orgel hörde en fasad (fig. 54), ritad av Falkenberg; den är av naturfärgat trä, raksluten upptill och med framskjutande sidopartier. Den har fem plana pipfält med svängd avslutning upptill.⁶⁹ Förvaras magasinerad i prästgårdens uthus.

Dopredskap

Dopfunt (fig. 55) av skulpterad täljsten från Handöl, kvadratisk fot med groteska maskaroner på sidorna och i hörnen, symboliserande

Fig. 56. Dopskål av tenn, utförd av Gustaf Wilhelm Lindberg i Örebro, möjligen 1835. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Djävulen; ovanpå foten vilar en hopslingrad orm. Cylindriskt skaft med våglinjer, symboliserande vatten. Cuppens nedre del är prydd med kvistar, blad och äpplen, symboliserande en äppelträdkrona; den övre delen är tolvkantig och dekorerad med apostlarnas symboler. Runt kanten krans av tallbarr och kottar. Lock av mörkbetsad ek, svagt välvt och krönt av en höna med kycklingar under vingarna. På locket snidad dekor: Madonnan stående på månskära inom rosenkrans (Västerås domkapitels sigill), Venjans sockenvapen inom en cirkel, dalpilar samt årtalet 1912. Höjd 92 cm, locket diameter 56,5 cm. Efter ritning av arkitekten Carl Alfred Danielsson-Bååk⁷⁰, Stockholm, utförd av bildhuggaren Eugen Hammarberg⁷¹, Stocksund, 1912.

Dopskål av tenn (fig. 56), kallskålstyp, blomknoppsformade handtag, graverad blomranka på skålens utsida. Skadad fot. Höjd ca 8,5 cm, diameter 24 cm. Enligt stämplor tillverkad av Gustaf Wilhelm Lindberg⁷² i Örebro, möjligen 1835 (årsbokstaven otydlig). Inköpt från antikhandlare Carl Lennerthson i Falun 1926 (kr.prot.).

Nummertavlor

Två rektangulära nummertavlor (fig. 57, 60) av snidat, förgyllt och ljusblåmålat trä; dubbelsidiga, profilerade ramar med ornamentslist ytterst och pärlstavlist innerst, krönta av en halv sol med gyllene strålar. Kannelerade kanter. Monterade på svängbara smidda järnramar. Höjd 107 cm, bredd 70 cm. Tillverkade av Pehr Hedman i Falun och inköpta 1807 (räk.). Ursprungligen var nummertavlorna uppsatta på kannelerade, fyrkantiga ständare, uppåt avsmalnande. Siffror av vitmålad mässing.

Två nummertavlor av svartmålat trä, rektangulära, profilerade ramar, krönta av kontursågad bricka. I ena nummertavlans bricka är inskuret initialerna AMS och årtalet 1750. Höjd ca 78 cm, bredd ca 55 cm. Tillverkade av Kattlars Anders Mattsson i Vika i Mora och inköpta 1750 (räk.). Nu använda som anslagstavlor. Överförda från gamla kyrkan.

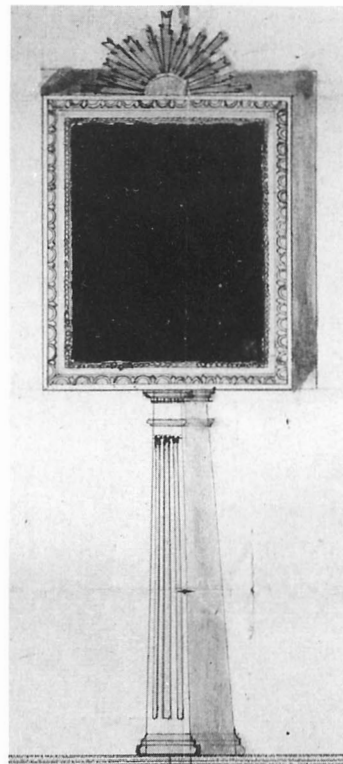

Fig. 57. Ritning till nummertavla av Pehr Hedman omkring 1805. (Venjan. KyA.) Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 58. Kalk och paten av delvis förgyllt silver; kalken är utförd av Hans Guldsmed i Gävle och anskaffad 1630, patenen av Johan Martin Loëll i Falun 1789. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 59. Oblatask av delvis förgyllt silver, utförd av Jacob Brunck i Stockholm 1718. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Nattvardskärl

Kalk (fig. 58) av delvis förgyllt silver; sexpassformig fot i två avsatser, den nedre välvd, den övre trattformig, med dekor av drivna, ciseleerade och graverade växtornament; på sargen mellan avsatserna en ornamentsbård. Noden har drivna romber med graverad växtdekor och är avskild från fot och cuppa med sexkantiga mellanstycken, profilerade upptill och nedtill. Cuppan är odekorerad; brädden och det inre är förgyllda. Höjd 23 cm, cuppans diameter 13,1 cm, fotens 15,3 cm. Enligt stämplor tillverkad av Hans Guldsmed⁷³ i Gävle; anskaffad 1630 (inv.). Överförd från gamla kyrkan.

Paten (fig. 58) av delvis förgyllt silver; brett förgyllt brätte, i botten ett likaledes förgyllt lamm med korsfana. Diameter 16 cm. Enligt stämplor tillverkad av Johan Martin Loëll⁷⁴ i Falun 1789. Överförd från gamla kyrkan.

Oblatask (fig. 59) av delvis förgyllt silver, oval; välvt lock med raka brätten. Det inre, brädden och nederkanten är förgyllda, liksom en krönt sköld, omgiven av kvistar, mitt på locket, bärande inskriften: "Cura Johannis/ Lundbeckii/ Pastoris in Venian/ Anno 1717". Höjd 5,2 cm, längd 13,5 cm, bredd 10 cm. Enligt stämplor tillverkad av Jacob Brunck⁷⁵ i Stockholm 1718. Överförd från gamla kyrkan.

Vinkanner: — 1, Av delvis förgyllt silver (fig. 61), päronformig, profilerad fot, snås, profilerat lock, krönt av ett kors, svängt handtag, nedtill avslutat med en sköld, genombrutet tumgrepp. På bukens sidor två förgyllda sköldar, flankerade av palmkvistar, med inskriptionerna: "CVRA/ PASTORIS. ANDREÆ./ HELLENII/ Anno 1691" samt "POCVLVM=/ ECCLE-

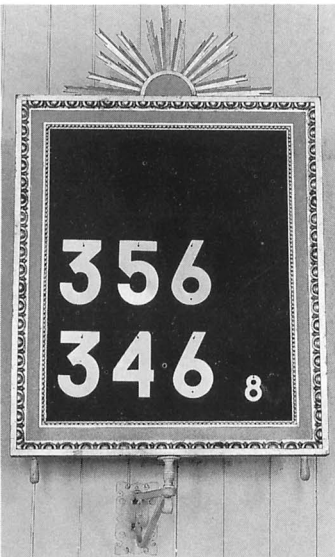
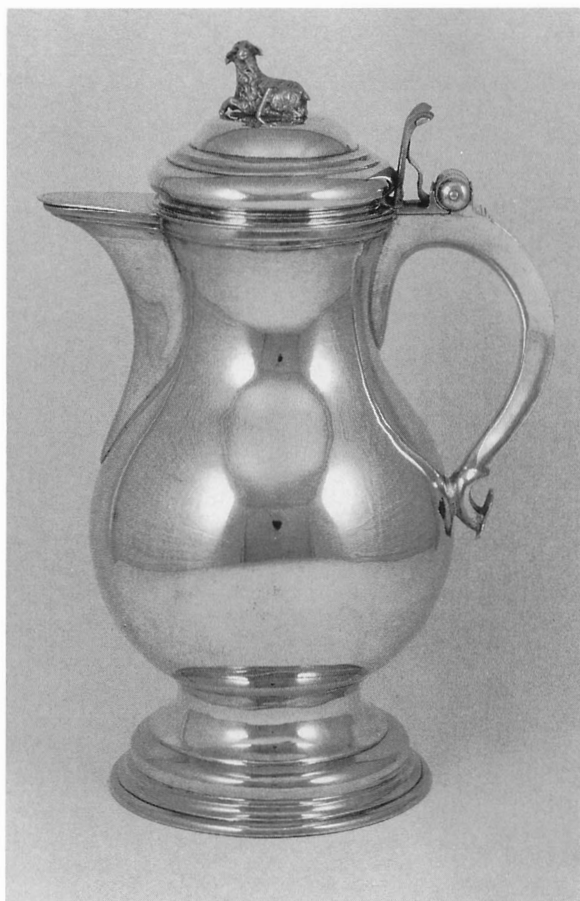
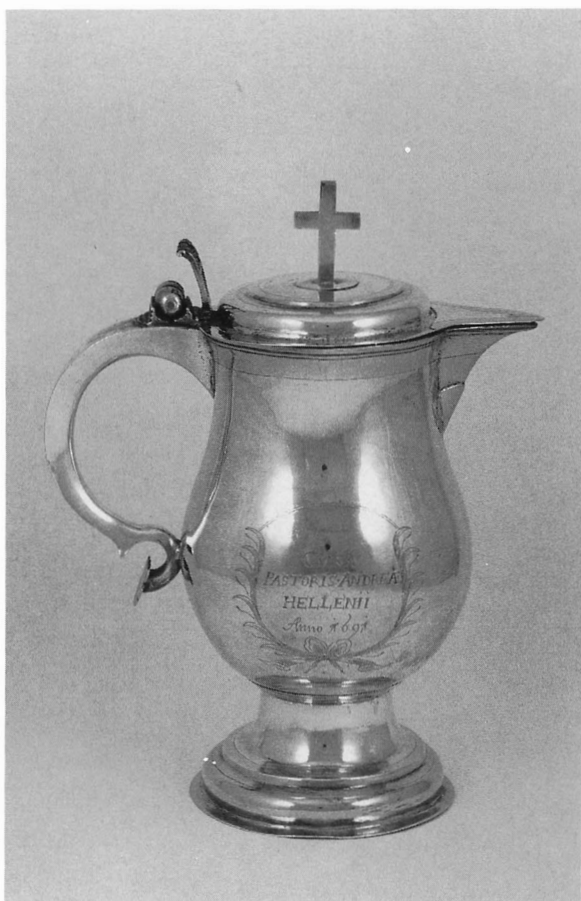

Fig. 60. Nummertavla av trä, en av två, utförd av Pehr Hedman i Falun och inköpt 1807. Foto: Bengt Mattsson 1987.

SIAE TEMPLOQ[VE]/ VENIANESNI=/ SACRVM". Förgyllning invändigt, på brädden och tumgreppet samt bårder på fot och lock. Korset på locket är senare tillkommet. Total höjd 26 cm, fotens diameter 11,3 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Anders Högman⁷⁶ i Köping. Enligt räkenskaperna 1691 bekostade kyrkoherde Andreas Hellenius' bror, kyrkoherde Johannes Hellenius⁷⁷ i Kungsåra, ett lod och församlingen resten. — 2, Av delvis förgyllt silver (fig. 62), päronformad, profilerad fot, snås, profilerat lock, krönt av liggande lamm (korsfanan saknas), svängt skaft, nedtill avslutat av en sköld, broskformat tumgrepp. Förgyllning invändigt, på brädden, lockets kant och pipens ovsida. Höjd 31 cm, fotens diameter 13,2 cm. Inskrift under foten: "84 lod/ 1758". Enligt stämplrar tillverkad av Johan Leffler⁷⁸ i Falun; inköpt 1758 (räk.). Båda vinkannorna är överförda från gamla kyrkan.

Sockenbudstyg (fig. 63) bestående av kalk och paten av silver, oblatask av trä och vinflaska av glas. Kalken har profilerad trattformad fot med ett pålött och graverat krucifix, godronnerad nod samt cuppa med en linje under brädden. Inskrift på foten: "Wasa Sacra Ecclesiae Wen: Past: And: Hell: 1683". Förgyllning invändigt, på brädden och på krucifixet. Höjd 13,5 cm, cuppens diameter 7,2 cm,

Fig. 61. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Anders Högman i Köping och daterad 1691. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 62. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Johan Leffler i Falun och inköpt 1758. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 63. Sockenbudstyg med kalk och paten av delvis förgyllt silver, utförda av Jöran Eriksson Straus i Stockholm och levererade 1684. Vinflaskan av blått glas — troligen från Johannisholm — nämns tidigast 1814, oblatasken av masurbjörk tidigast 1849. Svarvat och läderklätt träfodral från 1854. Foto: Bengt Mattsson 1987.

fotens 11 cm. Patenen har förgyllt ovansida och ett graverat ringkors på brättet. Diameter 10,2 cm. Kalk och paten är enligt stämplar tillverkade av Jöran Straus⁷⁹ i Stockholm och levererade 1684 (räk.). Oblatasken är av svarvad masurbjörk med platt profilerat lock. Höjd 1,8 cm, diameter 6 cm. Omnämnd 1849 (inv.). Vinflaskan är av blått glas, troligen från Johannisholms bruk. Höjd 6 cm. Omnämnd tidigast 1814 (inv.). Kalken och patenen är överförda från gamla kyrkan. Tillhörande svarvat och läderklätt träfodral anskaffat 1854 (räk.).

Fig. 64. Brudkrona av förgyllt silver, tillverkad av C.G. Hallberg AB i Stockholm 1945. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Nattvardsuppsättning av tenn, bestående av kalk, paten, oblatask och vinkanna. Kalken har trattformig fot med ingraverat Kristusmonogram samt halvrund cuppa med vulst vid kanten. Höjd 17,5 cm, cuppans diameter 11 cm, fotens 10,5 cm. Patenen fungerar samtidigt som lock till oblatasken. Diameter 12 cm; oblataskens höjd 4,5 cm, diameter 11,5 cm. Vinkannen är nedtill utsvängd och har lock med skråkant. Höjd 24,5 cm, fotens diameter 9,5 cm. Enligt stämplat tillverkad av Nils Redeby vid Libraria 1977. Skänkt av norra Venjans blomsterfond 1979.

Fig. 65. Ljuskrone av mässing och rödaktig gulmetall med tio armar, inköpt 1672 och omgjord 1810. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 66. Ljuskrone av mässing med 12 armar, 1600-talets förra hälft. Inköpt 1715 från en livländsk flyktning i Falun. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Brudkrone

Brudkrone (fig. 64) av förgyllt silver, nedre kronring med våglistor upptill och nedtill, besatt med infattade runda ädeltopaser och beslagsornament. Fem gjutna, genombrutna ståndare med tre löv, besatta med infattade runda ädeltopaser på varje. Ståndarna sammanhålls av en övre kronring med påsatta bevingade änglahuvuden, vart och ett med ett ädeltopasbesatt löv. Inskrift på nedre kronringen: "Venjans församling år 1945". Höjd 7,1 cm, diameter nedtill 6,6 cm. Enligt stämplat tillverkad av C.G. Hallberg AB i Stockholm 1945, efter mönster av äldre brudkronor i Nordiska museet.

Ljusredskap

Ljuskrone: — 1, Av mässing och rödaktig gulmetall (fig. 65), tio armar i två kransar — fyra i den övre — med runda profilerade droppskålar, reflexblommor; profilerad mittstam, krönt av en sittande mansfigur med en kärve i ena och två korslagda pilar i andra handen,

Fig. 67. Fragment av ljuskrona av glas på stomme av järn och trä, utförd och skänkt av glasblåsaren Carl Christian Knudsen, Johannisholm. Tidigast nämnd 1849. Foto: Bengt Mattsson 1987.

samt nedtill avslutad med en ganska liten kula. Höjd 72 cm. Ursprungligen inköpt till den gamla kyrkan 1672 (räk.). Ljuskronan hade då endast sex armar. Den omgjordes i Falun 1810 (räk.), varvid de rödaktiga delarna tillkom. Nu på läktarens södra sida. — 2, Av mässing (fig. 66), med 12 armar i två kransar. Armarna är nedtill formade som drakhuvuden och har runda profilerade droppskålar. Kraftigt profilerad mittstam, krönt av dubbelörn samt nedtill avslutad av ett dubbelsidigt lejonhuvud med en ring i käftarna. Ringen är formad som två fiskhuvuden med klot i munnarna. Höjd 80 cm. 1600-talets förra del. Inköpt 1715 (räk.) till den gamla kyrkan från en livländsk flykting i Falun. Nu på läktarens norra sida. — 3, Av glas på stomme av järn och trä (fig. 67), profilerad mittstam med omväxlande försilvrade och rödmålade kulor, den översta och nedersta godronnerade; kraftig skål med träinsats, målad i silver och vitt, från vilken sex nu försvunna armar utgått. Dessa har senare ersatts av tre raka ljushållare av plåt. Ursprungligen hade kronan två kransar med armar och hängande prismor. Höjd 58 cm. Tidigast nämnd 1849 (inv.), då den uppges vara skänkt till kyrkan av glasblåsaren Carl Christian Knudsen (1814–1846) vid Johannisholm. Skadad, förvaras f.n. i tornets andra övervåning. — 4, Av mässing, med tio armar i en krans, örn- och elds-lågeformade ståndare; profilerad mittstam, krönt av dubbelörn och nedtill avslutad med en kraftig kula med knopp. Inskrift på kulan: "Från Wenjans kvinnor till Wenjans kyrka./ År 1910 efter Christi börd"; på andra sidan: "Dig ljusens Fader, vare pris!" Höjd 70 cm. Inköpt från Marcus Ax, Gävle. I koret. — 5–6, Av hamrat järn med dubbla ringar, åttaarmade, dekorerade med hängande löv och dalpilar. Höjd ca 55 cm. Tillverkade av smidesfabrikören Karl Johan Grönlund (1874–1936) i Leksand (inv.). Enligt inskrifter är den ena skänkt av unga venjanskarlar 1910, den andra är en nyårgåva 1911. I vapenhuset. — 7–9, Av mässing, med 24 armar i två kransar, runda profilerade droppskålar, reflexblommor; profilerad mittstam, nedtill avslutad med kraftig kula med knopp. Inskrift på kulan: "Jubiléums-året Anno 1957". Höjd ca 115 cm. Tillverkade av V. Fongs gelbgjuteri, Gränna. I långhuset.

Mässingskronorna hänger i spiralvridna järnlänkar med blåmålade träkulor.

Hängljusstake av järnsmide i traditionell dalatyp, hjärtformad med hängande löv; tre pipor med kvadratiske droppskålar. Hänger i spiralvridna länkar. Höjd utan länkar 49 cm. Tillverkad av Karl Johan Grönlund i Leksand. Enligt inskrift skänkt till kyrkan av 1910 års konfirmander.

Sex lyktor av trä och glas, sexkantiga, gråmålade med förgylld list nedtill, svängt genombrutet krön. Höjd ca 60 cm. Anskaffade 1957 (inv.). Hänger i järnkedjor i sidoskeppen.

Två ljusarmar av mässing för tre ljus, profilerad rund väggplatta, svängda armar, balusterformade ljushållare. Längd 28 cm, plattans diameter 24,5 cm. Skänkta av 1914 års nattvardsbarn (inv.).

Fig. 68. Kandelaber av tenn, en av två, utförd av Eric Magnus Hammarstrand i Falun och inköpt 1802. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Ljusarm av glas på oval väggplatta av försilvrad mässing, tvåpipig med två svängda spiralvridna armar, runda droppskålar, cylindriska ljushållare. En arm avbruten. Bredd mellan armarna 19 cm. Troligen härrör armarna från den ovan nämnda ljuskronan från Johannisholm.

Ljusplåtar: — 1–2, Av mässing, tvåarmade, runda droppskålar med krusad kant, rundade, nedåt avsmalnande väggplåtar med konvex oval spegel samt driven och ciselerad dekor. Runt överstycke med konvex hjärtformad spegel samt driven och ciselerad dekor. Total höjd 75 cm, bredd 36,5 cm. Enligt stämplrar tillverkade vid Gusums bruk i Östergötland. Enligt inskrifter anskaffade 1911, den ena är bekostad av kyrkliga ungdomskretsen, den andra av 1911 års konfirmander. — 3, Av mässing i jugendstil, två armar med uppvikta droppskålar; uppåt avsmalnande, hamrad väggplåt med raka sidor och dekor av kvadrater, slät, nedåt avsmalnande konvex spegel. Inskrift på armarna: "K.F. Lundblom USA År 1910". Höjd 34 cm, bredd 19,5 cm. Skänkt av K.F. Lundblom 1911 (inv.). — 4, Av mässing, för ett ljus, oval väggplåt med äggstavslinje runt kanten samt musselformat krön. Höjd 30 cm, bredd 12 cm. Skänkt av föreningen Ovan Siljan 1942 (inv.).

Ljusstakar: — 1–2, Kandelabrar av tenn (fig. 68), trepipiga, trattformig fot, nedtill genombruten och pärlstavskantad; uppåt avsmalnande skaft, krönt av en stor rund, nedtill profilerad droppskål och en

Fig. 69. Ljusstake av tenn, en av två, utförd av Eric Magnus Hammarstrand i Falun och inköpt 1802. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 70. Ljusstake av tenn, en av två, utförd av Hans Wicksten i Västerås och inköpt 1853. Foto: Bengt Mattsson 1987.

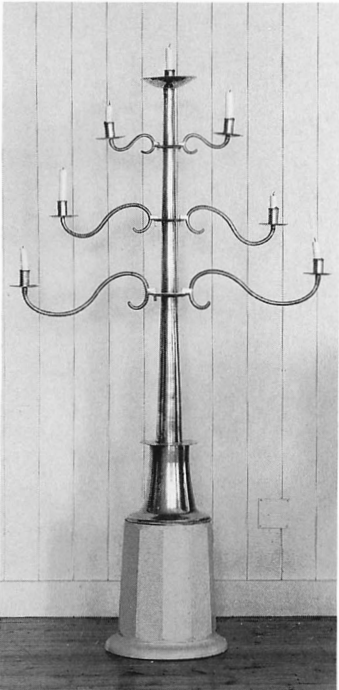
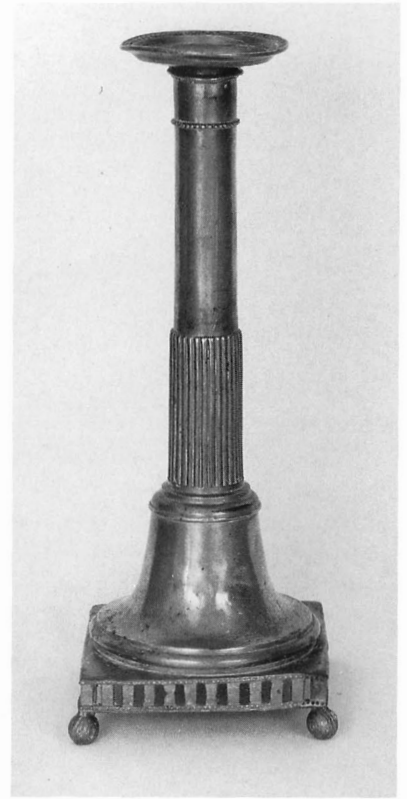

Fig. 71. Kandelaber av mässing, en av två, inköpt från gelbgjutare Borgströms änka 1808. Foto: Bengt Mattsson 1987.

cylindrisk, uppåt avsmalnande, pärlstavskantad ljuspipa. Från skaftets övre del utgår två svängda armar med samma typ av droppskålar och ljushållare, men mindre. Höjd 48 cm, bredd mellan armarna 49 cm, fotens diameter 20 cm. Inga synliga stämplor, men inköpta från Eric Magnus Hammarstrand⁸⁰ i Falun 1802 (räk.) och uppenbarligen tillverkade av denne. — 3–4, Av tenn (fig. 69), trattformad fot av samma typ som föregående; uppåt avsmalnande skaft med tre smala pärlstavsvulster, löstagbara manschetter. Höjd 22 cm, fotens diameter 11,8 cm. Ofullständig stämpel med en ängel med palmkvist och hammare samt ett synligt H. Enligt räkenskaperna inköpta från E.M. Hammarstrand 1802, samtidigt med föregående, och uppenbarligen tillverkade av denne, ehuru inte hans vanliga stämplor använts.⁸¹ — 5–6, Kandelabrar av mässing, sjuarmade (fig. 71); trattformig fot, överst försedd med ett platt mellanstycke med refflad kant, uppbärande en uppåt avsmalnande mittståndare med tre utstående brätten, profilerade på undersidan, samt krönt av en ljuspipa med stor droppskål. Från varje brätte utgår två svängda armar, arrangerade med de kortaste överst och de längsta nederst, med runda droppskålar med refflad kant och cylindriska pipor, också med refflad kant. Kandelabrarna står på gråmålade flerkantiga träpostament, uppåt avsmalnande och med profilerade baser. Höjd utan sockel ca 136 cm, bredd mellan de längsta armarna 99 cm, fotens diameter ca 26 cm. Inköpta från

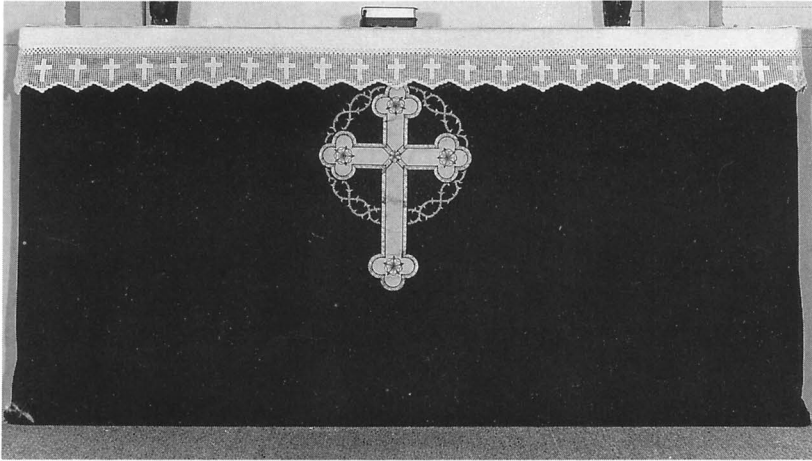

Fig. 72. Antependium av rött kläde med broderier, utfört vid Ersta diakonissanstalts paramentverkstad år 1910. Foto: Bengt Mattsson 1987.

gelbgjutare Borgströms änka 1808 (räk.). Tillhörde 1796 års kyrkas ursprungliga altaranordning (se fig. 24). — 7–8, Av tenn (fig. 70), trattformig profilerad fot på kvadratisk sockel med genombrutna, pärlstavskantade sidor, vilande på kulfötter. Skaften är nedtill godronnerade och uppåt avsmalnande med en pärlstavsgördel på övre delen. Löstagbara manschetter med pärlstavskant. Höjd 28 cm, fotens bredd 10 cm. Enligt stämplor tillverkade av Hans Wicksten⁸², Västerås. Inköpta 1853 (räk.). — 9–11, Av mässing, olika i färgen, skålförmig fot, profilerad ljuspipa med höj- och sänkbar skruv. Höjd 11,5 cm, diameter 12,5 cm. Två är skadade. Troligen identiska med de tre stakar som inköptes från gelbgjutaren Elias Berglund⁸³ år 1808 (räk.). — 12–13, S.k. nattstakar av mässingsplåt, något olika; uppvikt kant, rak ljuspipa. Den ena har skaftet avbrutet. Höjd 6 cm, diameter ca 15 cm. 1800-talets början. — 14–15, Kandelabrar av mässing, trepipiga; profilerad fot och skaft, genombrutet överstycke, profilerade ljuspipor. Höjd 37 cm, bredd mellan ytterpiporna 23,5 cm, fotens diameter 15,5 cm. Enligt stämplor tillverkade vid Skultuna bruk, "No 404", 1912. Inköpta 1914 (inv.). — 16–17, Kandelabrar av silver, trepipiga, i nyrokostil med broskornament, svängda armar och godronnerade ljuspipor. Höjd 18,5 cm, avstånd mellan armarna 31 cm. Stämplor: 830 S samt svensk kontrollstämpel. Enligt inskrift skänkta till minne av Bunsä Erik Eriksson (1864–1940) och hans hustru Karin (1867–1956) i Knås av deras barn 1956. Levererade av juvelerarfirman A.G. Dufva i Stockholm (kr.prot.).

Textilier

Altarbrun av blåvitt linne med krona i mitten, flankerad av ett hjärta och en funt. Färger: guld, blått, vitt, rött. Höjd 15 cm, längd 190 cm. Enligt signatur utfört av Alice Lund–Sofia Widén⁸⁴ 1966. Skänkt av kyrkliga arbetskretsen.

Antependier: — 1, Av rött kläde (fig. 72), på mitten ett omstrålat klöverbladskors i gult siden med rosor vid hörn och kanter, broderade

Fig. 73. Mässhake av ylle och silkebrokad med guldinslag, nämnd tidigast 1621. Foto: SvK 1985.

i guld, silver, vitt och gult samt omgivet av gulbroderad törnekrans. Höjd 95 cm, längd 290 cm. Utfört 1910 vid Ersta diakonissanstalts paramentverkstad på initiativ av folkskollärarinnan Anna Lundberg (1866–1918) i Knås. — 2, Av vitt mönstervävt linne, dekorerat med bokstäverna IHS i guld mot bakgrund av kvadrater i röda och blå nyanser, guldstrålar samt två breda flankerande band, broderade i guld, rött och gråviolett. Höjd 90 cm, längd 190 cm. Enligt signatur utfört av Sofia Widén 1957. — 3, Av grönt linne, odekorerat. Höjd 90 cm, längd 195 cm. Skänkt av Venjansavdelningen av C.K.F. 1965. — 4, Av rött/violett ylle, vändbart, odekorerat. Höjd 90 cm, längd 195 cm. Utfört av Hakings vävateljé, Järfälla, och skänkt av kyrkliga arbetskretsen 1974. — 5, Av svart ylle, odekorerat. Höjd 90 cm, längd 235 cm. Skänkt av kyrkliga sykretsen 1975.

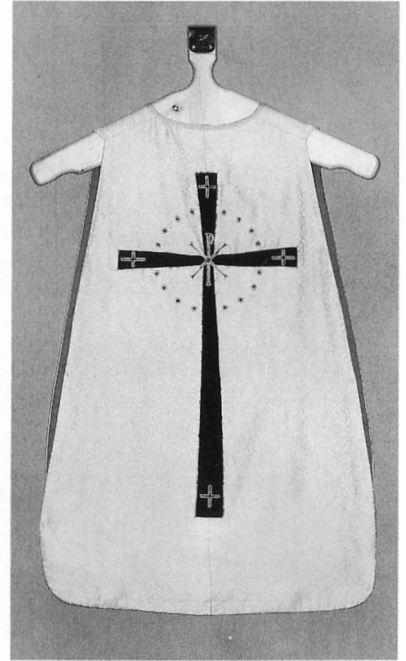

Mässhakar: — 1, Av ylle och silkebrokad med mönster ursprungligen i krapprott mot gul botten samt med guldinslag (fig. 73–74), symmetriskt mönstrat med växtrankor och fåglar. Smalt kors av silverband av 1600-talstyp på ryggsidan. Ljusblått foder. Höjd 124 cm, bredd 88 cm. Sägs 1621 (inv.) vara ny. Fodret är sannolikt tillkommet 1680 (räk.). Konserverad vid Pietas 1945. Överförd från gamla kyrkan. — 2, Av röd sammet med guldgaloner och guldbroderier (fig. 75), på ryggsidan kors med törnekrona och året 1773, på framsidan Jahve-namnet i omstrålad triangel. Höjd 120 cm, bredd 76 cm. Inköpt 1773 (räk.). Överförd från gamla kyrkan. — 3, Av svart sammet med silvergaloner, silverbroderier och tofsar, samma typ av dekor som

Fig. 74. Mässhake (fig. 73), detalj av tyget. Foto: SvK 1985.

Fig. 75. Mässhake av röd sammet med guldgaloner och broderier, inköpt 1773. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 76. Mässhake av vit sidendamast med broderier, utförd av Agda Österberg och anskaffad 1932. Foto: Bengt Mattsson 1987.

föregående. Höjd 120 cm, bredd 78 cm. Inköpt 1862 (räk.) från fru Charlotta V. Ohlsson⁸⁵ i Stockholm. — 4, Av vit sidendamast (fig. 76), på ryggsidan ett latinskt georgskors av röd sammet och Kristusmonogram i korsmitten, småkors i korsändarna samt en ring av stjärnor, broderade i silver, blått och rött. På framsidan Jahve-namnet, broderat i silver och blått i röd omstrålad sammetstriangel. Höjd 115 cm, bredd 77 cm. Enligt signatur utförd av Agda Österberg⁸⁶; anskaffad 1932 (inv.). — 5, Av grönt ylle med gulgröna linnekanter, på ryggsidan ett kors i vitt och beige med geometriska broderier i guld, gult och grått; på framsidan band och linjer i samma färger. Höjd 120 cm, bredd 143 cm. Enligt signatur utförd av Sofia Widén–Alice Lund 1965. Skänkt av kyrkliga arbetskretsen. — 6, Av violett/rött ylle, vändbar; på ryggsidan ett kors med stjärna och fiskar i korsmitten, på framsidan en stjärna. Höjd 128 cm, bredd 110 cm. Utförd av Hakings vävateljé, Järfälla. Skänkt av kyrkliga arbetskretsen 1974.

Stolor: — 1, Av vitt linne med broderade hjulkors i rött och guld. Anskaffad 1962. — 2, Av grönt linne med frans och invävda kors samt två guldbroderade likarmade kors inom rundlar, broderade i blått och grönt. Anskaffad 1962. — 3, Av violett/rött ylle, vändbar, med invävda likarmade kors. Anskaffad 1974. — 4, Av violett ylle med frans och invävda kryckkors. 1970-talet. — 5, Av svart ylle med silverbroderade kors. 1970-talet.

Kalkkläden: — 1, Av violett sidendamast med broderier (fig. 77): kantbård, i mitten en blomsterkrans omgärdande bokstäverna IHS, i hörnen broderade blommor. I kvadrat omkring kransen inskrift (läses parallellt): "CVRA. PASTORIS./ JOHANNES LUNDBECK./ WENIAN, d. 1 MAI/

Fig. 77. Kalkkläde av violett sidendamast med broderier, utfört av Catharina Lundbeck 1726. Foto: Bengt Mattsson 1987.

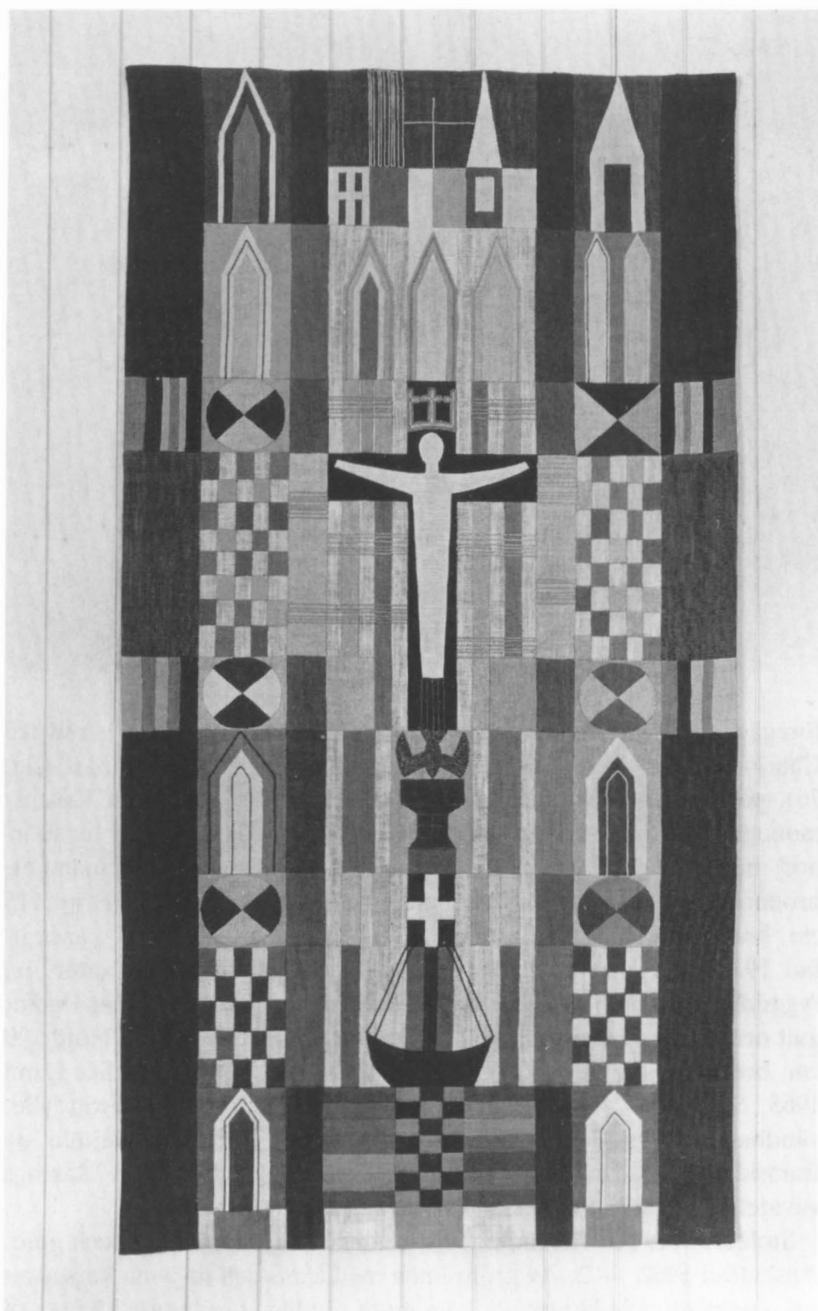

Fig. 78. Väggbonad "Den heliga staden", utförd av Sofia Widén och anskaffad 1957. Foto: Bengt Mattsson 1987.

ANNO, 1726". I ena hörnet signaturen C.L. (Catharina Lundbeck)⁸⁷. Höjd 58 cm, bredd 60 cm. Materialet inköpt 1726 (räk.), arbetslönen skänkt samt arbetet utförd av Catharina Lundbeck. Renoverat och omfärgat 1863 (inv.). Överfört från gamla kyrkan. — 2, Av vit siden-damast med geometriska mönster, broderade solhjul samt kantbård i blått och silver. Höjd 44 cm, bredd 45,5 cm. Enligt signatur utförd av Libraria 1962. — 3, Av vitt/grönt ylle, vändbart, med dekor av en

Fig. 79. Bordduk av gult ylle med tryckt blommönster, nämnd tidigast 1857; detalj. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 80. Ryggklädsel till karmstol med broderat växtmönster. 1720-talet? Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 81. Rya med dekor av bomärken från Venjan, utförd och skänkt av Venjans kvinnor 1957. Foto: Bengt Mattsson 1987.

stjärna. 58 × 58 cm. — 4, Av violett/rött ylle, vändbart, med dekor av kalk, oblat och strålar. Höjd 65 cm, längd 63 cm. — Nr 3 och 4 är utförda av Hakings vävateljé, Järfälla, och skänkta av den kyrkliga arbetskretsen 1974.

Predikstolskläden: — 1, Av mönstrat linne i två olika röda nyanser, på mitten ett guldbroderat kors med strålar, guldfrans nedtill. Utfört av Marianne Lennes, Mora, och skänkt av läroverksadjunkt Nils Starre 1953. — 2, Av vitt linne med geometrisk dekor i guld, vitt och grå nyanser. Höjd 40 cm, bredd 33 cm. Enligt signatur utfört av Sofia Widén 1957.

Väggbonad "Den heliga staden" (fig. 78); applikation med broderier, i mitten ett stiliserat krucifix, därunder duva och skepp, där omkring stiliserade torn, rundlar och geometriska mönster. Färger: blå, gula, grå nyanser, vitt, svart. Höjd 195 cm, bredd 100 cm. Enligt signatur utförd av Sofia Widén; anskaffad 1957.

Borddukar: — 1, Av gult ylle med tryckt rött blommönster (fig. 79). Längd 227 cm, bredd 146 cm. Nämnad tidigast 1857 (inv.). — 2, Av rött ylle, i ena hörnet broderat "B 1850". Längd 187 cm, bredd 121 cm.

Ryggklädsel (fig. 80) till karmstol (se nedan), broderat växtmönster i rött, grönt, svart, blått, brunt och vitt. Inramad. Höjd med ram 66 cm, bredd 35 cm. 1720-talet? I kyrkoarkivet.

Mattor: — 1, Av röllakan i gröna och grå nyanser. Längd 308 cm, bredd 196 cm. Utförd av Sofia Widén; anskaffad 1957. Framför alta-

ret. — 2, Rya (fig. 81), med dekor av bomärken från Venjan i olika grå nyanser och svart. Frans nedtill. Höjd 245 cm, bredd 120 cm. Utförd och skänkt av Venjans kvinnor 1957. På korets södra vägg. — 3, Rya, dekorerad med rombformer i gula och grå nyanser. Längd 245 cm, bredd 117 cm. Anskaffad 1959. Vid dopfunten.

Kollekthåvar

1, Med träskافت med snidade knoppar, hållare av järn, påse av svart sammet med smala silverband samt frans och tofs av glaspärlor. På skaftet är fyra bomärken inskurna. Skaftets längd 152 cm, påsens diameter ca 13 cm, påsens djup 16 cm. — 2, Av likartat utseende (fig. 82), svart sammetspåse med silverfrans, tofs och smala band. Skaftets längd 153 cm, påsens diameter ca 13 cm, påsens djup 15 cm. — Den ena av håvarna 1 och 2 är inköpt 1706 (räk.), den andra något senare. År 1736 (inv.) hade de påsar av röd schagg. Överförda från gamla kyrkan. — 3–4, Med svarvade träskافت, förgyllda mässingshållare, påsar av vinröd sammet med broderade kors i guld, vitt och rött i något olika utförande, guldtofs. Skaftets längd 176 cm, påsens diameter 14 cm, påsens djup 18 cm. Anskaffade 1932 (inv.).

Gravminnen

Gravhällar på kyrkogården: — 1, Av grå kalksten (fig. 83), i hörnen rundlar med änglahuvud, krona, timglas samt dödskaile med benknötor. Inskrift: "HÖR VANDRINGSMAN STENHÅRDA ORD/ HÄR UNDER STENENS MÖRCKA IORD/ JOHANNIS LUNDBECKS KROPP SIG HVILAR/ HAN SIUTONHUNDRATOLF I VENIAN HERDE BLEF/ MEN NÄR MAN TIUGUSEX I SAMMA SECEL SKREF/ FRÅN ÅREN FÖL AF DÖDSENS PILAR/ DES LIKTEXT PSALM. XVI./ FÖR THE HELIGE SOM PÅ IORDENE ÄRO OCH/ FÖR THE HÄRLIGE TIL THEM HAFVER/ JAG ALT MIT BEHAG/ CURA VIDACA ANNA ACHRELIA/ ANNO 1728". Höjd 197 cm, bredd 136 cm. Strax sydöst om koret. — 2, Av oregelbunden sandsten, förgylld inskrift: "UNDER: DENNA: STENEN/ HVILAR FRAMLEDNE: KYRKO/ HERDEN: I WENIAN HERR/ HANS: LINDBLAD: FÖDD 1720/ 22 Maji: DÖD: 1786: d 5 JUNII". Höjd ca 190 cm, bredd ca 120 cm. Strax norr om föregående. — 3, Av gjutjärn (fig. 84), upphöjd kant, inskrift: "HÄR HVILAR/ FRAMLEDNE KONGL:/ HOPREDIKANTEN PRO/ STEN OCH KYRKOHER/ DEN ÖFVER VENIANS/ FÖRSAMLING M: M:/ HERR IOH: LEUFQVIST/ FÖDD 31 IANUARIU 1750/ DÖD D. 10 IULIU 1814". Höjd 151 cm, bredd 83 cm. Vid långhusets södra sida.

Minnessten av rödaktig granit med inskrift: "MINNESSTEN ÖVER/ GLASFABRIKANTEN/ BENEDICTUS GLEISNER/ född 11/8 1761/ OBERPFALZ BAYERN/ Död 23/8 1823/ JOHANNESHOLMS GLASBRUK/ SLÄKTFÖRENINGEN/ RESTE STENEN". Höjd 137 cm. Kyrkogårdens sydöstra del.

Böcker

Bland kyrkans bestånd av äldre böcker kan nämnas: — 1, *Then Swenska Kyrkeordningen*. Stockholm 1571. 4:o. Samtida pergamentsband, gjort av ett blad ur en medeltida latinsk handskrift. Tillskrift på frampär-

Fig. 82. Kollektåv med påse av svart sammet. 1700-talets början. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 83. Gravhäll av kalksten över kyrkoherde Johannes Lundbeck (1673–1726). Foto: SvK 1985.

men: "Thenne Kyrkioordningh, ær, Gudj, till ære, församlingen, vthj Wænnie, till Rættelse och, migh, till, een Kærlige åminnelse, föræret och Skenckt; Anno 1610: påå thenn, tijdh, iagh, hölt; een christeligh Visiteeringh, Vthi, Östre Dalerna: Iagh Olaus Stephanj⁸⁸: *Episcopus Arosiensis*: Haffuer thette Schriffuit, medh mijn ægen Handh". — 2, *Handbook/ ther vthi är författadt, huruledes gudztiensten, medh christelige ceremonier och kyrkiosedher, vthi våra svenska församlingar skal bliffua hållin och förhandladt*. [. . .] Vpsala 1614. 4:o. Skinnband med blindpressad pärmdekor från 1600-talets slut. — 3, *Biblia* [. . .] (Gustav II Adolfs kyrkobibel). Stockholm 1618. Folio. Samtida blindpressat skinnband, knäppen saknas. Något defekt. — 4, *Liber cantus, in quo glorificationes, hoc est: kyrie et venite* [. . .]. Vpsala 1620. Tvär 4:o. Samtida pergamentsband. Välbevarat exemplar. Anteckning på bakpärmerna att boken inköpts i Västerås 1627. — 5, *Enchiridion Eller then Swenska Psalm-Boken* [. . .]. Arosiæ 1627. 4:o. Välbevarat, nära samtida skinnband med guldpresad pärmdekor och knäppen (ett skadat). På frampärmen tillskrift omtalande att boken är "Renovatus Anno 1684"; på bakpärmerna en synnerligen valhänt kyrkavbildning, möjligen åsyftande gamla kyrkan. — 6, Samlingsband med tryckta böner, tacksägelser m.m. från 1645 till 1826. 4:o. Halvfranskt band från omkring 1830. — 7, *Kyrkio-Lag och Ordning* [. . .]. Stockholm 1687. 4:o. Samtida skinnband med pärmbordyr. — 8, *Hand-Bok/ Ther uti* [. . .]. Stockholm 1693. 4:o. Samtida skinnband med pärmbordyr och Karl XI:s monogram. — 9, *Hand-Bok/ Ther uti* [. . .]. Stockholm 1693. 8:o. Samtida skinnband. Samtida handskrivna böner och psalmer inhäftade i slutet. — 10, *Then Swenska Psalm-Booken* [. . .] (Koralpsalmboken 1697). Stockholm 1697. 4:o. Samtida svart

Fig. 84. Gravhäll av gjutjärn över kyrkoherde Johan Leufqvist (1750–1814). Foto: SvK 1985.

skinnband med Karl XII:s monogram. Defekt. — 11, *Biblia* [. . .] (Karl XII:s kyrkobibel). Stockholm 1702–1703. Folio. Samtida skinnband med konungens monogram, ett knäppe saknas. — 12, Peringskiöld, Johan: *En Book af Menniskiones Slächt* [. . .]. Stockholm 1713. Folio. Samtida skinnryggsband.

Möbler

Bord av furu, oval skiva, två kontursågade ben, tvärså. Hårt restaurerat. Höjd 77 cm, längd 122 cm, bredd 87 cm. Nämnt tidigast 1736 (inv.).

Två karmstolar av trä, högyrggade, med svängda framben och svarvade bakben samt slåar, svängda karmar. Stoppad ryggbricka; ryggstödet är svängd och har en inskuren oval spegel med konvex romb. Den ena stolen (fig. 85) är brunmålad och klädd med rosa- och brunrandigt linnetyg; ryggbrickans ursprungliga klädsel finns bevarad (se ovan under *Textilier*). I sakristian. Den andra är svårt skadad och uppvisar spår av rödbrun färg. I tornets andra övervåning. Höjd 128 cm, sitthöjd 50 cm, sitsens djup 57 cm. Enligt räkenskaperna är den ena stolen anskaffad 1722/23 och den andra 1728/29. Överförda från gamla kyrkan.

Kista av järnbeslaget trä, svartmålad, platt lock, ett lås. Höjd 37 cm, längd 66 cm, bredd 41 cm. Sannolikt identisk med den "Årskista" som omtalas 1857 (inv.).

Två stolar av renässanstyp, rak ryggbricka med spegel, svarvade ben och slåar. Brunmarmorerade med blommor i rött och grönt på tegelröd botten på ryggbrickan. Höjd ca 95 cm, sitthöjd ca 54 cm, längd ca 47 cm, sitsens djup ca 40 cm. Troligen identiska med två av de fyra stolar som inköptes 1811 (räk.). Bemålningen ny.

Två karmstolar av trä, barocktyp, skinnklädda. Höjd 127 cm. Anskaffade 1946 (inv.).

Tavlor

1, Porträtt av kyrkoherde Johannes Lundbeck (fig. 86), olja på duk; midjebild, prästdräkt, mörkbrunt hår och skägg, skär karnation, inom oval med brunmålad ram. — 2, Anna Achrelia (fig. 87), den föregående hustru, olja på duk; midjebild, gråblå och svart dräkt med vita spetsar kring barmen, mörkblont hår, skär karnation, inom oval med brunmålad ram. Båda porträtten har rektangulära ramar i grått och brunt med pärlstavlist och guldlistor innerst och ytterst. Höjd med ram 110 cm, bredd 93 cm. Konserverade av Alfred Nilsson, Stockholm, 1925. — 3, "Gedenckmahl./ Über das, Zum andernmahl./ Den 31 Octobris 1717". Ambrosius Hedengrans minnestavla över reformationens 200-årsjubileum. Svart profilerad träram. Höjd med ram 85 cm, bredd 61 cm. — 4, "Säker Wäg och Himmels-Stega [. . .] 1730". Hedengrans minnestavla över 200-årsminnet av den rena evangeliska lärans predikande i Norden. Ram som föregående. Höjd med ram 104 cm, bredd 70 cm. — 5, Tryckt gravskrift över kyrko-

Fig. 85. Karmstol av trä, en av två, anskaffad 1722/23 eller 1728/29. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 86. Kyrkoherde Johannes Lundbeck (1673–1726). Oljemålning av okänd konstnär. Foto: ATA.

Fig. 87. Anna Achrelia (1680–1756). Oljemålning av okänd konstnär. Foto: ATA.

herde Johannes Lundbeck; lång inskrift på svenska och latin,⁸⁹ flankerad av två bladrankeomslingrade kolonner, krönta av blompottor. Inskriften avslutas med ett latinskt citat. I detta är vissa bokstäver satta som versaler. Ett anagram bildas som döljer namnet på författaren: sedermera svärsonen Ericus Erici Morænius.⁹⁰ Skadad. Profilerad svart träram. Höjd med ram 65 cm, bredd 51 cm. — 6, Minnestavla över kyrkans uppförande, olja på duk (fig. 88); inskrift i svart på vitt: "År 1796 Byggdes Denna Kyrka/ Konung/ GUSTAF IV ADOLPH Minderårig/ Landshöfdinge/ Herr Baron Joh. af Nordin/ Ståthållare och/ Commendeur af/ Nordstjerne-Orden/ Biskop/ Herr Doctor Lars Ben-/ Zelstierna Ordens Biskop/ och Commendeur af/ Nordstjerne-Orden/ Prost och Kyrkoherde Herr Joh. Leufqvist/ Kongl. Hofpredikant och Ledamot af Samfundet/ Pro Fide et Christianismo". Profilerad gråbeigelaserad ram. Höjd med ram 182 cm, bredd 166 cm. Hängde i 1796 års kyrka på norra väggen ovanför ingången till tornet. — 7, Konung Karl IX. Litografi. Bred slät träram. Inskrift på mässingsplåt: "Genom Konung Carl IX:s brev den 19 Dec. 1607 avskildes Venjan till egen församling. Denna bild till Konungens minne uppsattes såsom en nyårsgåva till Guds hus A. D. 1912". Höjd med ram 68 cm, bredd 54 cm. — 8, Den heliga familjen (fig. 90), olja på panna; t.v. Elisabeth och Johannes-barnet samt Maria och Jesus-barnet med Josef i bakgrunden, t.h. en skara nakna barn, varav de främsta knäböjer med en blomsterkorg. Johannes-barnet håller ett språkband med inskrift: "ECCE AGNUS DEI". I bakgrunden landskap med en sjö

Fig. 88. Minnestavla över 1796 års kyrkas uppförande, oljemålning. Foto: Bengt Mattsson 1987.

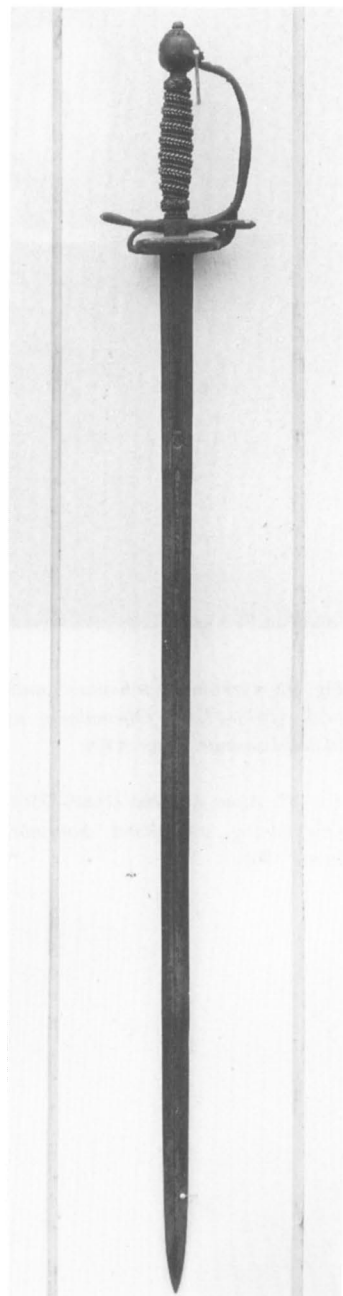

Fig. 89. Värja av stål, tillverkad av Wilhelm Tesche i Solingen, 1600-talets förra hälft. Har enligt traditionen tillhört fänriken Torbjörn Torbjörnsson Bruus (1639–1700). Foto: Bengt Mattsson 1987.

och folk i en båt, byggnader, träd, berg, himmel. Färger: bruna, grå, gröna, röda, blå nyanser; vitt, svart. Kraftig profilerad guldrum med palmettbård innerst. Höjd med ram 67 cm, bredd 86 cm. Norditalienskt arbete, 1600-talets slut? På baksidan en etikett från en engelsk konservator C.E. Clifford, 1800-talets mitt. Enligt silverplåt skänkt 1954 av venjansbördiga Lena Hedelin (1900–1977), Stockholm, till minne av hennes mor Ingeborg Limé (1862–1944), född Andersdotter.

Övriga inventarier

Värja av stål (fig. 89), fästets handtag omvirat med mässingstråd. På klingan stämplar: "WEILT TESCHE", en bild av S:t Per, "S. PIEDRO" samt ett ankare(?). Längd 101 cm. Enligt ett meddelande av Rudolf Cederström (KyA) är värjan tillverkad i Solingen, Tyskland, av Wilhelm Tesche av vapensmedsfamiljen Weyersberg under 1600-talets förra hälft. Tidigast nämnd 1830 (inv.), då den uppges ha tillhört den i socknen bosatte fänriken Torbjörn Torbjörnsson Bruus (1639–1700).

Oblatjärn. Längd 88,5 cm, bredd 18 cm. Troligen det som inköptes 1812 (inv.).

Stav av glas (fig. 91), nedåt avsmalnande skaft med en blå spiral i

Fig. 90. Den heliga familjen, oljemålning av okänd konstnär. Norditalien, 1600-talets slut? Foto: Bengt Mattsson 1987.

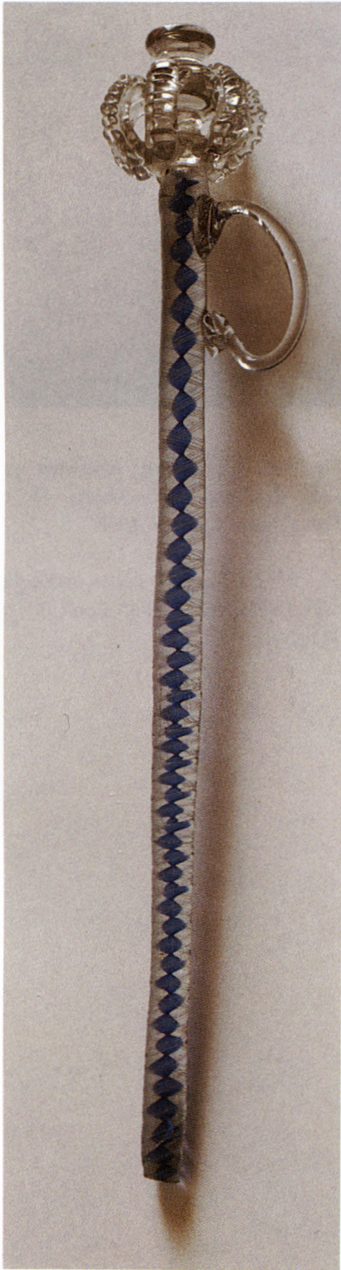

Fig. 91. Stav av glas, tillverkad vid Johannisholms glasbruk. 1800-talets början? Foto: SvK 1985.

mitten och tunna spirallinjer vid ytan, krönt av en krona med en ögla under. Spetsen avbruten. Längd 34,5 cm. Nils Månsson Mandelgren, som besökte kyrkan 1869, meddelar följande: "För en 10 år sedan fans en Glasspira i en graf i Kyrkogården, man påstod att en tysk Glasblåsare från Johannisholms glasbruk skulle blifvit på samma ställe begravnen, och att man lagt bredvid honom i Kistan ett af hans bästa arbeten."⁹¹

Dricksglas, nedtill 'optikblåst', upptill mattslipat, med målad dekor av gyllene kransar upptill och list samt droppbård nedtill. Höjd 10 cm, övre diameter 7 cm, nedre 5,3 cm. 1800-talets mitt, troligen tillverkat vid Johannisholm.

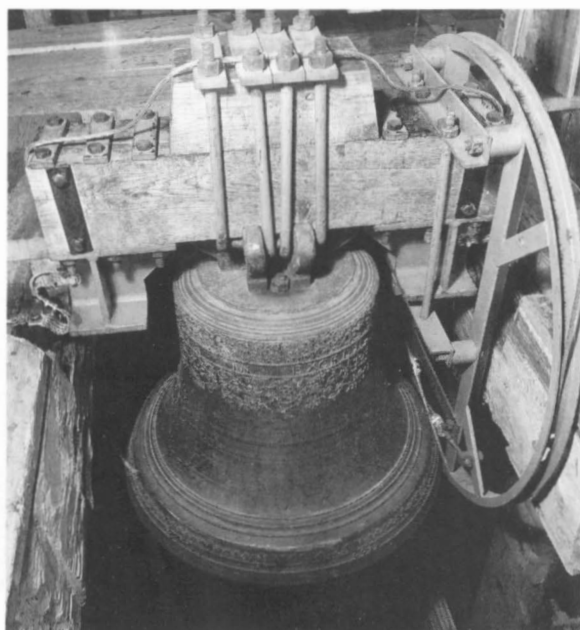
Två spegellampetter, profilerade och förgyllda ramar med över- och nederstycken, snedrutat mönster, stuckdekor i nyrokoko med växtornament och rocailler. Ljusarmar saknas; den ena ramen är svårt skadad. Höjd 51,5 cm, längd 44 cm. Inköpta 1859 (räk.).

Prestav av trä, klädd med veckat svart tyg och prydd med sidenband. Längd 201 cm. 1800-talet.

Två vaser av silver, tolvkantiga, nedåt avsmalnande, profilerad brädd. Höjd 21,5 cm, diameter upptill 12,5 cm, nedtill 7,5 cm. Enligt inskrift skänkta från Malungs och Lima församlingar vid socknens 350-årsjubileum 1957. Enligt stämplars formgivna av Eric Löfman och tillverkade av Markströms Guldsmeds AB i Uppsala, ursprungligen 1957; omgjorda och omstämplade 1979.

Klockor

I tornet hänger två klockor. Storklockan (fig. 92) är upptill prydd med dubbel bård av växtornament och lyror, vid munnen palmtribård.

Inskrifter inom växtornamentskantade kartuscher: "HURU LUSTIGA ÄRO DINA BONINGAR, HERRE ZEBAOH! / EN DAG I DINA GÅRDAR ÄR BÄTTRE ÄN ELJEST TUSENDE: / SALIGE ÄRO DE SOM I DINO HUSE BO: / DE LOFVA DIG TILL EWIG TID. PS. 84." På andra sidan: "GJUTEN ÅR 1628. PASTOR ISRAELE ANDREÆ. / OMGJUTEN ÅR 1864. / DÅWARANDE BISKOP: CHRISTIAN ERIC FAHL-CRANTZ. / CONTRACTS PROST: ANDERS KÄLLSTRÖM PASTOR I MORA. / KYRKO-HERDE MAGNUS ERLANDSSON. / KYRKOWÄRDAR BUNSA ERIC ANDERSSON. / OCH LIM CARL ANDERSSON." Runt brädden: "OMGJUTEN AF JOH. A. BECKMAN I STOCKHOLM". Höjd 96 cm, munnens diameter 97 cm. Ton: giss-överton fiss.⁹² Omgjuten av J.A. Beckman i Stockholm 1864.

Lillklockan (fig. 93) har dubbel bård av växtornament upptill och smal enkel liknande bård vid munnen. Kroppen är prydd med porträtt-medaljonger av Gustav II Adolf och drottning Kristina. Inskrift runt halsen: "GLORIA IN EXCELSIS DEO ANNO 1648", samt en kerub. Runt slagringen: "DVRCH GOTTES HILF GOSS MICH GERDT MEYER IN STOCKHOLM ANNO 1648." Höjd 76 cm, munnens diameter 80 cm. Ton: h-överton a.⁹³ Omgjuten av Gerdt Meyer⁹⁴ i Stockholm 1648. Överförd från gamla kyrkan.

KÄTTBO KAPELL

Omgivningar

Kättbo kapell är beläget på en höjd inom Kättbo by, omgivet av gammalt odlingslandskap och med milsvid utsikt runtom över omgivande sjösystem och skogar (fig. 94). En slingrande väg leder upp från byn till kapellet. Invid kapellet växer björkar. Strax norr om kapellet står en minnessten av rödaktig granit med inskrift: "TILL HÄGKOMST/ AV

Fig. 92. Storklockan, omgjuten av J.A. Beckman i Stockholm 1864. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 93. Lillklockan, gjuten av Gerdt Meyer i Stockholm 1648. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 94. Klockstapeln samt utsikt från kapellplatsen mot nordväst. Foto: SvK 1985.

SKIDRÄNNARNAN/ LARS/ OCH/ ENGELBREKT/ FRÅN KETILBO OCH/ DERA
BEHJÄRTADE/ FOSTERLÄNDSKA/ GÄRNING NYÅRSTID 1521/ RESTE KÄTTBO
BYAMÄN/ STENEN 1934”.

Vid vägen strax nedanför kapellet står en brunfärgad klockstapel av trä med skifferklätt pyramidtak, krönt av ett kors. Här hänger en klocka utan inskrift. Klockstapeln är uppförd av Arthur Björn, Kättbo, och invigd 1982; klockan är skänkt av Arthur Björn samt Otto och Margit Schütz, Mora, samma år.

Kapellbyggnaden

Kapellet (fig. 95–96) är uppfört i timmer och orienterat i nord-sydlig riktning. Det är rektangulärt med ett litet vapenhus vid norra gaveln; fasaderna är klädda med gråvitmålad locklistpanel och har inklädda knutar. Kapellet vilar på plintar av gråsten och har brutet tak med valmade övre fall. Vapenhuset har valmat sadeltak. Taken är täckta med mörkröd plåt, imiterande tegel.

Interiören nås genom en raksluten ingång med dubbeldörrar i vapenhusets gavel. Dörrarna är utåt snedpanelade och brunlaserade,

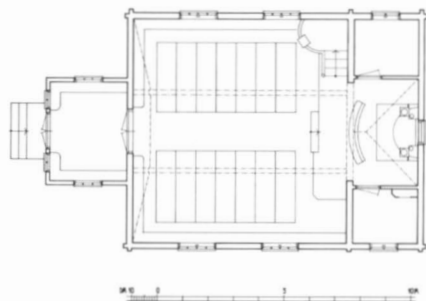

Fig. 95. Kättbo kapell, plan, skala 1:300. Uppmätning av G. Wirén 1984.

inåt trävita och med speglar; nytillverkade 1982. Framför ingången är en trätappa. Ingången mellan vapenhuset och kyrkorummet är raksluten och har dubbeldörrar, utåt snedpanelade med kraftiga svartmålade järnbeslag, inåt med speglar.

Varje långsida har tre fönster, två stora till långhuset och ett litet till sakristia respektive förråd. Korgaveln har ett fönster och vapenhuset fyra: ett på varje sida och två flankerande ingången. Fönstren är rakslutna utom korgavelns, som är spetsvinkligt. De har vitmålade foder och karmar samt smårutigt, brunmålat spröjsverk. Samtliga inre dörr- och fönsterfoder är vitmålade.

Vapenhuset har platt innertak. Väggar och tak är panelade med linoljad pärlspånt; runt väggarna utom mot kyrkorummet finns väggfasta bänkar. Skurgolv.

Interiör

Långhuset (fig. 98) täcks av ett ursprungligt tredelat tak. Koret är lägre och smalare; det flankeras av två inbyggda utrymmen, av vilka det till höger tjänar som sakristia. Till dessa utrymmen leder enkla spegeldörrar. Koret har svagt spetsbågigt, valmat tunnvalv; det ligger två trappsteg högre än långhuset och förenas med detta genom en trepassformad triumfbåge. Alla väggar inne i kapellet täcks av naturfärgad pärlspåntspanel. Taklisten är profilerad. Obehandlat brädgolv.

KAPELLET'S BYGGNADSHISTORIA

Kättbo kapell är uppfört av byborna i Kättbo på deras egen bekostnad och omnämns knappast alls i kyrkoarkivets äldre handlingar. Det är fortfarande i bybornas ägo. Invånarna i södra Venjan hade på grund av det stora avståndet till kyrkan svårigheter att i tillräcklig utsträckning bevista gudstjänsterna, vilket prästerskapet regelbundet klagat över i äldre sockenstämmo- och visitationsprotokoll. För att i någon mån åstadkomma en förbättring tog Kättbo bybor saken i egna händer och uppförde själva ett bönhus 1805. Dörren, med detta årtal på ett beslag, fanns kvar ännu på Forsslunds tid.⁹⁵ Vid visitationen 1849 omtalas bönhuset, ”der likväl Pastor ej har sig ålagd någon skyldighet att hålla Gudstjenst”. Reparationer ägde rum 1867 samt 1895, då nytt

Fig. 96. Kättbo kapell, exteriör från nordväst. Foto: SvK 1985.

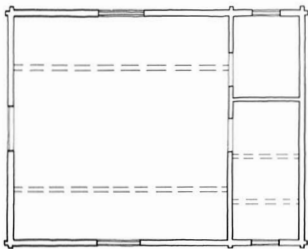

Fig. 97. Kättbo kapell, plan 1915. Skala 1:300. Uppmätning av B. Kjellström 1915, renritad av A. Hildebrand 1988.

spåntak lades. Kapellet användes mycket sporadiskt och mot slutet av 1800-talet inte alls.

Bönhusets ursprungliga utseende framgår av en beskrivning som gjordes i samband med en av Nordiska museet företagen byundersökning i Kättbo i början av 1910-talet. Utvändigt var timret bart och rödmålat och taket klätt med spån. Invändigt (fig. 97) var det nuvarande korpartiet avdelat från gudstjänstrummet med en vägg — den nuvarande triumfbågsväggen — samt uppdelat i två rum, ett större med två längsgående takåsar från gavel till gavel samt ett mindre vapenhus med samma takkonstruktion. Ingången var på långsidan; den hade en spegeldörr med två smala speglar upptill och en bred nedtill. Bönhuset sägs vid denna tid vara ganska förfallet.

I och med inrättandet av Söromsjöns kyrkobokföringsdistrikt 1918, varvid en komminister blev fast stationerad i Gävunda, lät bymännen ombygga bönhuset 1918–1919. Entreprenör var byggmästare Per Andersson Wikman (1878–1944) från Siljansnäs och arbetsledare häradshövdingen Stor Per Persson (1845–1919) samt landstingsmannen Anders Linell (1863–1943) — båda från Kättbo. Härvid omorienterades

interiören så, att det gamla vapenhuset med sidorummet ombyggdes till ett smalare kor, flankerat av två mindre utrymmen, och i den förutvarande korgaveln upptogs en ny ingång, framför vilken ett vapenhus byggdes. Interiören kläddes med pärlspånt; enligt Forsslund var detta en felleverans, då man hade beställt slätspånt.⁹⁶ Altarbord och predikstol övertogs från Venjans kyrka; i övrigt anskaffades ny inredning. Interiören är klart inspirerad av Venjans kyrka i dess då nyomvandlade skick, ehuru arkitekten Falkenberg säkerligen inte varit inblandad i kapellets ombyggnad. Utvändigt kläddes kapellet med locklistpanel samt gråmålades, och taket tegeltäcktes. Kapellet invig-

Fig. 98. Kättbo kapell, interiör mot koret. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 99. Kättbo kapell under ombyggnad 1918–1919. Arbetslaget uppradat på taket. Foto i privat ägo.

des för gudstjänstbruk 1919. Regelbundna gudstjänster hölls sedan här fram till 1939, då Sikkäs kapell togs i bruk. Sedan dess används det endast sommartid. Under senare år har enbart underhållsarbete ägt rum, senast 1982, då bl.a. den nuvarande takbeklädnaden tillkom.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altare (fig. 98) av grön- och gråmarmorat samt förgyllt trä, halvrunnt; förgyllt profilerad underliggare med guttæ, kannelerade, nedåt avsmalnande fötter. På framsidan spegelfält med profilerat listverk, där ovanför en förgyllt ornamentslist. Gråmarmorat altarskiva med palmettbård längs kantens undersida. Höjd 93 cm, längd ca 200 cm, bredd ca 70 cm. Efter förslag av Benjamin Westman tillverkat för Venjans kyrka 1797 av snickaren Pehr Hedman och målat av Pehr Hedendahl, båda från Falun (se ovan). Äldre färglager skymtar under den nuvarande bemålningen. Skänkt från moderkyrkan till kapellet 1918 (st.prot.).

Altarprydnaden utgörs av det spetsvinkliga korfönstret (fig. 98) med färgat glas i gult, grönt, rött, orange, skärt och vitt, bildande ett kors i mitten. Det omges av en träomfattning, utgörande en förenklad och förminskad efterbildning av moderkyrkans korfönsteromfattning. Ännu är omfattningen helt omålade, fast den uppenbarligen ursprungligen avsetts att bli bemålade.

Altarskrank av trä, svagt rundat, gråmålade balusterdockor, avlutade överliggare och knäfall med spår av rosa färg, även synlig under balustrarnas grå bemålning. Höjd 79 cm, knäfallshöjd 22 cm. Utgör

en del av det altarskrank som tillverkades och uppsattes i moderkyrkan 1855. Skänkt till kapellet 1918 (st.prot.).

Predikstol

Predikstol (fig. 100) av skulpterat, vitmålat och förgyllt trä; rund korg med spegelfält, prydda med omstrålade trianglar inom profilerat listverk. Överliggaren är profilerad och har en bård av omväxlande romber och blommor. Bokstöd i form av ett änglahuvud med vingar, upp bärande bokpärmar i svart med gulddekor. Profilerad underliggare med vulst i form av en omlindad lagerkrans, profilerad fot med välv godronnerad undersida samt palmbblad och pärlstavlist nedtill. Trappräcket är kompletterat med två romboida speglar och en fortsättning av överliggaren, men har aldrig blivit målat, vilket det uppenbarligen varit avsett att bli. Höjd ca 200 cm. Tillverkad efter Ludvig Hedins ritningar och uppsatt i moderkyrkan 1855. Skänkt till kapellet 1918 (st.prot.).

Bänkinredning

Bänkinredning av omålat trä bestående av två kvarter med sju öppna bänkar i varje. Raka gavlar med spegelfält, profilerade över- och underliggare, speglar i ryggstöden. Höjd 88 cm, sitthöjd 46 cm. Längs södra, västra och norra väggarna går väggfasta bänkar. Samtliga bänkar tillkom 1918.

Övriga inventarier

Dopfat av tenn, på brädden finns ingraverat "TILL KÄTTBO KAPELL 18.7.1976". Höjd 6,8 cm, diameter 30,2 cm. Stämplars inom ovaler med bård: "ENGELSKT TENN" runt ängel med svärd och vågskål samt "N° 1". Hårt restaurerat. 1800-talets förra hälft. Skänkt av Otto Schütz, Mora, 1976.

Nummertavla av trä med hålkälad ram, målad i svart och vitt. Profilerat krön med inskrift "AAS" samt bomärke. Höjd 78 cm, bredd 50 cm. 1800-talets början?

Två nummertavlor av trä, omålade profilerade ramar, svart botten, raka krön. Höjd 90 cm, bredd 60 cm. Tillverkade 1919 (inv.).

Nattvardsuppsättning av nysilver, bestående av kalk, paten och oblatask. Kalken har profilerad och godronnerad fot och nod liksom cuppans undersida; invändig förgyllning. Höjd 26,5 cm, cuppans diameter 11,5 cm, fotens 12,2 cm. Patenen är förgylld och odecorerad. Diameter 17 cm. Oblatasken är rund och profilerad med godronnerade bårder på fot, lock och undersida. Locket är krönt av ett klöverbladskors. Invändigt förgylld. Höjd 20 cm, fotens diameter 9,5 cm. Enligt stämplars är uppsättningen tillverkad av Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm. Troligen anskaffad 1919.

Ljuskrona av järnsmide med kupor av matt glas. Skänkt av Anders Linell, Kättbo, omkring 1920.

Två ljusstakar av mässing, kraftigt profilerad fot och balusterfor-

Fig. 100. Predikstolen, ritad av Ludvig Hedin för Venjans kyrka 1854. Foto: Bengt Mattsson 1987.

mad kort ljuspipa. Höjd 16 cm, fotens diameter 12,8 cm. Enligt inskrift skänkta av Maria Mattsson, Östnor, 1925.

Fyra ljusstakar av mässing, fot och skaft profilerade. Höjd 22 cm, fotens diameter 10 cm. Enligt stämplars tillverkade 1973; enligt inskrift skänkta av Annie Mattsson.

Ryamatta med geometriska mönster i gula och bruna nyanser. Längd 170 cm, bredd 140 cm. Utförd och skänkt av Karin Lennes 1971.

Kollekthåv med påse av svart sammet med silverbroderade kors och ränder samt silvertofs, profilerad och förgylld mässingshållare, svartmålat profilerat träskaft. Skaftets längd 178 cm, påsens diameter 15 cm, djup 17 cm. Anskaffad 1926 från Libraria.

Skrivbord av brunmarmorat trä, skivan i ljusare nyans. Höjd 75 cm, längd 112 cm, bredd 65 cm. 1800-talets mitt.

Stol av rödbrunmålat trä med ursprungligen svartmålad sits, genombruten ryggbricka med palmett i mitten, flankerad av två genombrutna spjälor. På ryggbrickan och sargen är initialerna EAS inskrivna. Höjd 83 cm, sitthöjd 43 cm, längd 44 cm, bredd 40 cm. 1800-talets mitt.

SIKNÄS KAPELL

Omgivningar och kyrkogård

Kapellet är naturskönt beläget på en udde i Vanån, bevuxen med björkar och tallar. Det omges närmast av en gräsmatta; i väster ligger kyrkogården och väster därom landsvägen mellan Mora och Vansbro.

Kyrkogården är fyrkantig och omges av granhäckar samt har sandstensbelagda och asfalterade gångar. Invånarna i Söromsjön hade länge framfört önskemål om en egen begravningsplats och 1909 inköptes en tomt för ändamålet. Begravningsplatsen anlades 1911 och invigdes den 13 augusti samma år. Den var ursprungligen inhägnad av ett spjälstaket.

Bårhus

Bårhus m.m. av lättbetong, spritputsat med släta omfattningar samt gulvitfärgat. Kvadratisk plan, rödbrunfärgad cementsockel, pyramidformat svartmålat plåttak. Innehåller även redskapsbod och personalutrymmen. Uppfört enligt ritningar av arkitekt Mats Stenqvist vid K-Konsult, Falun, 1981. Beläget utanför kyrkogårdens sydvästra del. Ett enkelt bårhus av trä uppfördes 1911. Det har rödfärgad, liggande panel samt tegeltäckt sadeltak. Det flyttades norr om kyrkogården i samband med det nuvarande bårhusets uppförande och är nu redskapsbod.

Klockstapel

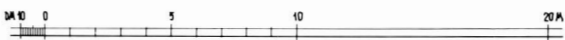
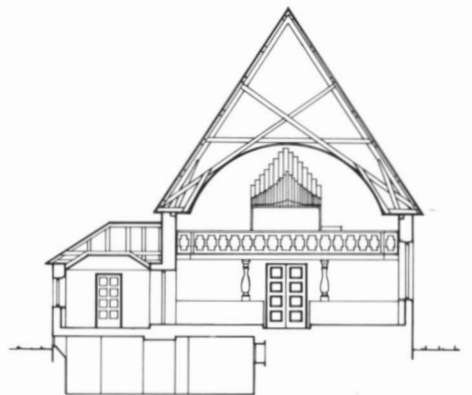
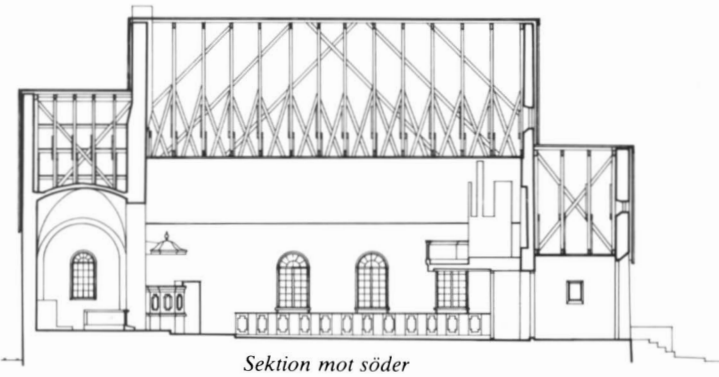
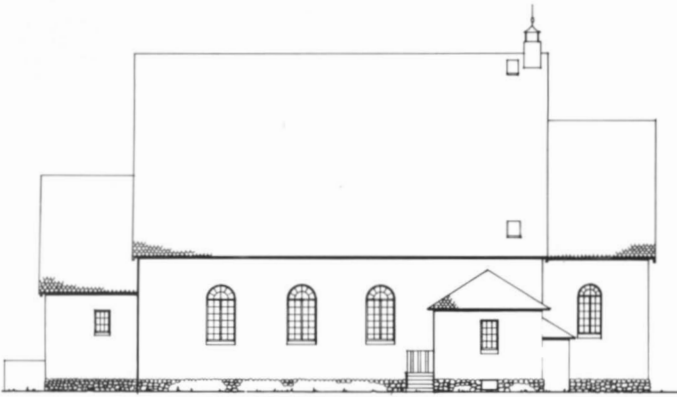
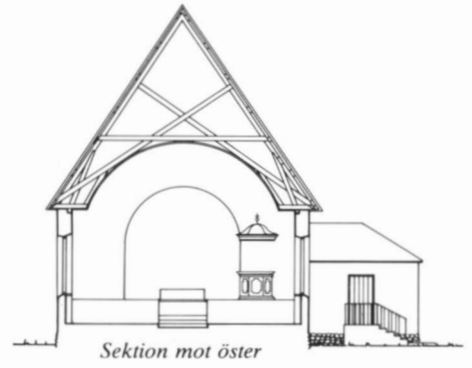
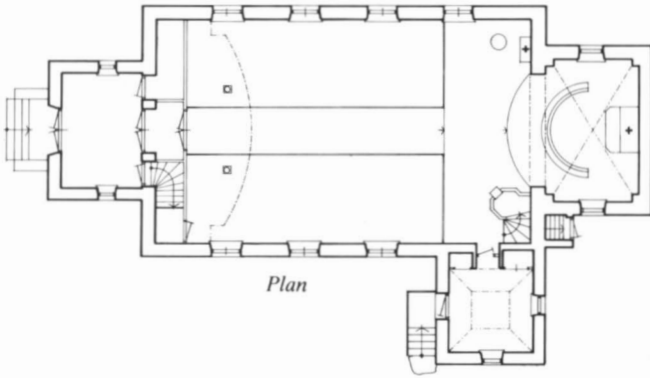
Klockstapeln (fig. 102) är belägen sydväst om kapellet. Den är uppförd av trä på cementsockel och är uppåt avsmalnande med stöttor i söder och norr. Den är klädd med rödfärgad locklistpanel; ursprungligen var den klädd med liggande panel. Fyra rundbågiga ljudluckor, en i varje riktning; raksluten ingång i väster. Kopparklädd spira med lanternin, vilken är försedd med två fönster i varje riktning. Dessa fönster har vitmålade foder och spröjsverk. Spiran är krönt av ett förgyllt kors. Klockstapeln är uppförd 1925 efter ritningar av Anders Ehnström (1885–1960) i Landbobyn. Den nuvarande panelen tillkom och målades 1987.

Kapellbyggnaden

Kapellbyggnaden (fig. 101–104) består av långhus med lägre och smalare kor i öster och vapenhus i väster samt sakristia vid långhusets södra sida. Den är uppförd av putsat och vitkalkat tegel på gjuten cementgrund, klädd med rödaktig kullersten. Snickerierna är brunmålade. I korets gavelröste finns ett kors av cement. I vapenhusets gavelröste ovanför västportalen sitter en rektangulär inskriftstavla av sandsten med inskrift i guld: "DENNA KYRKA BYGGDES/ ANNO 1939 NÄR GUSTAF V/ VAR KONUNG I SVERIGE/ OCH EINAR BILLING BISKOP/ I VÄSTERÅS STIFT".

Kapellet har en rundbågig ingång i väster med dubbla dörrar, utvändigt klädda med stående ekpanel och invändigt spegelfältsför-

Fig. 101. Sikenäs kapell, plan, fasader och sektioner, skala 1:300. Uppmätning av G. Wirén 1984.

sedda och gråmålade. En trappa av grå granit med sidopostament leder upp till ingången. Sakristian har en raksluten ingång i väster, försedd med en enkeldörr av stående järnbeslagen ekpanel, till vilken en grå granittrappa med järnräcke leder. Mellan vapenhuset och kyrkorummet finns två par rakslutna dubbeldörrar och mellan sakristian och kyrkorummet en enkeldörr, samtliga spegelförsedda och laserade i olika bruna nyanser med mörkbruna profilerade foder.

Långhuset har tre fönster i söder och fyra i norr, koret har två, ett i söder och ett i norr. Samtliga dessa fönster är rundbågiga. Sakristian har ett fönster i söder och ett i öster. Vapenhuset har två små fönster, ett i söder och ett i norr. Dessa fönster är rakslutna. Samtliga fönster har antikglas och spröjsverken är utvändigt brunmålade med svartmålade fönsterbleck, invändigt gråmålade. Fönstren är placerade ytterst i murlivet. Solbänkarna är invändigt klädda med grå kalksten.

Sakristian är invändigt vitkalkad och täckt av ett tredelat valmat tak. Golvet är av fernissade bräder. I nordöst finns ett väggfast textilskåp och i nordväst ett tvättrum bakom en enkel spegeldörr. I östra väggen är en piscina av täljsten inmurad. Under sakristian finns ett f.d. pannrum samt WC, som nås via en källarnedgång med en rak-

Fig. 102. Sikenäs kapell, exteriör från sydväst. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 103. Sikenäs kapell, exteriör från väster. Foto: Bengt Mattsson 1987.

sluten dörr av järnbeslagen stående ekpanel i hörnet mellan långhus och kor.

Vapenhuset är invändigt vitkalkat och har platt tak. Golvet är klätt med grå kalkstensplattor. Ingången till kyrkorummet flankeras av två enkla spegeldörrar, den södra ledande upp till läktaren, den norra till ett förråd.

Långhus, kor och vapenhus täcks av högresta sadeltak, sakristian av ett lågt valmat tak. Taken är skifferklädda och vindskidorna brunmålade. Ovanpå västgaveln är ett järnkors med förgyllda kulor uppsatt.

Interiör

Långhuset (fig. 105–106) täcks av ett tunnvalv med platta anfanger, försedda med ljusramper. Koret täcks av ett kryssvalv. Triumfbågen är rundbågig. Interiören är vitkalkad. På altarcykelväggen är en kalkmålning, framställande Jahve-namnet inom en omstrålad triangel, omgivet av moln, i gula, blå och grå nyanser. Målningen är utförd av dekorationsmålaren Erik Alm⁹⁷, Falun, 1939 och konserverad av Evald Håkansson 1961. I västväggens södra del under läktaren finns en enkel spegeldörr, ledande till ett förråd. Golvet i kyrkorummet är av

bräder och gråmålat utom i bänkkvarteren, där det är fernissat. I långhusets östra del och i bänkkvarteren är golvet ett trappsteg högre och i koret ytterligare ett steg. Den fasta inredningen — altarskrank, predikstol, bänkinredning och läktare — är hållen i en enhetlig färgskala: ådring och lasyr i brunt och beige nyanser med listverk i beige, rött och blått, samt predikstolens och bänkinredningens speglar i blågröngrå lasyr.

Fig. 104. Sikkäs kapell, exteriör från sydöst. Foto: Bengt Mattsson 1987.

KAPELLETS BYGGNADSHISTORIA

I samband med tillkomsten av järnvägen mellan Mora och Vansbro 1891 skedde en befolkningsökning i Venjans södra delar. Härvid aktualiserades frågan om en gudstjänstlokal i Söromsjön. En begravningsplats anlades 1911 och 1918 inrättades en komministertjänst med placering i Gävunda. Den 2 juni samma år hölls det första sammanträdet i kommittén för en kyrkobyggnads uppförande. Man ansåg först att ett kapell av timmer borde uppföras. Grundläggningen påbörjades

Fig. 105. Sikenäs kapell, interiör mot öster. Foto: Bengt Mattsson 1987.

hösten 1919 och medel skulle tas ur respektive byars i Söromsjön besparingskogsfonder. På grund av cementbrist kunde grundläggningen inte fullbordas förrän 1921, varefter arbetena upphörde helt.

Först 1928 återupptogs förberedelserna. Vid kyrkostämman den 29 juli detta år beslöts att anslå 20 000 kr till kapellbygget. Följande år besiktigades kapellplatsen av arkitekten Kurt von Schmalensee⁹⁸ från Byggnadsstyrelsen. Denne föreslog att ett kapell av trä, inspirerat av 1796 års moderkyrka, skulle uppföras, och att viss inredning från denna skulle kunna få sin placering här. Om församlingen önskade använda den befintliga grunden borde dess bärkraft nogga prövas. Byggnadsstyrelsen förutsatte att uppdraget skulle lämnas till kompetent arkitekt boende i närheten.

Man kontaktade nu arkitekten Edward Dahlbäck⁹⁹, Borlänge, som presenterade ett förslag till ett kapell av tegel. En besiktning av grunden 1933 utvisade att denna kunde användas. Dahlbäck's förslag omarbetades vid Byggnadsstyrelsen av Erik Lundberg¹⁰⁰. År 1936 avled Dahlbäck och efterträddes som arkitekt av Viking Göransson¹⁰¹.

Efter de av denne reviderade ritningarna och med byggmästare Algot Karlsson (1887–1945), Stora Tuna, som entreprenör uppfördes kapellet 1939 och invigdes den 30 juli detta år.

År 1961, slutligen, genomfördes en ut- och invändig restaurering, som dock inte medförde några nämnvärda förändringar. Återinvigningen ägde rum den 10 december detta år.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altare av beigemålat trä. Höjd 117 cm, längd 180 cm, bredd 75 cm.

Altarkors i nygotik av målat och förgyllt trä; åttkantiga armar, kors-

Fig. 106. Sikenäs kapell, interiör mot väster. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 107. Krucifix av trä och kittmassa, daterat 1861. Foto: Bengt Mattsson 1987.

ändarnas raka sidor formade som kantställda kvadrater med inskuren diamantrustik, förgyllda strålar, postament i form av fyra gavlar med spetsbågiga öppningar på framsidan och trepassförsedda rösten och krön, vilande på en åttkantig profilerad sockel med fyrpass- och diamantrustiklist. Färger: guld, beige, blått, rött. Höjd 170 cm. Tillverkat 1872 för Balingsta då nyuppförda kyrka i Uppland och skänkt 1934 i samband med samma kyrkas försäljning och rivning efter iståndsättandet av Balingsta medeltidskyrka. Ommålat 1961 av målarmästare Arvid Melin, Gävunda.

Altarskrank av trä, rundat, med en stor spegel med profilerat listverk, i samma färgskala som övrig fast inredning. Överliggare och knäfall har ljusgrön linneklädsel. Höjd 77 cm, knäfallshöjd 24 cm.

Altarbord av trä vid triumfbågsväggens norra sida. Höjd 95 cm, längd 100 cm, bredd 40 cm.

Krucifix

Krucifix, framställande Kristus i förgylld kittmassa på rödmålat träkors (fig. 107). Inskrift på baksidan: "1861 PAS [bomärke]". Höjd 32,5 cm, bredd 21 cm. Krucifixet är skänkt av dåvarande komministern i församlingen Anders Kronberg, som inköpt det på auktion i Kättbo.

Predikstol

Predikstolen (fig. 108) av målat trä i långhusets sydöstra hörn har sexsidig korg med speglar med kvartsrundelformade urtagningar i hörnen på varje sida, profilerade över- och underliggare och bokbräde. Korgen har gråmålad insida och vilar på en murad plint. Ljudtaket är åttkantigt med profilerad kant och välvd ovansida, krönt av ett förgyllt kors. Insidan är trappstegsvis förhöjd mot mitten och ljusblåmålad med förgyllda kanter. Eljest har predikstolen samma färgsättning som övrig fast inredning. Korgens höjd 118 cm.

Bänkinredning

Bänkinredningen är sluten och består av två kvarter med 12 bänkar i varje. Dörrarna har samma slags speglar som predikstolen och gavlarna enkla speglar med halvrundlar upp- och nedtill. Bänkskärmarna uppprepar växelvis dessa motiv. Bänkinredningen uppvisar samma färgsättning som övrig fast inredning och är invändigt ljusst brunmålad. Höjd 96 cm, sitthöjd 45 cm.

Läktare och orgel

Läktaren (fig. 106), som uppbärs av två svarvade kolonner, har barriär med framskjutande rundat mittparti och enkla speglar. Samma färgskala som övrig fast inredning.

Orgeln, som saknar fasad, är byggd av orgelbyggare John Westerland, Österlövsta, 1939.¹⁰²

Fig. 108. Predikstol från 1939. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Dopredskap

Dopfund (fig. 109) av röd kalksten, fot och skaft åttkantiga, rund skål med hålkälad kant och polerad ovansida. Höjd 108 cm, cuppens övre diameter 54 cm. Enligt ritningar från Libraria utförd och anskaffad 1945.

Dopskål av tenn (fig. 110), kallskålstyp, svängda handtag avslutade med gripklor omslutande kulor, svisselerad bågdekor runt buken. Profilerad, något nedtryckt fot. Höjd 10,5 cm, övre diameter 25,5 cm, fotens 17 cm. Enligt stämplarna utförd av Carl Jacob Lemon¹⁰³ i Stockholm 1839.

Nummertavla

Nummertavla av trä, rektangulär, vändbar; profilerad ram, målad i samma färgskala som inredningen i övrigt, svarta bottnar. Åttkantig ståndare, uppåt avsmalnande och vilande på fyra fötter. Total höjd 218 cm, tavlans höjd 78 cm, bredd 68 cm.

Nattvardskärl

Nattvardsuppsättning av silver, bestående av kalk, paten och oblatask. Kalken har trattformig fot och rundad cuppa. Höjd 17,5 cm, cuppens diameter 10,5 cm, fotens 10,2 cm. Patenen utgör samtidigt lock till oblatasken. Diameter 12 cm. Oblatasken är skålformad med något utvikt brätte. Höjd 5 cm, diameter upptill 11,7 cm, nedtill 7,7 cm. Samtliga kärl är odekorerade. Uppsättningen är enligt stämplarna tillverkad av Oskar Waleby i Stockholm 1979.

Vinkanna av silver, trattformad, upptill avsmalnande, skråkantad, svagt rundad botten. Platt, upptill vinkelböjt handtag, snås, platt cylindriskt lock. Höjd 24 cm, diameter upptill 6 cm, nedtill 9 cm. Enligt stämplarna tillverkad av Samuelssons Guldsmedja i Stockholm 1980.

Ljusredskap

Två ljuskronor av mässing, 16 armar i två kransar, reflexblommor, profilerad mittstam, kraftig kula, nedtill avslutad med en knopp. Höjd ca 100 cm. Tillverkade av V. Fongs gelbgjuteri, Gränna, och anskaffade 1961.

Tio lampetter av mässing, tre bredvid varandra ställda, rundbågiga och konkava speglar med tre elektriska ljus framför. Anskaffade 1939. I långhuset.

Ljusstakar: — 1–2, Av tenn, trattformig fot, profilerad låg pipa. Höjd 12 cm, diameter 10,7 cm. Stämplade Ollers¹⁰⁴, Stockholm. Skänkta av venjansbördiga Ingeborg Nyberg-Frääs (1883–1979), Minneapolis, i samband med hennes besök i Sverige 1950. — 3–6, Av mässing, tresidig profilerad fot på lejonassar, profilerat skaft. Höjd 37 cm. Skänkta av kyrkliga syföreningen, två 1939 och två 1950. — 7–8, Av mässing, kraftigt profilerad fot, kort balusterformad pipa.

Fig. 109. Dopfund av röd kalksten, utförd enligt ritningar från Libraria och anskaffad 1945. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 110. Dopskål av tenn, utförd av Carl Jacob Lemon i Stockholm 1839.
Foto: Bengt Mattsson 1987.

Höjd 17 cm, fotens diameter 12 cm. Skänkta av fabrikör A. Frost, Mora, 1950. (Troligen avses Frost Anders Eriksson (1896–1970) i Selja, Mora.)

Textilier

Antependier: — 1, Av grön sidendamast med påsytt omstrålat kors och vertikala band i guld och beige. Höjd 103 cm, längd 321 cm. Anskaffat 1939. — 2, Av svart kläde med påsytt kors och vertikala band i silver på grått. Höjd 99 cm, längd 316 cm. Anskaffat 1939. — 3, Av vitt linne med påsytt kors och vertikala linneband med invävd guldtråd. Höjd 100 cm, längd 220 cm. Skänkt av kyrkliga syföreningen 1951. — 4, Av violett linne med påsytt kors och vertikala band i silver på grått. Höjd 103 cm, längd 178 cm. Signerat Alice Lund Textilier. Skänkt av Gävunda kyrkliga syförening 1972. — 5, Av rött linne med påsytt omstrålat kors och invävda vertikala band i guld och vitt. Höjd 104 cm, längd 176 cm. Signerat I.F., Alice Lund Textilier, 1981. Skänkt av Gävunda kyrkliga syförening. — 6, För dopaltaret, av grönt linne, på mitten en omstrålad duva, kantbårder med löv och grenar, allt i guld och vitt. Höjd 94 cm, längd 100 cm. Enligt signatur utfört av Libraria 1943. — 7, Dito, av vitt linne med påsytt kors och vertikala linneband med invävd guldtråd. Höjd 94 cm, längd 98 cm. Skänkt av kyrkliga syföreningen 1951. — 8, Av violett linne med bokstäverna IHS samt vertikala band i linne och grått. Höjd 94 cm, längd 102 cm. Signerat Alice Lund Textilier. Skänkt av Gävunda kyrkliga syförening 1972. — 9, Av rött linne, bokstäverna IHS samt smal linjebård broderat i guld och vitt. Höjd 94 cm, längd 100 cm. Signerat Alice Lund Textilier 1981. Skänkt av Gävunda kyrkliga syförening. — 10, Av grönt linne med triangel och kors av påsydda silvergaloner. Höjd 106 cm, längd 179 cm. Utfört av Eva-Lena Alfredsson, Venjan, 1987.

Mässhakar: — 1, Av vit sidendamast (fig. 111), påsydda blå band med broderade likarmade kors, i korsmitten på ryggsidan ett omstrålat ringkors och på framsidan ett omstrålat likarmat kors, broderade

i guld samt gula, röda, blå och bruna nyanser. Höjd 118 cm, bredd 103 cm. Enligt signatur utförd av Libraria 1939. — 2, Av grönt ylle med röd kant, påsydda guldgaloner, på ryggsidan en stiliserad korsform broderad i grönt, grått och rött. Höjd 120 cm, bredd 140 cm. Signerat Sofia Widén–Alice Lund 1965. Skänkt av Finngruvans kyrkliga syförening. — 3, Av violett yllebrokad, påsydda band med broderade band, bildande gaffelkors, på båda sidor, på ryggsidan i korsmitten bokstäverna IHS inom fyrpass. Broderierna är utförda i silver, grått och violetta nyanser. Höjd 114 cm, bredd 108 cm. Inskrift: "GÅVA AV FINNGRUVANS SYFÖRENING 1953. KRISTLIG KONST". — 4, Av rött ylle i två nyanser, på ryggsidan broderat kors i vitt och guld, på framsidan bokstäverna IHS i guld. Höjd 125 cm, bredd 122 cm. Anskaffad 1983.

Stolor: — 1, Av grönt ylle med broderade likarmade kors i guld och grönt. — 2, Av vitt ylle med broderade likarmade kors och ändbårder i guld och blått. — 3, Av rött ylle med broderade likarmade kors och ändbårder i guld, rött och vitt. — 4, Av violett ylle med broderade likarmade kors och ändbårder i silver och grått. — 5, Av svart linne med frans och broderade likarmade kors i silver och grått.

Kalkkläden: — 1, Av vitt linne med guldbroderade kors i hörnen, gul frans. Mått: 49×49 cm. Anskaffat 1951. — 2, Av rött ylle med broderat likarmat kors i guld och vitt samt kantbård i rött och vitt. Mått: 50,5 cm×50,5 cm. Inköpt från Alice Lund Textilier 1983. — 3, Av grönt ylle med broderat likarmat kors i guld och ljusgrönt samt kantbård i två olika gröna nyanser. Höjd 48 cm, bredd 50,5 cm. Inköpt från Alice Lund Textilier 1965.

Predikstolskläden: — 1, Av grön sidendamast, eldslåga samt inskriften "GUD ÄR KÄRLEKEN" broderat i guld, gult och rött, guldfrans. Höjd 49 cm, bredd 40 cm. Anskaffat 1939. — 2, Av svart kläde, påsydda kors och kantbård av linneband med invävd silvertråd. Höjd 49 cm, bredd 37 cm. Anskaffat 1939. — 3, Av vitt linne med påsydda kors och bårder av linneband med invävd guldtråd. Höjd 49 cm, bredd 38 cm. Skänkt av kyrkliga syföreningen 1951. — 4, Av violett linne, påsytt linnekors med invävd silvertråd, silverfrans. Höjd 49 cm, bredd 40 cm. Skänkt av Ingeborg Nyberg-Frääs, Minnesota, samt personer från Stora Tuna 1953. — 5, Av rött linne med dubbla kors, Kristus-monogram och kantbård i guld. Höjd 49 cm, bredd 40 cm. Signerat Alice Lund Textilier 1981. — 6, Av grönt linne med triangel och kors av påsydda silvergaloner. Höjd 50 cm, bredd 40 cm. Utfört av Eva-Lena Alfredsson, Venjan, 1987.

Mattor: — 1, Rya med geometriska mönster och blommor i gröna, blå, violetta, röda, rosa, gula och bruna nyanser samt vitt. Frans. Längd 148 cm, bredd 145 cm. Signerat Sofia Widén–Alice Lund 1955; skänkt av Gävunda kyrkliga syförening. — 2, Av röllakansväv med geometriska mönster i gröna och blå nyanser, rött, grått, gult och vitt. Frans. Längd 273 cm, bredd 140 cm. Signerat Sofia Widén–Alice Lund 1955; skänkt av Gävunda kyrkliga syförening.

Fig. 111. Mässhake av vit sidendamast med broderier, utförd av Libraria 1939. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 112. Klocka, gjuten av K.G. Bergholtz & Co i Stockholm 1925. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Kollektredskap

Håvar: — 1, Med påse av röd sammet med broderade växtornament och linjer i guld, vitt och blått samt guldtofs, profilerad hållare av förgylld mässing, profilerat svartmålat träskaft. Skaftets längd 177 cm, påsens diameter 15 cm, djup 18 cm. Anskaffad från Libraria 1926. — 2, Av liknande utseende, påsen dock något avvikande i detaljerna och skaftet brunbetsat. Skaftets längd 177 cm, påsens diameter 14 cm, djup 18 cm. Anskaffad 1943.

Klocka

En klocka (fig. 112) hänger i klockstapeln. Den är dekorerad med enkla stiliserade palmettbårder. Inskrift på ena sidan: "LYFT VÅR TANKE FRÅN JORDENS GRUS,/ FÖR VÅR SJÄL TILL FADERNS HUS". På andra sidan: "ÅR 1925 SKÄNKTES DENNA KLOCKA/ AV GÄVUNDA-LANDBOBYNS KYRKLIGA SYFÖRENING/ OCH SÖROMSJÖNS SKIFTESLAG./ GJUTEN AV K.G. BERGHOLTZ & Co I STOCKHOLM", samt en stjärna därunder. Höjd ca 85 cm, munnens diameter ca 90 cm.

SOLLERÖ SOCKENS KYRKOR

I likhet med Venjan var Sollerön redan under senmedeltiden kapellförsamling under Mora. På grund av transportsvårigheterna, i synnerhet höst och vår, framkom tidigt önskemål om att få egen präst. År 1638 skriver öborna till biskopen och anhåller härom, åberopande "then farliga och beswärliga Kyrkewägen som wij haffua". Detta beviljades, men troligen på grund av starka påtryckningar från kyrkoherden drog man tillbaka sin anhållan, "hälst medan wij intet haffwa ther om talat medh vår Kyrkioherde, och han lickwel haffuer hållit all tienst ospardh när wij aff honom nogon tienst fodrat haffua, thet är här myckit fattigt folk".

Trots att frågan sedan fördes på tal åtskilliga gånger dröjde det ända till 1773 innan man började driva frågan ytterligare. En aprilsöndag detta år — den första stora böndagen — samt även den följande, då isen varken bar eller brast, hade öborna ingen möjlighet att ta sig till kyrkan, men blev likväl lagsökta för sitt uteblivande. Denna i öbornas tycke synnerligen orättvisa behandling satte känslorna i svall-

Fig. 113. Sollerön, gamla kapellplatsen. Foto: SvK 1985.

ning, och prästfrågan kom ånyo på tal. Man avsåg nu sedvanliga böneskrifter men utsåg också ett sändebud, Jugen Jon Andersson (1731–1800) i Bengtsarvet, som i Stockholm personligen skulle uppvakta konung Gustav III med solleröbornas ansökan. Detta företag kröntes så småningom med framgång. Den 8 maj 1775 utfärdades en kunglig resolution om Sollerö församlings skiljande från Mora, och den 14 februari 1776 meddelades nådigt tillstånd att församlingen måtte kallas Sophia Magdalena. Denna benämning har emellertid varit ur bruk åtminstone sedan 1800-talets mitt.

DET GAMLA KAPELLET

Kapellplatsen

Det 1781 rivna, till S:t Lars och S:t Andreas helgade kapellet på Sollerön var beläget utanför byn Bengtsarvet, ca 1,5 km nordväst om den nuvarande kyrkan. Kapellplatsen (fig. 113) ligger i utkanten av ett stort gravfält från järnåldern — delvis undersökt under 1920- och 1930-talen¹⁰⁵ — och i en sedan länge försvunnen by, som legat vid stranden av en numera igenväxt vik av Siljan.¹⁰⁶ Platsen har alltså varit bebodd sedan förhistorisk tid. Man kan dock inte säkert påvisa existensen av någon föregångare till det vid 1500-talets början uppförda kapellet, även om förekomsten av en sådan verkar trolig.

Kapellplatsen är belägen i en sluttning väster om byvägen mellan Bengtsarvet och Rothagen, med vidsträckt utsikt mot väster. I marken kan man tydligt skönja de västra och norra delarna av kapellets år 1937 undersökta grund. Kapellets plats utmärks vidare av en minnessten av dalasandsten, söndrig och illa lagad med cement, bärande inskriften: "[SOLLERÖ]/ CAPELL/ HAR STÅDT HÄR/ AF URMINNES/ TIDER/ NEDERTOGS/ ÅR 1782". Höjd 110 cm, bredd ca 36 cm. Ett kors och ett altare av trä uppsattes på platsen 1979.

Kapellplatsen har aldrig använts som kyrkogård, utan de döda fick föras till Mora kyrkogård för att begravas. Först 1775 anlades en kyrkogård vid den plats där den nya kyrkan skulle uppföras.

År 1661 (inv.) fanns inga kyrkobalkar; kapellet stod "inuhti en Gräästompt omstengdh medh Gerdsslgårdh". Däremot fanns en port av bräder, vilken förnyades 1689 (räk.). Vid en sockenstämma 1727 framfördes önskemål om en ny port, till vilken prostens samtyckte, på villkor att träbalkar också skulle göras kring kapellsgården, "medan det wore fåfängt at giöra där en anseenlig Port, om icke alt blefwe Wackert och wäl hägnadt; ty i widrigt fall syntes likare at där ingen sådan Port wore, än at han där skulle stå med blåtta giärdzlegårdar på alla sidor". År 1736 (inv.) sägs porten vara ny men "stolparna och skyfwet" i gårdsgården "utgamla och förruttit". Lavas Lars Andersson (1696–1787) får 1740 (räk.) betalt för två nya kyrkogårdsportar med järn, och 1749 (inv.) uppges att nya balkar med portar nyligen förfärdigats. "Hufvarna och taket" på balkarna sägs 1770 (inv.) vara "bofälliga".

Kyrkhärbre

I 1661 års inventarium omtalas ett ”Herberge, medh döör, och Låås uht- och innan, 1 st. bygt för 30 åhr sedhan behollit taak”. År 1696 (räk.) lät man ”förbettra Capels Härberget som merendels förfallit war med nytt golf och wäggar sampt Lagat gång Järnen”. Vidare reparerades taket. Härbret sägs 1736 (inv.) vara ”behållit med skrasslig dör och lås”. Det torde ha försålts samtidigt med kapellet.

Klockstapel

År 1661 (inv.) omtalas en klockstapel ”medh Stolpar upstelt, beslagen medh bräder och Spåån, och tiäradh”. Den var alltså tydligen av vanlig klockbockstyp. Åren 1668 och 1669 utbetalas ”för arbetett på Kiörkiestapeln”, och 1701 får Rull Per Hansson (f. 1646) i Gruddbo betalt för dess spånande, varvid den troligen inkläddes. År 1710 (räk.) utbetalas för dörren till stapeln. Enligt räkenskaperna 1729–1730 utbetalas till Rull Anders Mattsson (1689–1729) i Gruddbo för att han spånat klockstapeln ”på 2 Kanter”. Den sägs 1736 (inv.) vara ”bofällig”, och en ny klockstapels uppförande påbörjades 1745 (räk.), i samband med att ytterligare en klocka anskaffades. Den fullbordades 1749 (inv.) med spånslagning, tjärning och rödfärgning. Lars Andersson får 1764 betalt för att han lagat klockstapeln på ”hatten”. Denna klockstapel torde ha varit av samma typ som den föregående men bredare och av allt att döma inklädd. Klockstapeln revs den 28 juni 1781 och dess virke utnyttjades i den nya kyrkans takstolar (*Korrt Berättelse*, § 32).

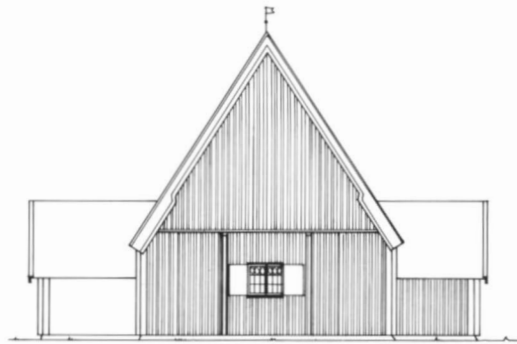
Kapellbyggnaden

Kapellet (fig. 114–115) var uppfört av timmer och bestod ursprungligen av ett rektangulärt långhus med sakristia vid nordfasadens östra del och vapenhus vid sydfasadens västra del. År 1731 förlängdes långhuset mot väster, varefter dess längd var 30 alnar och bredd $14\frac{1}{2}$ alnar (inv. 1736); säkerligen invändiga mått. De 1937 företagna grävningundersökningarna utvisade ett något oregelbundet långhus som i väster förlängts ca 6,5 m. Kapellets ursprungliga längd tycks alltså utvändigt ha varit ca 12,5 m och bredden ca 10 m, och längden efter tillbyggnaden ca 19 m. Grundens sydöstra och östra partier var nästan helt förstörda på grund av odling.¹⁰⁷ Kapellet täcktes av ett högest sadeltak.

Ursprungligen tycks timmerväggarna ha stått bara. År 1666 (räk.) utbetalas till ”dem som hafwa medh Bräder fodrat Cappelletz gaffwlen” och året därpå till ”dhe som Capelss Gaffuelen östan till, med Spoon beslä skulle”. År 1705 (räk.) utbetalas för brädslagning av västra gaveln. Enligt räkenskaperna 1708–1709 har man låtit ”mura under Cappels wägarna”. Östgaveln var uppenbarligen i dåligt skick, varför Garp Per Andersson (1695–1743) i Rothagen enligt räkenskaperna 1733–1734 ”rättat och bundit til samman gamla östra gafwelen med bräder”. Denna reparation var ännu inte färdig vid visitationen 1736. Vid visitationen 1749 uppges dock: ”Östra gafwelen är nyligen

Sydfasad

Västfasad

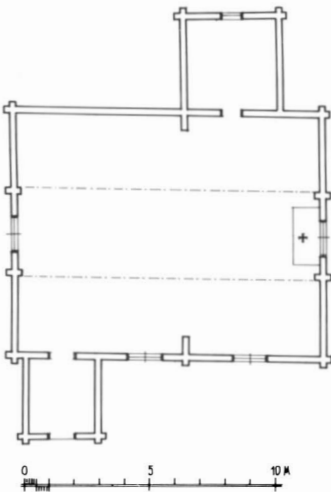

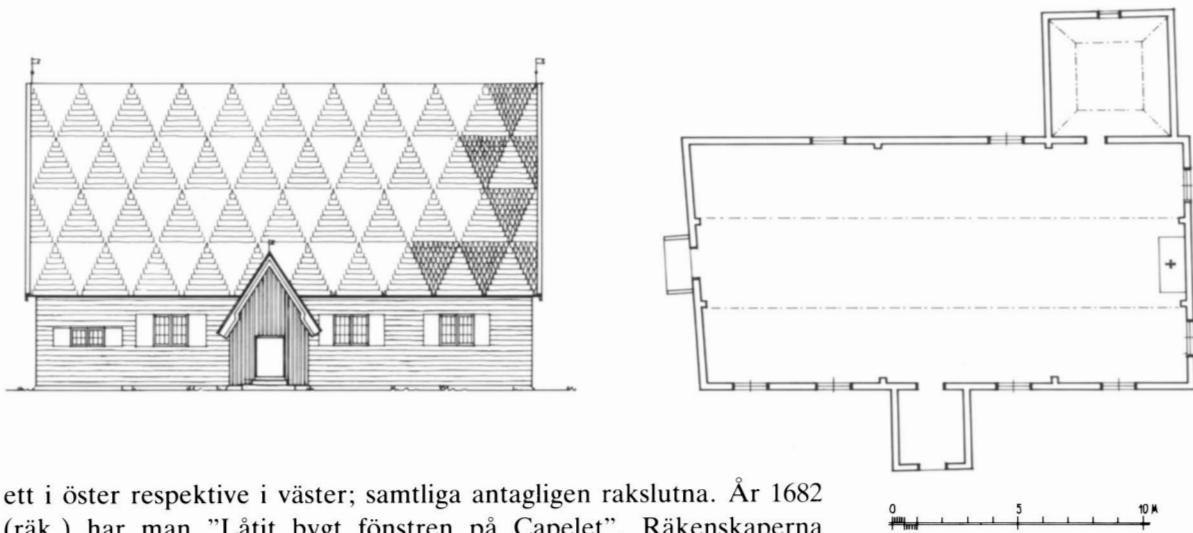
Fig. 114. Sollerön, gamla kapellet. Plan och fasader omkring 1705. Skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1987.

med stockar och grofwa spikar bunden, samt brädslagen utan på, stödd innan til på hwalfwet, och återstår allenast, at den skall tiäras och rödfärgas." Samtidigt påpekas att övriga ytterväggar bör tjäras och rödfärgas. Detta påpekades även vid visitationen 1757 och åtgärdades före visitationen 1769. Vid visitationen 1770 framhålls att östra gavelröstet "tarfwar att skyndsamt hjelpas".

Kapellet hade ursprungligen bara en ingång, genom vapenhuset i söder. Den var sannolikt raksluten. Dörren mellan kyrkorummet och vapenhuset sägs 1661 (inv.) vara försedd med tre gångjärn, lås och nyckel. Den sägs 1736 vara "behållen". Ingången var belägen i den ursprungliga sydfasadens västra del, alltså ett stycke öster om den av G. Boëthius angivna platsen i 1731 års tillbyggnads sydfasad.¹⁰⁸ År 1737 (räk.) utbetalas till Lars Andersson för en "ny dörs förfärdigande med trappa utan för Capellets västra gafwel". Det vid utgrävningen 1937 påträffade stenfundamentet utanför västgaveln torde härröra från denna trappa. Dess förskjutna läge mot söder tyder på att ingången kan ha haft en asymmetrisk placering i västgaveln. Den sägs 1749 (inv.) ha "skiuhl utan för dören, och stenges med dubbla hakar innan til" och var sannolikt raksluten. Med "skiuhl" avses sannolikt en enkel portik.

Ingången mellan kyrkorummet och sakristian hade 1661 (inv.) en troligen raksluten dörr av trä med "Låås nyckel och gånghjeren". Låset sägs 1672 (inv.) vara "godt". År 1770 (inv.) sägs dörren ha "behållit lås och gångjärn samt Handtag". Låset överfördes till nya kyrkans västportal. Vapenhusets ytterdörr omtalas 1661 (inv.) som försedd med "Haacke", från 1736 (inv.) med "Klincka". En raksluten dörr av stående bräder med järnbeslag har bevarats (fig. 116). Den var fram till 1931 insatt i den f.d. sakristian, som då var återuppförd som bod i Gruddbo (se nedan). Den är sannolikt stympad på höjden samt senare iskarvad nedtill. Höjd ca 145 cm, bredd ca 95 cm. Förvaras i hembygdsgården.

I 1661 års inventarium sägs kapellet ha "Fönstertafflor 4 st. ther uhti Fönster 11 st. Och Luukor uhtanföre", och sakristian ett fönster "medh jernekors". Sannolikt hade långhuset två fönster i söder och

ett i öster respektive i väster; samtliga antagligen rakslutna. År 1682 (räk.) har man "Låtit bygt fönstren på Capelet". Räkenskaperna under 1700-talets första decennier omtalar upptagandet av nya fönster. År 1705 utbetalas för två nya fönster samt snickarearbeten på västra gaveln och 1713–1714 för gångjärn åt tre fönster. Enligt räkenskaperna 1721–1722 har man köpt "Ett nytt Fönster med alt tillbehör", och även 1722–1723 har man köpt "Fenster" med tillbehör. Fönstren var försedda med luckor; sålunda utbetalas 1726–1727 till Håll Lars Persson (1674–1735) i Häradsarvet "för Fensterluckornas lagande", och 1728–1729 inköps "9 fambnar garn-tömmer" till dessa. Den 1731 uppförda tillbyggnaden i väster försågs också med fönster; enligt räkenskaperna tillverkade Garp Anders Olsson (1655–1742) i Rothagen och hans son Per Andersson karmar och bågar till fönster under och över läktaren, och Garp Per samt Johan Larsson snickrade fönsterluckor. Enligt räkenskaperna utbetalas 1731–1732 vidare för tre fönster och för en "Fensterboga i Choret". Enligt räkenskaperna 1733–1734 utbetalas för fyra nya fönster med karmar och tillbehör samt insättande, och för ett nytt fönster i norr. Dessa talrika uppgifter om fönster kan te sig något förvirrande, eftersom man ofta med ordet fönster endast avser en fönsterruta. Av 1736 års inventarium framgår något tydligare fönsteröppningarnas antal och placering. I södra väggen fanns ett litet och tre större fönster, det mindre troligen placerat under läktaren i väster. I norra väggen fanns två fönster och i östgaveln tre, av vilka ett troligtvis var mindre och placerat högt upp på mitten. Västgaveln hade två fönster, troligen ett över och ett under läktaren. Alla fönster var försedda med luckor, varav fyra var "aldeles förlorade". I *Korrt Berättelse* uppges dock att kapellet hade åtta "fensterluft". Sakristian hade två små fönster — troligen ett i öster och ett i norr — med galler och luckor. År 1738 (räk.) utbetalas för "snickrande kring om fönstren". År 1749 (inv.) sägs östgavelns norra fönster vara "bofelligt". Vid visitationen 1770 ansågs att de små fönsteröppningarna borde för vinnande av mera ljus huggas upp nedåt "så mycket, som pröfwat nödigt at wäggarne kunna tola".

Fig. 115. Sollerön, gamla kapellet. Plan och fasad omkring 1770. Skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1987.

Fig. 116. Dörr som enligt uppgift hört till gamla kapellet, nu i hembygdsgården. Foto: Bengt Mattsson 1987.

I hembygdsgården förvaras ett fönster (SH 16), som enligt uppgift härrör från kapellet, sannolikt sakristian. Det är rakslutet och har gamla blyinfattade rutor i träram. De översta rutorna är romboida. Höjd ca 58 cm, bredd ca 40 cm.

Vapenhuset

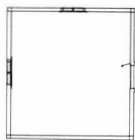
Vapenhuset var timrat och troligen samtida med kapellet. Dess tak sägs 1672 (inv.) vara "temmeligit" och 1683 (inv.) "gammalt, doch behållit". Det tycks ha blivit helt ombyggt 1705 eller 1706, eftersom man enligt räkenskaperna för dessa år betalar "För WapenHusets Timberning". År 1730 (räk.) målades vapenhuset av Olof Lax. I 1736 års inventarium och framåt beskrivs det som "bestående af 3^{ne} wäggar häftade til Capellet". År 1753 (räk.) har man "lagat" vapenhuset.

Sakristian

Sakristian, också timrad, sägs 1666 (räk.) ha blivit "medh Bräder fodrat". År 1680 (räk.) lät man "wälfwa Sacherstigan med bräder" — sannolikt ett tredelat tak — och 1683 (räk.) uppsattes "en Stång i Sacherstigan". Den spånades 1685 (räk.). Nytt golv inlades enligt räkenskaperna 1721–1722, men redan enligt räkenskaperna 1724–1725 får Garp Anders Olsson och Olof Persson (1681–1764)(?) betalt för arbete med "Sacristians utwidgande". Följande år utbetalas till Garp Anders för "Sacristians Hwälfande och Kalkslående under wäggarna". Ett uppehåll i arbetena tycks nu ha ägt rum, och sakristians utvidgning fullbordades först 1733 (inv.). Enligt räkenskaperna utbetalades nu för "Tegel til nya Källarens murning", till Lavas Jon Danielsson (1695–1742) i Häradsarvet "för landet, som Sacristian är widgad på" — den ursprungliga kapellstomtens gräns tycks alltså ha gått i linje med sakristians norra gavel — och för den "nybygde Sacristians fastbindande wid Capellet" samt dess panelning och takets spånande. Den sålunda utvidgade sakristian uppges i 1736 års inventarium vara 8 alnar i kvadrat. Invändigt hade den välvt brädtak, vilket liksom väggarna var målat. Den under sakristian befintliga källaren sägs vara byggd av gråsten och tegelvälvd. Den hade trappsteg av sten och nåddes genom en trälucka i golvet. År 1769 (inv.) uppges luckan vara försedd "med lås och GångJärn samt en Jernbom öfwer". I samma inventarium beskrivs sakristians valv som ett "4kantigt uphögt Tak", vilket tyder på att det varit ett valmat tredelat tak. I 1770 års inventarium uppges källartrappstegen vara "nog små och glese" samt i behov av "förbättring". Påföljande år (räk.) utbetalas till Bus Jöns Ersson (1720–1792) i Bengtsarvet "för sacristians upskrufvande, Tjällare Trappornes lagande etc.". Detta var den sista nämnvärda reparationen i det gamla kapellet.

Sektion av sakristian

Plan

Fig. 117. Gamla kapellets sakristia, uppförd som bod i Gruddbo. Skala 1:300. Uppmätning av Th. Bergentz 1916.

När kapellet revs 1781 såldes sakristian på auktion och återuppfördes som bod på Flintgården i Gruddbo (fig. 117). Enligt Forsslund hade bodens fönster även järngaller och blyinfattade rutor från sakristian, möjligen det ovan nämnda fönstret.¹⁰⁹ Denna bod revs 1931,

varvid virket på initiativ av Gerda Boëthius undersöktes av Olle Homman. Det visade sig därvid att virket blivit hopblandat och godtyckligt lagt vid återuppförandet.¹¹⁰ Boëthius hänför knutarna till ”en typ, som vi känna från medeltida byggnadskonst, där timringen skett med fyrkantbilat timmer och knutarna varit kapade, men med en inre konstrik utformning som till sin idé erinrar om ett trälås”, och jämför det med timret från Angerdshestra kyrka i Småland.¹¹¹ Av det ovan anförda framgår dock klart att knuthuggningen inte kan vara äldre än 1720-talet. På stockarna fanns fragment av målade dekor (se nedan under *Målningar*). Ett antal stockar från sakristian förvaras i hembygdsgården. Av 1937 års utgrävningar framgick att virkets mått stämde med den framgrävda sakristiegrunden. De murrester öster om denna, av Boëthius tolkade som ”en tillbyggnad av mera skjulartad karaktär”,¹¹² är snarare att betrakta som grundstenar till kyrkobalkarna. Ett röse i sakristiegrundens mitt markerar källarens plats.

Yttertak

Kapellets samtliga tre byggnadsdelar täcktes av spånklädda och tjärade sadeltak, säkerligen med hög resning. Långhustaket hade enligt 1661 års inventarium ”Windhskijffwor 2 st. på Hwardeera gaffwelen”. Enligt 1672 års inventarium spånades taket 1667. Åren 1681 och 1682 (räk.) genomfördes omfattande takreparationer, vilka hugfästes med uppsättandet av två järnflöjlar. Den ena av dessa, med årtalet 1682, finns ännu bevarad och förvaras i hembygdsgården (SH 11). Höjd med stång 35 cm, utan stång 12 cm, längd 17 cm. Takreparationer omtalas ofta i kapellets handlingar. År 1736 (inv.) sägs taket vara ”med spån wäl förwarat, samt nyligen rödfärgat och tiärat”. Vid visitationen 1770 påpekas att taket bör repareras på norra sidan.

Interiör

Kyrkorummet täcktes av ett valv av bräder, tydligtvis tredelat av en under 1600-talet vanlig typ (se ovan Venjan och nedan Våmhus), vilket enligt 1661 års inventarium hade tillkommit under kyrkoherde Petrus Jonæ Helsingius' tid, 1629–1640. Taket samt väggarna var prydda med målningar (se nedan). Med dessa och den rikt dekorerade inredningen måste interiören ha gjort ett synnerligen praktfullt intryck. En kyrkobyggnad som fortfarande kan förmedla ett intryck av hur kapellet sett ut invändigt är Pyhämaa offerkyrka i Finland (se ovan fig. 4). När kapellet förlängdes västerut 1731 kompletterades valvet i denna riktning och Garp Anders Olsson samt Johan Larsson fick betalt för ”hwalf och panelning öfwer Lectaren”. Vid visitationen 1736 framförde socknemännen önskemål om att få vitlimma kapellet invändigt, vilket beviljades, och 1738 får Olof Lax betalt ”för Capelletz whitlimning och målade med färg och Krita der til”. Sannolikt tillkom nu den målade dekor som ännu delvis finns bevarad (se nedan). Måleriarbeten utfördes även 1759 av Hållams Nils Nilsson¹¹⁴ i Färnäs (räk.).

Kapellets golv var 1661 (inv.) av ”bräder lagt” i koret och i långhuset och sakristian av ”Tijlster”. Enligt räkenskaperna 1711–1712 har man ”giordt nytt golf i manfolckz bänkarne”.

KAPELLET BYGGNADSHISTORIA

Ett kapell av timmer uppfördes på Sollerön under 1500-talets första fjärdedel. I 1661 års inventarium omtalas att kapellet byggts ”circiter för 150 åhr” sedan, och kyrkans äldsta, ännu bevarade klocka bär årtalet 1530, vilket styrker den ovan nämnda tillkomstangivelsen. Förekomsten av S:t Lars’ halster och ett andreaskors på klockan tyder på att kapellet var invigt åt dessa helgon. Om detta kapell haft någon föregångare på platsen eller någon annanstans på Sollerön är inte känt. Det finns emellertid lokala traditioner om att Sollerön haft kyrka före Mora och att Ål varit moderförsamling.¹¹⁵ Även Hülphers nämner sådana traditioner: ”[...] och påstå en del, at de på Soll haft et sådant [kapell] förr än Moder-Kyrkan blifwit anlagd.”¹¹⁶ Under alla omständigheter påträffades inga rester av äldre kyrkobyggnader på kapellets plats vid utgrävningarna 1937.¹¹⁷

Kapellet bestod av ett ganska kort och brett rektangulärt långhus, sakristia i norr och vapenhus i söder. Möjligen kan vapenhuset ha varit uppfört något senare. De olika byggnadsdelarna täcktes av säkerligen högresta spånklädda sadeltak, och väggarnas timmer stod bart. Väggar och tak var rödfärgade och tjarade. Kapellet var således av samma typ som den äldsta kyrkan i Venjan men troligen något decennium yngre.

Under 1630-talet försågs kapellet med ett valv av bräder, sannolikt ett tredelat tak, vilket jämte väggarna målades under något av de båda närmast följande decennierna, sannolikt omkring 1650. Vid detta tillfälle förnyades också inredningen till största delen. Under resten av 1600-talet och 1700-talets början skedde — förutom det kontinuerliga underhållet — endast smärre förändringar, såsom brädinklädnad av gavelröstena, ombyggnad av vapenhuset och upptagande av några nya fönster.

Vid mitten av 1720-talet påbörjades en utvidgning — närmast att betrakta som en nybyggnad — av sakristian. Dessutom började kapellet bli trångt på grund av den ökade folkmängden, varför man 1729 (st.prot.) framförde önskemål om att utvidga kapellet genom att förlänga det mot väster. Detta beviljades, och den 26 april 1731 påbörjades ombyggnaden under ledning av byggmästaren Skinnar Per Andersson (1701–1743) i Rothagen, som enligt räkenskaperna får betalt för att han ”haft upseende på Capelletz utwidgande och sielf arbetat på sin egen Kost uti 37 dagar”. Härvid förlängdes kapellet mot väster ca 6,5 m, valvet kompletterades och läktare byggdes. Enligt räkenskaperna utbetalas till Krång Lars Larsson (1693–1759) i Rothagen, som smitt ”til sammanbindningen wid gamla Capellet”. År 1733 fullbordades sakristians ombyggnad, varvid en källare murades, och

1737 togs en västportal upp samt försågs med en portik. År 1738 vitlimmades och målades hela kapellet invändigt av Olof Lax. Målningsarbeten utfördes även av Hållams Nils Nilsson 1759.

Ännu vid visitationen 1770 tycks man inte ha haft någon tanke på att ersätta kapellet med en nybyggnad och året därpå utfördes en grundlig reparation av sakristian. Kapellet började emellertid bli för litet för den växande folkmängden.

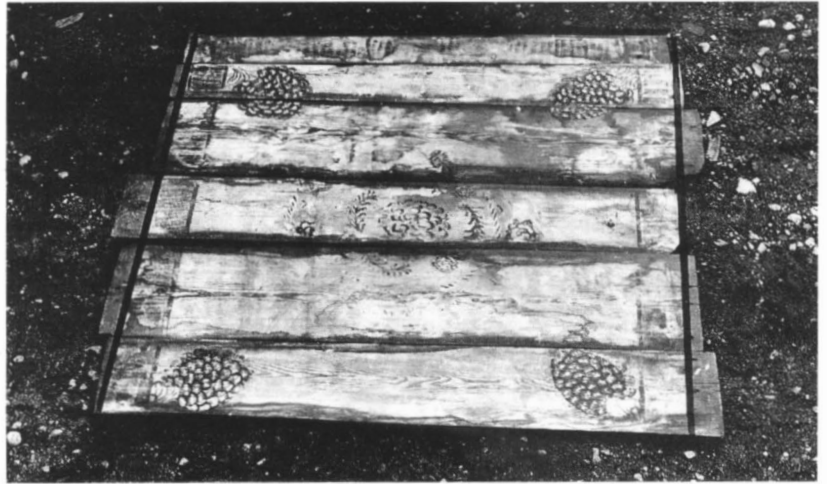
I samband med att Sollerö församling avskildes från Mora 1775 framstod det som nödvändigt att en ny kyrka av sten skulle uppföras för att manifesteras den nyvunna självständigheten. Samma år beslöts att den nya kyrkan skulle uppföras på en höjd mellan Häradsarvet och Bodarna, där en kyrkogård med begravningsplats anlades. Arbetet med den nya kyrkan påbörjades 1779. När man två år senare behövde virke till dess takkonstruktion påbörjades rivningen av kapellet. I augusti 1781 revs läktaren och valvet. Då ännu mera virke behövdes och man av ekonomiska skäl inte kunde hopbrunga tillräckligt material från annat håll, såg man sig föranlåten att riva hela kapellet, fastän man tydligen tänkt att det skulle få göra tjänst till dess att den nya kyrkan var fullbordad. Den 8 september hölls den sista gudstjänsten i kapellet och sedan inventarierna bortflyttats revs det den 15 i samma månad. Enligt räkenskaperna bortauktionerades de delar av kapellet man inte hade användning för; sakristian och fönstren specificeras.

MÅLNINGAR

Av 1661 års inventarium framgår att kapellets väggar och valv var prydda med målningar. Dessa hade tillkommit under kyrkoherde Adolphus Elai Terserus¹¹⁸ tid, 1641–1659. Målningsdekoren utgjordes av "Tafflor bestående, aff alla Christi Acter inde à Conceptionis Annunciatione, ad Extremum judicium. Item Paradisus" (från Bebådelsen till Yttersta domen samt Paradiset). Dessa målningar med bibliska motiv var enligt 1672 års inventarium lika dem i Våmhus kapell, utförda 1659, där Andreas Erici Nohr-Moræus¹¹⁹ av allt att döma uppgjort bildprogrammet (se nedan under Våmhus). Det är då mycket sannolikt att samme målare utfört båda målningsviterna efter Nohr-Moræus' anvisningar, möjligen också målningarna i Venjans kyrka, vilka haft ett liknande innehåll (se ovan under Venjan). Då 1661 års inventarium inte uppger något årtal för sollerömålningarnas tillkomst är de förmodligen något äldre än våmhusmålningarna. Om Nohr-Moræus haft någonting med sollerömålningarnas bildprogram att göra kan de dock inte vara äldre än 1655, det år han blev präst i Mora.

Dessa målningar torde ha försvunnit 1738, då soldaten Olof Lax (se ovan under Venjan) vitlimmade och målade interiören. Vid detta tillfälle — eller 1759, då Hållams Nils Nilsson fick betalt för målningsarbeten — försågs kapellet med en ny målningsdekor. Ett fyrtiotal bräder, utgörande huvudparten av sakristians valmade tredelade tak, med rester av denna målningsdekor finns bevarade i hembygdsgården

Fig. 118. Bräder från sakristians tak med målningar, sannolikt utförda av Olof Lax 1738. Foto i Dalarnas museum.

(inv.nr saknas, fig. 118). På timret från sakristians väggar — förvarat på samma ställe — finns också rester av målningsdekoren. Timmerfogarna har varit överklistrade med linneremсор. En bit av en profilerad taklist finns också i behåll. Några bräder med målningsrester sitter också kvar i den nuvarande kyrkans takkonstruktion och kan iakttas från kyrkvinden. Av bräderna är 24 ca 160 cm långa medan 11 har en längd av ca 290 cm. Dessutom finns två mindre stumpar. Märken finns efter det smala listverk som gått tvärs över bräderna. Målningarna tycks ha varit enbart dekorativa med stora rundlar i form av lagerkransar och andra vegetativa ornament, som blommor och pinjekottar, i röda, blå, bruna och grå nyanser. De uppvisar tydligt släktskap med samtida och något äldre hälsingemåleri. Möjligen var vapenhuset också dekorerat med målningar; enligt räkenskaperna målades det av Olof Lax 1730. Gerda Boëthius' antagande att de bevarade målningsresterna skulle vara identiska med 1600-talsmålningarna¹²⁰ måste på arkivaliska grunder avvisas.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altaret var 1661 (inv.) av trä. Det tycks ha gjort tjänst ända till kapellets rivning.

Altaret pryddes av ett medeltida altarskåp, som möjligen ursprungligen tillhört Mora kyrka. Det nämns 1661 (inv.) och beskrivs utförligt i 1736 års inventarium: "Altaretafla af trä, med 2^{ne} luckor, hwar på Apostlarne Petrus och Paulus stå målade, och 5 st: förgylte beläten inuti med sina namn inunder." Altarskåpet överfördes 1781 till den nya kyrkan, "men nytjades icke" (*Korrt Berättelse*, § 33). De fem helgonbilderna samt delar av masverket har bevarats och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

År 1668 (räk.) omtalas "bencken, dher Communicanterna falla

nedh före, då dhe annamma Herrans Nattward". En ny "AltarDisk" tillkom 1756 (räk.). Detta altarskrank finns ännu delvis kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Korskrank

Enligt 1661 års inventarium uppsattes ett korskrank under kyrkoherde Terserus' tid, sannolikt på 1640-talet; biskop Johannes Rudbeckius¹²¹ hade nämligen påbjudit att sådana skulle uppsättas. Det uppges ha varit "aff Trää, medh Snickare arbete, Snickare gallerij ofwan uppå. Ähr måladh och Fernijtzat". När man enligt räkenskaperna 1717–1718 har "tagit bort Kranssen Kring Koorett" avses säkerligen korskrankets avlägsnande.

Medeltida skulptur m.m.

I kapellet fanns 1661 (inv.) "ett Crucifix aff trää, och Riddare S. Jöran, medh hästen sin". I sakristian förvarades "Beläten på blaggaren¹²² målade 2 st. Beläten Mariæ 2 st. på pappeer tryckte och på bräder upsatte". År 1736 (inv.) omtalas "Några små Beläter", däribland S:t Göran och krucifixet. De sistnämnda är bevarade och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Predikstol

En predikstol tillkom enligt 1661 års inventarium i samband med övriga inredningsarbeten under kyrkoherde Terserus' tid, troligen på 1640-talet, och målades något senare samtidigt med väggar och valv. Den saknade ljudtak och var uppsatt på korgaveln söder om altaret. Denna predikstol finns ännu bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Om dess föregångare är ingenting känt.

Timglas

År 1661 (inv.) omtalas ett timglas "medh 2 rum". Ett nytt, också med två glas inköptes 1680 (räk.). I 1736 års inventarium omtalas ett timglas "af 4 rum orichtigt". Möjligtvis är det detta som inköpts enligt räkenskaperna 1707–1708. Det finns ännu kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Bänkinredning

Bänkinredningen bestod 1661 (inv.) av 10 manfolks- och 10 kvinnfolksbänkar i långhuset. Vidare fanns i koret "Sångestool 1 st. måladh", "KyrkioWerde stool 1 st. samt "Qwinfolckz benckiar 2 st.". Av denna bänkinredning, som var öppen, finns ännu 11 gavlar bevarade (fig. 119–120); två är inkomponerade i sakristians altarskrank och nio förvaras f.n. i tornet. De är raka och har kontursågade profilerade krön, dekorerade med plattskuren beslagsornamentik på svartmålad botten, i övrigt är de omålade. Under krönet sitter en kraftig profilerad list. Fyra av gavlarna är rikare utformade än de övriga, med ett solhjul i kröndekorens mitt och den underliggande listen försedd

Fig. 119. Sju bänkgavlar, tillverkade på 1640-talet för det gamla kapellet. Foto: Bengt Mattsson 1987.

med ornamentsbård och tandsnitt nederst. En gavel är något enklare än dessa, med en slät rundel i kröndekorens mitt och den underliggande listen överst försedd med tandsnitt. Gavlarna är av olika höjd och nedtill avsågade, några snett; möjligen har de återanvänts på någon av den nya kyrkans läktare. På insidorna finns inskurna och inristade bomärken m.m. Den högsta gaveln höjd är 132 cm (möjligen nära den ursprungliga höjden), krönens höjd ovanför listen mellan 31 och 33 cm samt gavlarnas bredd mellan 25 och 28 cm. Denna bänkinredning är säkerligen utförd av samme mästare eller verkstad som utfört predikstolen och korskranket, och sannolikt som också har utfört korskranket, bänkinredningen samt den lilla predikstolen i Mora kyrka 1638–1639,¹²³ liksom predikstolen i Våmhus' gamla kapell (se nedan).

I samband med ombyggnaden 1731 utökades bänkinredningen. Enligt 1736 års inventarium fanns fyra bänkar i koret; i långhuset på manfolkssidan fanns tio bänkar öster om ingången i söder och åtta väster därom, samt på (norra) kvinnfolkssidan 22 bänkar. År 1749 (inv.) omtalas "Fribänckar, 2^{nne} halfwa på hwardera sidan, som nyligen äro förbättrade".

Läktare

År 1661 (inv.) fanns en läktare i väster "och ett stycke fram medh nordre sijdhan. Där uppå benckier för Manfolck 4 st. för Qwinfolck 9 st". På läktarbarriärens framsida var "måladhe och uptecknade, Drottningen, Landzhöfdingen, Biskopen, Probsten, och Kyrckioheerden". Denna dekor hade tillkommit samtidigt med övriga inredningsarbeten under Terserus' tid, sannolikt på 1650-talet, och var troligen utförd av samme målare som dekorerat valv och väggar. En läktare för gossar uppfördes 1707 (räk.) vid norra korväggen ovanför sakristieingången. Den uppges 1736 (inv.) ha fyra bänkar. I samband med kapellets ombyggnad 1731 revs den gamla västläktaren och en ny uppfördes av Garp Anders Olsson och hans son Per (räk.). Den hade enligt 1736 års inventarium 11 bänkar för vardera könet samt en ny

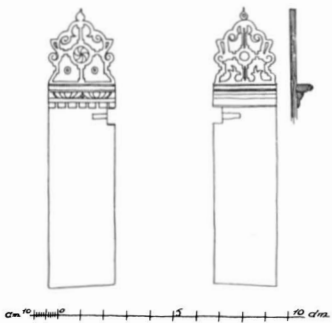

Fig. 120. Två bänkgavlar från 1640-talet. Uppmätning av Th. Bergentz 1916.

”behållen” trappa. År 1761 (räk.) har man ”Fästat en Stolpe under GossLäktaren”. Vid 1770 års visitation föreslås att gossläktaren skall byggas ut mot väster och sammanfogas med västläktaren, för att ”så mycket bättre rum måtte blifwa för Folcket, som årligen ökas”. Västläktarens barriär kom att återanvändas i den nya kyrkans övre läktare (fig. 141).

Dopredskap

År 1661 (inv.) fanns en dopfunt ”aff träädh Måladh” samt en liten kopparkittel i denna. Senare anskaffades en mässingskittel. Enligt räkenskaperna 1734–1735 har man ”lätit omgöra christningswatns Kiettelen af messing” genom att förtenna den (inv. 1736). Den finns ännu kvar och beskrivs nedan i samband med den nuvarande kyrkan. I samma inventarium sägs funten ha ”warit målad”. Vid visitationen 1770 uppges dopfuntsfoten vara något bristfällig, ”pröfwades derföre anständigare, at en ny Funt af sten blir tillkjöpt”. Dopkitteln sägs vidare vara mindre tjänlig för sitt ändamål, varför en ny ”anständig” dopskål av tenn borde inköpas.

Nummertavlor

År 1736 (inv.) omtalas en nummertavla med 42 ”förtente uphögte zifror”, vilken anskaffats enligt räkenskaperna 1735–1736. Siffrorna var skänkta av kapten Wilhelm Gustaf Wrangel¹²⁴. Vid visitationen 1770 ansågs siffrorna vara för mörka. ”Kyrkwarden Brom[o] Olof Jönsson [1721–1781] lofwade derföre att till Capellet skänka nya Ziffror, och Fjärdingsmannen Dunder Matts Andersson [1726–1801] lofwade at förära en ny tafla, då den gamla taflan med Ziffrorne kunde tagas till Scholan som wid Capellet hölles, at barnen måtte hafwe tillfälle derigenom öfwa sig at slå upp Psalmerne uti Psalmboken”. Den gamla nummertavlan tycks dock ha överförts till den nya kyrkan. År 1829 (vis.prot.) sägs den dock vara lämnad till skolan.

Nattvardskärl

I ett odaterat inventarium för Mora kyrka, sannolikt från 1598, omtalas en kalk, ”Huilken de gode Män på Solderöna, i förtiden haffua sath i panth, Här widh Sochnekyrckian för tiyo daler Konung Erichs Mynt, Huilken the sedan igen löste för — 10 daler Konungh Johans Myndt, den the nu sielffue brucka, när Gudztiensten hålles i Theras Cappel”. Detta är säkerligen samma kalk som 1661 (inv.) sägs vara ”innan och halff uthan förgylt”. En paten omnämns även. Av tennföremål fanns en flaska om 1½ stop, ett tennstop samt en ”lijten Sochnebodz Flaska”. Slutligen fanns en ”Sochnebodz ask” av trä.

År 1683 (räk.) inköps en ”Tenflaska” och 1698 en ”Ablatz ask” av trä. Enligt räkenskaperna 1707–1708 inköptes vid ”Pålsmes marknaden” en ”Teenflaska 1 Kanna Rom” samt ”Een Oblatz bleck ask”. Den sistnämnda är bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1728 eller 1729 (räk.) inköptes en ”Sochenbudz

Fig. 121. Lejon av gulmetall som troligen ursprungligen utgjort krön på en ljuskrona. Nu i privat ägo. Foto: Bengt Mattsson 1987.

kalck af Tenn med Flaska och Faat". I 1749 års inventarium omtalas ett stop av "Paij"¹²⁵, skänkt av "Sollerö Herr-arbets Folck". Detta sägs 1769 (inv.) vara försålt. År 1752 (räk.) inköptes ett nytt sockenbudstyg av silver, ännu bevarat och beskrivet i samband med den nuvarande kyrkan. Ett nytt tennstop inköptes 1753 (räk.) och ny kalk med paten av silver 1757 (räk.), varvid den gamla kalken och patenen användes. Samma år beställdes också en vinkanna, som ännu finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1759 (räk.) såldes det gamla sockenbudstyg av tenn och en tennflaska. En oblatask av silver tillkom 1765. Den finns i behåll och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. De båda återstående gamla tennstoppen omgjordes till en ny vinkanna 1814 (inv.).

Ljusredskap

År 1661 (inv.) fanns i kapellet en "Liusestaka medh 15 pijpor" — sannolikt av järn — samt en ljuskrona av järn. Den sistnämnda är bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Enligt räkenskaperna 1711–1712 inköptes två ljusstakar av tenn, av vilka en är bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vid visitationen 1713 anhöll socknemännen om att få köpa en liten ljuskrona, "äffter som dhe ingen tillförene hafwa". Denna, som var sexarmad, inköptes enligt räkenskaperna 1717–1718. Enligt räkenskaperna 1731–1732 har Jugen Anders Jönsson (1694–1759) i Bengtsarvet "Kiöpt en Liusarm med 2 pipor til Predikstolen för 26 *skillingar*, hwaraf han sielf förährt til Capellet 17 *skillingar*". Ytterligare en ljuskrona av mässing med sex armar inköptes enligt räkenskaperna 1732–1733. År 1737 (inv.) skänkte kapten Wilhelm Gustaf Wrangel två stora tennljusstakar, och 1738 skänkte solleröborna gemensamt en åttaarmad mässingsljuskrona från Bjurfors bruk. De båda sexarmade ljuskronorna hopsattes troligen 1817 (räk.) till en åttaarmad; i övrigt är alla de nyss nämnda ljusredskapen bevarade och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

I privat ägo på Sollerön förvaras sedan länge ett litet sittande lejon av gulmetall (fig. 121), som av allt att döma utgjort krön på en ljuskrona från 1500-talet. En sådan krona från 1500-talet finns i Mora kyrka. Någon passande ljuskrona finns emellertid inte upptagen i inventarieförteckningarna, varken för Sollerön eller Mora. Möjligen har lejonet hört till någon av de båda sexarmade ljuskronorna som 1817 hopsattes till en, förutsatt att en av dessa åtminstone delvis var från 1500-talet. Lejonets höjd 7,5 cm, längd 9 cm, bredd 3 cm.

Textilier

I 1661 års inventarium upptas följande textilier: "1. Messehaake, aff rödt Sammet, medh borderat Korss på ryggen item borderat randh framman. Något nött. Item Messehaake gammall aff grönt rask¹²⁶, medh öfwersöm. 2. Messe Särcker nye 1 st. gammall 1 st. 3. Corporal och bandh 2 st. 4. AltareKläde: 1. Antipendium aff lärefftt. 1 st. 2.

Lijste aff gyllendook, medh öfwersydt grönt silcke. Item ett handkläde på Altaret. 3. Underkläde aff grönt dwelck och röde lijster isatte. 4. Duuk på bordet aff Lärefft. 5. Handkläde wijdh Funten 1 st. 6. Armekläder, öfwersydt medh guult och grönt Silcke 1 st. Medh grönt Silcke allena 1 st. [defekt] 8. Brudepäll, aff Machijn¹²⁷, medh dubbell bredd à 5³/₄ aln, medh röde Sijden Pometken¹²⁸ rundt om. 9. Flamersk om 3 aln. 1 st. 10. Örnegååt på Altaret 1 st." I ett tillägg omtalas "Altareprydningh, rödt Skarlakan till Antipendium, och rödh Kiörtzijn¹²⁹ uppå altarett och bordett, Kiöpt af *Magister* Elavo Skragge¹³⁰ t. t. Past. för Cappelletz penningar, då han widh herredagen wijstass måste 21 Wecko 1668". Detta härrör från 1668 (räk.), då det utbetalas för "altarprydningen, och det Kiersijn som ligger på bencken, dher Communicanterna falla nedh före, då dhe annamma Herrans Nattward". År 1665 (räk.) har man "Messehaaken förnyatt och fodratt" — den är ännu bevarad i omändrat skick och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan — och 1682 inköps bl.a. en ny brudpäll. År 1696 (räk.) har man låtit "förfärdiga Corporalet". En kalkduk daterad 1673 finns bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

I 1736 års inventarium omtalas två brudpällar, en av "tryckt lerfft, den andra af ylledräll". År 1736 (räk.) tillkom också en kyrkvaktarrock, som stals 1793. Ett "Corporal af Hwijt Silcke med en gull spes i kring", skänktes 1737 (st.prot.) av kapten Wrangels maka Ingeborg Silfversparre. Detta kalkkläde finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Den gröna mässhaken, som 1736 (inv.) sägs vara söndrig, har försvunnit före 1749 (inv.), och den röda sägs vara nött. En ny mässhake tillkom 1753. Denna är ännu bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1759 (räk.) såldes "Thet som hade lägat på *gamla* dijsken et stycke Röt kiärfw". När Nils Månsson Mandelgren besökte kyrkan 1871 fanns ännu två brudpällar, "En af Konstväfnad samt en af gult Kartun, böra till Falu museum". De nämns sista gången 1875 (inv.).

Kollektredskap

I 1661 års inventarium nämns en "Pungh medh stångh". År 1682 (räk.) inköptes en ny "Pung". Denna omtalas 1736 (inv.) som "Håf med skaftt och liten bielra gammal". Vid visitationen 1770 sägs håven vara "nog bristfällig", varför en ny borde inköpas och den gamla repareras. Den finns ännu kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. En ny håv skänktes 1779. Även denna är bevarad och beskrivs nedan under den nuvarande kyrkan.

Böcker

År 1661 (inv.) ägde kapellet följande böcker: "1. Swenske Biblia in 8vo Tryckte i Leiden aff Jacobo Marci, Anno 1633. Förärdh till Capellet aff *Domino* Olavo Joannis Moræo¹³¹ och Solleröensi, Pastore i Grytnäs. 2. Nye Testamentet Swenskt, Tryckt i Stocholm, aff Amundh

Laurentsson 1550.¹³² 3. Handboock tryckt i Stocholm, Anno 1637, för-
 ärdh aff *Domino Petro Pastore* i Gagnäff.¹³³ 4. Psalmbook in 8vo
 Tryckt Anno 1648.¹³⁴ 5. Psalmbook in 8vo tryckt *ibidem* 1649.¹³⁵ 6.
 Catechismus & Synopsis *Biblica* D. D. Laurelij, *Episcopi*, tryckt 1649.
 7. Een gammal Psalmbok in 8vo. Ett flertal äldre böcker finns beva-
 rade och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Möbler

I 1661 års inventarium omnämns ett "Bordh Wijdh Altaret", samt "1. Skåp medh döör, Låås och nyckell, aff 4 rum, 1 st. 2. Kijsta medh gånghjeren och Låås, Lådhe och Låås, och nycklar, och beslagh 1 st. 3. Kijsta lijten, gammall uhtan Låås 1 st. 4. Brudestool 1 st". År 1669 (räk.) har "Mântzen(?) Anderss giortt itt lijttett bordh i Sacriestijgan", och 1672 (inv.) har tillkommit en "Kista med låås". Ännu en "Brudstohl" tillkom 1682 (räk.). Enligt räkenskaperna 1712–1713 har en kista inköpts. År 1724 eller 1725 utbetalas till Garp Anders Olsson för "en stol i Sacristian". Sannolikt är denna identisk med den "Bichtstol målad eller öfwerstruken" som nämns 1736 (inv.) och ännu finns bevarad (se nedan). Enligt räkenskaperna 1726–1727 anskaffas ännu en brudstol eller brudbänk och 1733–1734 ett bord. Detta liksom flera äldre brudbänkar finns i behåll och beskrivs i anslutning till den nuvarande kyrkan. År 1752 (räk.) inköptes en ny kista med tre lås och 1756 (räk.) ett nytt skåp i sakristian. Detta finns också kvar och beskrivs nedan i anslutning till den nuvarande kyrkan, liksom en kistbänk, tillverkad 1771.

Votivskepp

År 1661 (inv.) omtalas "ett Skepp". Det beskrivs närmare 1736 (inv.): "Et litet skepp med Segel och tilbehör hänger i Capellet." Det uppges 1783 (inv.) vara skadat och nämns sista gången 1875 (inv.).

Övriga inventarier

I 1661 års inventarium nämns ett besman samt några askar. Ett besman med årtalet 1663 inskuret finns i behåll och beskrivs nedan i samband med den nuvarande kyrkan. År 1697 (räk.) inköptes "en Tijmsten och Stolpa" och enligt räkenskaperna 1730–1731 en liten spegel. År 1749 (inv.) omnämns en sanddosa av trä, även den bevarad och beskriven nedan i samband med den nuvarande kyrkan.

Klockor

I klockstapeln hängde en 1530 daterad klocka, som 1745 fick sällskap med en lillklocka, för vilket ändamål klockstapeln ombyggdes (se ovan). En liten sannolikt senmedeltida skriftklocka nämns första gången 1661 (inv.). Alla tre klockorna är bevarade och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Vid klockuppbörden 1531 besöktes kapellet av fogden Jöns Lund varvid solleröborna fick lösa sin nya klocka med en penningssumma.

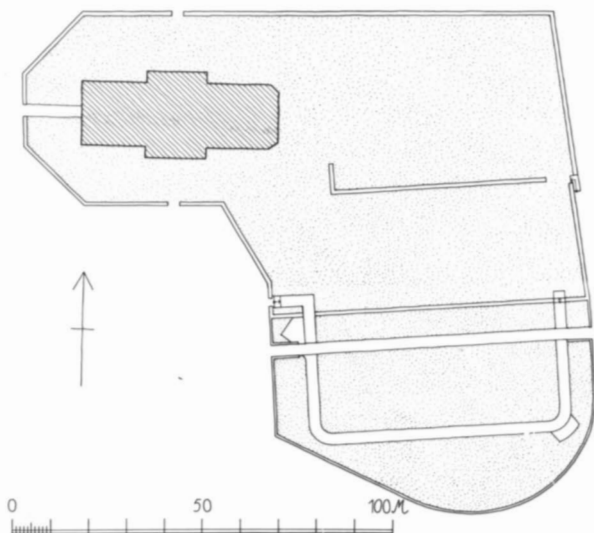

Fig. 122. Sollerö kyrka, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av O. Lagergren och Th. Bergentz 1916, S. Gjersvold 1962 samt T. Tägtlund 1964; renritad av A. Hildebrand 1988.

DEN NUVARANDE KYRKAN

Omgivningar och kyrkogård

Sollerö kyrka är belägen i Häradsarvets by mitt på ön. Söder om kyrkan ligger en parkeringsplats samt det 1965 uppförda kommunalhuset. I väster är en asfalterad plan, omgiven av björkar och ädelgranar; i norr ligger en skola samt ett stycke längre bort mot nordväst prästgården.

Kyrkogården bevarar sin ursprungliga sträckning söder, väster och norr om kyrkan. Den omges här av en 1775 påbörjad kallmur av rödaktig granit och sandsten och är mot väster tresidigt avgränsad. Söder och väster om kyrkan växer några rönнар. En rosenhäck är planterad utanför murens södra sida. Inga gravar finns på denna del av kyrkogården; enligt *Korrt Berättelse* (§ 16) var platsen där kyrkan anlades "af hårdt hällebärg som genom sprängning kunde jämnas och således med ringa Kostnad lägga den säkraste grund", och begravningsplatsen anlades därför omedelbart öster om kyrkan. Den har senare utvidgats mot öster och söder. Dessa delar av kyrkogården omges av något mer tuktade stenmurar; den nyaste delen längst i söder har en lägre, murad inhägnad av tuktad rödaktig granit.

Kyrkogården har sammanlagt sju ingångar. Söder, väster och norr om kyrkan finns murade stigluckor, putsade och rosafärgade med stickbågiga vitkalkade öppningar och karnissvängda kopparklädda tak med svagt trappstensformad taklist. Den västra stigluckan (fig. 123) är något större än de övriga och krönt av en profilerad spira, uppbärande ett kors och en tupp. Stigluckorna stängs med dubbelportar av trä, upptill karnissvängda och försedda med galler av kantställda spjälor; nedtill har de bukiga speglar med profilerade krön. De västra portarna är blåmålade, de övriga för närvarande målade i grönt och grått. Den västra stigluckan torde vara samtida med kyrkan, de båda

Fig. 123. Västra stigluckan, troligen uppförd på 1780-talet. Foto: Bengt Mattsson 1987.

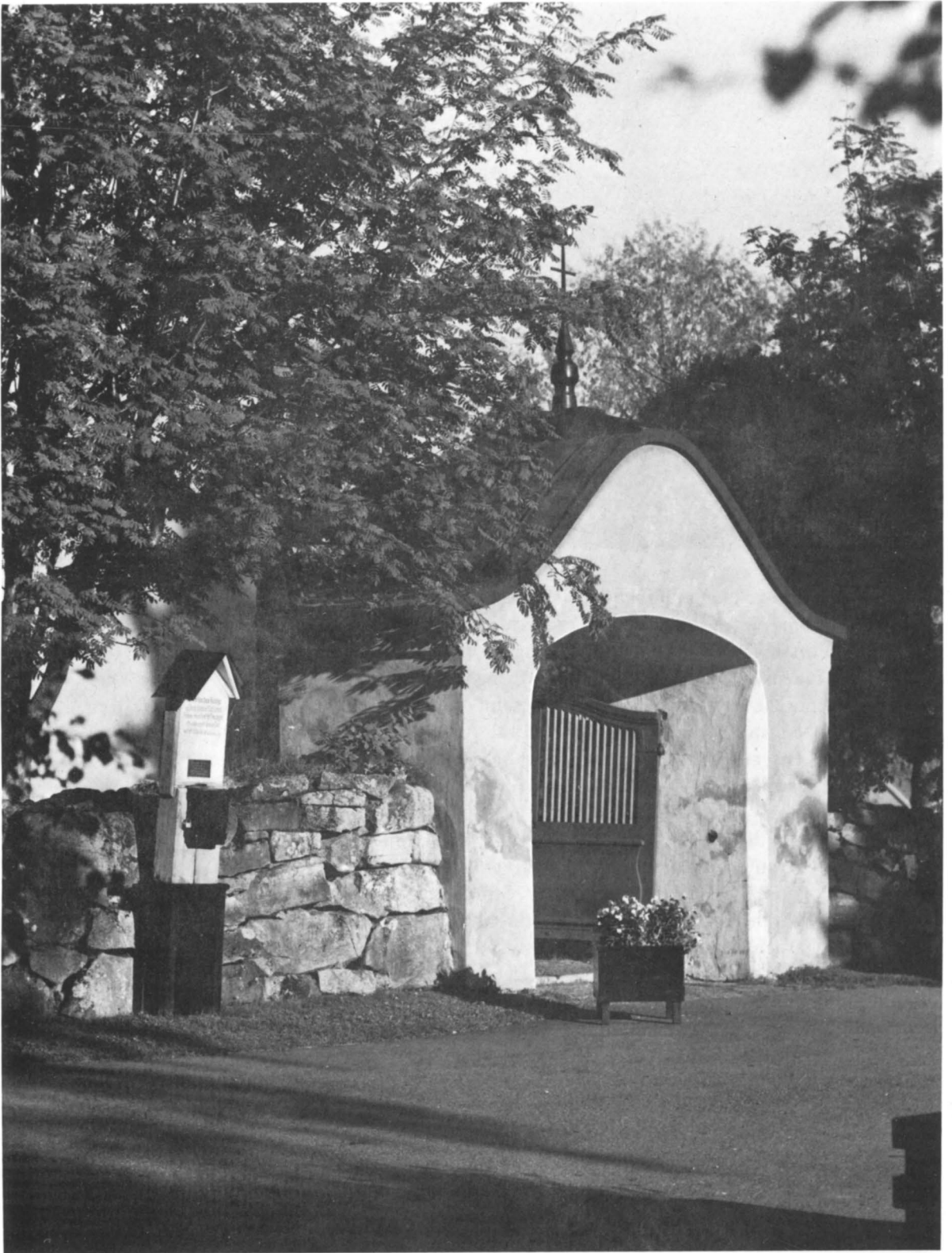

Fig. 124. Äldre gravvårdar av sandsten från 1800-talets mitt uppresta vid norra kyrkogårdsmuren. Foto: Bengt Mattsson 1988.

övriga uppfördes troligen i samband med restaureringen 1910, då även portarna tillkom; västra stigluckans portar är dock nyttillverkade 1985. Enligt 1830 års inventarium hade västra stigluckan grönmålade grindar (enligt räkenskaperna tillverkade 1790); ingångarna i söder och norr hade murade stolpar med trähuvar samt gulmålade grindar. I öster fanns en ingång med trästolpar och trägrind. I kyrkogårdens nyare delar finns nu två trappor, en i norr och en i öster, samt två ingångar utan grindar, en i väster och en med ramp i öster.

Närmast kyrkan är en sträng av rödaktigt grus, lagd 1934. Från västra stigluckan till västportalen leder en gång belagd med fyrkantiga, på ortoceratiter rika kalkstensplattor, anlagd 1875 (st.prot.). Söder och norr om kyrkan finns inga gångar. Strax nordöst om kyrkan är ett kvadratisk brunnskar med kant av röda sandstenshällar, daterat 1935. Kyrkogårdens nordöstra del är terrasserad med mur endast på utsidan. Dess ursprungliga, delvis terrasserade mur, vettande mot den nyare sydöstra delen, finns kvar. En trappa i sydöst leder ned till denna. På den nordöstra delen växer bl.a. hagtorns- och törnroshäckar samt syrener, på den sydöstra bl.a. rönnar, pilar samt häckar av tok, spirea och tall. Gångarna är belagda dels med sandstensplattor, dels med asfalt.

Närmast öster om kyrkan finns ett antal äldre gravvårdar från 1800-talets senare del och 1900-talets början. De äldsta är av sandsten och resta över Krång Olof Olsson (1780–1863) från Rothagen och klockaren Hed Lars Persson (1775–1845) från Bråmåbo. Den sistnämnda gravvård är defekt. Utmed norra kyrkogårdsmuren står ett stort antal

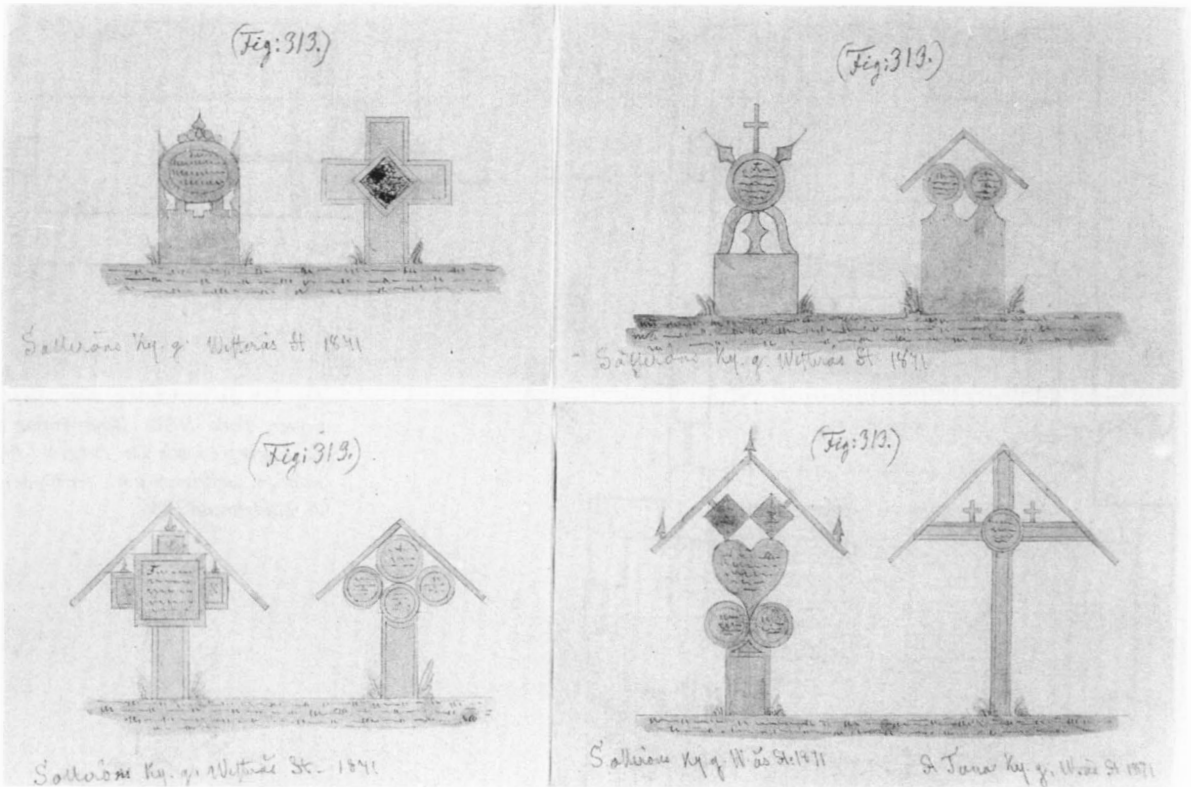

Fig. 125. Gravvårdar av trä på kyrkogården. Teckning av Nils Månsson Mandelgren 1871. (Lund. Folklivsarkivet. Mandelgrenska samlingen.)

äldre gravvårdar uppresta (fig. 124), däribland flera av sandsten från 1800-talets mitt och senare del, flera dock fragmentariska. Enligt Forsslund var de yngre av dessa tillverkade av Måspers Anders Andersson (1847–1937) i Bråmåbo.¹³⁶

I 1830 års inventarium omnämns ett träkors över kyrkoherde Johan Gustaf Terserus¹³⁷ grav, ett träskrank över kyrkoherde Pehr Olof Dahlströmssons¹³⁸ grav samt en sten över Olof Danielssons grav, bärande följande inskrift: "Här hvilar/ v Läns och Fjerdingsman/ Ol. Daniel Son/ Samtidas berömmelse/ Efterkommandes mönster/ född 1776 — död 1819./ En Tacksam menighet/ Reste Minnes vården". Ett antal gravvårdar av trä avtecknades av Nils Månsson Mandelgren 1871 (fig. 125).

I 1830 års inventarium omtalas vidare "1 st. Jernkors på midten af en trälucka, eller så kallad port, brukas vid graföppningar. Inscription tecknad å korset: 'Eho du är glöm aldrig bort, at du hit länder innan kort. Grafven må här göras, för den härnäst får jordas — denna stång deröfver lyftas'".

Efter synförrättning anlades och inhägnades den nya kyrkogården hösten 1775 (*Korrt Berättelse*, § 16). Den togs i bruk den 27 juli 1777, då änkan Hinders Margita Jonsdotter (1721–1777) i Utanmyra begravdes som den första på Sollerön. Kyrkogården utvidgades mot öster efter 1847 (st.prot.). År 1937 inköptes den s.k. Kyrkkitten sydöst om

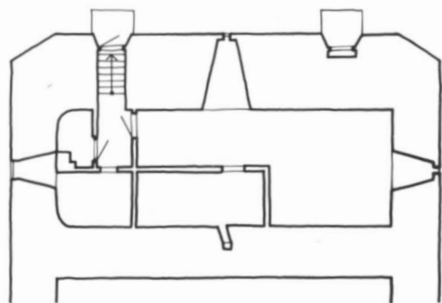
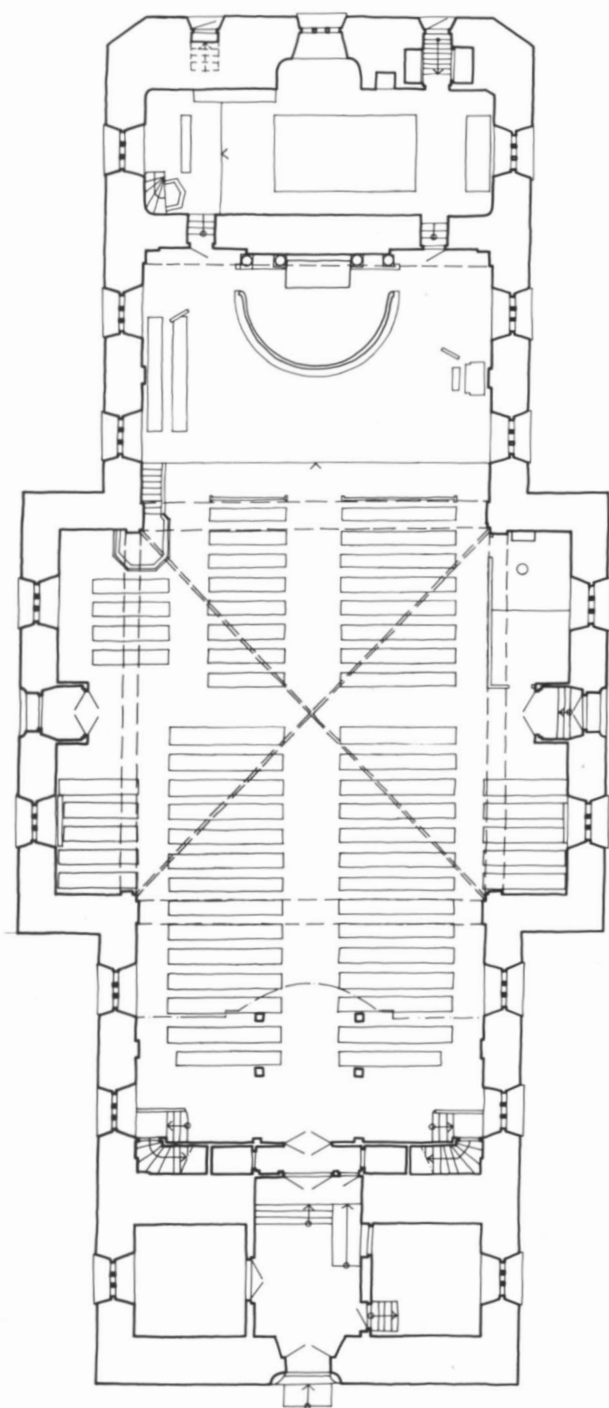
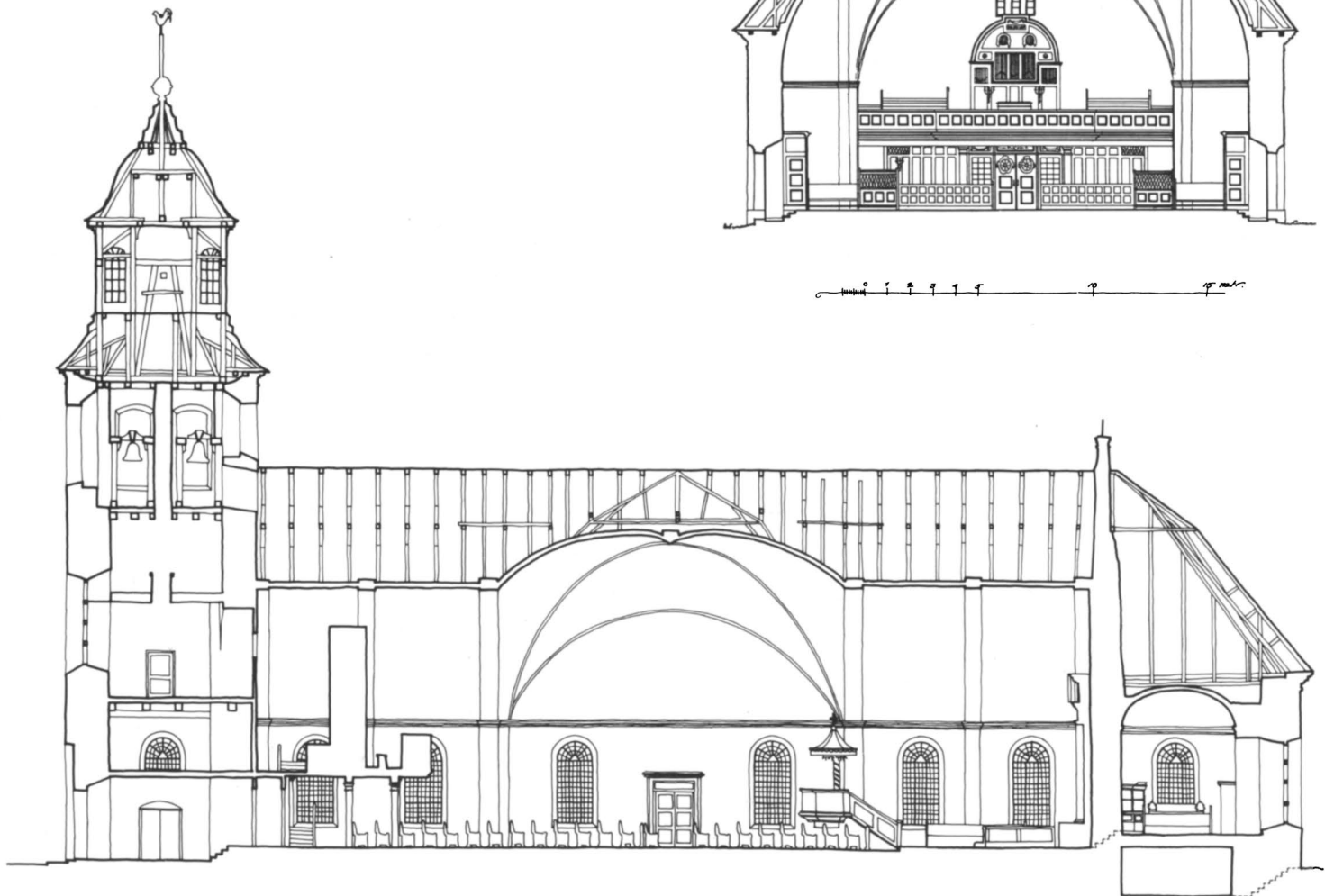

Fig. 126. Sollerö kyrka, plan och sektioner, skala 1:300. Uppmätning av O. Lagergren och Th. Bergentz 1916 samt H. Schriever u.å.; renritade av A. Hildebrand 1988.

kyrkan och ett utvidgningsförslag upprättades. Man började 1939 förbereda utvidgningen genom att påbörja rivningen av södra kyrkogårdsmurens östra delar, men rivningen stoppades, bl.a. genom ingripande av Gerda Boëthius, och en begränsad utvidgning genomfördes först 1946. Ett förslag till ytterligare utvidgning utarbetades av trädgårdsarkitekten Tore Tägtlund, Gustafs, och den nya kyrkogårdsdelen kunde invigas 1966.

Bårhus

Bårhus av timmer på cementsockel, mörktjärat, sexkantiga knutar med rödfärgade stockändar, spånklätt sadeltak. På norra gaveln är en raksluten ingång med järnbeslagna dubbelportar, nedtill med speglar av stående panel. Här framför ligger en granithäll. I gavelröset ovanför portarna sitter ett träkors. Beläget utanför kyrkogårdens norra mur längst i öster. Uppfört 1957–1958 efter förslag av arkitekt Erik Wåhlin, Leksand, med byggmästare Henning Lund, Rättvik, som entreprenör.

Kyrkobyggnaden

Sollerö kyrka (fig. 126–131), uppförd 1779–1785, består av ett långhus med rudimentära korsarmar i söder och norr samt avfasade hörn i öster. Ett torn rider på västgaveln. Kyrkan är uppförd av sandsten och rödaktig granit med tegel i dörr- och fönsteromfattningar. Den är putsad och avfärgad i rosa med portal- och fönstersmygar samt den kraftigt profilerade taklisten i vitt. Sockeln är delvis oputsad. Nederst i södra korsarmens östra hörn sitter en finhuggen gråaktig sandsten (fig. 132) med förgylld inskrift: "ÅR 1780 D. 27 JUN: LA/ DES: DEÑA STEN". Under långhusets nordöstra del finns en f.d. källare, senare inrymmande pannrum och numera elektricitetsanläggning, förråd samt WC.

Ingångar

Kyrkan har sammanlagt fem ingångar. Huvudingången (fig. 130) är belägen i väster. Den är ensprångig med yttre rundbågig och inre stickbågig omfattning. I tympanonfältet sitter en inskriftstavla av grå kalksten, upptill svagt stickbågig och nedtill raksluten med urgröpta hörn, bärande den förgyllda inskriften: "DENNA/ HERRANS HELGEDOM,/ AF/ LANDETS KONUNG,/ GUSTAF III/ KALLAD,/ EFTER DESS DROTTNING: / SOPHIA MAGDALENA/ UPBYGDES/ ÅREN 1780. 81. 82. OCH 85". Portalomfattningen vilar på grå kalkstenspostament med rundade hörn.

Mitt på korsarmarna i söder och norr finns rundbågiga ingångar med hålkälad omfattning, vilande på grå kalkstenspostament med rundade hörn. Framför båda ingångarna ligger tröskelhällar av rödaktig ortoceratitrik kalksten.

Alla huvudingångarna har dubbelportar av trä med enkla speglar. De är utvändigt klädda med svartmålad järnplåt och invändigt blåmålade. År 1786 (räk.) utbetalas för "en Kista Kron Plåtar från Furudahl

Fig. 127. Sollerö kyrka, exteriör från sydväst. Foto: SvK 1985.

Fig. 128. Sollerö kyrka, exteriör från sydöst. Foto: SvK 1985.

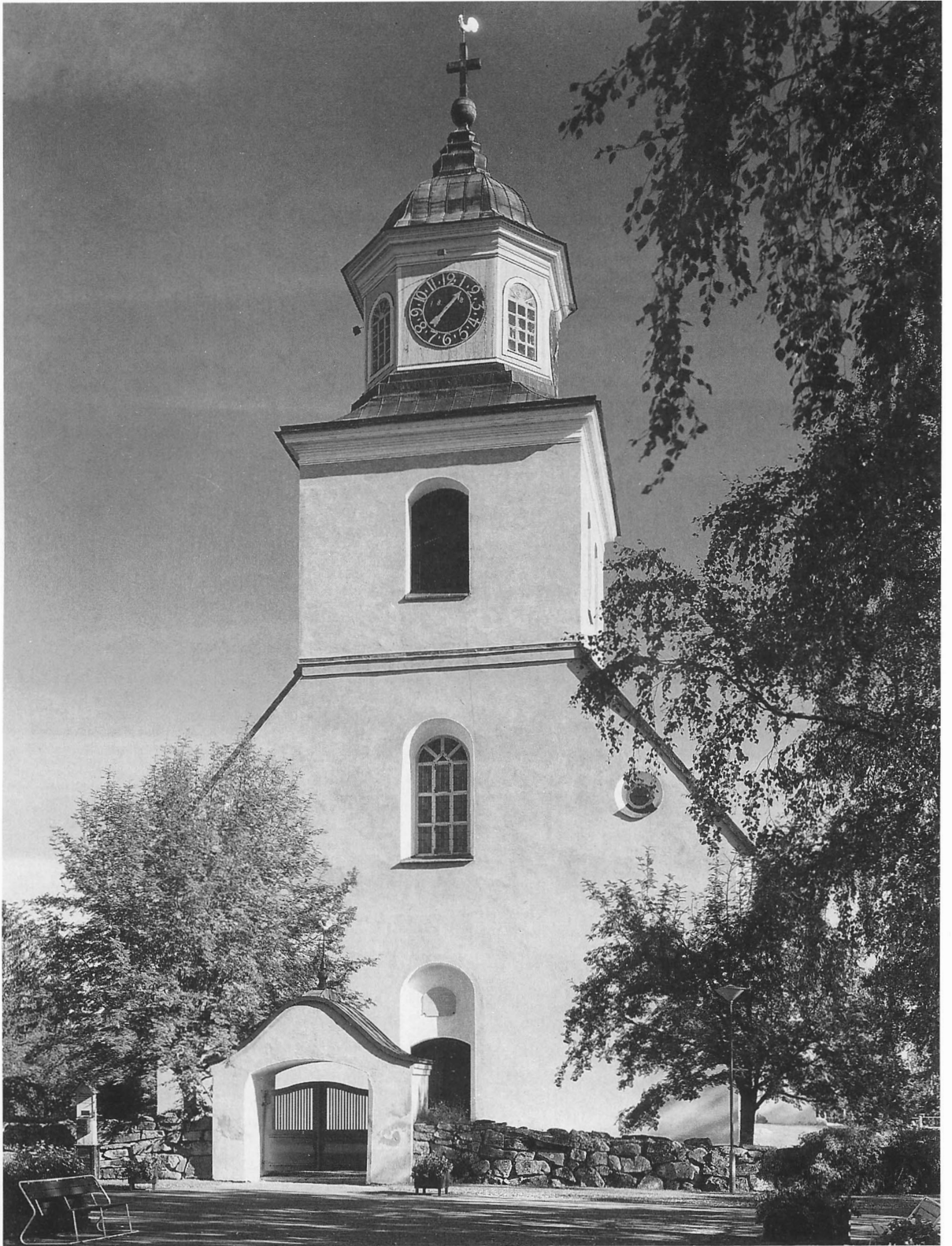
till Kjörkdörrarnas besläende”. Enligt 1783 års inventarium är västportalens lås överfört från gamla kapellet. Innanför syd- och nordportalerna sitter rakslutna vindfång av blåmålat trä med profilerat krön, förkroppade hörn samt dubbla spegeldörrar med mässingshandtag. Ovanför dörrarna läses förgyllda inskrifter; i söder: ”JESUS KRISTUS ÄR DENSAMME/ I GÅR OCH I DAG OCH I EVIGHET”; i norr: ”SE, JAG KOMMER SNART OCH MIN LÖN/ MED MIG. AMEN, KOM HERRE JESU!” Vindfången tillkom i samband med restaureringen 1910.

I kyrkans östgavel finns två rakslutna ingångar med enkeldörrar, den sydöstra av mörkbehandlad ek med tre smala fönsteröppningar, den nordöstra kopparklädd. Den sydöstra ingången, upptagen 1934, leder upp till sakristian, den nordöstra ned till källaren.

Mellan vapenhuset i tornets bottenvåning och vindfånget under läkaren sitter en trävägg med ett par rakslutna dubbeldörrar, flankerade av lägre enkeldörrar, allt i blåmålat trä (fig. 133). Dubbeldörrarna har mot väster upptill speglar med urgröpta hörn och profilerat listverk, nedtill bukiga speglar med rombformat flätverk flankerat av sidostycken med kantställda kvadrater och med profilerade över- och

Fig. 129. Sollerö kyrka, exteriör från nordväst. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 130. Sollerö kyrka, exteriör från väster. Foto: SvK 1985.

underliggare. Sidodörrarna har samma dekor men är upptill svängda asymmetriskt med lägsta nivån inåt. Den norra dörren är en blinddörr. Ovanför dörrarna läses en inskrift i svart: "JAG FÅR GÅ IN I DITT HUS GENOM DIN STORA NÅD. PS. 5:8." Mot öster har dörrarna speglar med urgröpta hörn. Väggen med dörrarna är ursprunglig medan inskriptionen tillkom vid restaureringen 1910.

Mellan vindfånget under läktaren och kyrkorummet sitter ett par rakslutna spegeldörrar av blåmålat trä, upptill försedda med rundfönster av gult och grönt konstglas. Rundfönstren är mot kyrkorummet omgivna av delvis förgyllda profilerade ramar med bladkrön och festoner.

Mellan kyrkorummet och sakristian, flankerande altaret, sitter två ursprungliga rakslutna spegeldörrar med profilerat foder och festoner på mitten, påsatta i samband med restaureringen 1910. Öppningarna är stickbågiga mot sakristian.

Fönster

Kyrkan har sammanlagt 20 fönster. Syd- och nordfasaderna har tre fönster på var sida om korsarmarna, vilka har två fönster var, flankerande ingångarna. I östgaveln finns ett fönster och i västgaveln ett ovanför ingången, flankerat av två små rundfönster. Fönstren är stora och rundbågiga med ockrafärgade snickerier och blyinfattade rutor,

Fig. 131. Sollerö kyrka, exteriör från nordöst. Foto: SvK 1985.

Fig. 132. Finhuggen hörnsten av sandsten i södra korsarmens östra hörn, enligt inskrift lagd 27 juni 1780. Foto: Bengt Mattsson 1987.

av allt att döma till stor del ursprungliga. Enligt *Korrt Berättelse* (§ 31) tillverkades fönsterbågarna i Falun. År 1781 (räk.) får Krång Lars Ersson (1748–1831) i Bodarna betalt för nya fönsterkarmar. Solbänkarna är kopparklädda. Invändigt är fönstersnickerierna vitmålade. Innanfönster insattes 1910. Solbänkarna är cementerade.

Tornet

Tornet (fig. 134) rider på långhusets västra gavel. Dess nedre delar omsluts på tre sidor av långhustaket; klockvåningen reser sig ovanför

Fig. 133. Dörrparti från 1780-talet mellan tornet och långhuset. Foto: SvK 1985.

Fig. 134. Tornets övre delar från väster med urtavla från 1818. Foto: SvK 1985.

detta och avgränsas från västgaveln av ett horisontellt våningsband. Klockvåningen har sex ljudgluggar, två i söder och i norr, en i väster och i öster, den sistnämnda mindre än de övriga. Ljudgluggarna är stickbågiga med vitkalkade smygar och stängs med svarttjärade träluckor.

Tornet uppbär en svängd kopparklädd huv med kraftig profilerad taklist, krönt av en åttkantig brädklädd lanternin, målad i gult med ljusgrå hörn och foder. Lanterninens bredare sidor — i väderstreckens riktningar — är försedda med runda urtavlor av svartmålade bräder, de smalare sidorna har rundbågiga fönster med mörkt gråbeigemålat spröjsverk. Lanterninen kröns av en karnissvängd kopparklädd huv med kraftig profilerad taklist, upptill trappstegsformad och avslutad med kula, kors och förgylld tupp.

Tornets bottenvåning är uppdelad i tre rum. Vapenhuset har gulvitfärgade väggar, vitmålat platt pärlspånttak samt golv av kvadratiska kalkstensplattor, det nuvarande inlagt 1910. Fyra trappsteg av trä i

öster leder upp till kyrkorummets nuvarande golvnivå. I söder finns två ingångar, ett par dubbeldörrar till ett förråd — ursprungligen bårkammare — och en enkeldörr i sydväst, ledande till trappan upp till tornets övre delar. I norr finns ett par dubbeldörrar till ett förråd och blomrum, ursprungligen materialkammare. Dörrarna är rakslutna med utanpåliggande speglar samt blåmålade; själva muröppningarna är dock stickbågiga.

I trappan mellan tornets bottenvåning och första övervåning finns på en bjälke i väster en inskrift i rödtjära: "[Bomärke] N. O. S. d. 3/10 1816". Tornets första övervåning med sidopartier delas genom en brädvägg i två avdelningar. I öster är en stor avlastningsbåge, igensatt med en mot kyrkorummet putsad brädvägg. I denna finns en smal raksluten dörröppning, ledande ut på läktaren. Denna avlastningsbåge flankeras av två smalare, igenmurade avlastningsbågar. I sydöst leder en trappa upp till nästa våning. På trappans sida inskrift i rödtjära: "Tjåratt: 1818: d: 9 Junii/ ALS AAS".

Tornets andra övervåning upptas av ett högt vitkalkat rum med ursprungligen vitlimmat brädtak och golv av breda plankor. Detta rum, som belyses av det stora västfönstret, öppnade sig ursprungligen genom övre delen av den stora avlastningsbågen i öster mot kyrkorummet och den nu försvunna övre läktaren. Denna öppning är igensatt med en brädvägg i vilken finns tre nu förtäckta rundbågiga fönster från 1910. I söder och norr finns också avlastningsbågar, igensatta med inåt putsade brädväggar. I dessa sitter två rakslutna och omålade ursprungliga spegeldörrar. På dessa och på väggarna finns talrika äldre inskrifter i blyerts och rödkrita. I det södra sidorummet går trappan vidare uppåt; det norra har tidigare använts som förvaringsplats för arkivalier.

Tornets tredje övervåning nås via en rundbågig öppning med några stentrappsteg i sydväggen. Härifrån leder ytterligare trätrappor upp till klockvåningen. En låg öppning i öster leder från denna till kyrkvinden. Från klockvåningen fortsätter trapporna via tornhuvens nederdel till lanterninen, varifrån man har en vidsträckt utsikt. I lanterninens mitt står tornuret i ett brädklätt klockhus med profilerat krön. På detta och på väggarna finns talrika inskrifter. Genom tornet ned till andra övervåningen går ett schakt för klockloden.

Förrum

Under läktaren, mellan vapenhuset och kyrkorummet, finns ett förrum med gulvitfärgade väggar och vitmålat pärlspånttak. En hög, blåmålad trävägg med speglar och konstglas i övre delen avskiljer det från kyrkorummet. I söder och norr leder höga, blåmålade spegeldörrar till skrubbar under läktartrapporna. Golv av obehandlade bräder.

Sakristia

Sakristian (fig. 135) är belägen längst i öster och omfattar kyrkans östligaste fönsteraxel. Den har rundade hörn och täcks av ett tunnvalv

med profilerad taklist. Väggar och valv är vitkalkade med undantag av taklisten, som är gulgrå. Golvet är av cement och ligger sedan 1910 tre trappsteg ovanför kyrkorummets nuvarande golvnivå. I östväggens södra del är en raksluten ursprunglig, blåmålad spegeldörr som numera via en trappa leder ut på kyrkogården. Tidigare krökte sig denna trappa mot norr och fortsatte ned i källaren. Östfönstrets inre smyg är hålkälad och vidare än övriga fönstersmygar. Mellan östfönstret och dörren är ett kassaskåp, inköpt 1906, inmurat. Norr om östfönstret finns ett väggfast textilskåp av grågrönmålat trä med profilerat krön med ornaments- och tandsnittslist samt konsoler, försett med röda sammetsdraperier. Tillverkat 1938 (inv.).

Sakristian är allt sedan 1937 inredd som ett mindre gudstjänstrum. I norr är golvet upphöjt ett steg och lagt av trä samt ett altare anordnat, och i rummets mitt och södra del är bänkar placerade.

Före 1910 års restaurering fanns en murad eldstad i väster. År 1787 (räk.) utbetalas för en gjutjärnshäll från Siljansfors Bruk att lägga framför eldstaden. Denna häll ersattes 1858 med en ny, som ännu finns i

Fig. 135. Sakristian, interiör mot norr. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 136. Sollerö kyrka, interiör mot öster. Foto: Bengt Mattsson 1987.

behåll. Den har tresidig framsida och profilerade kanter samt inskrift: "C. B. G./ 1858/ BÖHL J A S SVARF J J S". Inskriften avser Carl Brynolf Godée (1805–1878) som var kyrkoherde på Sollerön 1848–1878, kyrkvärden Böhl Jöns Andersson (1814–1901) i Häradsarvet samt kyrkvärden Svarv Jöns Jönsson (1821–1879) i Utanmyra. Hällens längd 165 cm, bredd ca 183 cm. Den stod 1987 lutad mot norra kyrkogårdsmuren.

Yttertak

Kyrkans yttertak är brutet och valmat, med en tjärad profilerad trälist i brottet. Taket är klätt med skiffer, ursprungligen pålagt 1875–1877, och har plåtskodda hörn. Tidigare var det spåntäckt. I öster sitter en liten plåtklädd f.d. skorsten, krönt av en spira i järnsmide.

Interiör

Kyrkorummet (fig. 136–137) täcks av ett högre kryssvalv i korsmitten, med gördel- och sköldbågar avgränsat från högresta tunnvalv i öster och väster samt valmade tunnvalv i de grunda korsarmarna. Val-

ven är slagna av tegel. Den östligaste fönsteraxeln med sakristian och den västligaste med tornet är helt avskilda från kyrkorummet. Vid gördel- och sköldbågarna samt mellan långhusets fönster är förkroppningar, vilka fortsätter som gördelbågar över tunnvalvet. Interiören är putsad och vitkalkad med undantag av taklist och förkroppningar, vilka sedan 1910 är gulgråfärgade. Den fasta inredningen är sedan 1910 hållen i en enhetlig blå färg. Enligt Arosenius var inredningen målad i blå "perlfärg",¹³⁹ av vilken rester ännu kan ses under den nuvarande färgen, t.ex. på dörrarna till sakristian.

Golvet, som sedan restaureringen 1910 ligger tre eller fyra trappsteg

Fig. 137. Sollerö kyrka, interiör mot väster. Foto: Bengt Mattsson 1987.

ovanför den ursprungliga golvnivån, är av obehandlade bräder. Korgolvet ligger ytterligare ett trappsteg högre upp. Ursprungligen var golvet av trä utom ett parti närmast ingången i väster samt i vapenhuset.

I södra korsarmens östra del är ett dopkapell anordnat, avgränsat med ett blåmålat träskrank med svarvade balustrar och fyrkantiga stolpar med välvda krön och förgylld list. Skranket är utfört av Erik Jönsson-Lindgren (1870–1948) på Sollerön 1935.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

Sedan kyrkogården anlagts 1775 var det dags för solleröborna att börja förbereda uppförandet av en ny kyrka. Man ingick därför till landshövdingeämbetet med anhållan om ritningar. Ärendet remitterades vidare till Överintendentsämbetet, där ett förslag (fig. 138), daterat den 22 juni 1776, utarbetades av arkitekten Olof Tempelman¹⁴⁰. Förslaget vann i princip församlingens gillande och 1777 utsågs Daniel Lundquist¹⁴¹ från Gävle till byggmästare. Denne infann sig den 20 oktober detta år och upprättade ett kostnadsförslag, belöpande sig till 26 122 daler kopparmynt. I kyrkokassan fanns emellertid bara 900 daler, varför man beslöt att anhålla hos Kungl. Maj:t om tillstånd att få ta upp kollekt och stambok över hela riket. Detta beviljades genom en resolution av den 2 december 1778. Insamlingsarbetet blev framgångsrikt och den 25 september 1779 utstakades grunden. Själva grundläggningen gick snabbt och fullbordades den 2 oktober. Man avvek härvid från ritningen så till vida, att man förlängde kyrkan med fem alnar, så att ytterligare två fönster fick plats på varje långsida. Ritningen föreskrev vidare att sakristian skulle delas i ett större och ett mindre rum, men denna uppdelning slopades.

År 1780 anlände byggmästaren Lundquist och "Werkgesällen" Anders Segerholm för att leda byggnadsarbetena. Kyrkoherde Henric Ericsson¹⁴² — författare till *Korrt Berättelse*, som är den främsta källan till kyrkans äldsta byggnadshistoria och som denna framställning i allt väsentligt bygger på — tycks dock ha haft sina tvivel om Lundquists kompetens: "En man som genom en lyckad stor, men tillika swår Brobyggnad i berörde stad [Gävle] kommit at förwärfwa sig ett widtflygande mästerligt namn för sin Konst, så at honom på en och samma tid blef updragit arbete å 7 à 8 Kyrkobyggnader, dock kunde detta namn icke hindra, at Husby torn sedan det alt war färdigt ramlade mellan ringningarna omkull, Sätters remnade så at man icke törs stiga på stora Klockan, derföre rifwes det nu omkull. Och wi få framdeles äfwen se huru vårt torn sin mästare till ära försökt Kasta sig i stoftet." (*Korrt Berättelse*, överkorsad § 17 i konceptet.) Ericsson framhåller också att äran av arbetet främst bör tillskrivas Segerholm, eftersom Lundquist besökte bygget högst två gånger.

Den 27 juni 1780 lades den första stenen ovan jord i södra korsarmens östra hörn. Under sommaren och hösten bedrevs arbetet oav-

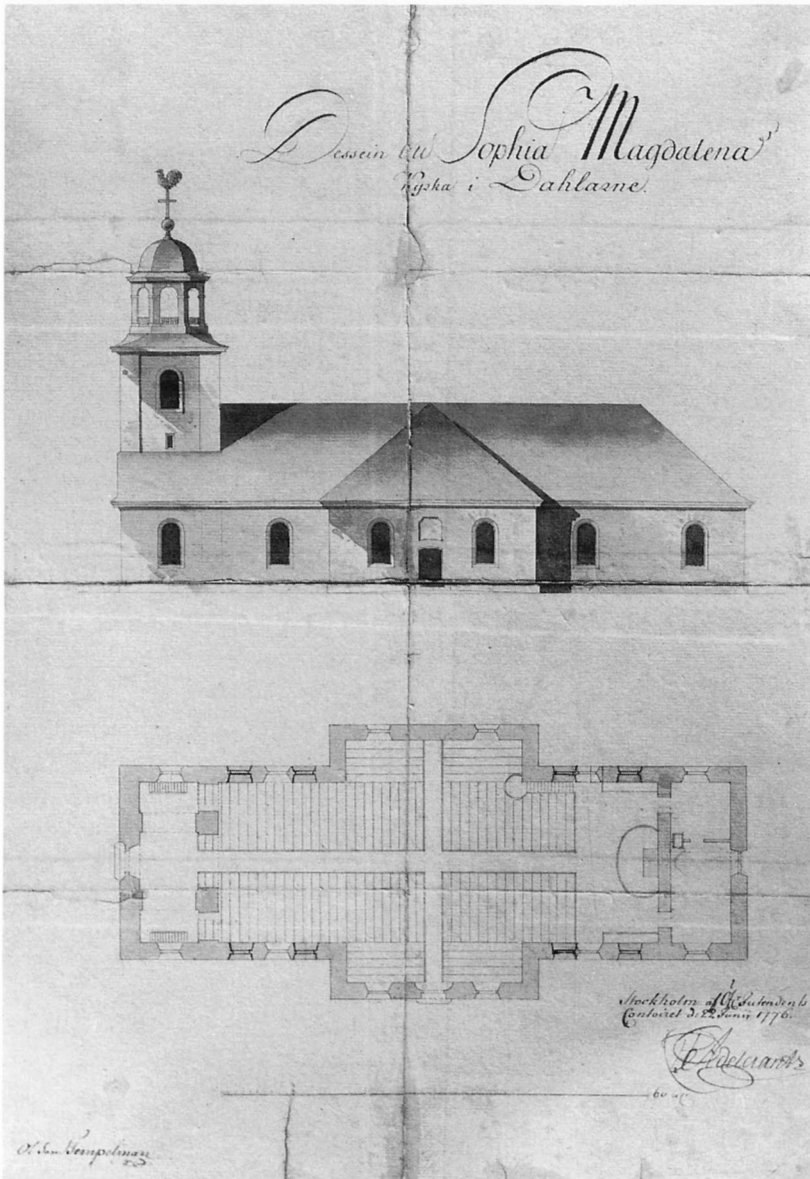

Fig. 138. Ritning till ny kyrka på Sol-
lerön av Olof Tempelman 1776. (Sol-
lerön. KyA.) Foto: Bengt Mattsson
1987.

brutet och när det avslutades för säsongen den 11 oktober hade murarna uppnått en höjd av 13 alnar. Ytterligare en avvikelse från ritningen hade nu gjorts, nämligen öppnandet av en ingång i norra korsarmen.

Den 30 maj 1781 återupptogs arbetena. När man hunnit till takresningen fattades virke, varför man rev först den gamla klockstapeln samt kapellets valv och läktare, därefter i september hela det gamla kapellet (se ovan). När provisorisk inredning hade uppsatts hölls den första gudstjänsten i den nya kyrkan den 16 september. Då arbetena avslutades den 30 oktober var murarna, utom tornets övre delar, tak-

listerna och taket färdiga samt grovrappade ut- och invändigt. Taket hade gjorts brutet, mot ritningen, som utvisade sadeltak.

Den 21 maj 1782 påbörjades uppförandet av tornets övre delar. ”Der uphissades så otroligt med sten at man berättar så mycket materialer och arbete användts å tornmuren, som sjelfwa kyrkomurarna” — sedan fortsätter Ericsson med ett stycke som han strukit över i renskriften — ”så at de icke horkade med muren så högt i wädret som ritningarna föreskref” (*Korrt Berättelse*, § 35). Enligt ritningarna skulle tornet vara 8 alnar högre. Även i fråga om ljudgluggarna avvek man från ritningen, så till vida att två ljudgluggar i stället för en gjordes i söder och norr och samtliga gjordes stickbågiga i stället för rundbågiga. Därpå uppfördes tornhuvuven. Den 8 oktober upphängdes klockorna och den 11 oktober uppsattes torntuppen. När detta skedde blåste sydlig vind. ”[. . .] då ropade det närstående folket: ’O si tuppen wänder skärten til Mora!’” (*Korrt Berättelse*, § 35). Invändigt fullbordades sakristian (inv.).

Under år 1783 gjorde man paus i byggnadsverksamheten för att återhämta sig ekonomiskt och anskaffa erforderligt material. Tornhuvuven spånkläddes dock och försågs med taklist. Den svåra missväxten under 1783 medförde emellertid att arbetena måste inställas även under 1784. Det enda som utfördes var att fönster insattes i lanterninen, varpå den målades. Sammanlagt 40 000 tegelstenar skulle anskaffas till följande vår.

År 1785 återupptogs byggnadsverksamheten. Valvslagningen påbörjades den 30 maj och avslutades den 10 september, ”då äfwen den sista stenen lades” som tillgick sålunda: ”4 stenar hade murgesällen Segerholm gort rum före, då war mycket folk tilstädes med bön och låfsång på hwallwet. Kyrkoherden skulle då ned läga En sten, Wälborne Herr Otto von Knorring 1 sten, nämde man och kyrkowärden Bromå Olof Jönsson 1 sten och nemde man Kistnis Pär Larsson 1 sten. Sedan bars til PrästeGården en Kanna win Jemte Brendwin och dricka frambars” (*Korrt Berättelse*, § 39, annan handstil i konceptet). Under hösten putsades och kalkades interiören och dörr- samt fönstersnickerier målades. Enligt räkenskaperna får Håll Anders Andersson i Häradsarvet betalt för 2½ kanna brännvin att ”smälta Kimröck med när Kyrckan blef blå målad ut i Kring”. Härmed avses målning av invändiga snickerier. Troligen putsades nu kyrkan även utvändigt och kalkades rosa, och därmed var den i allt väsentligt färdigbyggd. Överflödigt byggnadsmaterial såldes till Våmhus kapell (se nedan).

Följande år, 1786, försågs kyrkan med bänkinredning och 1788 med läktare. Övrig inredning fullbordades inom de närmast följande tio åren. Alla invändiga snickerier utfördes av Krång Lars Ersson i Bodarna, Krång Lars Persson (1750–1806) i Rothagen, Örjan Anders Andersson (1753–1801) i Bengtsarvet och Mas Lars Nilsson (1756–1810) i Bengtsarvet.

I april 1805 kom vådelden lös på takets östra del men kunde släckas innan allvarligare skador uppstått. År 1826 (st.prot.) började man klä

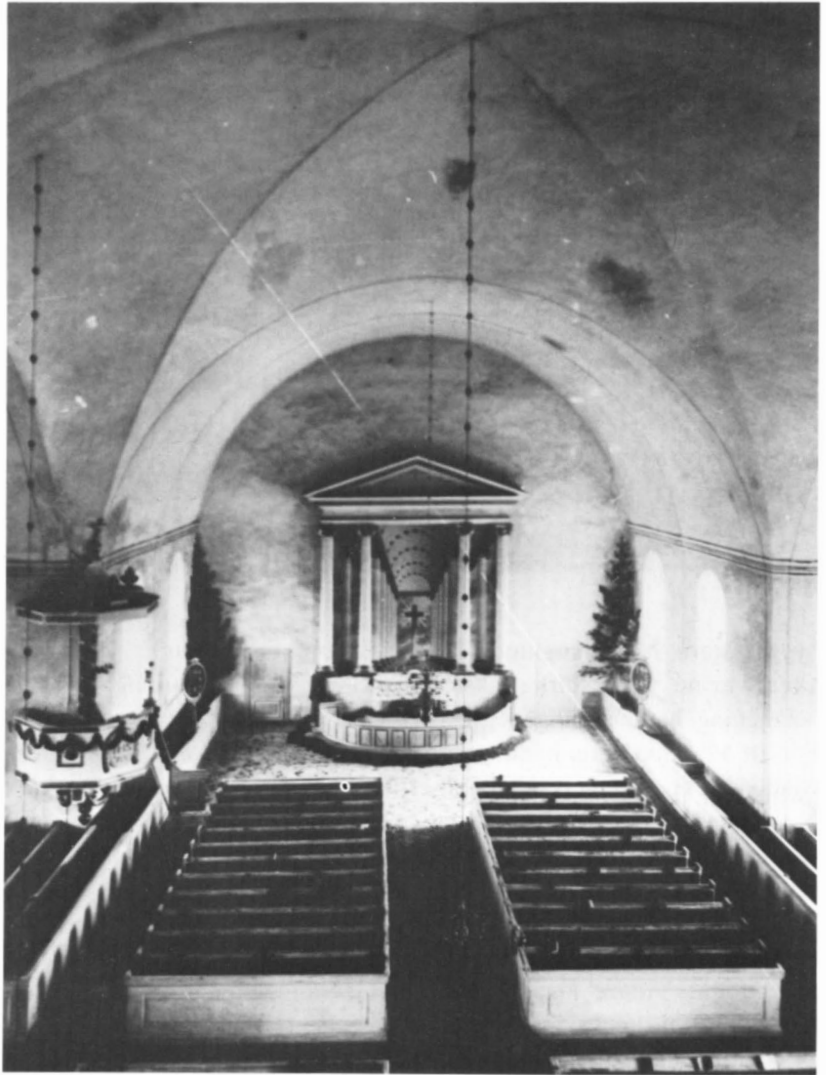
tornhuvu med koppar, vilket fortsattes 1843–1844 (räk.); i övrigt omtalas endast småreparationer under större delen av 1800-talet.

På 1870-talet var tiden emellertid inne för mera omfattande åtgärder, och åren 1875–1877 genomfördes restaureringsarbeten under ledning av byggmästaren Björk Anders Jonsson⁴⁴. Putsen lagades och hela kyrkan vitkalkades, lanterninens trävirke förnyades delvis och tornhuvens kopparklädsel omlades, varjämte taket kläddes med skiffer från Glava i Värmland. Invändigt vitlimmades väggar och valv och inredningen ommålades i viss utsträckning.

Omkring år 1900 gjorde sig restaureringsbehovet ånyo påmint. Dåvarande arkitekten vid Överintendentsämbetet Ragnar Östberg¹⁴³ gavs i uppdrag att utarbeta ett förslag till invändig restaurering, vilket stadfästes av Kungl. Maj:t den 2 juni 1905. Byggmästaren Anders Romson¹⁴⁴ i Mora upprättade i samråd med Östberg ett kostnadsförslag samt arbetsbeskrivning och anbud infordrades. Byggmästaren Per Sjödéns (1870–1944), Orsa, anbud antogs och restaureringen genomfördes 1910. Följande viktigare förändringar skedde. Golvet i hela kyrkan höjdes och en varmluftanläggning installerades. Väggar och valv putslagades och kalkades i vitt med gulaktiga lisener. I väster byggdes en ny läktare med orgel samt underliggande utrymmen, och i söder och norr vindfång. Fönstren lagades och innanfönster insattes. Ny bänkinredning tillkom och all inredning målades i en enhetlig 'dabla' färg. I förslaget ingick också panelning av altaväggens nedre del med omändring av altaruppsatsen samt målningsdekor på denna

Fig. 139. Sollerö kyrka, exteriör från sydväst vid 1900-talets början. Foto: Berta Hallgren (Mora Bygdearkiv).

Fig. 140. Sollerö kyrka, interiör mot öster omkring 1900. Foto i ATA.

vägg och i valven. Detta genomfördes dock aldrig. Arbetena avsynades den 11 december 1910.

År 1924 installerades elektrisk belysning. Efter ett eldsvådettillbud i sakristian julen 1925 utbyttes dess trägolv mot cementgolv. En utvändigt reparation, innefattande vattnivning och vitkalkning av fasaderna, genomfördes 1934 efter förslag av Gerda Boëthius, och 1937 inreddes sakristian med bänkar till ett mindre gudstjänstrum. Ett restaureringsförslag utarbetades 1948 av arkitekten Bernhard Schill¹⁴⁵, med färgsättning av konstnären Jerk Werkmäster¹⁴⁶, men genomfördes ej. Året därpå blev dock väggarna rengjorda och målade, varjämte elvärme installerades.

Nödvändigheten av en mer genomgripande restaurering framstod emellertid allt tydligare. Ett förslag till utvändigt restaurering utarbetades 1966 av arkitekten Börje Blomé och genomfördes 1968–1969 med

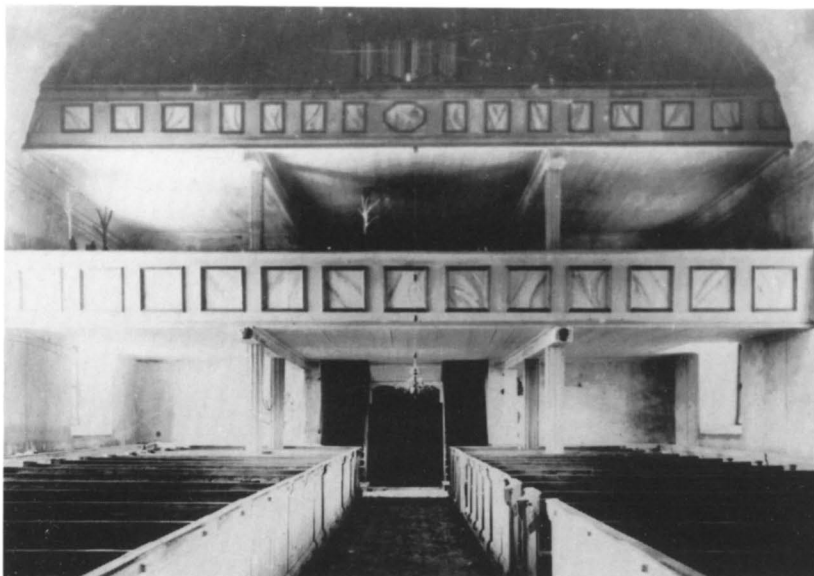

Fig. 141. Sollerö kyrka, interiör mot väster omkring 1900. Foto i ATA.

byggmästare Nils Skoglund, Leksand, som entreprenör. Det mest akuta var nu att förstärka takstolarna. Tyngden av 1870-talets skifferbeläggning hade nämligen gjort att hela takkonstruktionen sjunkit. För att avhjälpa detta hade man förstärkt takstolarna med stöttor som vilade direkt på tegelvalven, på ett sätt som hotade dessas bestånd. Nu förstärktes takkonstruktionen med bräder och dragstag av stål, varefter man i november 1968 ytterst försiktigt lyfte takstolarna successivt med hjälp av på strategiska punkter placerade domkrafter tills stöttorna kunde lossas, varefter takkonstruktionens nya läge fixerades med kilar. Ansvarig för konstruktionen var ingenjör Paul Bondesson, Stockholm. Vidare lagades skifferbetäckningen; Blomés förslag att återgå till den ursprungliga, lättare spåntäckningen genomfördes inte av kostnadsskäl. Kyrkan omputsades nu med i massan rosafärgat kalkbruk enligt en i Sverige dittills tämligen oprövad teknik; Blomés undersökningar hade nämligen visat att kyrkan ursprungligen varit rosafärgad. Fönstren reparerades och ommålades. Enligt förslaget skulle kyrkan ha försetts med vitfärgade lisener och hörnkedjor, vilket dock ej utfördes. Dessvärre har den utvändiga färgsättningens hållbarhet visat sig mindre tillfredsställande, varför exteriören nu framträder i flammigt tillstånd. När detta skrivs (1988) förbereds en invändig restaurering.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Högaltare av spånplattor. Höjd 98 cm, längd 256 cm, bredd 108 cm. Det ursprungliga murade högaltaret från 1795 (räk.) med rundade hörn torde dölja sig under det nuvarande provisoriska.

Fig. 142. Altaruppsats, utförd av Krång Lars Ersson och målad av Pehr Hedendahl 1795. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Altaruppsats (fig. 142–143) av gråvitmålat och förgyllt trä, bestående av en tempelfasad med två halva och två trefjärdedels kolonner med profilerade baser samt ett slags förenklade compositakapitel med festoner, stående på ett murat postament och uppbärande ett kraftigt profilerat gavelkrön med tandsnittslist nedtill. Mitt på detta är en gavelkrönt gyllene sköld med Jahve-namnet målat i svart. Bakom kolonnaden är en altarmålning i olja på duk, utvisande kolonnadens fortsättning i skenperspektiv: dubbla rader med kolonner flankerande ett tunnvälvtt mittskepp, vars gördelbågar är besatta med gyllene rosor. I fonden står ett omstrålat kors med törnekrona. I bakgrunden

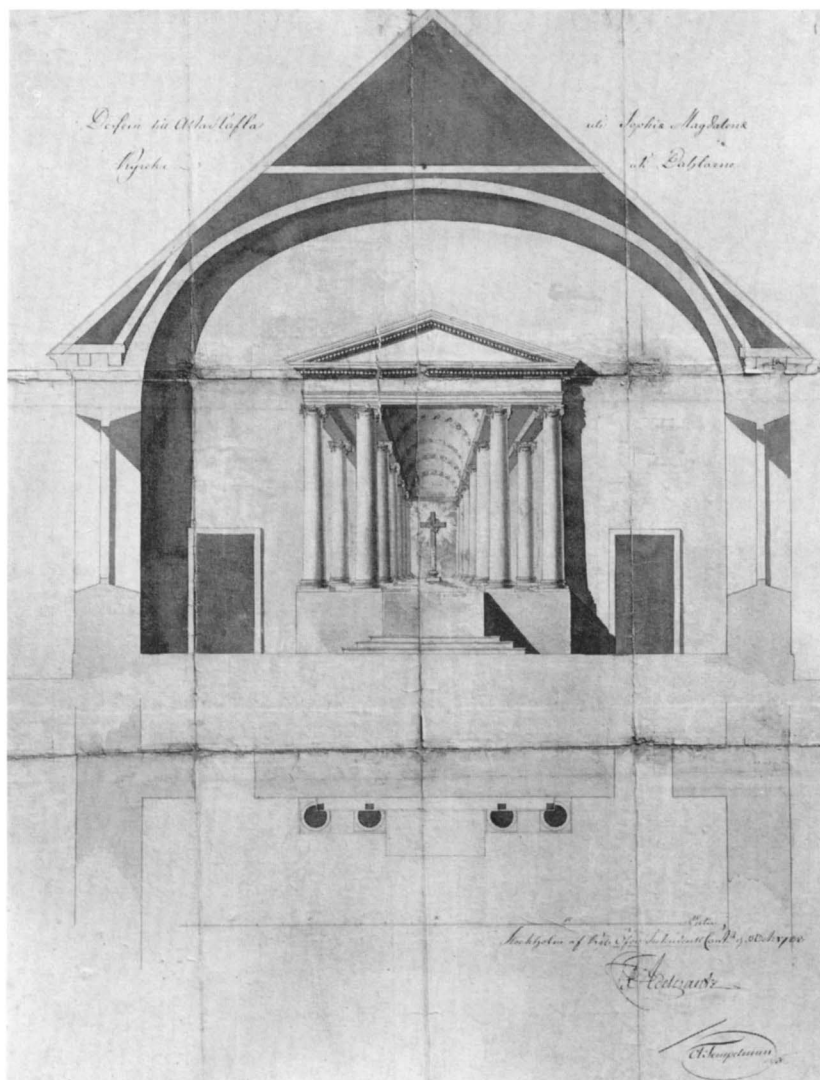

Fig. 143. Förslag till altaruppsats av Olof Tempelman 1788. (Sollerön. KyA.) Foto: Bengt Mattsson 1987.

syns en molnig himmel. Färger: ljusblått, grå och bruna nyanser, vitt, gulbrunt. På södra kolonnbasen finns följande inskrift i svart på guld: "Denna Kyrkas Altartafla, Prädikstol och Palmträdssnikare och Bilt/hugarearbete, är förfärdigad af, soknemannen, Krång Lars Ersson, i Bodarna, Då äfwen Målning och förgylning börjas och slutas samma, år, 1795". På baksidan av altarmålningen finns följande nu dolda inskrift: "Denna Altartafla och Prädikstol/ är Målad och Förgyld af Pehr Hedendahl/ i Fahlun år 1795 d. 23 Julij./ är född Bonde Son i Åhls Sochen år 1757./ Kyrkoherde denna tid Henric Ericsson./ denna Tafla och Prädikstol/ är giord af en bonde hä på Soll". Utförd efter förslag av Olof Tempelman, daterat 15 oktober 1788. Altaruppsatsen konserverades av Evald Håkansson 1969. Liknande altaruppsatser finns i Sundborns¹⁴⁷ och i Åls¹⁴⁸ kyrkor, den förstnämnda målad av Hedendahl 1798.

Fig. 144. Fem träskulpturer och delar av masverk från ett altarskåp från 1480-talet. Foto: Karl G. Svensson (Mora. Zornmuseet).

Altarskrank av vitmålat och förgyllt trä; halvrunt med svarvade balustrar och rundad överliggare samt knäfall klätt med röd sammet. Två ingångar med fyrkantiga stolpar med välvda krön. Höjd 86 cm, knäfallshöjd 25 cm. Tillkommet 1910. Det ursprungliga altarskranket var slutet och hade speglar med profilerat listverk.

Knäfallspall av vitmålat trä, rundad, med kontursågade ben. Klädd med röd sammetsbrokad. Höjd 38 cm, längd 120 cm, bredd 24 cm. Anskaffad 1855 (räk.). För närvarande i tornets första övervåning.

Knäfallspall av vitmålat trä med kontursågad framsida, klädd med röd sammet. Höjd 34 cm, längd 120 cm, bredd 31 cm. Enligt inskrift tillverkad av Erik Jönsson-Lindgren 1947.

Dopaltare av trä vid södra korsarmens östra vägg. Höjd 101 cm, längd 121 cm, bredd 41 cm. Tillverkat 1934 (inv.).

Altare av trä (fig. 135) i sakristians norra fönster; framsidan har på mitten en spegel på vilken en förgylld sol med Jahve-namnet är målad. Mittpartiet flankeras av två något utskjutande sidostycken med två speglar vardera. Målat i samma färgskala som den bredvidsittande gamla predikstolen (se nedan). Tillverkat 1931.

Altarskrank i sakristian av trä, bestående av ett ramverk med fyra speglar med profilerat listverk och snedställd profilerad överliggare,

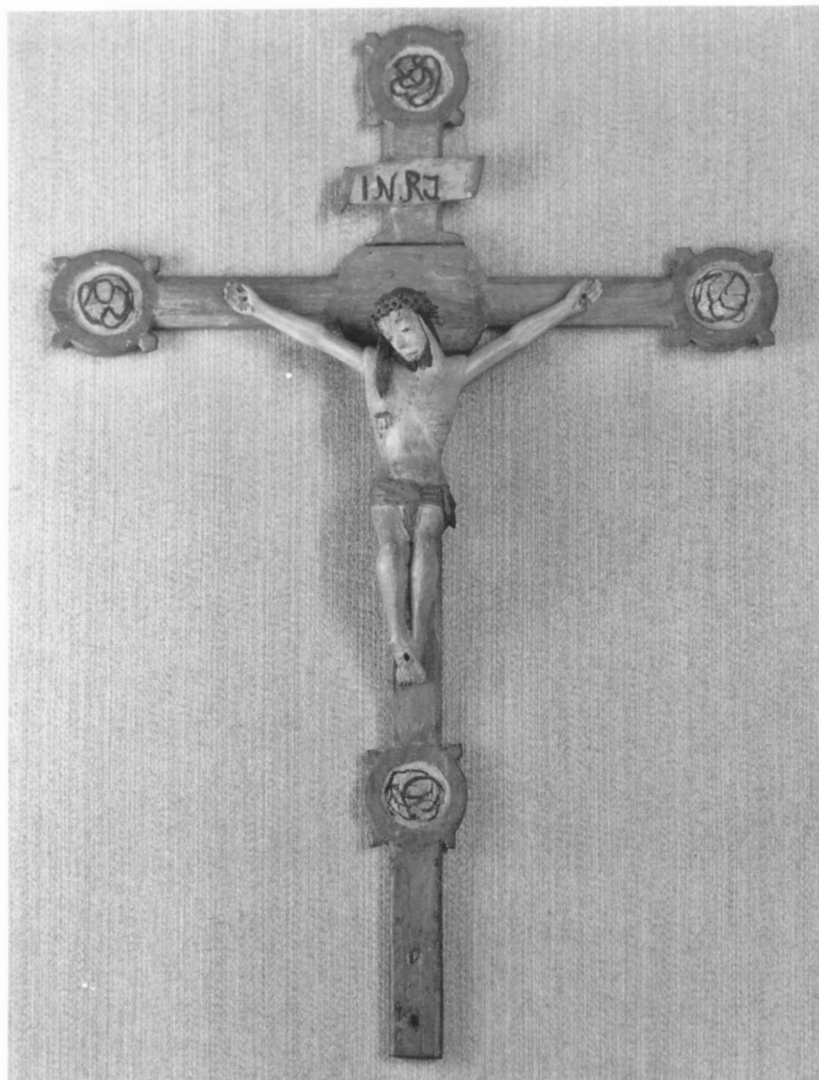

Fig. 145. Processionskrucifix från 1500-talets början. Foto: Bengt Mattsson 1987.

flankerat av två snidade bänkgavlar från det gamla kapellet, inklädda med smala speglar framtill. Knäfallsdyna av gråsvart ylle. Samma färgskala som altaret och gamla predikstolen (se nedan); de båda bänkgavlarnas framsidor är dock obehandlade. Höjd utom bänkgavlarna 87 cm, knäfallshöjd ca 32 cm. Altarskranket är sammansatt 1931 med användande av delar från det gamla kapellets altarskrank från 1756.

Medeltida träskulpturer

Fem skulpturer och fragment av masverk av ek (fig. 144), härrörande från ett i övrigt försvunnet medeltida altarskåp (se ovan under *Det gamla kapellet*). Skåpet har som centralfigur haft jungfru Maria; de övriga skulpturernas inbördes placering är okänd. — 1, Jungfru Maria med Jesus-barnet på sin vänstra arm. Barnet håller ett klot i vänstra

Fig. 146. S:t Göran till häst, träskulptur från 1500-talet. (Mora. Zornmuseet.) Foto: Bengt Mattsson 1984.

handen och lyfter den andra i en välsignande gest. Höjd ca 78 cm. Mariabilden står för närvarande i en 1937 tillverkad ädikula, uppsatt på sakristians norra vägg, med rundbågig tresidig baldakin, krönt av tre gavlar, hållen i samma färgskala som predikstolen m.m. i sakristian. — 2, S:t Lars, iförd vit mässkjorta, förgylld pälsbrämrad dalmatika samt halslin, hållande en uppslagen bok i vänstra handen. Högra handens attribut är förlorat. Höjd ca 76 cm. — 3, S:ta Katarina av Alexandria, med krona på huvudet; vid hennes fötter ligger hjulet, hennes attribut. Höjd ca 77 cm. — 4, Maria Magdalena, med turbanliknande huvudbonad, gyllene mantel samt ett smörjelsekär i vänstra handen. Höjd ca 77 cm. — 5, Apostel med skägg, en uppslagen bok i vänstra handen. Attributet i högra handen är borta. Höjd ca 78 cm. Det bevarade masverksfragmentet, som är svårt skadat, utgörs av baldakinen. Det har tre åsneryggsbågar, varav en smalare — för Maria — i

mitten. Höjd 23 cm, längd 139,5 cm. Färger: guld, vitt, blått, grönt, rött, brunt; brunt hår (utom aposteln, som har grått), vitskär karnation. Enligt Forssman har altarskåpet utförts i Stockholm på 1480-talet.¹⁴⁹ Troligen har det ursprungligen tillhört Mora kyrka. Det överfördes från det gamla kapellet men uppställdes aldrig i den nya kyrkan. År 1802 (vis.prot.) beslöts att bland annat "Bilder" skulle förvaras i materialboden. Det förefaller alltså som om altarskåpet redan då varit söndertaget. Skulpturerna konserverades 1931 samt 1964, då det från Riksantikvarieämbetet uttalades att ämbetet i princip inte hade något att invända mot en principiell rekonstruktion av altarskåpet. Med undantag av Maria är skulpturerna för närvarande uppställda på ett gråmålat bord i södra korsarmens östra fönster.

Processionskrucifix av trä (fig. 145), Kristus med huvudet lutat mot högra axeln. Korset har titulus och rundel bakom huvudet; korsändarna är avslutade med rundlar med hörnsnibbar och målade rosor i svart. Färger: rött, grönt, svart, vitt; svart hår och skägg, vitskär karnation. Målningen är utförd i senare tid, möjligen 1600-talet; under bemålningen syns spår av äldre färg. Kristusfigurens höjd 34 cm, avstånd mellan fingerspetsarna 32 cm, korsets höjd 89 cm, bredd 61 cm. Forssman anser det vara ett bygdearbete från 1500-talets början.¹⁵⁰ Tidigast nämnt 1661 (inv.); överfört från det gamla kapellet. Numera upphängt över dopaltaret.

S:t Görän till häst (fig. 146) samt prinsessan (fig. 147); draken saknas. Den helige riddaren sitter rak med raka, kraftiga ben på en häst, stående på en rektangulär fotplatta. S:t Görans högra ben saknas från knäet och hästens bakhovar är avslagna framtill. Höjd 37 cm, fotplattans längd 24 cm, bredd 15,5 cm. Prinsessan är stående med händerna i bedjande ställning och iförd fotsid klädnad. Kronan är förlorad. Höjd 19,5 cm. Färger: blått, grått, rött, vitt, svart, guld; brunt hår, vitskär karnation. Bygdearbete, av Forssman daterat till 1500-talets början;¹⁵¹ de grova formerna utesluter dock inte att dateringen kan flyttas fram ytterligare några decennier, kanske även efter reformationen. Nämnt första gången 1661 (inv.). S:t Görän tillhör numera Zornsamlingarna,¹⁵² medan prinsessan för närvarande är uppsatt i en senmedeltida järnljuskrone i sakristian.

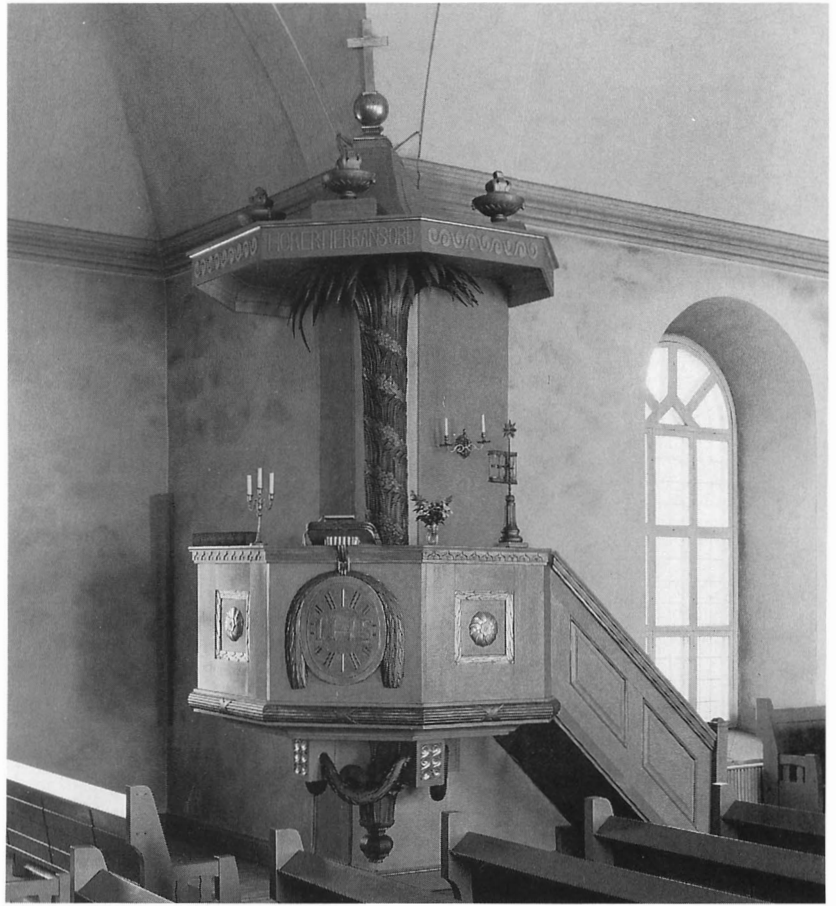
Predikstolar

Predikstol (fig. 148–149) av skulpterat blåmålat — ursprungligen gråvitt — och förgyllt trä, uppsatt i hörnet mellan koret och norra korsarmen. Korgen är mångkantig och har fyra hela sidor. På sidan mot korsmitten hänger en oval medaljong med lagerbladshängen i en oval ögla. Mitt på medaljongen syns bokstäverna IHS, omgivna av strålar. Korgens övriga hela sidor pryds av kvadratiska spegelfält med lagerbladskant och solhjul på mitten. Profilerad överliggare med åsneryggsbård; bokbräda med rundade hörn, kantad av vassfläta och med godronnerat stöd. Underliggaren är också profilerad och prydd med vassfläta. Korgen uppbärs av två vinkelställda konsoler med löpande

Fig. 147. Prinsessa, hörande till S:t Görans-grupp. Foto: SvK 1985.

Fig. 148. Predikstol, utförd av Krång Lars Ersson 1795. Foto: Bengt Mattsson 1987.

hund-bård försedda speglar på ändarna och festoner gående mellan och genom sig, nederst avslutade av palmblad och en knopp. Trapp-räcket har två romboida spegelfält med profilerat listverk och avslutas med en fyrkantig stolpe med välvt krön, tillkommen 1910. I hörnet bakom korgen är en stor palmruska av trä, målad i grönskimrande färg. Nedtill är palmruskan omlindad med en förgylld blomsterkrans, upptill spretar bladen ut och uppbär skenbarligen ljudtaket. Detta har på kanten löpande hund-bård och på sidan mot korsmitten inskriften "HÖRER.HERRANS.ORD". Taket är upptill trattformigt och krönt av kors och glob på profilerad sockel; på dess nedre del står tre oljelampor med eldslågor. Korgens höjd ca 120 cm. Till predikstolen hör en omålad knäfallspall med sarg och ben kontursågade.

Predikstolen är utförd av Krång Lars Ersson i Bodarna 1795 efter ritning av Olof Tempelman, daterad den 15 oktober 1788 (samma datum som altaruppsatsen). Enligt traditionen tillverkade Krång Lars predikstolen i en fäbodstuga vid Åsen. När den var färdig visade den sig emellertid vara för stor att ta ut genom dörren, varför han fick göra hål i taket och lyfta ut den genom detta.¹⁵³ När Mandelgren besökte kyrkan 1871 vann predikstolen och dess symbolik hans syn-

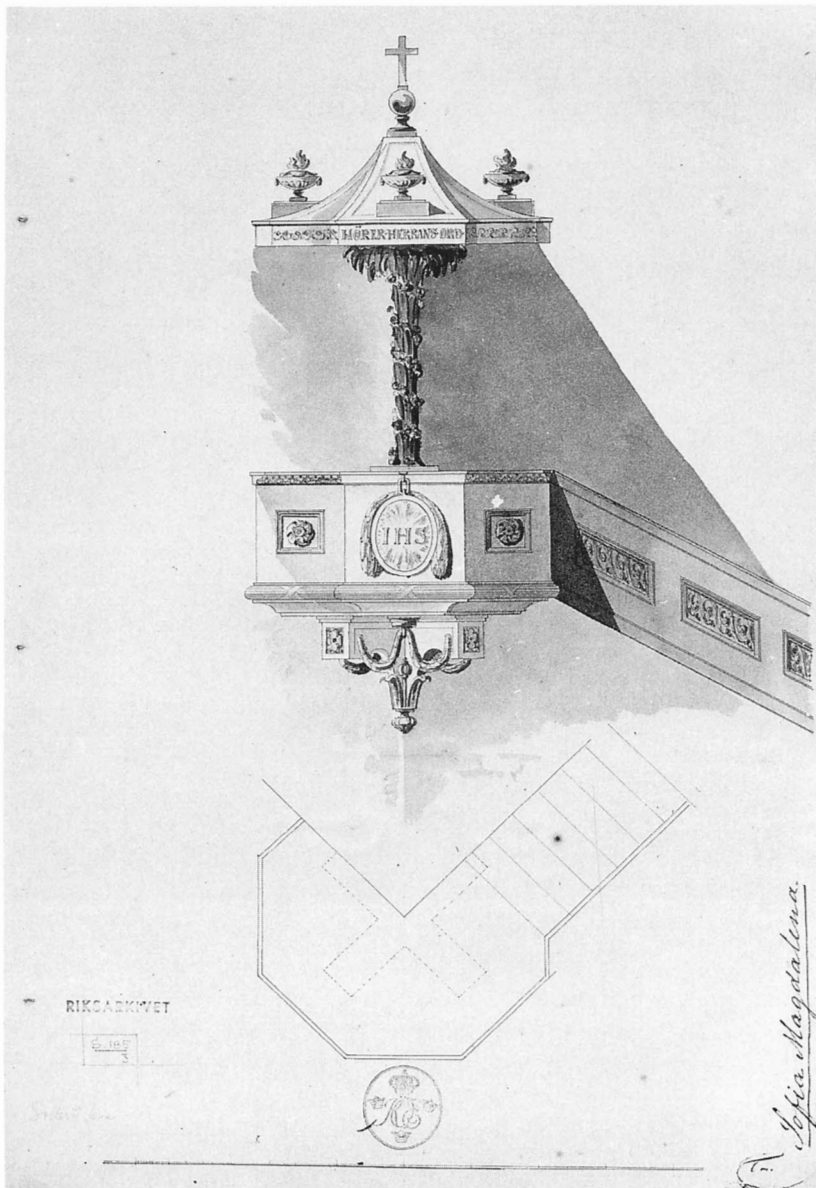

Fig. 149. Ritning till predikstol av Olof Tempelman 1788. (RA. ÖIÄ.)

nerliga gillande: "[...] denne är en tanka som borde ligga till grund för alla Protestantiska Prädikstolar." Den nuvarande blå färgen tillkom 1910, då även trappträcket avkortades och ändrades.

Predikstolen från det gamla kapellet (fig. 150) är sedan 1937 uppsatt i sakristians nordvästra hörn. Den är gjord av snidat, målat och förgyllt trä och har mångkantig korg med fyra hela sidor och profilerade rundstavar i hörnen. Sidorna delas i två avdelningar av ett horisontellt profilerat band med tandsnitt. Nedtill finns kvadratiska spegelfält med profilerat listverk, tre dekorerade med växtornament, en med Jahve-namnet inom en sol. Ovanför speglarna en inskrift i svart:

Fig. 150. Predikstol, utförd på 1640-talet för det gamla kapellet. Nu uppsatt i sakristian. Foto: SvK 1985.

"Math. 11. 28. Kommer til/ migh j alle, som arbeten/ och ären betungade, och/ iag will wederquekia eder,". Nedanför speglarna: "Luc. 11. 28./ Salighe äro the/ som höra Gudz Ord./ Ock göma thet,". Upp till på sidorna finns rundbågsfält med flätad bård på arkivolt och poster samt med målade moln(?) i fälten. Överliggaren har fris med en kanalerad konsol mitt på varje sida och är överst profilerad med äggstavslinje och tandsnitt. Inskrift i svart på frisen: "IESA. 58. 1./ Ropa trostelige, spaar icke, uphäff/ tina Röst såsom en basun, och/ förkunna mino folcke theras/ öffuerträdelse,". Bokbräda med profilerad kant och list med groteska ansikten överst. Underliggaren är profile-

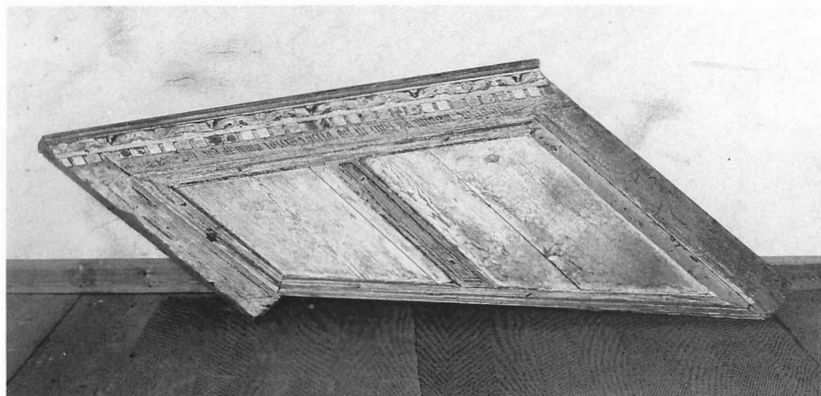

Fig. 151. Trappräcke till predikstol från 1640-talet. Foto: Bengt Mattsson 1987.

rad. Korgen, som invändigt är omålad, står på ett 1937 tillverkat podium; detta har spegelfält med profilerat listverk på varje sida och sockel med kontursågade ben. Korgens höjd ca 115 cm.

Trappräcket (fig. 151) förvaras för närvarande i mycket skadat skick i tornets första övervåning. Det har två romboida spegelfält — det nedre något större — med profilerat listverk och spår av växtdekor i gråblått. Överliggaren utgör en fortsättning av korgens; på frisen inskrift: "Ps. 119. 105. Titt ord är mina föters Lyckta, ock itt liws på minom wägom". Ramstyckets nedre del saknas; troligen har här funnits ännu en inskrift som fortsättning på korgens nedersta språkband. Insidan är omålad. Här finns några ristningar, bl.a. initialerna NNS, koncentriska cirklar och en trojeborg.

Löst i tornet förvaras tre kontursågade understycken med konkav snidad segmentbård, vilka suttit under korgen. Längd ca 43,5 cm. Två rundlar med snidade solhjul samt en plugg i ena och en avsågad spets i andra änden kan möjligen ha suttit mellan dessa. Diameter ca 8,5 cm. Predikstolens färger: grönt, guld, rött, blått, vitt, brunt, beige och svart. Dessa färger togs som utgångspunkt för den 1937 utförda fasta inredningen i sakristian.

Predikstolen härstammar troligen från 1640-talet och torde ha målats ungefär ett decennium senare. Den är utförd av samme mästare som gjort den fasta inredningen i övrigt i det gamla kapellet och i Våmhus gamla kapell, en predikstol i Skattungbyns kapell samt Mora kyrkas korskrank, bänkinredning och en mindre predikstol — nu i Oxbergs kapell — åren 1638–1639.¹⁵⁴ Denne mästare kan betraktas som en efterföljare till Hans Snickare — signaturen HDS — i Västerås och kan ha samband med dennes lärjunge Johan Matsson, som bl.a. tillskrivits predikstolen i Rättvik. Predikstolen sägs 1661 (inv.) vara "ny, medh upgångh, Måladh och deels förgylt". Den konserverades av Evald Håkansson 1976.

Timglas

Timglas (fig. 152) på predikstolen av förgyllt trä och järn. Hållare för fyra glas, med rundsnibbskant och sammanhållen av spiralvridna tenar

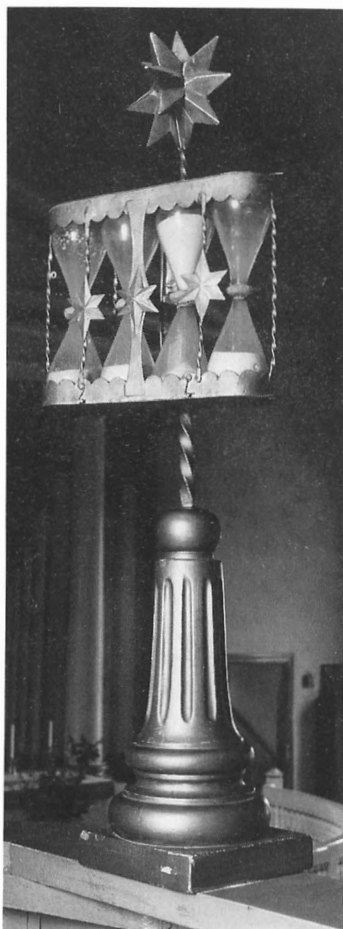

Fig. 152. Timglas, inköpt 1796. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 153. Timglas från det gamla kapellet, troligen anskaffat 1707/08. Foto: Bengt Mattsson 1987.

med påsatta stjärnor. Stativet är nedtill av trä, profilerat och kannelerat; upptill består det av en spiralvriden järnstång, krönt av en stjärna. Stativets höjd 89 cm, glashållarens höjd 21,5 cm, längd 28,5 cm, bredd 7 cm. Inköpt 1796 (räk.).

Timglas från det gamla kapellet (fig. 153), uppsatt på gamla predikstolen i sakristian, bestående av en förgylld glashållare av trä för fyra glas på en profilerad och blomkrönt järnståndare. Ståndarens höjd 54 cm, glashållarens höjd 16 cm, längd 20,5 cm, bredd 6,5 cm. Troligen inköpt 1707 eller 1708 (räk.); reparerat och omförgyllt på bekostnad av major Herman Conrad von Kruus¹⁵⁵ 1765 (räk.).

Bänkinredning

Bänkinredningen av blåmålat trä är öppen och består av fyra kvarter, de östra med åtta och de västra med 15 bänkar vardera. I södra korsarmen står fem och i norra nio lösa bänkar, och ytterligare två står vid korets norra sida. Gavlarna är kraftiga och upptill samt framtill rundade, i karmarna är stickbågiga öppningar med två profilerade breda spjälor i. Bänkkvarteren har framtill skärmar med kvadratiska spegelfält och gavlar med profilerade krön. Höjd 118 cm, sitthöjd 47 cm. Bänkinredningen tillkom 1910.

Den ursprungliga bänkinredningen, tillverkad 1786, var sluten. En dörr (jfr fig. 154) förvaras i tornets första övervåning. Den har spegelfält med rundade hörn innerst och profilerat listverk samt kraftigt profilerade över- och underliggare. Den är gråvitmålad med beteckningen "N° 8" i svart. Höjd 95 cm, bredd 50 cm.

Bänkinredning i sakristian, sluten, med ett kvarter om sex bänkar i mitten, samt en bänk i söder. Dörrarna är utförda i likhet med 1786 års bänkinredning, medan gavelkrönets och överliggarens förebild hämtats från 1600-talets bänkgavlar. Målad i samma färgskala som den gamla predikstolen m.m. Höjd utom krönen 100 cm, sitthöjd 45 cm. Trägolv. Tillverkad av Erik Jönsson-Lindgren 1937.

Läktare

Läktare i väster (fig. 137), blåmålad och delvis förgylld; barriär med karnissvängt framskjutande mittparti, spegelfält med profilerat listverk samt profilerade över- och underliggare. Läktarens främre del vilar på tvärsgående bjälkar, uppburna av sex pelare med profilerade kapital. Läktarens undersida är pärlspåntad och vitmålad. Partiet under läktarens bakre del avdelas med en spegelfältsförsedd vägg. Mitt på denna är utgången mot vindfånget och tornet (se ovan), flankerad av två fönster. Inskrift i guld ovanför utgången: "FRID VARE MED EDER". Ovanför fönstren hänger festoner. I söder och norr leder upp till läktaren trappor, stängda av spegeldörrar med fönster upptill. Framför dörrarna leder fyra trappsteg upp till avsatser med kontursågat spjälräcke och stolpar med profilerade krön. Läktaren uppfördes 1910.

Tidigare fanns två läktare — en övre och en nedre — i väster, upp-

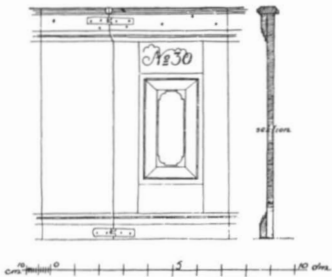

Fig. 154. Dörr och gavel till bänkinredning från 1786. Uppmätning av Th. Bergentz 1916.

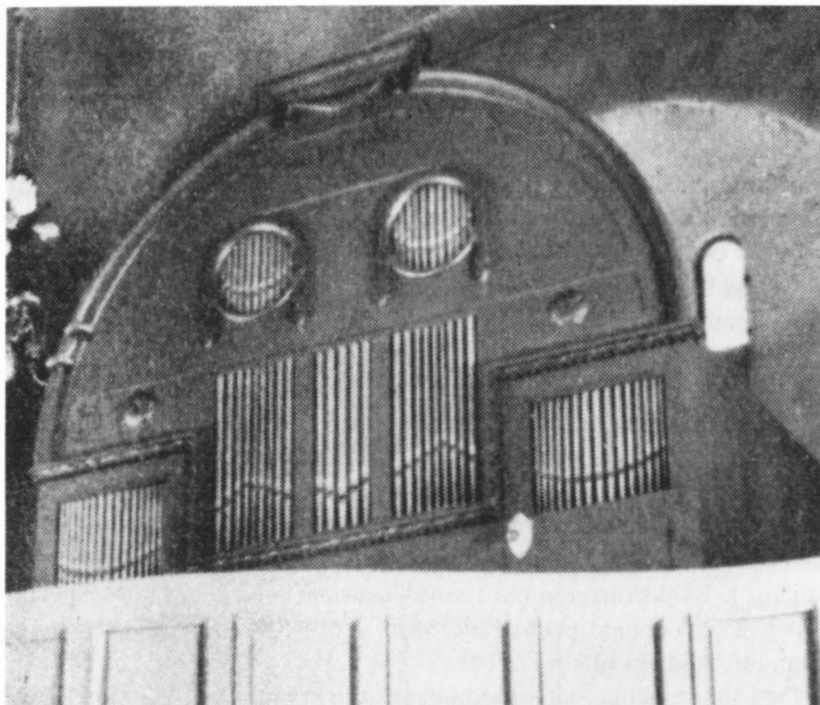

Fig. 155. Orgel från 1910, byggd av E.A. Setterquist & Son i Örebro, fasaden ritad av Ragnar Östberg. Nedtagen 1958. Foto: Hasmats. (Efter Sjögren 1952.)

förda 1788 (st.prot.). Båda hade barriärer med spegelfält; övre läktarens mittparti — klart urskiljbart på fig. 141 — utgjordes av det gamla kapellets läktarbarriär från 1731 (st.prot.).¹⁵⁶

Orgel

Orgelfasad (fig. 137) med högt, rakt avslutat mittparti och fyra lägre, trappstegsvis placerade, mot mitten sluttande flyglar. Inskrift i guld: "SOLI DEO GLORIA". Ryggpositiv med lägre mittparti och två högre, inåt sluttande flyglar. Inskrift i guld inom rombformat fält: "ANNO DOMINI 1958". Färger: grå nyanser, gult, rött, blått. Orgeln är byggd av firma Olof Hammarberg, Göteborg, 1958.¹⁵⁷

Den nuvarande orgelns föregångare var byggd av E. A. Setterquist & Son i Örebro 1910. Fasaden (fig. 155), ritad av Ragnar Östberg, med stort halvcirkelformigt överstycke som avslutades med en liten feston, indelades nedtill av plana pipfält, varav den mellersta gruppen om tre fält sköt upp i överstycket. I detta, ovanför mellanfälten, fanns två cirkelrunda pipfält.¹⁵⁸ Nedtagen 1958.

Orgel av mörkådrat trä, fasad i tre sektioner med försilvrade pipor och krön i nygotik. Höjd 220 cm, längd 130 cm, bredd 75 cm. Enligt inventarium byggd 1891 på Sollerön av finsnickaren Anders Skoglund (1839–1903) från Hälla, Leksand. Restaurerad av G.S. Färje, Älvdalen, och skänkt av Backa Erik Eriksson, Uppsala, 1954. Uppställd vid korets sydvägg.

En orgel, byggd av Gustaf Wilhelm Becker¹⁵⁹, inköptes från Gagnefs kyrka 1888 och användes till 1910, då den såldes.¹⁶⁰

Fig. 156. Dopfunt av rödaktig sollerögranit, utförd 1930 efter ritningar av Magnus Dahlander. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 157. Dopkittel av mässing från omkring sekelskiftet 1700, tidigast nämnd 1734/35. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 158. Dopskål av silver, utförd av Oskar Arnold Karlström i Stockholm 1931. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Dopredskap

Dopfund (fig. 156) av rödaktig sollerögranit, med åttkantig fot, kannelerat skaft och mindre, trattformad cuppa. Inskrift på cuppan: "LÅTEN + BARNEN + KOMMA + TILL + MIG", samt ett Kristus-monogram. Inskrift på foten: "Till Sollerö för-/ samling från ätt-/ lingar i Lit. Gåva vid besök d. 30:6. 1929". Höjd 90 cm, cuppens diameter 35 cm. Utförd 1930 efter ritningar av länsarkitekten Magnus Dahlander¹⁶¹.

Dopkittel (fig. 157) av mässing, invändigt förtent, med skänkel. Kring brädden driven och punsad dekor av växtornament. Höjd utan skänkel-fästen ca 12 cm, övre diameter ca 25 cm. Omkring 1700. Tidigast nämnd i räkenskaperna 1734–1735, då den blev invändigt förtent. Överförd från gamla kapellet.

Dopskål av koppar med mässingskran (fig. 159), stående på profilerad fot; trattformigt lock med platt överdel, bygel och hasp samt mäs-singsknopp. Höjd 28 cm, diameter upptill 26 cm, fotens diameter 14,5 cm. Inköpt 1806 (räk.) från Johan Fredrik Hammarberg¹⁶² i Falun för medel som skänkts av grosshandlaren Gustaf Johan Ericsson¹⁶³ i Stockholm.

Fig. 159. Dopskål av koppar med mässingskran, inköpt från Johan Fredrik Hammarberg i Falun 1806. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Tavla av svartmålat och förgyllt trä, ursprungligen uppsatt ovanför dopskålen. Rektangulär, profilerad ram med omväxlande slät vulst och pärlstav ytterst, blomformat snidat krön. Inskrift med frakturskrivstil i vitt: "Du i synden födde!// men af nåde/ till Guds barn uptagen/ Genom Dopet!// Tänk på Förbundet/ så du gör Din Faders gärningar./ Gifwit af G: J: Erickson". Höjd med krön 72 cm, bredd 47 cm. Dopskålen med tavla stod ursprungligen uppställd på en brunmålad rundpelare vid altarskranket invid norra sidan av altaruppsatsen. Som pendang i söder stod en kollektbössa av likartad utformning med en likadan tavla (se nedan).

Dopskål av silver (fig. 158), nedåt avsmalnande, med välvt lock, krönt av en trumpetformad knopp. Höjd med knopp 19,5 cm, utan lock

11,7 cm, övre diameter 27,3 cm, nedre ca 16,5 cm. Enligt stämplat utförd av Oskar Arnold Karlström i Stockholm 1931. Skänkt av sollerö-ättlingar i Lits socken i Jämtland.

Nummertavlor

Två nummertavlor (fig. 160) av blåmålat och förgyllt trä. Ovala, kantade av vassfläta och krönta av solhjul, en krona samt bladornament. Understycken med stiliserade växtornament och två svartmålade spiralvridna ljusarmar med nedhängande löv. Vändbara, stående på fyr-sidiga, uppåt avsmalnande kannelerade ståndare. Total höjd ca 260 cm, tavlornas höjd 147 cm, bredd 72 cm. Tidigast nämnda 1802 (vis.prot.). Ljusarmarna är inköpta 1913 (räk.). Siffror av mässing.

En nummertavla, utförd som en något avvikande kopia av föregående. Ståndaren vilar på fyra fötter. Total höjd 255 cm. Enligt signatur tillverkad av Erik Jönsson-Lindgren på Sollerön 1931.

Nummertavla i sakristian av trä, rektangulär, profilerad och grön-målad ram med röd kannelyr på kanten, svart tavla, grön väggfast hållare. Höjd 60 cm, bredd 42 cm. Tillverkad och skänkt av Erik Jönsson-Lindgren 1931.

Sifferskåp av delvis grönmarmorerat trä; pulpettak, ena långsidan har spegel med profilerad kant, dörr på ena kortsidan. Höjd 56 cm, längd 36 cm, bredd 22 cm. Omkring sekelskiftet 1800.

Nattvardskärl

Kalk (fig. 161) av förgyllt silver med profilerad fot, nedtill hålkälad och prydd med äggstavlist, upptill trattformad och spiralgodronerad. Profilerad nod; slät, vid brädden utsvängd cuppa med pärlstavlist nederst. Inskrift på fotens kant: "Skänkt af hennes Kongl. Maj^l Drottningen til Sophiæ Magdalena Kyrkia uti Dalarne åhr MDCCLXXVIII. W: 58 $\frac{1}{4}$ ". Höjd ca 26 cm (något sned), cuppans diameter 11,4 cm, fotens 14 cm. Enligt stämplat tillverkad av Pehr Zethelius¹⁶⁴ i Stockholm 1779.

Patén (fig. 161) av förgyllt silver med brett brätte och ett graverat georgskors i botten. På undersidan graverade inskrifter: "SOLLERÖ KYRKA" samt "W 13 $\frac{1}{2}$ ". Diameter 18,6 cm. Enligt stämplat tillverkad av Pehr Zethelius i Stockholm 1779. Skänkt av drottning Sofia Magdalena samtidigt med kalken. Ändrad och omförgylld 1869 (räk.).

Den kalk som tillkom 1757 användes till 1800 års vinkanna, medan den samtidigt tillkomna patenen 1794 omgjordes till nytt lock åt 1778 års oblatask.

Oblataskar: — 1, Av trä i svepteknik (fig. 162), rund. Höjd 6 cm, diameter 8 cm. — 2, I samma utförande men oval (fig. 162), på locket inskrift i bläck: "Of[e]. . .]". Höjd 5,5 cm, längd 15,5 cm, bredd 8,5 cm. I det gamla kapellets äldsta inventarium från 1661 omtalas en oblatask av trä och 1698 inköps en likadan. Möjligtvis är dessa identiska med de föreliggande. — 3, Av förtent järnbleck (fig. 162), oval, vilande på tre tennfötter, profilerat mässingsband kring brädden. Vålvt lock med liten mässingsring. Höjd 8 cm, längd 12,5 cm, bredd 9 cm. Inköpt enligt

Fig. 160. Nummertavla, en av två, tidigast nämnd 1802. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 161. Kalk och paten av förgyllt silver, utförda av Pehr Zethelius i Stockholm 1779 och skänkta av drottning Sofia Magdalena. Foto: Bengt Mattsson 1987.

räkenskaperna 1707–1708 och överförd från det gamla kapellet. — 4, Av silver i rokokostil (fig. 163), oval bukig med vriden veckning; vilande på fyra volutfötter. Välvtt lock, krönt av en blomknopp. Inskrifter på undersidan: "SOLLERÖ KYRKA" samt "W:22 $\frac{3}{4}$ ". Höjd 10,5 cm, längd 13,3 cm, bredd 10,5 cm. Enligt stämplat tillverkad av Johan Collin¹⁶⁵ i Stockholm 1755. Inköpt till det gamla kapellet 1765 (räk.), varvid majoren Herman Conrad von Kruus betalade hälften. — 5, Av delvis förgyllt silver (fig. 164), rund profilerad fot, cylindrisk kannelerad kropp. Gjutna, upptill vinkelböjda handtag med växtdekor. Vid brädden är en list med omväxlande pärl- och äggstav. Locket har hålkälade kannelerade sidor och platt överdel, på vilken ett lamm med förgylld korsfana vilar. Invändigt förgyllt. Inskrift på fotens kant: "Skänkt af Hennes Kongl. Maj^t Drottningen til Sophiae Magdalena Kyrkia uti Dalarne år MDCCCLXXVIII. W: 43 $\frac{1}{4}$ ". Total höjd 17 cm, utan fana 13 cm, fotens

Fig. 162. Oblataskar: den t.v. av bleckplåt, inköpt 1707/08, de båda t.h. av trä i svepteknik, möjligen från 1600-talet. Foto: Bengt Mattsson 1987.

diameter 8 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Pehr Zethelius i Stockholm 1778. Det ursprungliga locket stals 1793, varför ett nytt tillverkades 1794 (räk.), enligt stämplrar av Johan Martin Loëll i Falun.

Vinkannor: — 1, Av delvis förgyllt silver (fig. 165), päronformad, profilerad fot, svängt handtag, nedtill avslutat med en sköld, snås, broskformat tumgrepp med extra stöd, profilerat lock, krönt av ett lamm med korsfana. Förgyllt invändigt samt på korsfanan, brädden och en list på foten. Under foten är ingraverat årtalet 1756, "123 lod" samt "SOLLERÖ KYRKA". Total höjd 39 cm, utan fana 34 cm, fotens diameter 15,7 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Johan Leffler i Falun 1760. — 2, Av delvis förgyllt silver (fig. 166), balusterformad; trattformig fot med lagerbladsstav nedtill och vriden kannelyr, skild från buken av en äggstav. Buken är godronnerad och upptill avslutad med en pärlstavlist. Svängt handtag, på utsidan profilerat, nedtill avslutat med en framställning av Veronicas svetteduk, där Kristi ansikte ifyllts med röd färg. Böjd brädd och snås, kantad av äggstavlist; under snåsen graverad inskrift inom driven och graverad oval lagerkrans: "Skänkt/ af/ Hennes Kongl. Maj^l/ Drottningen/ til/ Sophiæ Magdalenaæ/ Kyrkia/ uti Dalarne/ åhr MDCCLXXVIII". Vält lock med drivna och graverade druvklasar och blad, krönt av en törnekrans. Invändigt förgyllt. Inskrift på fotens kant: "W: 137 $\frac{3}{4}$ lod". Total höjd 37,5 cm, fotens diameter 12,7 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Pehr Zethelius i Stockholm 1779. — 3, Av delvis förgyllt silver (fig. 167), päronformad, profilerad fot med ciseleerad palmettbård nederst och ciseleerad större palmettbård på välvningen. Svängt handtag med voluter, snås, palmettbård vid brädden. Lågt, vält lock med ciseleerad bladbård runt kanten, krönt av ett lamm med

Fig. 163. Oblatask av silver, utförd av Johan Collin i Stockholm 1755. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 164. Oblatask av delvis förgyllt silver, utförd av Pehr Zethelius i Stockholm 1778 och Johan Martin Loëll i Falun 1794. Skänkt av drottning Sofia Magdalena. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 165. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Johan Leffler i Falun 1760. Foto: Bengt Mattsson 1987.

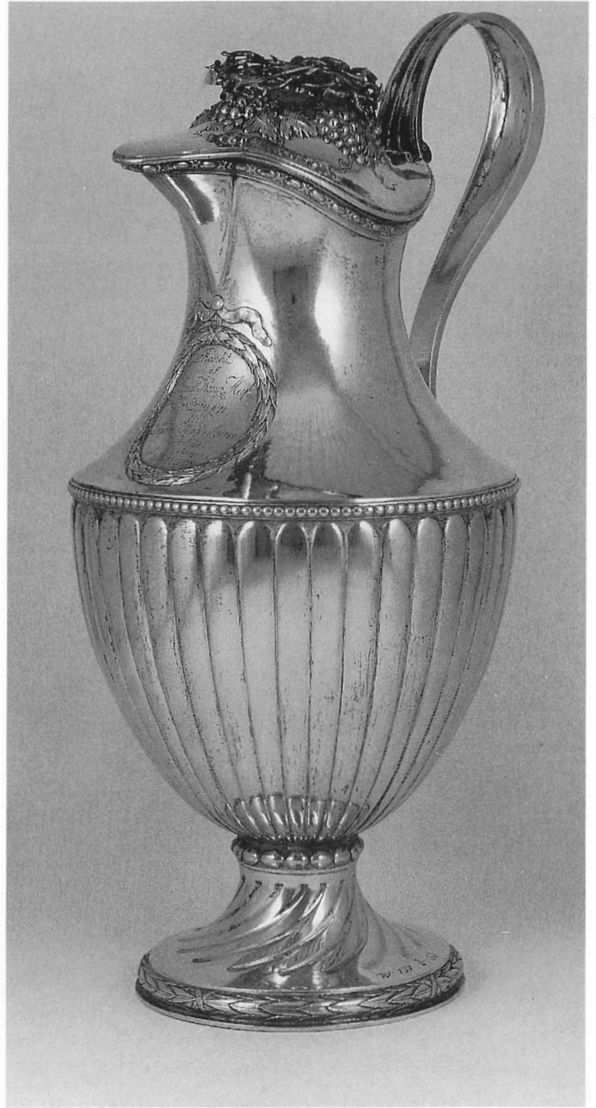

Fig. 166. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Pehr Zethelius i Stockholm 1779 och skänkt av drottning Sofia Magdalena. Foto: Bengt Mattsson 1987.

numera förlorad korsfana; tumgreppet har palmlblad på utsidan och rocaillé på insidan. Invändigt förgyllt. Inskrift på buken: "Till Sophiæ Magdalena församling, / har Kyrcko=värden / Dunder Mats Anderson til den= / na Kanna förärt en tredjedel i Silver / och Arbetslön, / Samt är bestald af Kyrcko=värden Bromo / Nils Anderson [1767-1838] / 1800". Under foten: "135 1/2 lod". Höjd 35 cm, fotens diameter 16,2 cm. Enligt stämplor tillverkad av Erich Albrecht Körsner¹⁶⁶ i Falun 1800. — 4, Av tenn (fig. 168), päronformad; profilerad fot, svängt, nedtill sköldavslutat handtag, snås, välvt profilerat lock, kulknoppsformat tumgrepp. Höjd 29 cm, fotens diameter 13 cm. Otydlig stämpel; enligt räkenskaperna dock tillverkad av och inköpt från Eric Magnus Hammarstrand i Falun 1815, ehuru han inte använt sina vanliga stämplor.

Sockenbudstyg (fig. 169) bestående av kalk och paten av delvis för-

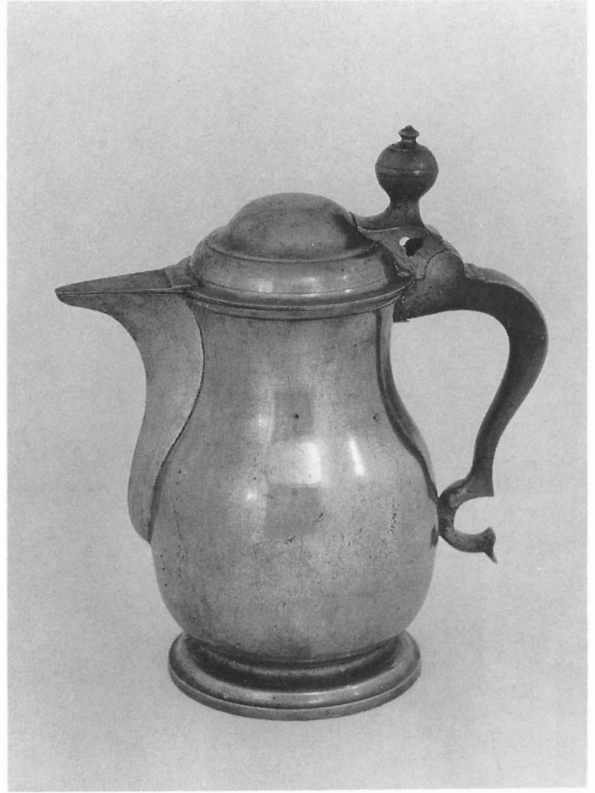
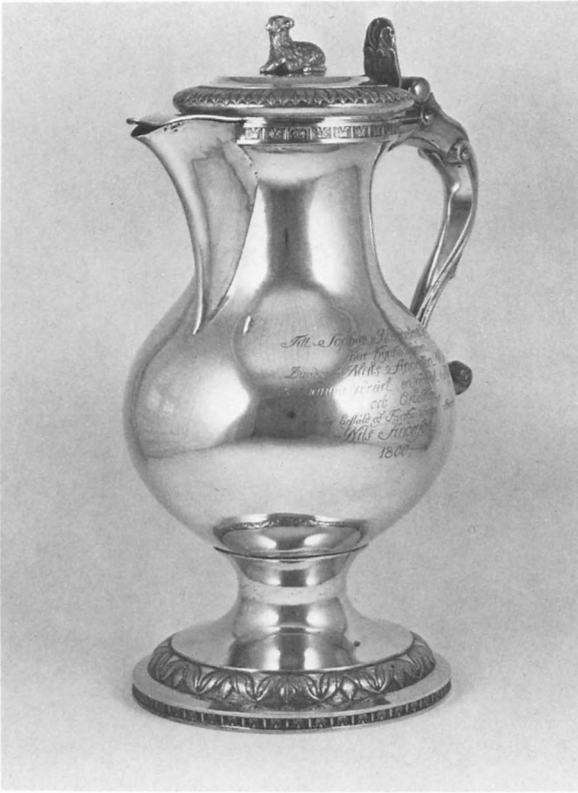

Fig. 167. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Erich Albrecht Körsner i Falun 1800. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 168. Vinkanna av tenn, utförd av Eric Magnus Hammarstrand i Falun 1815. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 169. Sockenbudstyg: kalk och paten av delvis förgyllt silver, utförda av Gustaf Biörn i Falun och inköpta 1752, flaska av glas med silverpropp från 1967 samt fodral av kopparklätt trä, anskaffat 1824. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 170. Tappskål för vin av tenn, utförd 1779, möjligen av Johan Fredrik Logren i Falun. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 171. Brudkrona av förgylld mäs-sing, en av två, inköpt 1842. Foto: Bengt Mattsson 1987.

gyllt silver samt flaska av glas med silverpropp. Kalken har profilerad sexpassformig fot, sexkantig nod med släta mellanstycken och odekorerad cuppa, samt är förgylld invändigt, på brädden, noden och fotens nederdel. Inskrift under foten: "31 $\frac{1}{4}$ " samt "SOLLERÖ KYRKA". Höjd 15,1 cm, cuppens diameter 7 cm, fotens 9,8 cm. Patenen är odekorerad och har förgylld ovansida. Inskrift på undersidan: "SOLLERÖ KYRKA". Diameter 9,9 cm. Enligt stämplars tillverkade av Gustaf Biörn¹⁶⁷ i Falun. Inköpt till det gamla kapellet 1752 (räk.). Flaska av glas, försedd med rund silverpropp med knopp överst. Flaskans höjd 7 cm, proppens diameter 2,4 cm. Proppen är enligt stämplars tillverkad av H. Stålberg i Mora 1967. Till sockenbudstyget hör ett etui av trä, utvändigt kopparklätt med driven bård upptill, invändigt skinnklätt. Höjd 21 cm, diameter nedtill 11,2 cm. Anskaffat 1823 (räk.). Ursprungligen fanns också en oblatask och en flaska av delvis förgyllt silver. Flaskan var dock redan 1830 (inv.) ur bruk, då skruvlocket var förkommet. År 1855 (inv.) var den ersatt av en glasflaska. Oblatasken har senare förkommit.

Tennskål (fig. 170) med senare utbankad snås, linjedekor på kroppen; två handtag, ett musselformat och ett snörningsformat. På undersidan är årtalet 1779 inristat. Höjd 8,5 cm, diameter 21 cm. Enligt stempel tillverkad 1779; mästarstämpeln dock svårtydd. Möjligen avses Johan Fredrik Logren¹⁶⁸ i Falun. Tidigast omnämnd 1781 (inv.) som en ny tennskål att tappa vin i.

Brudkronor

Två brudkronor (fig. 171) av förgylld mäs-sing, bred nedre kronring med påsatta gjutna ornament samt svagt profilerad över- och underkant. Fyra genombrutna ståndare med tre nedhängande löv, sammanhållna av en övre kronring med påsatta bevingade änglahuvuden med ned-

Fig. 172. Ljuskrona av järn av senmedeltida typ. Foto: SvK 1985.

hängande löv. Höjd 8,2 cm, diameter nedtill 7,2 cm. Inköpta 1842 (räk.). Till en krona hör ett läderetui, som enligt påsatt silverplåt är skänkt av Alma Larsson (1896–1975) och Flint Karl Andersson (1888–1955) 1948. En "Brudprydnad af silfver" inköptes 1855 (inv.).

Ljusredskap

Ljuskronor: — 1, Av järn (fig. 172), bestående av en ring med åtta — ursprungligen troligen tre — ljushållare och en fågel — ursprungligen troligen sex, parvis vända mot varandra — samt sex, ursprungligen nio, nedhängande löv. Fastsatt vid ringen med tre tenar sitter ett sammanhängande järnstycke i dess mitt, uppbärande en stor ljushållare med pigg. Här är f.n. den till S:t Görans-gruppen hörande prinsessan placerad. Kronringen hänger i tre kedjor med spiralvridna länkar,

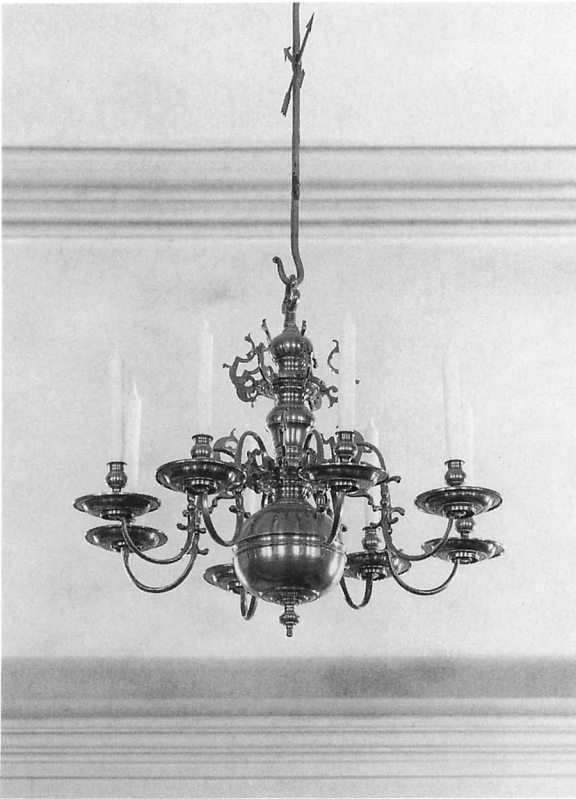

Fig. 173. Ljuskrona av mässing med åtta armar, tillverkad av krongjutaren Johan Mattsson vid Bjurfors bruk och inköpt 1738. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 174. Ljuskrona av mässing med åtta armar, troligen hopsatt av två mindre ljuskronor 1817. Foto: Bengt Mattsson 1987.

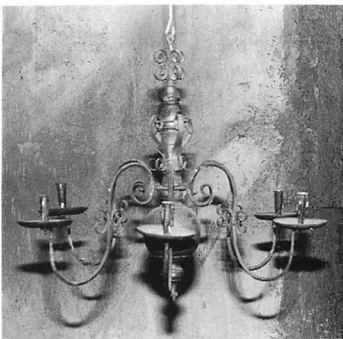

Fig. 175. Ljuskrona av guldbronserat trä och järn, inköpt 1787. Foto: Bengt Mattsson 1987.

vilka är fästade i en tresidig plåt, krönt av en fågel och hängande i en kedja av samma typ som de föregående. Kronringens diameter ca 58 cm. Senmedeltida, överförd från det gamla kapellet. — 2, Av mässing med åtta armar i en krans (fig. 173), runda profilerade droppskålar, profilerad mittstam, nedtill med kraftig kula med profilerad gördel och knopp nederst. Höjd ca 60 cm. Av allt att döma den ljuskrona som inköptes till det gamla kapellet från Bjurfors bruk 1738. Den är enligt räkenskaperna tillverkad av krongjutaren Johan Mattsson därstädes. Vid norra korsarmen. — 3, Av mässing med åtta armar i en krans (fig. 174), runda profilerade droppskålar, profilerad mittstam med päronformad kula, nedtill avslutad med en knopp. Höjd ca 75 cm. Troligen hopsatt av två mindre och äldre ljuskronor, sannolikt 1817 (räk.), då reparation av stora ljuskronan omtalas. Vid södra korsarmen. — 4, Av guldbronserat järn och trä (fig. 175), imiterande mässing, sex armar i en krans, runda droppskålar, profilerad mittstam med kraftig kula nederst. Höjd 65 cm. Inköpt från Per Andersson i Leksand 1787 (räk.). I tornet. — 5–6, Av guldbronserat järn och trä, imiterande mässing, med sex armar i en krans, utförda med nr 3 som förebild. Höjd 60 cm. Anskaffade 1827 (inv.). På läktaren. — 7, Av mässing med 20 armar i två kran-sar (fig. 176), runda profilerade droppskålar, reflexblommor, profilerad mittstam, nedtill med kraftig oval kula med mittgördel och knopp nederst. Höjd ca 165 cm. Skänkt av prosten Carl Brynolf Godée¹⁶⁹ 1877

(inv.). I korsmitten. — 8, Kristallkrona med 18 armar (fig. 177), var tredje med två ljuspipor. Höjd ca 180 cm. 1800-talet. Sannolikt anskaffad i samband med 1910 års restaurering. Skänkt av Sollerö kyrkorgelförening. I koret. — 9–10, Av mässing med fyra armar, musselformade droppskålar, profilerad mittstam med kraftig kula, nedtill avslutad av en knapp. Enligt stämplat tillverkade av Lars Holmström, Arvika. Höjd 55 cm. 1950-talet? Under läktaren. — Långhusets kronor hänger i blåmålade järnkedjor med gulmålade träkulor. Kedjorna till kronorna 7 och 8 är nedtill dekorerade med smidda dalpilar och växtslingor, medan de till nr 2 och 3 endast har dalpilar. På kedjorna ovanför kronorna är fäst elarmatur i form av en krans med uppåt vända gulmålade lampor.

Ljusarmar: — 1, Av mässing (fig. 178), hopsatt av olika delar. Oval, nedtill spetsig pärlstavskantad väggplatta med en fastsatt lejonmaskaron, som ursprungligen haft en ring i munnen. Denna är ersatt av en hand, hållande en svängd ljusarm i form av växtslingor, fasthållen av en stjärnkrönt sprint. Ljusarmen bär två ljuspipor med balusterformade nyare ljuspipor och blomformade droppskålar, sammanhållna av ett genombrutet växtslingeformat mellanstycke. Mittståndare i form av en kvinnofigur med knäppta händer — ett hål utvisar att hon hållit i något — och kroppen nedtill övergående i en växtslinga. Plattans höjd 19 cm, armens längd ca 31 cm, avstånd mellan ljuspiporna 40 cm. 1600-talet. Anskaffad till det gamla kapellet enligt räkenskaperna 1731–1732;

Fig. 176. Ljuskrona av mässing med 20 armar, skänkt 1877. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 177. Kristallkrona med 18 armar, sannolikt anskaffad omkring 1910. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 178. Ljusarm av mässing, hopsatt av olika delar. 1600-talet. Foto: Bengt Mattsson 1987.

inköpt av Jugen Anders Jönsson, som skänkt större delen av köpesumman. Enligt inv. 1830 fanns en vidhängande plåt med årtalet 1723. — 2, Av järn med två ljushållare, spiralvriden arm, avsedd att slås direkt in i timmerväggen. Längd 57 cm. 1600-talet? Troligen överförd från det gamla kapellet.

Ljusstakar: — 1–2, Av tenn (fig. 179); profilerad fot, godronnerat skaft, löstagbara manschetter. Fot, manschetter och skaftets nedre platta är åttkantiga. Höjd 25 cm, fotens bredd 20,8 cm. Inga synliga stämplor. Skänkta till det gamla kapellet av kaptenen Wilhelm Gustaf Wrangel i Häradsarvet 1737. — 3, Av tenn med profilerad fot och i vågor profilerat skaft (fig. 180); löstagbar manschett. Höjd 16 cm, fotens diameter 12,5 cm. Enligt stämplor tillverkad av Conrad Baldauf¹⁷⁰ i Gävle 1711. Den ena av ett par stakar som inköptes enligt räkenskaperna 1711–1712. Den andra stals 1970 (kr.prot.). — 4–5, Av tenn (fig. 181), trattformad fot med genombruten pärlstavskantad sockel, cylindriskt skaft med pärlstavsgördel och -kanter, löstagbara manschetter. Höjd ca 21,5 cm, fotens diameter 11,5 cm. Otydliga stämplor, identiska med dem på vinkannen (fig. 168) och två liknande stakar i Venjan (fig. 69). Då dessa inköpts från E.M. Hammarstrand i Falun är uppenbarligen också föreliggande ljusstakar tillverkade av denne. San-

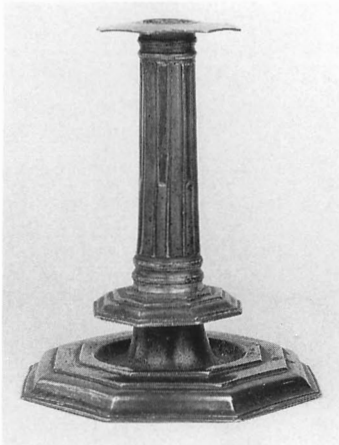

Fig. 179. Ljusstake av tenn, en av två, skänkt 1737. Foto: Bengt Mattsson 1987.

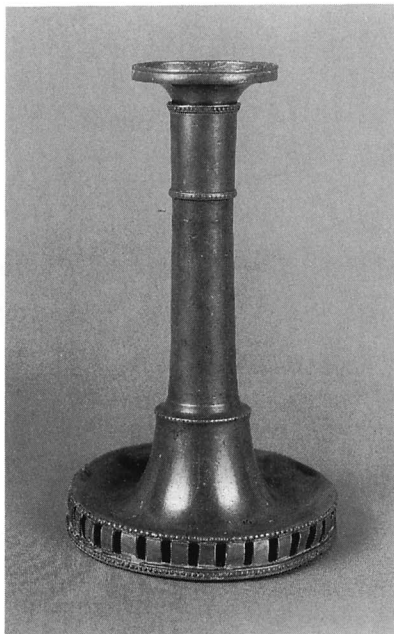
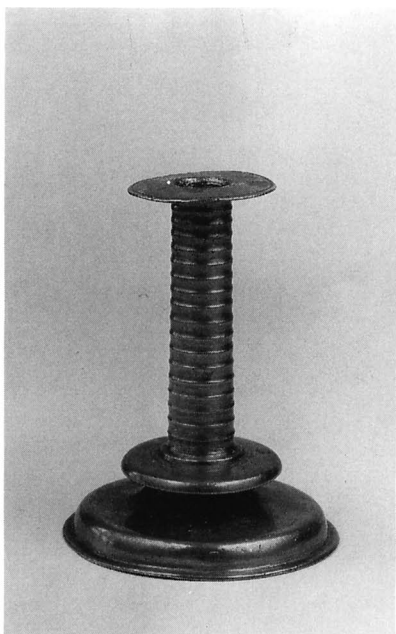

Fig. 180. Ljusstake av tenn, en av ursprungligen två, tillverkad av Conrad Baldauf i Gävle 1711. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 181. Ljusstake av tenn, en av två, tillverkad av Eric Magnus Hammarstrand i Falun och inköpt 1831. Foto: Bengt Mattsson 1987.

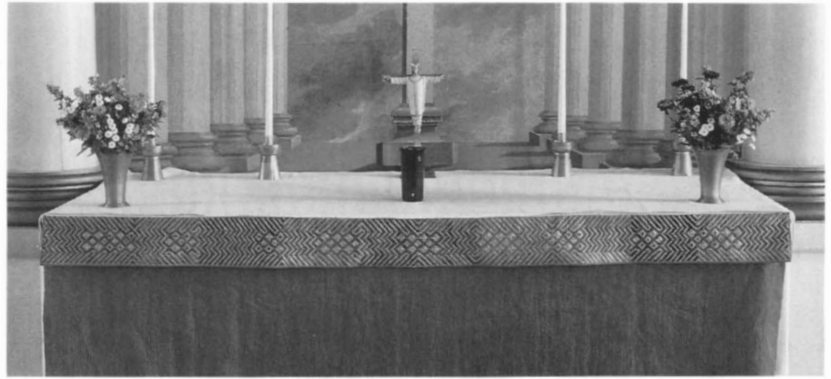
nolikt identiska med de stakar som inköptes 1831 (räk.). — 6–7, Av mässing, svagt skålförmig fot, profilerat skaft. Höjd 14,5 cm, fotens diameter 11,5 cm. — 8–9, Av mässing, profilerat skaft, balusterformade pipor. Höjd 12 cm, fotens diameter 10 cm. Stakarna 6–9 är förmodligen identiska med de "tvänne Par Metals Ljus Stakar" som tillverkats av Rombo Aron Matsson (1765–1836) i Östnor och inköpts 1818 (räk.). — 10–11, Kandelabrar, s.k. kombinationsljusstakar, av mässing, profilerad fot och skaft, överdel med tre pipor. Löstagbara manschetter. Total höjd 39 cm, utan överdel 18,5 cm, fotens diameter 12,3 cm. Troligen identiska med de "armljusstakar" som inköptes 1839 (räk.). — 12–13, Kombinationsljusstakar av mässing, profilerad fot på kvadratisk sockel, profilerat skaft, tvåarmad överdel med profilerad mittståndare. Stämpel: "N 55". Total höjd 40 cm, utan överdel 29 cm, fotens bredd 10,8 cm. 1800-talets senare del. Skänkta av bankdirektör Georg Jonsson och hans maka Svea, Falun, 1973. — 14–15, Kombinationsljusstakar av nysilver (fig. 182), profilerad fot med palmettbård på kvadratisk sockel med kant i genombruten äggstav, vilande på fyra kulfötter; cylindriskt, uppåt avsmalnande skaft med palmettbård, balusterformad godronerad ljushållare. Överstycket har sju balusterformade och godronerade ljuspipor i samma nivå, med runda godronerade droppskålar och löstagbara manschetter. Ljuspiporna sitter på rörformade raka ljusarmar, utgående från en konisk mittståndare, och sammanhålls upptill av en platt ten. Total höjd 44 cm, utan överdel 27 cm, fotens bredd 15 cm. Enligt stämpel tillverkade av Guldsmedsaktiebolaget, Stockholm. Omkring 1910; tidigast nämnda 1919 (snabbinv.). — 16–17, Kandelabrar av svartmålat järn och trä, trepipiga spiralvridna stänger, kvadratiske droppskålar med två nedhängande löv från varje. Vitmålad profi-

Fig. 182. Kombinationsljusstake av nysilver, en av två, tillverkad av Guldsmedsaktiebolaget i Stockholm omkring 1910. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 183. Altarbrun av linne med geometriska mönster utfört av firma Alice Lund Textilier 1973. Foto: Bengt Mattsson 1987.

lerad träfot, nedtill tredelad. Höjd 101 cm. 1930-talet. — 18–19, Av silver, trattformig fot, upptill avslutad av en våglistbård; konkavt skaft, svagt konisk ljuspipa, upptill konkav, rund droppskål. Höjd 21,5 cm, fotens diameter 10,3 cm. Enligt stämplor tillverkade av Markströms Guldsmeds AB i Uppsala 1967. Enligt inskrift skänkta av kyrkoherden i församlingen Fahle Hammar och hans maka Linnea 1968.

Sex lampetter av gjuten mässing och trä; tre trearmade och tre tvåarmade. Ljusarmarna är dekorerade med växtornament samt svartmålad och monterade på väggbrickor av trä, nedtill spetsiga, upptill avsmalnande med inskuren dekor i form av brinnande ljus, samt skråkantade med inskuren äggstavslinje. Lampetterna hänger i sakristian och är målade i samma färger som den övriga fasta träinredningen. Höjd 52 cm, bredd 13 cm. Ljusarmarna torde härstamma från omkring 1900, väggbrickorna troligen från 1938.

Ljussax av järn. Längd 16 cm. Troligen en av de tre ljussaxar som enligt räkenskaperna inköptes 1831.

Textilier

Altarbrun (fig. 183) av linne med geometriska mönster i guld, blått och grått samt gröna och orange nyanser. Höjd 17 cm, längd 255 cm. Enligt signatur komponerat av Alice Lund och utfört av firma Alice Lund Textilier 1973.

Antependier: — 1, Av röd sammet med broderier, på mitten bokstäverna IHS inom rundel, omgiven av fyra likarmade kors samt flan-

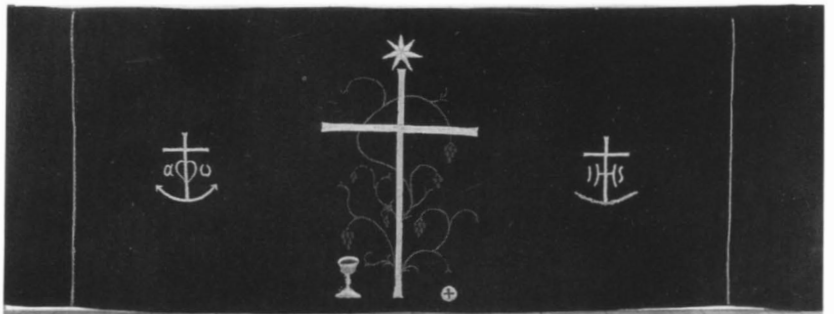
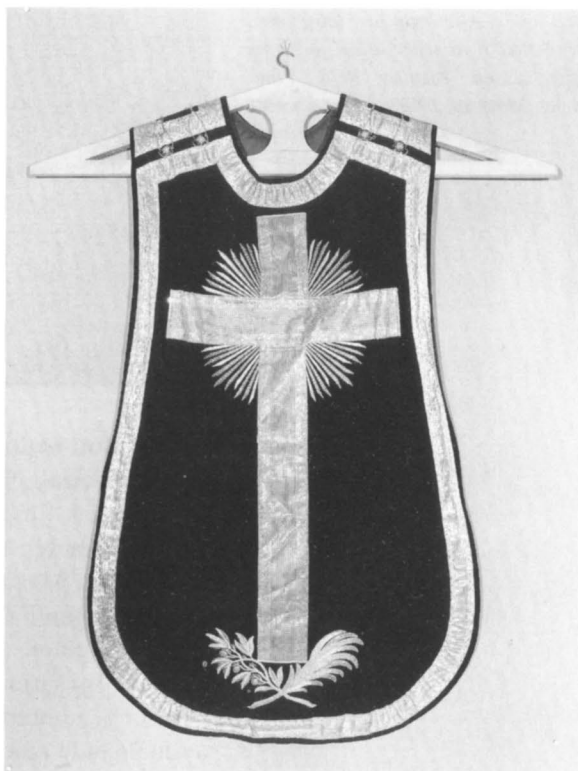

Fig. 184. Antependium av svart ylle med broderier. Skänkt 1931. Foto: Bengt Mattsson 1987.

kerad av smala lodräta linjer, allt broderat i guld, gult och svart. Höjd 99 cm, längd 315 cm. Enligt signatur utfört av Agda Österberg, Libraria 1930; skänkt av kyrkliga arbetskretsen. — 2, Av grönt linne med insprängda silvertrådar och broderier, på mitten ett lamm med korsfana, stående på mark med växter i vitt och grå, gröna, gula, bruna, blå och röda nyanser, samt omgivet av likarmade kors med strålar i guld och vitt med paljetter. Höjd 100 cm, längd 315 cm. Skänkt av kyrkliga arbetskretsen omkring 1930. — 3, Av svart ylle med broderier (fig. 184); på mitten ett kors med stjärna ovanför och vinranka med druvor bakom, vid foten en kalk och oblat. Korset flankeras till vänster av ett korsankare med hjärta omgivet av de grekiska gemena bokstäverna alfa och omega, och till höger av ett kors med ankarform och bokstäverna IHS; därutån för smala flankerande lodräta linjer. Färger: svart, grönt, rött, gult, grått. Höjd 93 cm, längd 330 cm. Skänkt 1931. — 4–7, Av gråvitt, violett, rött och grönt linne, odecorerade. Höjd 95 cm, längd 255 cm. Utförda av firma Alice Lund Textilier 1973. — 8, För dopaltaret, av vitt linne med lodräta bårder i guld, gult, brunt och gråviolett. Höjd 100 cm, längd 203 cm. Enligt signatur utfört av firma Alice Lund Textilier 1973.

Mässhakar: — 1, Av röd sammet med guldgaloner; kors på ryggsidan och ett lodrätt band på framsidan. Höjd 125 cm, bredd 85 cm. Omnämnd tidigast i det gamla kapellets inventarium från 1661 och var då nött. Den reparerades 1665. År 1802 (inv.) berättas att den ”förfallna

Fig. 185. Mässhake av röd sammet med guldgaloner, anskaffad 1753. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 186. Mässhake av svart sammet med silvergaloner, utförd av Fredrique Gröndahl i Stockholm 1849. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 187. Mässhake av grön sidenbrokad med guldbroderier, skänkt 1938. Foto: Bengt Mattsson 1987.

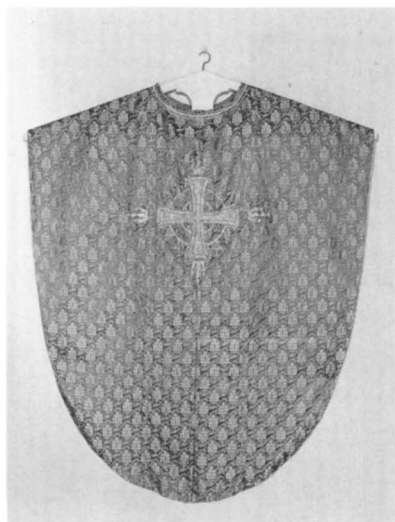
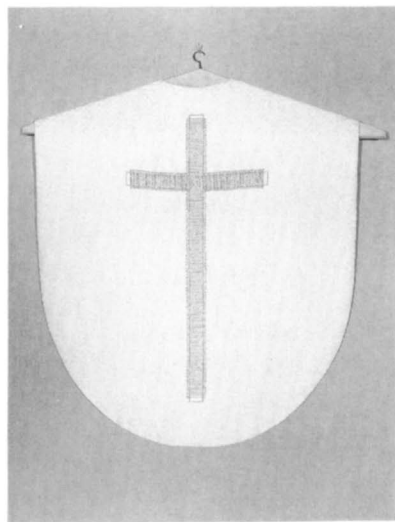

Fig. 188. Mässhake av blåvitt ylle med broderier, utförd av Libraria och anskaffad 1960. Foto: Bengt Mattsson 1987.

mässhaken af Rödtt Sammet var uplagad och med oägta Guld-Galoner försedd samt brukbar”. — 2, Av röd sammet med spetskantade guldgaloner (fig. 185); kors samt ”ANNO 1753” på ryggsidan; ett lodrätt band pryder framsidan. Höjd 150 cm, bredd 98 cm. Anskaffad till det gamla kapellet 1753, konserverad av Libraria 1968. — 3, Av svart sammet med silvergaloner, broderier och tofsar (fig. 186); på ryggsidan kors med gloria samt underliggande palm- och olivkvistar, på framsidan en sol med Jahve-namnet. Höjd 131 cm, bredd 84 cm. Utförd av Fredrique Gröndahl i Stockholm 1849 (räk.). — 4, Av grön sidenbrokad med guldbroderier (fig. 187), på ryggsidan ett omstrålat georgskors med eldslågor vid ändarna, linjedekor och kors, på framsidan bokstäverna IHS, linjedekor och kors. Höjd 125 cm, bredd 105 cm. Skänkt av kyrkliga arbetskretsen 1938 (inv.). — 5, Av blåvitt ylle med broderier i guld och blågrått (fig. 188), på ryggsidan ett kors, på framsidan en femuddig stjärna. Höjd 116 cm, bredd 96 cm. Enligt signatur utförd av Libraria. Anskaffad 1960 (inv.). — 6, Av violett ylle med broderier i vitt, blått och violett (fig. 189), på ryggsidan ett kryckkors med bokstäverna IHS i korsmitten, på framsidan ett Kristus-monogram och ett horisontellt band. Höjd 125 cm, bredd 140 cm. Daterad 1969. Mässhaken är komponerad av Lilly Sterner-Jonsson, utförd av Frida Bohs och Ingeborg Stahre, Sollerö hemslöjd, samt skänkt av Sollerö kyrkliga arbetskrets.

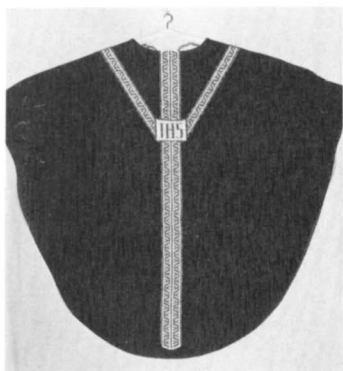
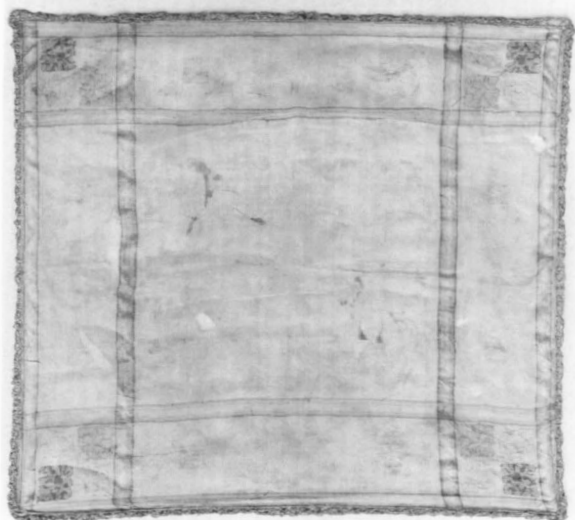

Fig. 189. Mässhake av violett ylle med broderier, komponerad av Lilly Sterner-Jonsson samt utförd av Frida Bohs och Ingeborg Stahre, Sollerö hemslöjd, 1969. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Stolor: — 1, Av svart ylle med silverbroderade likarmade kors. — 2–3, Av vitt linne med broderade röda likarmade kors. — 4–5, Av grönt linne med broderade vita likarmade kors. — 6, Av rött linne med broderade vita likarmade kors. — 7, Av violett linne med broderade vita likarmade kors. Utförda av Sollerö hemslöjd. Fyra av ovan nämnda stolor skänktes 1968 (kr.prot.).

Bursa av vitt linne med broderat hjulkors i guld och blå nyanser. Längd 22 cm, bredd 23 cm. Anskaffad 1982 (inv.).

Kalkkläden: — 1, Av vitt linne (fig. 192); inom en blomsterkrans en putto med ett gyllene T-kors under ena armen, med händerna pressande en druva(?) i en kalk. Vid kalkens fot en törnekrona och fascies. Marken är blomsterbevuxen. Korset uppbär ett språkband med inskrift i svart: "IAG/ HAFVER TRA/MPAT. VIN./ PRES/.SEN ALENA". Från kransen utgår pinjekottar mot dukens hörn. Inskrift nedtill: "COA 1673", vilket möjligen kan uttolkas: Comminister Olaus Andreae¹⁷¹. Kantad med ett vävt band; bred frans. Färger: guld, silver, vitt, blått och svart samt gröna, röda, bruna och gula nyanser. Höjd ca 40 cm, bredd ca 44 cm. Överfört från det gamla kapellet. — 2, Av tunt vitt siden med linjer i guld och grönt (fig. 190), i hörnen broderad växtdekor i guld, blått och urblekt rosa. Kant av guldspets. Höjd 65 cm, bredd 68 cm. Skadat. Skänkt till det gamla kapellet av kaptenskan Ingeborg Silfversparre¹²⁴ 1737. — 3, Av vitt siden med broderier (fig. 191); i mitten en herdinnehatt, stav, kärve och växtrankor inom växtrankebård. Färger: vitt, grönt, blått, gult, brunt, rött samt rosa nyanser. Kant av silverspets. Urblekt. Höjd 36 cm, bredd 42 cm. Skänkt av fru Anna Margaretha Ericsson¹⁷²; tidigast nämnt 1802 (inv.). — 4, Av svart sammet med silverbroderier; i mitten en törnekrona, i hörnen palmkvistar. Silverfrans. Höjd och bredd 50 cm. Inköpt 1863 (inv.). — 5, Av vit sidendamast med geometriska mönster, kantband i guld och blått. Enligt signatur utfört av Libraria. 1940-talet? — 6, Av vitt linne med broderat Kristus-monogram och kantbård i beige och vitt. Höjd och bredd 65 cm. — 7, Av violett linne med samma motiv, Kristus-monogrammet i blått och grått, kantbanden i violett och vitt. Höjd och bredd 59 cm. — 8, Av rött ylle med samma motiv, Kristus-monogrammet i grått och grönt, kantbandet i rött och vitt. Höjd och bredd 62 cm. — 9, Av grönt linne med samma motiv i grönt och vitt. Höjd och bredd 65 cm. — Kalkklädena 6–9 är vävda vid Sollerö hemslöjd och skänkta av Sollerö kyrkliga arbetskrets.

Fig. 190. Kalkkläde av siden med broderier, skänkt 1737. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 191. Kalkkläde av vitt siden med broderier, tidigast nämnt 1802. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 192. Kalkkläde av vitt linne med broderier, daterat 1673. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Gyllenduk med rundade hörn, vitt foder. Längd och bredd 16 cm.

Bokdyna av vitt siden med broderad växtdekor i gult, rosa, brunt och gröna nyanser. Spets. Höjd och bredd 26 cm. Utförd och skänkt av "Jungfruerna, Margareta Elisabet Charlotta¹⁷³ och Sophia Magdalena Ericsson"¹⁷⁴; tidigast nämnd 1802 (inv.).

Mattor: — 1, Rya med geometriska mönster i grå, blå, bruna, gula och gröna nyanser samt svart. Längd utan frans 312 cm, bredd 207 cm. Skänkt av kyrkliga arbetskretsen omkring 1940. — 2, Rya med dekor av kors och geometriska mönster i grått, gult, violett och brunt. Höjd 235 cm, bredd 395 cm. Signerad SL (Sia Lavqvist) 1948. Skänkt av Gesunda arbetskrets. — 3, Av röllakan, vävd i geometriska mönster i blå, gröna,

bruna och röda nyanser. Längd 325 cm, bredd 305 cm. Komponerad av Dagmar Lodén, inköpt 1977.

En brudpäll anskaffades 1786 (räk.) och nya kyrkvaktarrockar 1795 och 1832 (räk.). Dessa har sedermera förkommit.

Kollektredskap

Kollekthåvar: — 1–2, Med något olika, mångkantiga träskافت, profilerade ytterst samt brunmålade, profilerad järnhållare med hane, påse av grönt linne med smala silvergaloner och silvertofs. Längd 184 cm respektive 179 cm, påsens diameter 15 cm, djup 22,5 cm. Den ena håven inköptes 1682 (räk.) och är överförd från det gamla kapellet. Försedd med ny påse 1934, då även den andra håven tillkom som en kopia av den förra. — 3–4, Med grönmålade svarvade träskافت med profilerade rödmålade ändar, något olika hållare av förgylld mässing, påse av röd sammet med guldgaloner, guldfrans och guldtofs. Längd 189 cm respektive 185 cm, påsens diameter 15 cm, djup 20 cm. Den kortare håven bär på hållaren inskriften "Nissans Olof Andersson i Rullbo 1779" och är skänkt av denne. Den andra är inköpt 1788 (räk.). Konserverade 1934. Två par bjällror, hörande till dessa håvar, förvaras löst. — 5–6, Med släta träskافت och mässingshållare, påsar av rött linne med påsydda blå och gröna band samt broderad linjedekor i guld och grått. Längd 187 cm, påsens diameter 13 cm, djup 17 cm. Inköpta 1976.

Kollektbäcken av koppar med profilerad fot och lock med hålkälad kant och mässingsknopp, i likhet med dopskålen ovan, och ursprungligen placerad vid altaret som pendang till denna (se ovan). Höjd 29 cm. Inköpt 1806 (räk.) för medel som skänkts av Gustaf Johan Ericsson.

Tavla av svartmålat och förgyllt trä (fig. 193), ursprungligen uppsatt ovanför kollektbäckenet. Ram av samma utseende som den ovanför dopskålen uppsatta tavlan (se ovan). Inskrift med fraktursskrift i vitt: "Du Christne! Wisa din tro, med dine Gärningar! Häldre än du, för at berömmas, Låter utropa dine Gåfwor. Gif här i tysthet, af godt hjerta/ En allmosa, af hwilka tillfaller $\frac{2}{3}$ Kyrkan/ $\frac{1}{3}$ de fattiga i församlingen./ Herren, som i Löndom ser, wedergälla dig det uppenbarligen./ Gifwit af Erickson". Höjd med krön 72 cm, bredd 47 cm.

Böcker

Kyrkans förråd av äldre böcker förvaras f.n. i huvudsak i prästgården. Bland böckerna märks följande: — 1, *Missale Upsalense*. Basel 1513. Folio. Fragment om 16 blad vilka varit pärmfylldnad i Büntings *Itinerarivm*. — 2, Bünting, Heinrich: *Itinerarivm/ Sacra Scriptura, Thet är: Een Reesebook/ Öffuer then helighe Schrifft* [. . .]. Stockholm 1588. Folio. Skadat samtida blindpressat skinnband. Mycket svårt skadat, många blad med betydande textförlust, men i huvudsak komplett. Flera tillskrifter, den äldsta: "Thenna Book bleff migh Jacobo. Östmoosio¹⁷⁵ pastori förärhat aff ärligh man Anderz Larson i Ååby tå iagh honom i hans åålderdom och Siuchdom medh Gudhz saligha ord och thet Heligha Sacramente besöchte. Anno 1616 then 26 sep-

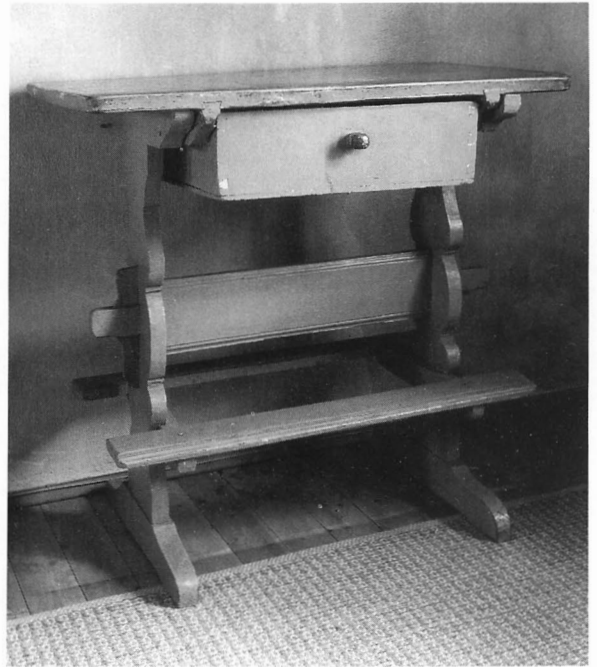
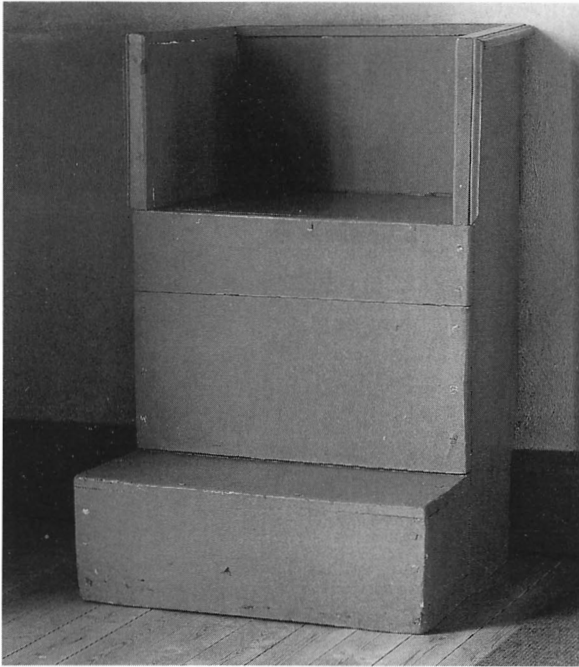
Fig. 193. Inskriftstavla till kollektbäcken från 1806. Foto: Bengt Mattsson 1987.

tembris i anderz Klockares och anderz pedersons närvaro".¹⁷⁶ Enligt tillskrift skänkt av kyrkoherde Johan Gustaf Terserus. — 3, Erpenius, Thomas: *Grammatica arabica* [. . .] + *Fabulæ Locmani sapientis* [. . .]. Defekt. 1600-talets början. 4:o. Halvfranskt band från 1700-talet. — 4, *Biblia* [. . .]. Leiden 1633. Stor 8:o. Defekt. Skinnband från 1800-talets början med spännen och knäppen. Skänkt till det gamla kapellet av kyrkoherde Olaus Johannis Moræus i Grytnäs. Nämnd tidigast 1661 (inv.). — 5, *Handbook, ther vthi är författadt* [. . .]. Stockholm 1637. 4:o. Välbevarat samtida blindpressat skinnband. Tillskrift på bakpärmens insida: "Thenna Handbooken, haffuer iagh underteknat, förährat till Capellet, på Solleröhn, Mohra Sochn, Den 6. Februarii dominica sexagesima Anno 1648. Daniel Johannis¹⁷⁷ Comminister Cuprimontanus." — 6, Laurelius, Olaus: *Catechismus Lutheri/ Medh en kort Förklaring* [. . .]. Västerås 1649. 8:o. Band av ett blad ur ett på pergament tryckt missale. På frampärmens insida en latinsk tillskrift med uppgift om att boken kommit i kapellets ägo 1650. — 7, *Hand-Bok/ Ther uti* [. . .]. Stockholm 1693. 4:o. Samtida skinnband med pärmbordyr och Karl XI:s monogram. — 8, *Hand-Bok/ Ther uti* [. . .]. Stockholm 1693. 8:o. Samtida skinnband. — 9, von Pufendorf, Samuel: *Sieben Bücher von denen Thaten Carl Gustavs Königs in Schweden* [. . .]. Nürnberg 1697. Folio. Samtliga planscher utom frontespis och porträttet saknas. Samtida pergamentsband med pärmexlibris "A. S. T. 1697". — 10, *Then Swenska Psalm-Booken* [. . .]. (Koralpsalmboken 1701.) Stockholm 1701. Stor 8:o. Samtida skinnband med pärmbordyr, senare påsatta mässingsbeslag. Frontespisen saknas. — 11, *Biblia* [. . .]. (Karl XII:s kyrkobibel.) Stockholm 1702–1703. Folio. Samtida rikt gulddekorerat skinnband, s.k. spegelband, med dubbla pärmbordyrer, guldsnitt, spännen och knäppen. På frampärmen i guldtryck: "I: POSSIETH:¹⁷⁸ 1706", i mittfältet senare tilltryckt: "SOPHILÆ MAGDALENÆ/ FÖRSAMLINGS/ KYRKO=BIBEL", samt på bakpärmen: "ÅR 1777". Enligt tillskrift på frampärmen skänkt av kyrkoherde Johan Gustaf Wretlind¹⁷⁹. — 12, *Then Swenska Psalm-Boken*. Upsala 1717. 8:o. Samtida skinnband. Enligt tillskrift inköpt 1720. — 13, *Biblia* [. . .]. Norrköping 1728. 4:o. Samtida skinnband med spännen och knäppen. — 14, Hülphers, Abraham Abrahamsson: *Historisk Afhandling om Musik och Instrumenter, särdeles om Orgwerks Inrättningen* [. . .]. Västerås 1773. 8:o.

Möbler

Stol (fig. 194) av blåmålat trä med fotsteg, ryggstöd och karmar av samma höjd, raka och försedda med en profilerad list längs kanten. Höjd 106 cm, sitthöjd 47 cm, fotstegets höjd 24 cm; längd 68 cm, bredd 57 cm. Troligen identisk med den "Bichtstol" som nämns första gången i kapellets inventarium från 1736 (se ovan).

Bord (fig. 195) av blåmålat — tidigare bl.a. grått och rödbrunt — trä med två kontursågade ben, profilerad sarg och fotbräder. En låda. Höjd 105 cm, längd 106 cm, bredd 61 cm. Sannolikt samma bord som

tillverkades för det gamla kapellet av Skinnar Johan Larsson (1684–1749) i Häradsarvet enligt räkenskaperna 1733–1734.

Kista av brunmålat trä med platt lock och svartmålade järnbeslag. Ursprungligen tre lås, numera ett. Höjd 37 cm, längd 75,5 cm, bredd 61 cm. Inköpt 1752 (räk.). Överförd från det gamla kapellet. På nyare, brunmålat trästativ.

Skåp (fig. 196) av trä på framtill kontursågad sockel och profilerad över- och underliggare. Krönets framsida har snidad äggstavlist och tandsnitt i likhet med predikstolen och bänkinredningen i det gamla kapellet. Dörr med profilerad kant och två speglar, den nedre med profilerat listverk, den övre rundbågig med flätad bård på pilastrarna och runt arkivolten samt profilerade anfanger och underliggare. Smidda järnbeslag, gammalt lås. Färger: brunt, svart, grönt, vitt, rött. Höjd 166 cm, längd 65 cm, bredd 39 cm. Tillverkat av Marcus Mats Matsson (1727–1777) i Bengtsarvet 1756 (räk.).

Kistbänk av rödmålat trä med fem avdelningar, fyra låsbara; genombruten rygg. Höjd 93 cm, sitthöjd 60 cm, längd 340 cm, bredd 49 cm. Enligt räkenskaperna tillverkad av Krång Mats Matsson (1714–1791) i Rothagen 1771.

Pall av trä, profilerade långsidor. Inskrift på sitsen: "[bomärke] APS I ROTHAGEN 1784". Möjligen avses kyrkvaktaren Garp Anders Persson (1718–1799) i Rothagen. Höjd 28 cm, längd 90,5 cm, bredd 29 cm.

Bord av blåmålat, ursprungligen rödbrunmålat trä med svarvade profilerade ben, kontursågad nedre sarg och en låda. Höjd 78 cm, längd 122 cm, bredd 76 cm. Anskaffat 1786 (räk.).

Två stolar av blåmålat, tidigare rödbrun- och gulmålat trä i s.k.

Fig. 194. Stol av blåmålat trä, troligen den "Bichtstol" som tidigast nämns 1736. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 195. Bord av blåmålat trä, sannolikt tillverkat av Skinnar Johan Larsson enligt räkenskaperna 1733–1734. Foto: Bengt Mattsson 1987.

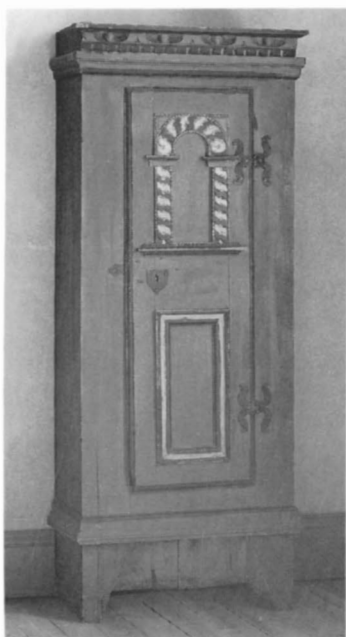

Fig. 196. Skåp av trä, tillverkat av Marcus Mats Matsson 1756. Foto: Bengt Mattsson 1987.

bondrokostil, med svängda framben, svarvade bakben och slår samt kontursågad ryggbricka med hål upptill. Klädsel av vinröd sammet. Höjd 106 cm, sitthöjd 48 cm, längd 48 cm, bredd 41 cm. Inköpta mellan 1777 och 1782 (inv.).

Fyra stolar av samma typ (fig. 197), nu blåmålade och klädda med röd linnebrokad. Höjd ca 102 cm, sitthöjd ca 46 cm, längd ca 47 cm, bredd ca 39 cm. Inköpta 1790 (räk.).

Skrin av brunmålade trä med platt lock och svartmålade järnbeslag, ett lås samt hänglåsbjgel, stående på senare halva kulfötter. På lockets insida bläck- och blyertsinskrifter från tidigt 1800-tal. Höjd 21 cm, längd 45 cm, bredd 30 cm. Tidigast nämnt 1802 (inv.).

Pall av trä, sargen profilerad nedtill. Inskrift under sitsen: "BAD 1804 x". Höjd 32,5 cm, längd 17,5 cm, bredd 26,5 cm.

Brudbänkar: — 1, Av blåmålade, ursprungligen rödbrunmålade trä, genombruten rygg med profilerad baksida, kontursågade sidostycken, profilerad sarg. I ryggen är årtalet 1727 inskuret. Höjd 83 cm, sitthöjd 48 cm, längd 191 cm, bredd 37 cm. — 2, Av samma typ. Höjd 79 cm, sitthöjd 46 cm, längd 210 cm, bredd 36 cm. — 3, Av samma typ men gråmålad. Höjd 84 cm, sitthöjd 55 cm, längd 238 cm, bredd 37 cm. En brudbänk omtalas 1661 (inv.) och en anskaffades 1682 (räk.). — 4, Av samma typ men enklare, blåmålad. Höjd 77 cm, sitthöjd 49 cm, längd 247 cm, bredd 37 cm. — 5, Lik föregående. Höjd 80 cm, sitthöjd 50 cm, längd 247 cm, bredd 34 cm. Två nya brudbänkar anskaffades 1848 (räk.).

År 1782 (räk.) anskaffades ett skåp till sakristian. Detta skåp finns nu i Gesunda bönhus (se nedan).

Tavlor

Saulus' omvändelse i Damaskus (Apostlagärningarna 9:17). Oljemålning på pannå (fig. 198), framställande en knäfallande romersk officer — Saulus/Paulus — med slutna ögon, sträckande fram händerna mot en gosse t.v., vilken håller en bricka med tillbringare och skål. En vinkanna står på golvet. Officerens hjälm och svärd ligger på golvet. En gråskäggig man i fotsid klädnad — Ananias — lägger handen på hans huvud, en annan man i rustning håller honom om axlarna och en gosse håller en häst och ett spjut t.h. T.v. bakom gossen står en skällig man med kåpa samt ytterligare en person. I bakgrunden klassisk arkitektur, träd och himmel. Upptill t.h. tre putti, omgivande ett molntäcke som öppnar sig och ur vilket en omstrålad duva kommer flygande. Färger: bruna, röda, grå, gröna, gula och blå nyanser, svart, vitt, grått; skär karnation. Förgylld profilerad träram med spirallist ytterst och pärlstav innerst. Oläslig inskrift med krita på baksidan. Höjd med ram 94 cm, bredd med ram 70 cm. Okänd konstnär. 1700-talets förra hälft? Skänkt av Birgit Wenngren, Bengtsarvet, 1980.

"Afrnitning på en tillämnad Kyrko- och Kyrkogårds-Plats [. . .] Den 3 October 1775 /. af Mathias Morell¹⁸⁰ Läns Man i Mora". Glasad, omålade profilerade ram. Höjd med ram 71 cm, bredd 33 cm.

Fig. 197. Stol av blåmålade trä, en av fyra, inköpta 1790. Foto: Bengt Mattsson 1987.

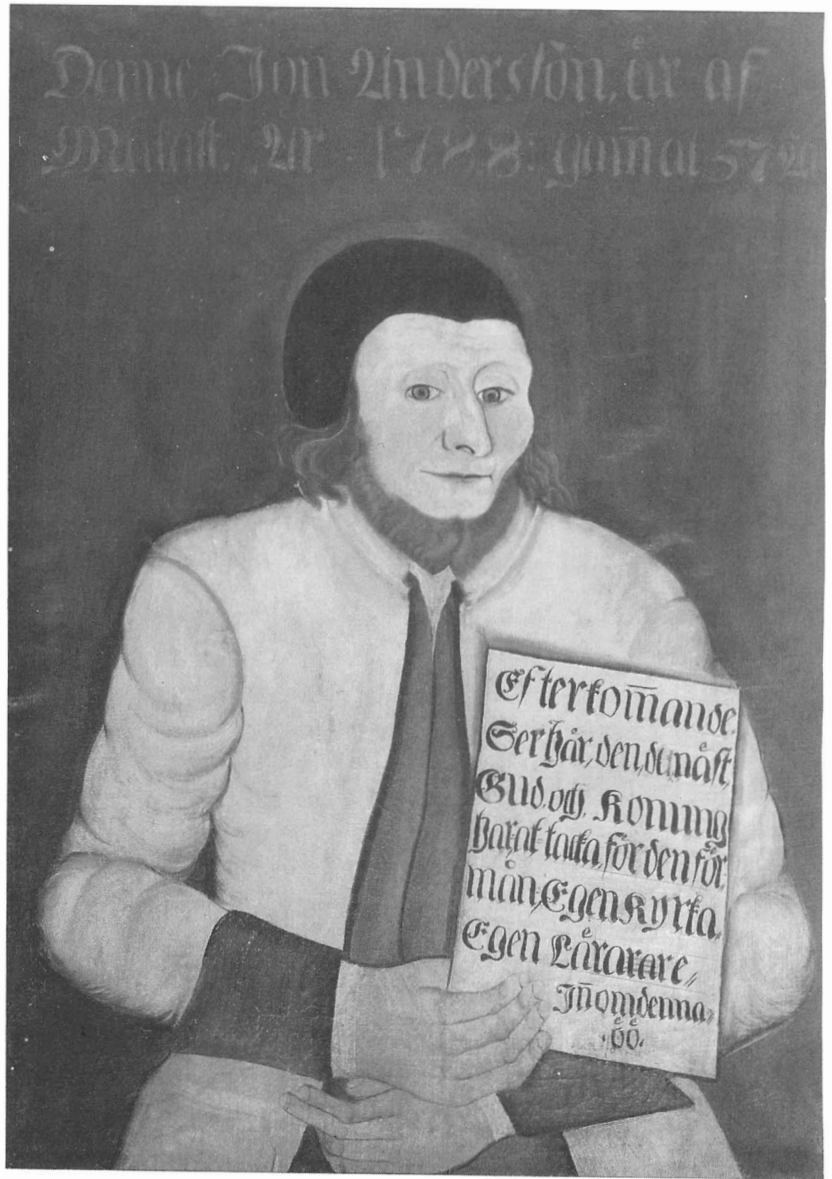
Fig. 198. Saulus' omvändelse i Damaskus, oljemålning på pannå. 1700-talets förra hälft? Skänkt 1980. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Ritning till ny kyrka (fig. 138), signerad av Olof Tempelman 22/6 1776. Glasad, enkel träram. Höjd med ram 56 cm, bredd 38,5 cm.

Ritningar till altarpupsats (fig. 143; höjd med ram 70 cm, bredd 52,5 cm) och predikstol (fig. 149; höjd med ram 56 cm, bredd 38 cm), signerade av Olof Tempelman den 15 oktober 1788. Glasade, enkla träramar.

Porträtt av Jugen Jon Andersson (1731–1800) från Bengtsarvet (fig. 199), olja på duk. Midjebild, brunt hår och hakskägg, svart mössa, vit rock med blått foder och blå manschetter; vitskär karnation. Brun bakgrund. I ena handen håller Jugen Jon en vit tavla med svart inskrift: "Efterkommande./ Ser här, den, du, näst./ Gud, och, Konung/ har: at: tacka, för den för=/ mån, Egen Kyrka,/ Egen Lärarare [sic], Inom denna,/ öö." Inskrift i rött ovanför: "Denne Jon Andersson, är af/Målatt. År 1788: gamal, 57 År". Målningens höjd 90 cm, bredd

Fig. 199. Jugen Jon Andersson (1731–1800). Oljemålning på duk, daterad 1788. Foto: Bengt Mattsson 1987.

63 cm. Porträttet sitter i en profilerad ram, omgiven av ett rikt skulpterat ramverk av trä, målat i svart och guld, med en ädikula, i vars krön en rundbågig oljemålning, framställande kyrkan från väster, finns infattad, samt svängda sido- och mellanstycken. Inskrift på understycket: "Socknemannen Jugen Jon Andersson, / Bengtsarvet. Född år 1731. Död år 1800/ å Falu lasarett. Han var gift med Suter Anna Olsdotter, Häradsarvet. / * år 1741, † år 1811./ S. Hinders". Porträttet konserverades 1934 av Akke Hugh Malmeström¹⁸¹. Ramverket är utfört samma år av Erik Jönsson-Lindgren i samarbete med Sven Hinders i Häradsarvet, som även utfört krönets målning. På södra korväggen.

”WÅR HERRES OCH FRÄLSARES/ JESU CHRISTI POR-/TRAIT. Författadt efter Roms gamla Annaler”. Avskrift av kopparstick med laverat porträtt av Jesus i oval överst. Omålad profilerad träram med pärlstav innerst, gammalt grönaktigt glas. Inskrift på baksidan: ”Förärad till Sophiæ Magdalenæ Kyrka/ Christi HimmelsfärdsDag/ d. 20 Maji 1819./ af/ Fru Hedvig Ulrica Godenius/ född Rosander”¹⁸². Höjd med ram 49 cm, bredd 39,5 cm.

Kopia av majoren Daniel Jonssons¹⁸³ epitafium i Mora kyrka. Inskrift på porträttet: ”Daniel Jonsson/Efter originalet i Mora kyrka, målat av Sven Hinders under ledning av A.H. Malmeström.” Inskrift på epitafiets nedre del: ”Majoren Daniel Jonsson, född år 1599 i/ Bengtsarvet, Sollerö. Deltog i Trettioåriga kriget./ Död år 1664. Han var gift med Karin Danielsdotter/ Terserus, prästdotter från Torsång, född/ år 1611, död år 1689. Makarna ligga begravn/na i Mora kyrka. Där om mäler ett epitafium/ därstädes, varav denna tavla är en kopia,/ gjord år/ 1934./ S. Hinders.” Ramverket är tillverkat av Erik Jönsson-Lindgren 1934. På långhusets södra vägg, i väster.

Porträtt av kyrkoherde Ruben Daniels¹⁸⁴, olja på duk. Midjebild, prästdräkt, grått hår, skär karnation; bakgrund i röda och bruna nyanser. Profilerad förgylld träram. Höjd med ram 88 cm, bredd 75 cm. Enligt signatur målat av Kjell Löwenadler 1962. I sakristian.

I 1828 års inventarium omnämns Gustav IV Adolfs tal år 1800 och Karl XIII:s tal 1817 med ramar. De fanns kvar ännu 1919 (snabbinv.).

Fattigstock

Fattigstock (fig. 200) med bössa av svartmålad järnbeslaget trä. Själva stocken är gulmålad och uppbar en vitmålad inskriftstavla med profilerad ram och framskjutande kopparklätt gavelkrön. Inskrift i svart frakturstil: ”Den som den fattiga/ gifwer, honom skall intet/ fattas; men den som sina ögon/ afwänder, med honom skall/ det fast tillbaka gå. Ordspråksb. 28:27”. Därunder sitter en kopparplatta med inskrift: ”HÄR INSAMLADE MEDEL/ DISPONERAS AV/ KYRKORÅDET/ FÖR SOLLERÖ KYRKA/ OCH FÖRSAMLING”. Stockens nedre del är inklädd med svartmålad pärlspåntspanel. Total höjd ca 210 cm. 1700-talets slut. Utanför kyrkogården strax norr om västra stigluckan.

Övriga inventarier

Besman av trä, svarvat, med bomärken och årtalet 1663 (fig. 201). Längd 84 cm.

Spegel med profilerad och förgylld träram (fig. 202), broskformad krön med på mitten en röd rundel med i svart målad lilja och tulpan. Fällbart stöd på baksidan. Fragment av stämpel på baksidan: ”-L[?]- -- BERG[?]”. 1700-talets senare del. Skänkt av kyrkoherde Henric Ericssons son, sedermera storskitfleslantmätaren i Kopparbergs län Henric Ericsson d.y. (1795–1845) före 1806.

Bägare av delvis förgyllt silver (fig. 203), nedåt avsmalnande; foten har veckning i fyra grupper och kroppen svisslerad växtdekor samt

Fig. 200. Fattigstock från 1700-talets slut. Foto: SvK 1985.

Fig. 201. Detalj av besman av trä, daterat 1663. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 202. Spegel med förgylld träram från 1700-talets senare del, skänkt före 1806. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 203. Bägare av silver, tillverkad av Petter Söderbom i Örebro 1761. Foto: Bengt Mattsson 1987.

smala våglister upptill och nedtill. Under foten inristat "1642". Höjd 8,3 cm, diameter upptill 7,2 cm, nedtill 4,4 cm. Enligt stämplrar tillverkad av Petter Söderbom¹⁸⁵ i Örebro 1761.

Ask av trä i svepteknik, oval. Inskrift på locket: "Bus Matts Jönsson 1768[?] faste breek [---] Kyrkan". Höjd 9,5 cm, längd 22 cm, bredd 13 cm.

Ask av trä, kvadratisk med svagt rundade sidor. Höjd 11 cm, längd och bredd 24 cm. 1700-talet?

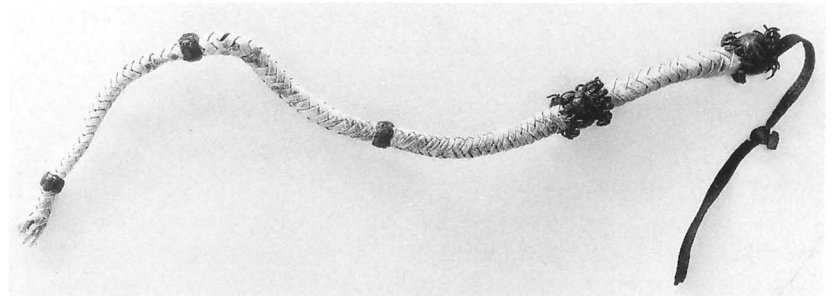

Fig. 204. Karbas av läder, tidigast nämnd 1783. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 205. Signalkanon av järn. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Ask av trä i svepteknik, oval, myntinkast i locket. Höjd 11,5 cm, längd 19 cm, bredd 13,5 cm. 1700-talet?

Kyrkstöt av bambu med svarvad träknopp i ena änden. Längd 245 cm. Tidigast nämnd 1783 (inv.).

Karbas av läder med fransiga gördlar i mörkare skinn (fig. 204). Längd ca 82 cm. Tidigast nämnd 1783 (inv.).

Sanddosa av trä, nedåt avsmalnande. Höjd 7 cm, diameter upptill 7 cm, nedtill 7 cm. Tidigast nämnd 1783 (inv.).

Två likbårar av svartmålat trä, något olika; profilerade långsidor med snidad äggstavlist, handtag med profilerade knoppar, på den ena båren snidade, på den andra svarvade. En likbår inköptes 1782 (räk.), den andra tillkom 1934. År 1830 (inv.) fanns tre likbårar.

Bricka av trä med rundade hörn, rödbrunmålad profilerad kant och undersida, svart botten. Längd 61,5 cm, bredd 37 cm. Nämnd tidigast 1802 (inv.) som "1 styck målad bricka med lister at nyttjas under Win-Kannorna på Altaret".

Nattkärl av tenn med svängt handtag (fig. 206). Höjd 14,5 cm, diameter upptill 19,5 cm. Angripet av tennpest. Enligt stämplar tillverkat av E.M. Hammarstrand i Falun, årsbokstaven otydlig. Inköpt 1810 (räk.).

Solvisare av grå kalksten, kvadratisk, med inskrift: "MINNE AF S TER-SERUS/¹⁸⁶ och SOFIA IORTZ S: M: 1812". Spräckt, cementlagad. Längd och bredd 30 cm, tjocklek 7 cm. Uppsatt på en svarvad och profilerad stolpe från 1934, ersättande en äldre, som ännu finns bevarad och förvaras i tornet.

Ask av trä med skjutlock. Bläckinskrift på locket: "Räntor/ Fatig Casan/ från Maj 1. 1825/ til Maj 1. 1826." Höjd 4 cm, längd 19 cm, bredd 11,5 cm.

Bricka av trä, kontursågad överdel med hål. Årtalet 1831 påskrivet med bläck. Höjd 42 cm, bredd 23,5 cm.

Signalkanon av järn, profilerad (fig. 205). Längd 82 cm, mynningens diameter 7 cm.

Rundbågigt ramverk av trä, klätt med svart sidentyg i två lager, med påsatt skulpterad och förgylld omstrålad triangel med Jahve-namnet, omgiven av fem bevingade änglahuvuden i halvrundel. Möjlig hällörande från altarpredikstolen i Venjans kyrka, uppsatt 1797 och nedtagen 1855 (se ovan).

Fig. 206. Nattkärl av tenn, tillverkat av Eric Magnus Hammarstrand i Falun och inköpt 1810. Foto: Bengt Mattsson 1987.

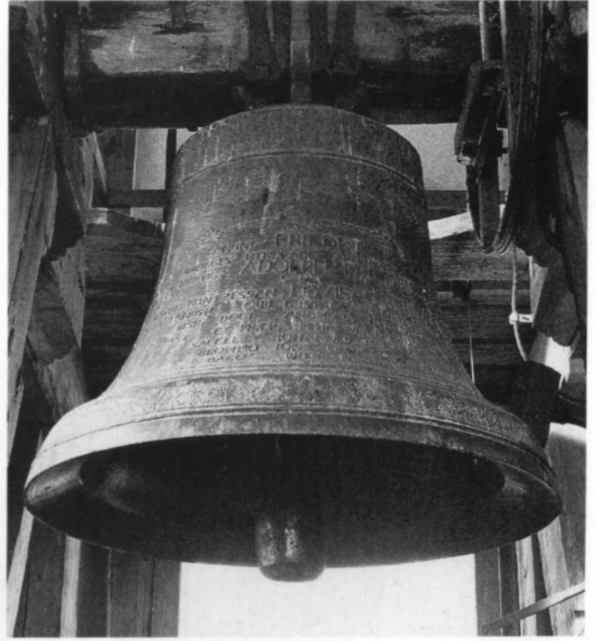

Fig. 207. Storklockan, gjuten 1530.
Foto: SvK 1985.

Fig. 208. Lillklockan, gjuten av Isaac
Rockman i Sala 1745. Foto: SvK
1985.

Tratt av koppar. Höjd 10 cm, diameter 12,5 cm. 1800-talet.

Dricksglas med målad dekor i blått, rött, vitt och grönt: två duvor på ett blått hjärta samt växtornament, band runt kanten. Höjd 8,2 cm, övre diameter 7 cm, nedre 4,8 cm. 1800-talets förra hälft, möjligen tillverkat vid Johannisholms bruk.

Vas, påminnande om en kalk, av tennliknande legering, fot och skaft profilerade, cuppens nedre del utbuktande. Höjd 30 cm, cuppens diameter 13 cm, fotens 12 cm. 1800-talets slut.

Två psalmbokshyllor av blåmålat trä med gavelformade över- och understycken, de förra krönte av en rundel med förgylld harpa, de senare prydda med förgyllda korsade kvistar. Höjd 106 cm, längd 26,5 cm, bredd 14,5 cm. Tillverkade 1936 (inv.).

Två psalmbokshyllor av blåmålat och förgyllt trä, överstycken prydda med lyra och bladornament, understycken med voluter, repstav och växtornament. Höjd 108 cm, längd 63 cm, bredd 16 cm. Tillverkade 1936 (inv.).

"Sådan. äro Brudegången. ur. Kyrkan. på. Sollerön. den. 5/2. 1808. Olof Andersson. i. Ullvi. i LEKSAND". Keramikavbildning av en dalmålning. Enligt vidsittande keramikplatta utförd och skänkt av Esther Mathz-Nilsson, Lit. Höjd 29,5 cm, bredd 46,5 cm.

Kristusbild av teak eller rosenträ till krucifix, tillverkad i Tanzania. Höjd ca 90 cm. Skänkt av Aina Gottling, Ryssa, 1980.

Altarkrucifix av trä, Kristus iförd krona, dalmatika och fotsid klädnad. Inköpt 1983.

År 1829 (inv.) omtalas "Drottning Sophia Magdalenaæ begrafnings-Medaille". Förkommen.

Fig. 209. Skriftklocka, troligen från senmedeltiden. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Klockor

I tornet hänger två klockor, vilka numera rings elektriskt. Storklockan (fig. 207) har profilerad kant nedtill. På kroppen i öster finns ett halster — S:t Lars' attribut — flankerat av ett andreaskors och en svärdsliknande figur. Vidare finns ett bomärke, sannolikt klockgjutarens. Inskriftsband upptill med inskrift: "[Liggande yxa] fes anno domini 1530". Den liggande yxan kan vara en signatur för klockgjutaren, och inskriften bör i så fall tolkas: N. N. fes[it me] anno domini 1530 (N. N. gjorde mig Herrens år 1530). Höjd 101 cm, munnens diameter 93 cm. Ton H.¹⁸⁷

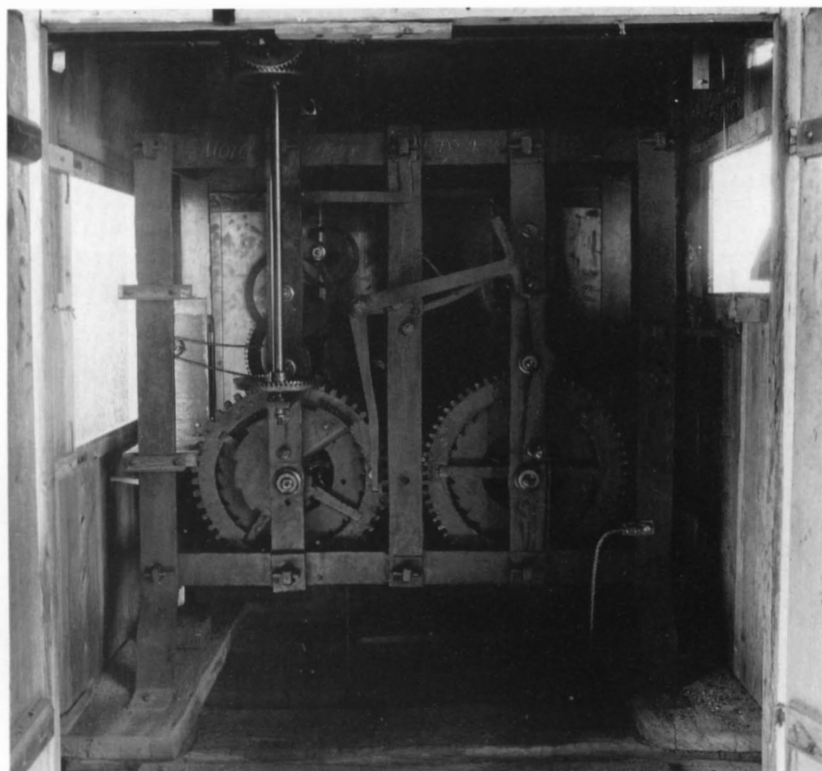
Lillklockan (fig. 208) har dubbel palmettbård upptill och enkel vid munnen. Inskriftskartuscherna på kroppen är omgivna av änglahuvuden, kronor och växtornament. Inskrift i söder: "KONUNG FRIEDRIC I/ SVERIGES UTKORADE ARFFURSTE/ HERTIG ADOLPH FRIEDRICH/ SAMT/ CRON:PRINZESSAN LOVISA ULRICA/ LANDSH: CARL GUSTAF WENNERSTEDT/ BISK: DOCT: ANDREAS KALSENIUS/ PAST: ET PRÆP: PEHR WOLLENIUS/ SACELL: IOHANNES MOLITZ/ BROMMO IÖNS OLOFSSON/ BÅGO NILS NILSSON/ KYRKIOV:". I norr: "PS: 150 V: 5. LÅFWER HERRAN/ MED KLARA CYMBALER, LÅFWER/ HERRAN MED WÄLKLINGANDE CYMBALER/ [krona] O SYNDAR HWAR GÅNG TU HÖR PÅ MINA SLAG/ BETÄNK AT GUD TIG ÄN FÖRLÄNT EN BÄTTRINGS DAG/ OCH LÅT DIG AF MIT LIUD TIL GUD I TID UPVÄCKAS/ AT NÄR DÖDSKLÄCKAN SLÅR, TU INTET MÅ FÖRSKRÄCKAS./ MEFUDIT ISAAC ROCKMAN. 1745."¹⁸⁸ Höjd 85 cm, munnens diameter 85 cm. Ton a — överton ciss. Gjuten av Isaac Rockman¹⁸⁹ i Sala 1745.

Fig. 210. Klocka, skänkt 1778. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 211. Tornurverk, tillverkat av Krång Anders Andersson, Krång Eric Matsson och Krång Mats Andersson i Östnor 1794. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Skriftklocka (fig. 209) med sannolikt ursprunglig kavel av trä, nu upphängd i sakristians östfönster. Höjd 18 cm. Sannolikt senmedeltida. Omnämnd tidigast i kapellets inventarium från 1661. I 1783 års inventarium uppges den vara "sat i särskildt stappel, at gifwa teckn för arbetarena wid kyrkan".

Ytterligare en mindre klocka (fig. 210) skänktes 1978 av fru Stina Karlquist, Mora. Den är odecorerad och svårt skadad: bland annat är kronan borta och ersatt av en öglebult. Höjd 21,5 cm, munnens diameter 28,5 cm.

Tornur

Tornuret (fig. 211) sitter i lanterninen. Det utvisar endast timmar och drivs mekaniskt med lod. Fyra urtavlor finns, en i varje väderstreck. De är gjorda av svartmålad bräder med ringar, arabiska siffror och visare i form av dalpil av förgylld koppar. På västra urtavlan sitter årtalet 1818. Ursprungligen utvisade endast denna tiden och de övriga tre var blindurtavlor. På urverkets östra sida finns följande inskrift: "Mora Östnor 1794 A.A.S./ E.M.S./ M.A.S." Initialerna avser säkerligen Krång Anders Andersson, Krång Eric Matsson och Krång Mats Andersson; alla från Östnor i Mora.¹⁹⁰ Verket reparerades av Krång Mats Andersson 1810. Siffror m.m. beställdes från Falun 1812 (räk.). De uppsattes 1818 (räk.), då Krång Lars Ersson i Bodarna och Mas Nils Larsson (1784–1847) i Gruddbo tillverkade urtavlor.

GESUNDA BÖNHUS

Omgivningar och klockstapel

Gesunda bönhus är beläget i slutningen av Gesundberget med utsikt över Sollerön. Strax norr om bönhuset finns en rödfärgad klockstapel av traditionell klockbockstyp uppförd efter förslag av Bergholtz klockgjuteri och skänkt av Gesunda kyrkliga arbetskrets. Den invigdes den 3 juni 1974. I klockstapeln hänger en klocka med Kristus-monogram, bokstäverna A och Ω samt inskrift "JESUS SADE: FÖLJ MIG". Gjuten av Bergholtz klockgjuteri och skänkt av AB Ryssa Elverk 1974.

Bönhuset

Bönhuset (fig. 212–213) utgörs av en rektangulär rödfärgad timmerbyggnad på stensockel, orienterad i öst–västlig riktning med ingång i öster. Det har tegeltäckt sadeltak och tio sexdelade rakslutna fönster, tre på varje långsida och två på varje gavel. Fönstersnickerierna är gulvitmålade. Mitt på östgaveln är en brunmålad brokvist med valmat

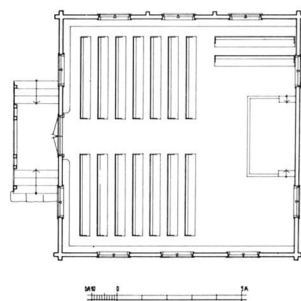

Fig. 212. Gesunda bönhus, plan, skala 1:300. Uppmätning av G. Wirén 1984.

Fig. 213. Gesunda bönhus, exteriör från nordväst. Foto: Bengt Mattsson 1987.

tegeltak och sågtandad taklist samt dubbla trappor. Här är bönhusets enda ingång, med dubbla spegeldörrar, målade i ljusgrått och gulvitt.

Interiören (fig. 214) har obehandlade stockväggar med synlig mossa som fyllning, platt trätak med klotsar under spikhuvudena — detta för att kompensera en eventuell uttorkning av träet, eftersom man vid bönhusets uppförande använt färskt virke — och golv av breda plankor, alltsammans obehandlat. Fönstersnickerier och dörrfoder är gråmålade. I stället för altare finns en estrad med enkelt räcke vid västra gaveln.

Byggnadshistoria

Sollerö sockens fåbodar är belägna i socknens fastlandsdel, och när sockenborna befann sig där sommartid kom de sällan till kyrkan. När den frikyrkliga väckelserörelsen under 1800-talets senare del tog fart i socknen framstod det som ett angeläget behov att tillskapa en gudstjänstlokal som församlingsborna kunde nå även sommartid. Därför uppfördes Gesunda bönhus 1886–1887 på initiativ av kyrkoherde Lars Dalin¹⁹¹, under ledning av Bondpers Per Persson i Utanmyra med hjälp av Dunder Anders Mattsson (1826–1903) i Utanmyra.¹⁹² Det hade ursprungligen spåntak, vilket 1916 täcktes med tegel.

Under 1900-talets början kom bönhuset mer och mer ur bruk. Redan 1918 talades om att använda det för profana ändamål, men vid ett opinionsmöte hållet vid pingsten samma år visade det sig att de flesta önskade att det uteslutande skulle tas i anspråk för religiöst bruk. Vid 1930-talets början talades det om att bygga om bönhuset till bystuga, men 1935 bildades föreningen Gesunda Kyrkliga Arbetskrets för att om möjligt bibehålla dess religiösa karaktär i ekumenisk anda. År 1937 framlades ett förslag till tillbyggnad för skoländamål. Först 1965 beslöts dock att en restaurering skulle äga rum och att bönhuset i lika utsträckning skulle få disponeras av Sollerö församling, Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, missionsförsamlingen, metodisterna, baptisterna och pingstvännerna. I praktiken har den ekumeniska verksamheten dock kommit att omfatta alla kristna samfund. Återinvigningen ägde rum pingstafton 1972.

Inredning och inventarier

Fondväggen ovanför estraden pryds av tre vävda våder i olika färger, den mittersta med ett påsatt träkors. Den vänstra våden är en kopia av en sollerövävnad från 1700-talets slut eller 1800-talets början, nu i Leksands Hemslöjds ägo; den högra är en fri variation av liknande mönster. Utförda av Lilly Sterner-Jonsson, Bengtsarvet, 1980.

Enkla öppna och obehandlade bänkar i två kvarter om sju i varje samt två på södra sidan om estraden. Bänkarna har ursprungligen tillhört Mora gamla baptistkapell och tillfördes bönhuset 1901. Vägghasta bänkar runt tre väggar.

Åttkantig nummertavla med ram av tvärsågade grenskivor. Utförd av Karl Danielsson, Gesunda, omkring 1980.

Ljuskrona av järnsmide, ring med sex pipor och hängande löv, i ringens mitt är en bedjande jungfru i keramik placerad. Utförd omkring 1972 som en fri kopia av den senmedeltida järnljuskronan i Sollerö kyrka. Smidet av Tage Larsson och keramikjungfrun av Tolla Mari-Ann Larsson, Häradsarvet.

Nattvardsuppsättning av grönglaserad och svartbehandlad keramik, bestående av kalk, paten, oblatask och vinkanna. Signerad Tolla 1979.

Predikstolskläde i flamskvävnad med bokstäverna IHC, ett kors, blommor och stiliserade former i blå, gulgrå och gröna nyanser. Enligt signatur utfört av Karin Erlandsson i Mora 1972.

Skåp av trä, profilerad underliggare, kraftigt profilerat krön, dubbelörrar med vardera två speglar, de övre åttkantiga. Målat i ljusbrunt, grönt och svart. Höjd 193 cm, krönets längd 140 cm, bredd 42 cm. Troligen samma skåp som 1782 (räk.) inköptes till Sollerö kyrkas sakristia.¹⁹³

*Fig. 214. Gesunda bönhus, interiör.
Foto: Bengt Mattsson 1987.*

Fig. 215. Gamla kapellplatsen i Våmhus med minnessten från 1973. Foto: Bengt Mattsson 1987.

VÅMHUS SOCKENS KYRKOR

Omgivningar

Våmhus kyrka och den gamla kapellplatsen strax sydöst därom ligger i en sluttning mot öster, med vidsträckt utsikt över bygden och Orsa-sjön i sydost. Den närmaste omgivningen utgörs av åkrar och ängar samt en skogsdunge i sydost. Ett stycke väster om kyrkplatsen ligger byn Limbäck med prästgård och skola. Närmast väster om kyrkogården är en parkeringsplats, omgiven av björkar. Rakt väster om kyrkan står här en bronsbyst på granitsockel, föreställande bussbolagsdirektören och donatorn Eric Wickman¹⁹⁴. På sockeln är en stiliserad buss framställd. Bysten är utförd 1968 av Arvid Backlund¹⁹⁵. Den omges av en liten öppen plats, stenlagd med sandstenshällar och avgränsad med en häck av ölandstok. Norr om kyrkogårdsmuren går vägen från Limbäck till Björkvassla. I öster går en väg — gamla landsvägen — mellan kyrkogården och den gamla kapellplatsen, förbindande nyssnämnda väg med Östra Storbyn.

DET GAMLA KAPELLET

Våmhus år 1635 uppförda och 1789 rivna träkapell låg — som tidigare sagts — sydöst om den nuvarande kyrkan, på en liten upphöjning i terrängen, vilken numera till stora delar utplånats genom grustäkt. Platsen (fig. 215) kallas av gammalt Kapellsgrav.¹⁹⁶ En vall i öster

torde dölja rester av kapellets och sakristians östra grund. Inga arkeologiska undersökningar har företagits på platsen. En minnesvård av sandsten upprestes 1973. Den bär följande inskrift: "GAMLA/ KAPELL-PLATSEN/ 1635-1794/ TILL MINNE AV/ FÄDERNAS GÄRNING/ 1973". Stenens höjd ca 157 cm.

Kapelltomten

Kapelltomten användes inte som kyrkogård, utan de döda fördes till Mora kyrkogård för att begravas. Tomten omgärdades av en träinhägnad, vilken synes ha tillkommit vid 1680-talets slut; år 1687 (räk.) utbetalas för "Porten för Cappelsbalkarna". Enligt räkenskaperna 1702-1703 utbetalas för "Färga til balken". År 1736 (inv.) sägs balkarna vara "af stockar upbygde, äro bofällige både til stolpar och hufwar". I 1749 års inventarium uppges de vara "ny upbygde med bräd-tak, och skola tiäras och rödfergas med första. Port med tiäradt tak".

Kyrkhärbre

I 1661 års inventarium omtalas "En Stolpe bodh medh öfwer och underbotten behollen, Weghiarne och stolpar beholdne, Taket medh Näfwer och Taak-Weedh gammall, dör medh 4 jeren, Låås, Nyckel, Klincka, item ett Uhtan Låås. Swalan behöfwer förbettras. Lårar i Herberget 2 Låga nedhan till, En ofwan till". Ett tillägg till samma inventarium meddelar följande: "Anno 1668, om Sommaren neder-togz Stolpeherbergett, Sattes Nya Stolpar wnder, på hwilcka och till-pyntadess starcka Nya Swyllar och taakett medh Näffuer och taak-wedh Wäll förwaratt". År 1770 (vis.prot.) sägs härbrets väggar och knutar vara förfallna, varför brädfodring beslöts. Härbret såldes på auktion 1789 (räk.). Enligt uppgift återanvändes dess dörr i en lada i Kumbelnäs.¹⁹⁷

Kapellbyggnaden

Kapellet (fig. 216-217) var timrat och bestod ursprungligen av ett rektangulärt, ganska kort långhus med sakristia vid nordfasadens östra del. Det täcktes av ett högre sadeltak. Om vapenhus funnits i söder är okänt. Långhuset var från början 18 alnar långt och 15 alnar brett, men blev omkring 1650 förlängt med 9 alnar mot väster (mått enligt inv. 1661). I 1736 års inventarium uppges dock totala längden vara 25 alnar. De angivna måtten är av allt att döma invändiga. Väggarnas höjd var $4\frac{3}{4}$ alnar till takfoten, enligt syneprotokoll av den 15 augusti 1770. Ovanpå västgaveln uppfördes ett litet klocktorn, och i västgaveln upptogs en ny ingång, framför vilken ett litet vapenhus byggdes. Därmed hade kapellet i huvudsak fått den gestalt det behöll fram till rivningen.

I 1661 års inventarium uppges östgaveln vara brädfodrad och tjärad, medan övriga väggar tycks ha haft timret bart. I ett tillägg till samma inventarium berättas emellertid följande: "Anno 1667 om Sommaren beslogs Capellet medh stadiga bräder rundt omkringh,

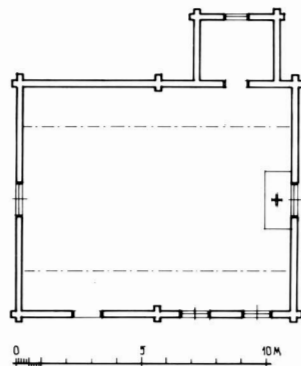

Fig. 216. Våmhus, gamla kapellet. Ursprunglig plan. Skala 1:300. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1987.

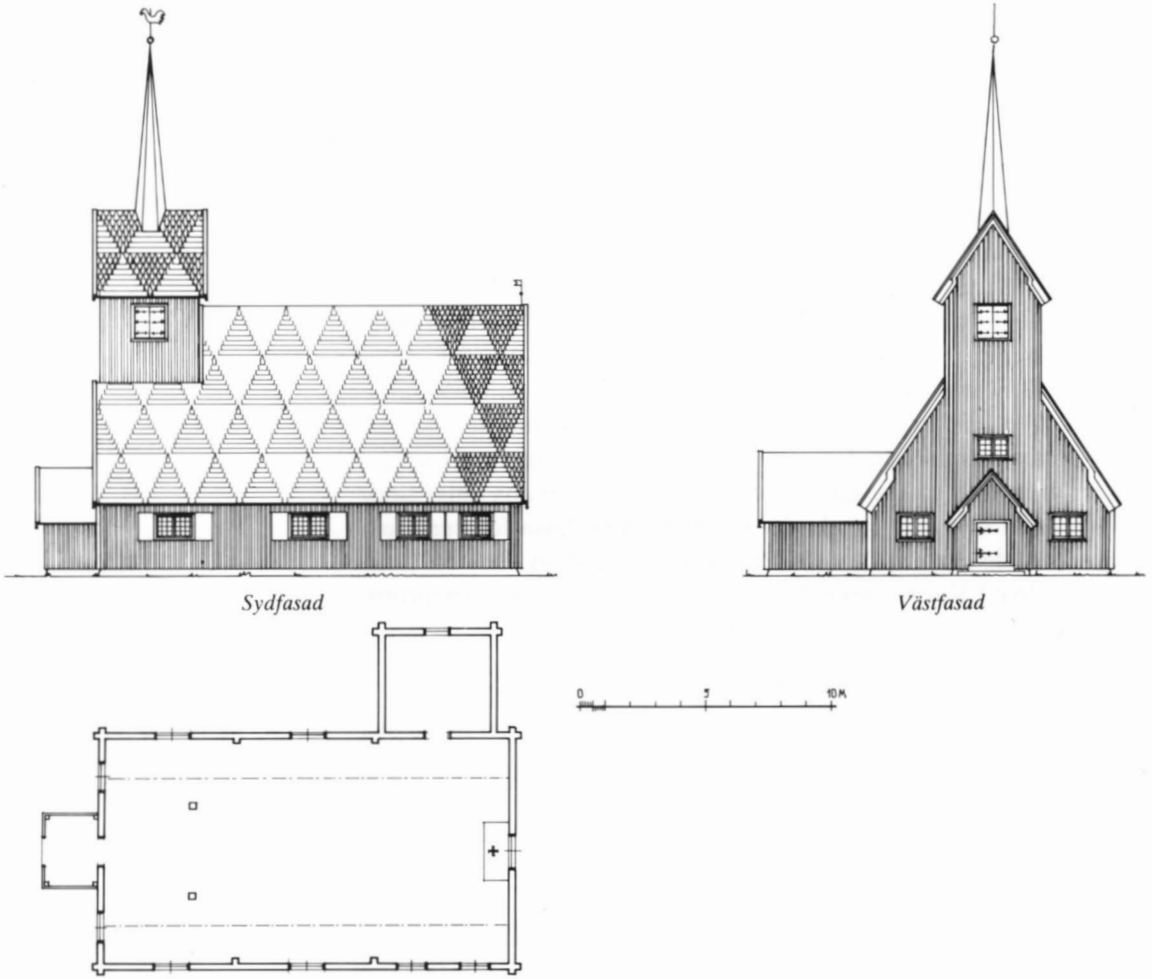

Fig. 217. Våmhus, gamla kapellet, fasader och plan omkring 1770. Rekonstruktion av M. Bergman och G. Wirén 1987.

beströckz medh tiäro [. . .].” Uppgifter om tjärning återkommer ofta i arkivalierna. Enligt räkenskaperna 1713–1714 har man ”Til Capels Bygnad Kiöpt fyra Tolfter Bräder” och tjära, vilket antyder utvändiga reparationer. Ännu 1757 (inv.) sägs brädbeklädnaden vara i gott skick, men vid synförrättningen 1770 uppges panelen i öster och söder ha ”af ålder förfallit”.

Ingångar

Kapellet hade bara en ingång. Ursprungligen var denna troligen belägen på sydfasaden, men när kapellet förlängdes mot väster tillkom en ny, troligen raksluten, ingång i västgaveln, varvid den äldre måste ha igensatts. I 1661 års inventarium sägs ingången ha ”Döör aff trää, Gångh jeren Låås och Nyckel”. Den sägs 1770 (inv.) vara ”någorlunda behållen”.

Mellan kyrkorummet och sakristian fanns en ingång, vilken 1661 (inv.) hade dörr med lås och nyckel. Den uppges vid synförrättningen 1770 vara gammal, ”dock med gångjern, lås och nyckel för-

sedd". Vapenhusets ytterdörr, även den sannolikt raksluten, saknade tydligen lås och sägs 1736 (inv.) vara i dåligt skick.

Den dörr till ett härbre i Kumbelnäs som enligt traditionen suttit i kapellet har med all sannolikhet ingenting med detta att göra.

Fönster

År 1661 (inv.) hade kapellet "Fönster Tafflor Trenne medh 3 Fönster, Een medh twenne. För alla Taflorne FönsterLukor". Sannolikt hade sydfasaden tre större fönster och östgaveln ett mindre. Sakristian hade ett litet fönster, troligen i norr. Enligt räkenskaperna 1714–1715 utbetalas för gångjärn till "fönstret" och 1716–1717 för detsamma samt "garentrås til Fönster Luckor". Nya fönster tillkom även under åren 1724–1730. Av 1736 års inventarium framgår att kapellet då hade ett fönster i östra gaveln ovanför altaret (syneprot. 1770), fyra i söder, två i norr samt tre i västgaveln, av allt att döma två små på ömse sidor om vapenhuset och ett i gaveln där ovanför. Alla dessa fönster utom västgavelns hade luckor. Den 1727 nybyggda sakristian hade ett fönster i öster, "med Karm, jerngalror och lucka". I 1770 års syneprotokoll beskrivs fönstren som "små och oformlige".

Tornet

Ovanpå västgaveln red ett litet torn. Möjligen var det från början öppet, eftersom det tidigast (1661) kallas klockstapel, "spånslagin och tiäradh". Enligt räkenskaperna 1702–1703 blev en "Spira upsat", och 1703–1704 utbetalas för "Koppar till Spirans Knapp". 1736 års inventarium uppger: "Klockstapulenes eller tornetz bräd- och spånslagne wäggar äro behålne, men taket fordrar efwen reparation. Uppå torne-taketz Kamb är en spira af trä med flagga och hane af jernbleck". Av ordalydelsen kan man dra slutsatsen att tornet haft sadeltak. Vidare framgår att uppgången till tornet var från läktaren och att det hade plats för två klockor. År 1749 (inv.) sägs torntaket vara "nyligen spånslagit och tiäradt på södra sidan; men på norra sidan är spån bristfälligt". Härav framgår torntaketets orientering. I 1757 års inventarium sägs att norra sidan är i gott skick. År 1762 (räk.) uppsattes ett nytt kors av koppar på tornspiran, och målaren Hållams Nils Nilsson i Färnäs fick betalt för "Knapparnes förgyllande". År 1769 (inv.) uppges tornet vara förbättrat med "nytt Korss och flagg bägge förgylte". I 1770 års syneprotokoll sägs väggarna vara spånklädda, tjärade och rödfärgade.

Vapenhuset

Vapenhuset vid kapellets västgavel sägs 1661 (inv.) bestå "aff trenne Weggjar" med tak av bräder, spånslaget och tjärat. År 1736 (inv.) sägs det bestå av "3^{ne} wäggar häfttade i Capellet" samt vara bofälligt. I 1749 års inventarium sägs det dock vara "nyligen uplagadt, spånadt och tiäradt". Formuleringarna kan tyda på att det inte var timrat utan uppfört av bräder.

Sakristian

Sakristian var timrad och sägs 1661 (inv.) ha ”brädhtaak och Näfwer”, ett litet fönster samt golv av ”Tijlster” (tiljor). Enligt räkenskaperna 1706–1707 utbetalas för ”wäf och witelimning i Sockenstugan”. En ny sakristia uppfördes 1727 (räk.) med Olof Persson (1681–1764) i Limbäck som arbetsledare. Påföljande år får denne betalt för sakristians brädslående. Hösten 1733 (räk.) murades en källare under sakristian. Enligt 1736 års inventarium var sakristian 7 alnar lång och 6 1/2 alnar bred — ovisst dock vilken riktning som menas — och hade ”paneltak och brädslagne väggar in uti” samt golv av ”tilster”. Längs tre väggar fanns bänkar, sannolikt väggfasta. Yttertaket var brädslaget. Källaren var murad av gråsten samt välvd och nåddes genom en lucka i golvet.

Yttertak

Kapellets tre byggnadsdelar täcktes av sadeltak, sannolikt med hög resning. Långhusets och vapenhusets tak var 1661 (inv.) spånslagna och sakristians brädtak täckt med näver. På långhustaket fanns ”Korss och Windskijfwer”. Uppgifter om takreparationer förekommer ofta i arkivalierna. I 1736 års inventarium sägs att taket behöver repareras, rödfärgas och tjäras. På östra gavelröstet satt ”en söndrig windskiwa af trä med flagga”. Takreparationer omtalas 1736 (räk.) och 1738 (inv.). År 1740 (räk.) har man ”Till Prydnad på Capelltaket låtit göra 1 Korss af jern”. Detta fanns kvar ännu 1846 (inv.). Vidare utbetalas för spåning och tjärning samt ”Hufwarnes uppsättande”. I 1769 års inventarium sägs taket på södra sidan vara i så dåligt skick ”att thet vidare näppeligen kan förbättras”.

Interiör

Interiören täcktes av ett brädvalv, av allt att döma ett tresidigt valv av vanlig 1600-talstyp (se ovan). Detta samt väggarna pryddes av målningar (se nedan). Enligt räkenskaperna 1706–1707 utbetalas för ”målningen kring Hökoret”.

Om golvet sägs i 1661 års inventarium att gången var stenlagd och framme vid altaret ”Tijlster”. Möjligen hade bänkkvarteren endast stampat jordgolv. I 1736 års inventarium uppges: ”Golfwet är med tilster lagt, undantagande gången i gamla Capellet, som är gråstenlagd, behållit”. 1749 års inventarium förtydligar: ”then främsta delen af gången är golfwet med gråstens hällar lagdt”.

KAPELLETS BYGGNADSHISTORIA

Ett timrat kapell uppfördes i Våmhus 1635 (inv. 1661) under Petrus Jonæ Helsingus' tid som kyrkoherde. Det bestod av ett rektangulärt, ganska kort och brett långhus samt en liten sakristia i norr, täckta av högresta spånklädda sadeltak. Om vapenhus fanns i söder är okänt; i så fall var detta av mycket enkelt utförande. Väggarnas timmer torde ha stått bart. Hela kapellet var sannolikt rödfärgat och tjärat. Invän-

dig torde det redan från början ha haft ett tresidigt trävalv. Det var alltså av samma typ som de senmedeltida kapellen i Venjan och på Sollerön samt flera andra 1600-talskapell i Dalarna.¹⁹⁸

Ett par decennier senare förlängdes kapellet mot väster med halva den tidigare längden. Ovanpå tillbyggnaden uppfördes ett litet klocktorn med sadeltak. Ingången flyttades till västgaveln och ett litet vapenhus, troligen av bräder, uppfördes där framför. Invändigt förlängdes valvet mot väster. Denna ombyggnad torde ha ägt rum omkring 1651, då en ny klocka inköptes och uppsattes.

År 1659 dekorerades interiören med målningar, lika dem i Sollerö kapell och troligen utförda av samme mästare. Ytterväggarna kläddes med panel 1667. Något av åren 1702 eller 1703 uppsattes en spira på tornet. En ny större sakristia uppfördes 1727 och en källare under denna 1733. Därefter omtalas endast smärre åtgärder.

Mot senare delen av 1700-talet blev kapellet så småningom för trångt för den växande befolkningen; dessutom började underhållet bli eftersatt. I 1769 års inventarium sägs kapellet vara "nog bofälligt och aldeles för trångt, hwaraf Hafwande Hustrur och Barn berättas hafwa stor olägenhet, icke allenast wid inn- och utgång utan ock under sielfwa sittandiet i deras Bänkar". Våmhusborna beslöt därför att bygga ett nytt kapell av sten och en ny kyrkplats — den nuvarande — utsågs. Den 15 augusti 1770 hölls syneförrättning över det gamla kapellet och den nya kyrkplatsen. Förutom kapellets dåliga skick och otillräckliga storlek påpekades även att "jordmohnen omkring Capellet bestode af groft grus, hwarest inga grafwar, i fall Capells boerne framdeles erhöllo wigd Kyrkogård, kunde giöras, utan wid upgravingen genast igenrasade". Grunden till det nya kapellet lades 1771, men det dröjde mer än tio år innan byggnadsarbetena kom igång på allvar. År 1789 tycks emellertid den nuvarande kyrkan ha varit så pass färdig att den provisoriskt kunde tas i bruk, eftersom man enligt räkenskaperna detta år sålde det gamla kapellet "med Herbärge och Fenster" på auktion. Det torde ha rivits omedelbart därefter.

MÅLNINGAR

I 1661 års inventarium omtalas att kapellets valv och väggar 1659 försetts med målningar. Dessa beskrivs på följande sätt: "Måladt, Anno 1659 medh Christi Acter inde à Conceptionis Annunciatione usque ad Extremum Judicium. Item Paradisus. Medh Dictis Scripturæ öfwer och undher Hwar Taffla, Prophetia è Testamentum Vetum under och Completiones Prophetiæ è Testamentum Novum Öfwer. Inventione A. E. N. M. D." Målningarna framställde alltså Kristi historia från Bebudelsen till Yttersta domen samt Paradiset. Över och under figurframställningarna fanns förklarande texter; profetiorna ur Gamla testamentet under och profetiornas uppfyllelse ur Nya testamentet över. Initialerna i slutet torde utläsas Andreas Erici Nohr-Moræus Dominus, vilken alltså tydligen uppgjort bildprogrammet. Målning-

Fig. 218. Målade bräder från gamla kapellets tak, uppsatta 1953–1954 som innertak i tornets bottenvåning. Foto: SvK 1985.

arna var uppenbarligen likartade med de obetydligt äldre målningarna i det gamla kapellet på Sollerön (se ovan) — 1672 års inventarium uppger också uttryckligen att kapellet pryts med ”samma målning som uti Sooleröhns Capell” — och säkerligen utförda av samme målare. Av denna målningssvit finns sammanlagt ett 60-tal bräder från valvet bevarade, dock endast med ornamental dekor. Denna består av ett beslagsornamentsartat ramverk med ursprungligen kvadratiska kassetter och rundlar, prydda med växtornament. Målningarna är mycket nötta och urblekta; dekoren tycks dock huvudsakligen varit utförd i rött och svart. Ett 40-tal bräder uttogs i samband med den nuvarande kyrkans restaurering 1953–1954, konserverades av konstnären Gösta Liljeström och monterades som innertak i tornets bottenvåning (fig. 218), dock utan krav på korrekt hopsättning.¹⁹⁹ Ett 20-tal bemålade bräder sitter dock ännu kvar bland yttertaketets bräder och kan studeras från kyrkvinden.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Altaret var 1661 (inv.) av trä. Det tycks ha varit i bruk fram till kapellets rivning. Som altarprydnad tjänstgjorde ett medeltida helgonskåp (se nedan), vilket dock togs ned före 1736 (inv.).

År 1671 (räk.) har man låtit göra ”2^{ne} små dörar för Diske wijdh Altaret”. I 1736 års inventarium sägs altaret vara ”byggt med disk i kring, och 2^{ne} dörar före med sina gångjern”. År 1769 (inv.) uppges ”Altare disken” vara ”af trängsel merendels sönderbruten”.

I 1661 års inventarium omtalas ”ett bordh till Altaret”.

Korskrank

År 1661 (inv.) saknades korskrank. I en senare tillskrift till detta inventarium omtalas att koret blivit ”medh affstängningh och Skranck förbettrat” under kyrkoherde Andreas Erics Wallenius²⁰⁰ tid, alltså senast 1663. Det tycks ha tagits bort före 1736 (inv.).

Medeltida helgonskåp

År 1661 (inv.) pryddes altaret av ett förgyllt ”beläte”. År 1736 (inv.) var det nedtaget från altaret och beskrivs utförligare: ”Et beläte Johannes döparen stående brede wid altaret på södra sidan, och dess skåprum på norra sidan wid fonten”. Vid biskopsvisitationen 1770 ”Anmärcktes såsom ett ålderdoms minnesmercke de begge dörarna, hwilcka förut suttat för Skåpet omkring Johannis bild, hwilcken ännu står wid sidan af Altaret, men nu wore uppslagne på Sacristie wäggen med denna gamla påskriftt, och Swinhufwud families wapn anno domini MCDLXXXI dominus Daniele pro tunc curator, hwaraf äfwen synes att denna bild med Skåpet blifwit tagen ifrån Moderkyrckan till Capellet”. I ett tillägg på en lös lapp i domkapitlets exemplar av visitationsprotokollet rättas avskriften: ”Inskription på 2 dörar i Wåmhus Capell är med gamal Munckastyl så Año Doⁱ M^oCD^oLXX^oI^o Dño Daniele pro tunc Curato. Men i Generals Visitations Protocollet är det anfördt MCDLXXXI, som bör rättas.”²⁰¹ Johannesskåpet tycks ha försvunnit i samband med kapellets rivning.

Predikstol och timglas

Predikstolen uppges 1661 (inv.) vara ”uhtan Himmel, medh upgångh och måladh”. Enligt 1736 års inventarium var den uppsatt ”wid östra gafwelen på södra sidan om altaret”. Denna predikstol, genom en målad inskrift daterad till 1658, är ännu bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1671 (räk.) utbetalas för en dörr ”för Predike-Stoolen”. Även denna finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. År 1746 (räk.) tillkom ”Et litet pulpet-bråde på Predikstohlen”.

År 1661 (inv.) fanns på predikstolen ett timglas med tre ”rum”. Enligt räkenskaperna inköptes 1682 ”ett timglas med 2 Rum”. Ett sådant inköptes också enligt räkenskaperna 1707–1708, vilket 1736 (inv.) sägs vara ”orichtigt”. I 1749 års inventarium omtalas ett nytt timglas, vilket beskrivs utförligare 1757 (inv.): ”Et timglas på Predike-stolen af 4. rum, förgylt ofwan och under, det öfriga med indrägt Silfwer, jemte en försilfrad skylt nedanföre, med Herr Bruks Patron de Gers namn på, som förärat det til Capellet 1747”. Vid 1770 års visita-

tion anses att det äldre timglaset bör säljas. Timglaset från 1747 finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Bänkinredning

Kapellet hade 1661 (inv.) 12 manfolks- och 12 kvinnfolksbänkar i den äldre delen. I den västra tillbyggnaden, ”under Stapulen”, fanns sju manfolksbänkar samt plats för sju kvinnfolksbänkar ”men ähr intet ferdige”. Dessa fullbordades dock under de närmaste åren. Vidare fanns ”Sångestool och Sächten 2 st.”. I senare tillskrifter till samma inventarium omtalas att man senast 1663 gjort en ”Preste-Benck” och 1667 ”Några stolar fram i Chorett, Norr om altarett, dher uthj Kiörckie-Werdarna och några flera wäll wnder gudztjänsten stå kunna”. År 1671 (räk.) utbetalas för en dörr till ”Song-Stoolen”, och enligt räkenskaperna 1705–1706 har man ”låtit göra 4 Nyia Bänkar”. I 1736 års inventarium beskrivs bänkarna: ”i Choret på södra sidan 2^{ne}, En för Prester, de andra för Capelswärden och Klockaren: På norra sidan 5 st: för qwinfolk. I Capellet äro manfolks bänckar 19 st: qwinfolks dito 19 st:”. Denna bänkinredning var sannolikt öppen och av samma typ som den i kapellet på Sollerön (se ovan).

Läktare

En läktare uppfördes enligt räkenskaperna 1728–1729 i långhusets västligaste del. Arbetsledare var Olof Persson i Limbäck. Enligt räkenskaperna 1730–1731 får Gyris Anders Hansson (1700–1758) i Kumbelnäs betalt för snickeriarbete på den nya läktaren. Den beskrivs 1736 (inv.) som indelad i tre avdelningar ”för man- 7 st. bänckar, och qwinfolk likaledes; äger en behållen trappa”.

Dopredskap

I en senare tillskrift till 1661 års inventarium uppges att en ”lijten Funt” anskaffats under kyrkoherde Andreas Erici Wallenius’ tid, alltså senast i början av januari 1663. Denna funt finns ännu kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

I 1661 års inventarium omtalas ett ”lijtet Becken till Doopet” av mässing. Detta sägs 1736 (inv.) vara ”under tappen i Källaren”. Den sägs 1769 (inv.) vara ”obrukelig” och vid visitationen 1770 anses att det bör säljas. Enligt räkenskaperna 1734–1735 inköptes en ”tenskål til Fonten”. Denna bortbyttes jämte mellanskillnad mot en ny enligt räkenskaperna 1775–1776. Denna skål ersattes i sin tur av en ny 1820.

Nummertavlor

I 1736 års inventarium omtalas en ”swart tafla, som brukas at med Krita upteckna Numrorne uppå”. År 1779 (räk.) utbetalas till Jonas Kindberg i Falun för ”Ziphornas förbetrande”.

Nattvardskärl

År 1661 (inv.) ägde kapellet en ”Kalck förgylt innan och några render uhtan till medh handtaget” samt en paten, båda av silver. På kalken

fanns Svinhufvudska vapnet.²⁰² Av tennföremål fanns "Een Stoop Flaska" och "En Lijten Sochnebodz Kalck". Vidare fanns en oblatask av trä. År 1684 (räk.) inköptes en glasflaska och enligt räkenskaperna 1701–1702 ett tennstop, vilket ännu finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vidare inköptes enligt räkenskaperna 1704–1705 en glasflaska och "Een Ny Teenflaska et Kanrom", 1707–1708 "en liten Tenflaska" samt 1734–1735 "En eke Kagg att hafwa Spanskt wijn uti". I 1736 års inventarium uppges kalken ha "en Engla bild förgyl'd" på foten. Stopflaskan sägs vid samma tillfälle vara "för-lorad". En oblatask av förtent bleck har nu tillkommit. År 1738 (räk.) utbetalas för "en tenskål, som af en *gammal* flaska giordtz". En ny kalk och paten tillkom 1748 (räk.) med användande av den äldre uppsättningen. Ett nytt sockenbudstyg av silver anskaffades 1751 och en vinkanna av silver 1752. Dessa silverpjäser — med undantag för patenen, som tillsammans med kalkens cuppa omgjordes år 1800, samt en sockenbudsflaska med "skruf och prop", försvunnen vid okänd tidpunkt — är bevarade och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vid visitationen 1770 sägs att den gamla sockenbudskalken av tenn med "quarters måttet och quarters flaskan" samt asken i vilken de förvaras bör säljas. De torde ha tagits till den nya dopskålen 1775–1776.

Ljusredskap

Enligt räkenskaperna 1701–1702 inköptes en ljuskrona samt sju "Swarf Knappar" och en "trås". Denna ljuskrona — sexarmad samt av trä och järn — är ännu bevarad och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Enligt 1716–1717 års räkenskaper inköptes "Tuäne Liustackar", 1725–1726 en tolvarmad mässingsljuskrona från Bjurfors bruk, 1726–1727 en åttaarmad mässingskrona samt 1730–1731 en "Mässing Liusarm med twänne pipor". Ljuskronorna finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. I 1736 års inventarium omtalas vidare "En liusstake af malm med messingsplåt mit på", av mässing en liten ljusstake "med hatt" och en "plåt med skaft" samt en "jernliusstaka på altaret med 2^{ne} pipor färgad". Den sistnämnda finns i behåll och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. I 1749 års inventarium omtalas två stora tennstakar, inköpta 1748; även dessa är bevarade och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Övriga äldre ljusredskap tycks ha försvunnit i samband med den nya kyrkans byggande; en mässingsljusstake med "vridet" skaft fanns dock kvar ännu 1919 (snabbinv.) men har senare förkommit.

Textilier

I 1661 års inventarium upptas följande mässkläder: "1. Messe Haake aff gröönt Trijp,²⁰³ medh Kors på Ryggen, glitterbandh rundt om, underfoder aff obleekt Lärefitt. Kiöptt Past. Adolpho. [Siffran 2 överhoppad vid numreringen.] 3. Messe Särck aff Lärefitt, medh rödt trijp på armarna och på ryggen nederst. 4. En gammall Messehaake, och

messe Särck. 5. Brudepäll 2 st. aff tryckt werckie, bruunt, Swart och goolt, 4 alnar hwarteera.” Bland altarkläder nämns följande: ”1. Förhenge aff grönt Rask rundt om. 2. Dook aff Läreftt, item en List, item ett Örnegååt aff trijp. 3. Öfwer-tecke gammalt aff Läreftt öfwer-sydt. 4. Erm Kläde på Kalcken, medh Swart Silcke i hörnen och rundt om sydt.” Enligt räkenskaperna 1694–1695 har man inköpt ”1½ aln fint Carmesin Kläde à 11½ Dahler alnen till Altar Kläde” och ”Till dito 5 alnar Carmesen luxen Säijen à 2½ Dahler alnen”; 1705–1706 inköps en ny brudpäll och ett nytt altarkläde. År 1736 (inv.) sägs den äldsta mässhaken vara ”utsöndrig, hwilken afskrifwes”. Den senast inköpta brudpällen uppges vara av ”hvit och röd-rosigt Cattun”. Vidare omtalas en ”list med Silckes rosor påsydda”. År 1751 (räk.) inköps en svart mässhake från Mora kyrka. Den sägs 1757 (inv.) vara av ”Crepon, med hwita kors framman och bak”. Vid visitationen 1770 anses att de båda äldsta brudpällarna bör säljas. Kläde till en kyrkvaktarroock inköps 1781. År 1846 (inv.) sägs den svarta mässhaken ha blivit nyligen bortskänkt, och 1861 (inv.) nämns inte längre den gröna. Brudpällen fanns kvar ännu 1865 (inv.).

Kollektredskap

I 1661 års inventarium omtalas en ”Lijten Pungh, medh Stångh, aff grönt Trijp”. År 1682 (räk.) har man inköpt ”en Pung i Cappellet”. Denna sägs 1736 (inv.) vara av sammet med ”stång och liten Klocka” samt söndrig; den äldre håven uppges nu vara ”aldeles obruklig”. En ny håv inköptes 1752 (räk.). Denna finns kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Vid visitationen 1770 sägs att den ena gamla håven bör lagas men den andra säljas. Den resterande gamla håven, omtalad som svart, är borta före 1847 (inv.).

Böcker

År 1661 (inv.) ägde kapellet följande böcker: ”1. Svensk Biblia tryckt i Ubsala 1541, Ett Spenne borta, gammal form. Förärdh aff Mohra Kyrkia. 2. Nya Testamente, tryckt i Stocholm 1621, in 4to. 3. Handbook ny. 4. Psalmbook in 8vo tryckt i Stockholm 1638. 5. Catechismus och Synoptis Biblica D.D. Laurelij, 1649. 6. Böneform på Predijkestoolen”. 1541 års bibel — Gustav Vasas kyrkobibel — återkom senare till Mora kyrka, där den ännu finns. I övrigt finns ett flertal äldre böcker kvar och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

Möbler

I 1661 års inventarium omtalas ”Een Kijsta medh 2 rum Låås och Nyckel” samt ”Ett boordh medh 4 Fötter och 1 Lååda”. Enligt räkenskaperna 1693–1694 har man köpt en kista till kapellet. I 1736 års inventarium har dessutom tillkommit tre ”Brudstolar” och två små pallar. År 1745 (räk.) utbetalas till Gyris Anders Hansson i Kumbelnäs för ett nytt skåp i sakristian. Detta finns i behåll och beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan. Två år senare får Gyris Anders

betalt för att han gjort ytterligare en "Brudstohl". I 1757 års inventarium uppges den ena kistan vara "til lock och lås af tjufwar förderfwad". "En Ny Kista till Penningarnes förwarande i Capellet med järnbeslag och Lås" inköps 1763 (räk.). År 1769 (inv.) sägs bordsskivan vara med "swart skin öfwerdragit". Åren 1777 och 1778 (räk.) utbetalas för två "Cassa Kistor" med beslag och lås. En av dessa är bevarad och beskrivs nedan. Ett bord "af furu med korsade ben" fanns kvar ännu 1919 (inv.) men har senare förkommit.

Övriga inventarier

I 1736 års inventarium omtalas en "Stång, med 2^{ne} jernhänglor" i sakristian, "Et skinbolster i Prestestolen", "En förnött biörnhud til fotkläde wid altaret" samt en liten spegel och en kam. De sistnämnda sägs 1769 (inv.) vara "förlorade".

Klockor

Enligt 1661 års inventarium fanns vid denna tid: "1. Klocka i Stapulen 1 st. kiöpt och uppsatt, Anno 1651. 2. På Taaket en Lijten förärdh aff Daniel Joensson Capitein på Soolöen. 3. Een Lijten HandhKlocka att ringia medh till Skrifft". 1651 års klocka torde ha uppsatts samtidigt med att kapellet förlängdes mot väster och försågs med torn. Den blev dock omgjuten redan 1672. En ny storklocka, gjuten i Stockholm 1735, uppsattes 1736. Vid visitationen 1770 sägs, att "Den lilla Hand Klockan som wid Capellet till ingen ting brukas, får bortsälljas". Övriga klockor beskrivs i samband med den nuvarande kyrkan.

DEN NUVARANDE KYRKAN

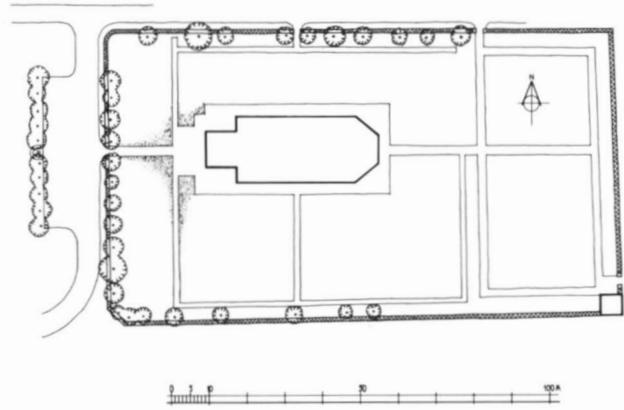
Kyrkogård

Kyrkogården omges av låga kallmurar av i huvudsak sandsten; den nyare delen i öster är omsorgsfullare lagd. Fem ingångar finns: en i väster från 1877 (st.prot.), två i öster och två i norr, med putsade och vitkalkade stolpar av tegel, krönta av pyramidformade svartmålade plåthugar. Stolparna i sydöst är dock gulvita med kulkrönta hugar. Den norra av östingångarna upptagen 1972, är bredare än de övriga för att möjliggöra biltransporter. Ingångarna har svartmålade, något olika utformade dubbla järngrindar. Kyrkogården kantas av björkar — i öster ornäsbjörkar — samt lönnar i väster och rönnar i söder och norr, de senare nyplanterade. Kyrkogårdens äldre gräns mot öster kan tydligt skönjas. Mitt på denna finns ett brunnskar, kantat med runda röda stenar; ett liknande brunnskar finns också vid tornets södra sida. Gången mellan västra ingången och kyrkans västportal är belagd med sandstensplattor enligt kyrkorådsbeslut 1942, övriga gångar är asfalterade. Närmast kyrkan är en grussträng.

Inga gravar av äldre datum finns kvar. Ett antal gjutjärnsvårdar och vitmålade träkors härrör från 1900-talets början. Bland nyare gravvårdar märks strax nordväst om tornet Anders Diös' familjegrav i röd

Fig. 219. Våmhus kyrka, situationsplan, skala 1:2000. Uppmätning av G. Wirén 1984.

polerad granit, med porträttreliefer i brons föreställande Anders (1891–1986) och Lisa Diös (1889–1972),²⁰⁴ utförda av Arvid Backlund 1965.

Kyrkogården anlades under 1790-talet och tycks ha varit färdig 1804, då Bengt Olof Olsson får betalt för att han förestått arbetena vid den nya bogårdsmurens byggande. År 1809 (räk.) får Ask Hans Jonsson (1742–1810) i V. Storbyn betalt för arbete på nya kyrkogårdsgrinden. Kyrkogården utvidgades 1872 (inv.), troligen i söder, 1895–1896 (inv.) i öster, norr och väster samt 1959–1960 mot öster, efter förslag av trädgårdsarkitekt Rudolf Stintzing, Korsnäs.

Bårhus och bodar

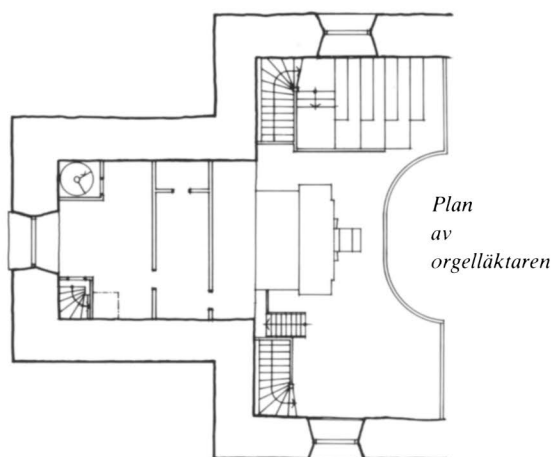
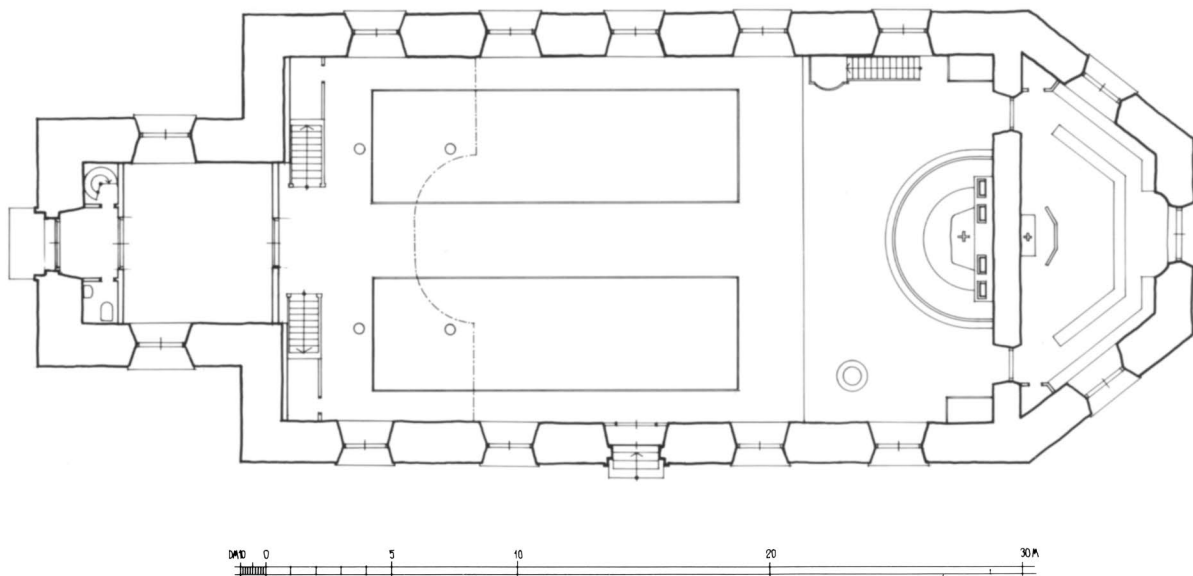
Ett bårhus av gulvitputsad lättbetong med grå sockel ligger i kyrkogårdens sydöstra hörn. Bårhuset har tegeltäckt sadeltak, brunmålade snedpanelade dubbeldörrar av trä med järnbeslag i norr och tre smala rakslutna dageröppningar i öster. Interiören är vitkalkad med platt trätak. Uppfört 1964 av byggmästare Gunnar Häll, som också uppgjort förslaget.

Ett äldre bårhus av okänt utseende ersattes enligt stämmobeslut 1893 av ett nytt efter förslag av byggmästare Anders Romson. Detta fick i sin tur vika för det nuvarande.

En bod för redskap m.m. av brunlaserat timmer med sadeltak, täckt av rött cementtegel, uppfördes 1967 utanför kyrkogårdens östra mur. Den har brunlaserade snedpanelade dörrar samt blåmålade dörr- och fönstersnickerier. Om- och tillbyggd 1987 med personalrum och verkstadsutrymmen.

Kyrkobyggnaden

Våmhus kyrka (fig. 220–224) består av ett i öster tresidigt avslutat långhus samt västtorn. Kyrkan är huvudsakligen uppförd av sandsten samt putsad och vitkalkad med mörkgrå sockel; fönster- och dörröppningar — utom västportalen — samt tre av tornets ljudgluggar är

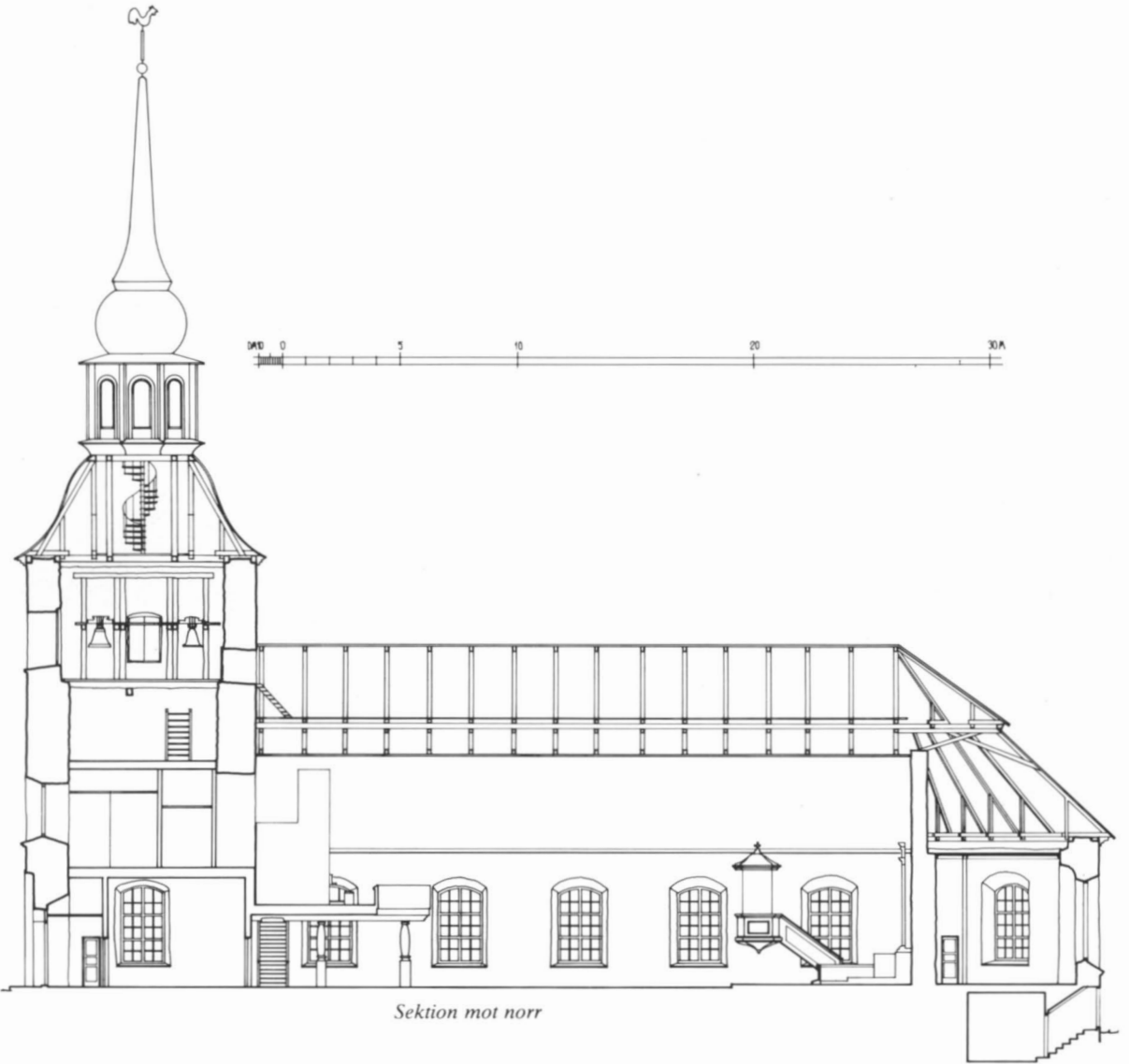

Fig. 220. Våmhus kyrka, plan och sektioner, skala 1:300. Uppmätning av G. Wirén 1984.

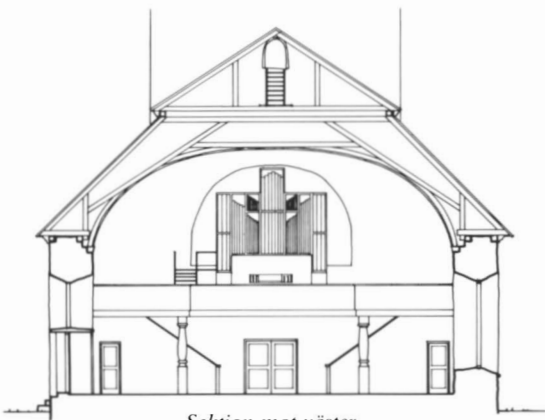
något förkroppade och i likhet med smygarna svagt rosakalkade. Under sakristian längst i öster finns en källare — åtminstone delvis ursprungligen vinkällare — inrymmande elektriska anläggningar. Den nås genom en liten raksluten och snedpanelad gråsvartmålad dörr under östfönstret.

Ingångar

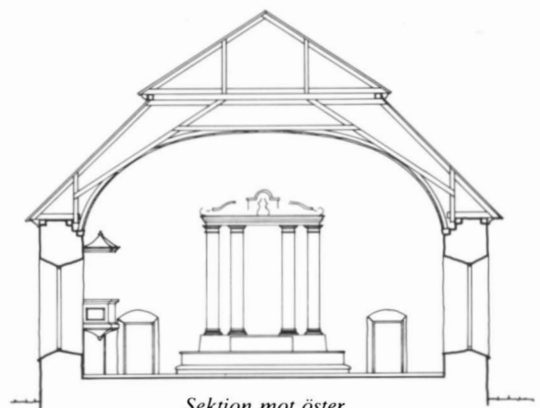
Kyrkan har två ingångar, i väster och i söder. Västportalen (fig. 225) — huvudingången — har två stickbågiga sandstensomfattningar. Den yttre är invändigt svagt rosakalkad och har ett stort tympanonfält, i vilket sitter en sandstenssköld med sockenvapnet i guld. Portalens

Sektion mot norr

Sektion mot väster

Sektion mot öster

sockel och tröskel är av sandsten; sockeln är ursprunglig och har rundade hörn. Västportalen fick sitt nuvarande utseende vid restaureringen 1953–1954.

Sydportalen mitt på sydfasaden är raksluten med ett fönster ovanför och har svagt rosakalkad omfattning. Sockeln, som har rundade hörn, liksom tröskelstenen, är av sandsten. Trappsteg av tegel. År 1785 (räk.) utbetalas till Eric Hansson i Kallmora i Orsa för ”dörstenar”. Både väst- och sydportalen har rakslutna svartgrönmålade dubbelpor-tar av snedställda profilerade bräder med ursprungliga järnbeslag och lås. De västra portarna är invändigt gråmålade; på stocklåset står inskriften ”PPSP/ BONAS/ 18¹/₅, 40”. Innanför portalerna finns vindfång. Mellan västra vindfånget och vapenhuset i tornets bottenvåning samt mellan detta och kyrkorummet finns rakslutna dubbla gråmålade spegeldörrar, mot vapenhuset med brunlaserad hålkälslist, mot kyrko- rummet med gråbrunmarmorerade speglar. De södra portarna är invändigt vitmålade; mellan vindfånget och kyrkorummet sitter ett par enkelt utformade, rakslutna och vitmålade spegeldörrar, insatta 1932 (kr.prot.). Mellan kyrkorummet och sakristian finns på ömse sidor om altaret två stickbågiga ingångar med svagt förkroppade omfattningar

Fig. 221. Våmhus kyrka, exteriör från sydväst. Foto: Bengt Mattsson 1988.

Fig. 222. Våmhus kyrka, exteriör från sydöst. Foto: SvK 1985.

och rakslutna vitmålade spgeldörrar. Dessa var ursprungligen försedda med fönster; år 1788 (räk.) utbetalas för ”2de Fönster å Sacristi dörarna”.

Fönster

Kyrkan har sammanlagt 16 fönster. Långhuset har i öster (sakristian) tre och på långsidorna vardera fem. Det södra mittfönstret är mindre än de övriga och sitter ovanför sydportalen. Detta fönster samt mittfönstret på norra sidan togs upp 1874 (st.prot.). Tornet har tre fönster; i söder, norr samt i väster ovanför västportalen. Fönstren är stickbågiga och har utvändigt grågrönmalade karmar och ljusgråmalat smårutigt spröjsverk, tillkommet i samband med reparationen 1874–1876. Antikglas. Fönstersnickerierna är invändigt gråmalade. Innanfönster insattes 1929 (kr.prot.). Solbänkarna är utvändigt kopparklädda med profilerade grågrönmalade underliggare av trä; invändigt är de av tegel med inlagda kors från restaureringen 1953–1954.

År 1784 (räk.) utbetalas till korpral Jonas Gucku (1727–1788) i Våmhus för snickeriarbete till de nya fönstren och 1786 (räk.) för fönsterkarmar med ”Glasbogar”.

Tornet

Det kraftiga västtornet har fyra ljudgluggar — en i varje väderstreck — med kopparklädda solbänkar och träunderliggare lika med fönstren. I söder, norr och väster är ljudgluggarna stickbågiga med svagt förkroppade omfattningar; den i öster är mindre, raksluten och enklare utformad. Ljudgluggarna har svartmålade träluckor. Tornet täcks av en nedtill karnissvängd kopparklädd huv med profilerad grågrön-målad taklist av trä. Huvten var ursprungligen spånklädd. I öster finns ett kvadratisk kantställt fönster med gråmålat spröjsverk. Ovanpå huvten sitter en åttkantig gulmålad lanternin med stående panel och vitmålad kannelerade kolonner i hörnen. Lanterninen är genombruten av smala rundbågiga fönster med vita profilerade omfattningar och kröns av en spetsig spira med lökformad ansvällning nederst och kula, kors och tupp överst. Den nuvarande tuppen av koppar tillkom enligt kyrkorådsbeslut 1921 och restaurerades 1953–1954. Lanterninen och spiran tillkom vid restaureringen samma år. Dess föregångare var mindre och hade kvadratisk plan med avfasade hörn, i vilka satt små

Fig. 223. Våmhus kyrka, exteriör från nordöst. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 224. Våmhus kyrka, exteriör från nordväst. Foto: SvK 1985.

Fig. 225. Västportalen med omfattning från 1953–1954. Foto: Bengt Mattsson 1987.

fönster, samt en låg, svagt inåtsvängd huv, sedan 1852 koppartäckt. Man hade från början avsett att installera ett tornur i lanterninen, men detta blev aldrig genomfört, målaren Pehr Hedendahl från Falun får 1792 betalt för "Ziffertaflorna uti tornet". Även i samband med reparationen 1874–1875 diskuterades anskaffandet av tornur, dock utan resultat. Bleckslagaren Jonas Kinberg får 1790 (räk.) betalt för "Torntuppen".

Rummet i tornets bottenvåning används som vapenhus. Det har vitkalkade väggar och tegelgolv lagt i fiskbensmönster. Det platta taket består av bemålade bräder från det gamla kapellets valv (se ovan). Ovanför ingången till kyrkorummet finns målat på en svagt grågrön rundel ett hjulkors samt därunder inskriften "GÅN IN I/ HANS PORTAR/ MED/ TACKSÄGELSE/ PS. 100:4". Vindfånget i väster har rödrosamålat bräddtak; i söder och norr leder gråmålade rakslutna spegeldörrar till ett WC respektive en spiraltrappa av järn till tornets första övervåning.

Tornets första övervåning är sedan 1970-talets mitt inredd i två rum, ett för- och kapprum i öster och ett rum för kören i väster.

Fig. 226. Väggmålningar i sakristian, utförda av Gösta Liljeström 1954. Foto: SvK 1985.

Innanför förrummets norra del är en skrub. Väggarna är klädda med brun juteväv. Taket i förrummet är vitmålat och i körrummet av vitlaserade bräder; golven är täckta av röda heltäckande mattor. I sydvästra hörnet går trappan upp till tornets övre delar och i sydöstra hörnet mynnar den nedifrån kommande spiraltrappan. Båda dessa trapphus är inbyggda. En dörrförbindelse finns även från läktaren. Tidigare öppnade sig härifrån en stor rundbåge mot läktaren.

I klockvåningen, tornets tredje övervåning, finns klockstolar med plats för tre klockor. Här finns talrika inskurna inskrifter, bl.a. "ΛΟΙΣ: 1789" samt ett flertal från 1790, bl.a. "GULLO EHS I LIMBEK/ ДЕНИ 14 ΟΚΤΟΒΕΡ". I tornhuvens nedre del står den gamla lanterninens kula, kors och plåttupp uppställda. Härifrån leder en spiraltrappa av järn upp i lanterninen. Flerstades i tornets träkonstruktioner finns återanvända stockar och plankor m.m. som säkerligen härstammar från det gamla kapellet.

Sakristian

Sakristian (fig. 226) inryms i det tresidigt avslutade partiet längst i öster. Den används också som "lillkyrka", med altare i väster och två brutna blågråmålade bänkrader i öster. Väggarna är vitkalkade och golvet av fernissade bräder; det platta taket av vitmålade bräder har hålkälad taklist och i sydvästra hörnet en målad stjärna på ljusblå

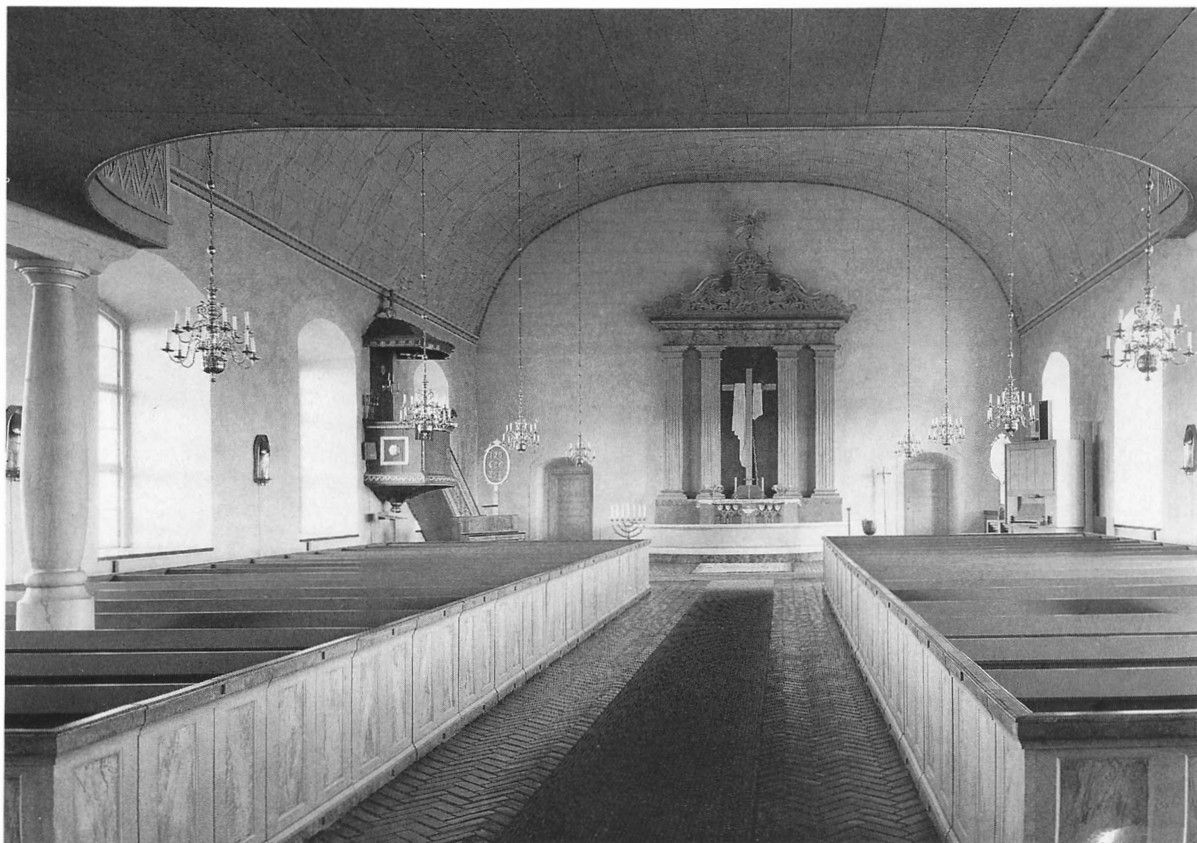

Fig. 227. Interiör mot öster. Foto: SvK 1985.

grund, utförd av Gösta Liljeström efter förslag av professor Carl Milles²⁰⁵. Östfönstrets inre smyg är bredare än de övriga, hålkälad och gående ned i golvnivå. I sydvästra och nordvästra hörnen är skrubbar med vitmålade rakslutna spegeldörrar. Innanför den sydvästra skrubben finns ett kassaskåp i västmuren, med järnbeslagen rakslutna trädörr och två lås. År 1804 (räk.) utbetalas till brukspatron Carl Åmark²⁰⁶ för stora järnplåtar till skåpet. Dess nuvarande placering härrör dock från restaureringen 1953–1954. I hörnet vid skrubbens östra del finns en piscina av sandsten från Älvdalen, uppsatt 1969.

På sakristians västvägg finns målningar i frescoteknik (fig. 226). Mittpartiet framställer Nedtagandet från korset. Det flankeras av rundlar med motiv: t.v. hur Jesus tas till fånga i Getsemane, omgiven av lärjungarna, t.h. hur Jesus förbarmar sig över dem vilkas ande är död.²⁰⁷ Färger: gula, gröna, orange, blå, röda och bruna nyanser, vitt. Enligt signatur utförda av Gösta Liljeström 1954.

Yttertak

Kyrkans yttertak är brutet med en profilerad trälist i brottet. Taket är sedan restaureringen 1953–1954 kopparklätt, tidigare var det spåntäckt. Kantrännor och stuprör utbyttes senast 1983. Taklisten är av trä, profilerad, hålkälad samt gröngråmålad.

Fig. 228. Interiör mot väster. Foto: SvK 1985.

Interiör

Kyrkorummet (fig. 227–228) täcks av ett något tryckt trätunnvalv med målad dekor i form av moln samt stjärnor vid ljuskronornas fästpunkter, allt i grå- och gulgröna nyanser. Taklisten är smal, profilerad och målad i gulgrått, gråblått, grågrönt och rosa. Målningsdekoren är utförd 1954 av konstnären Gustaf Ambe²⁰⁸. Väggarna är vitkalkade. Östgavelns övre del var ursprungligen av reveterat trä men ersattes vid restaureringen 1953–1954 med en murad lättbetongvägg.

Golvet är i gångarna av tegel, lagt i fiskbensmönster, och i bänkkvarteren av bräder, återinlagda vid restaureringen 1953–1954. Korgolvet är ett trappsteg högre, med kanten och partiet närmast altaret av sandsten. Golvet innanför altarskranket är av bräder.

KYRKANS BYGGNADSHISTORIA

Efter 1769 års prostvisitation beslöt man att det gamla träkapellet skulle ersättas av en stenkyrka och behovet härav underströks även vid biskopsvisitationen 1770. Den 15 augusti samma år hölls syn över det gamla kapellet i närvaro av Elinos Eric Ersson²⁰⁹ från Noret, ”som både af Capellslaget och Herr Probsten Holmqvist²¹⁰, för skickelig Byggmästare godkändes” (syneprot.). Efter att ha konstaterat kapel-

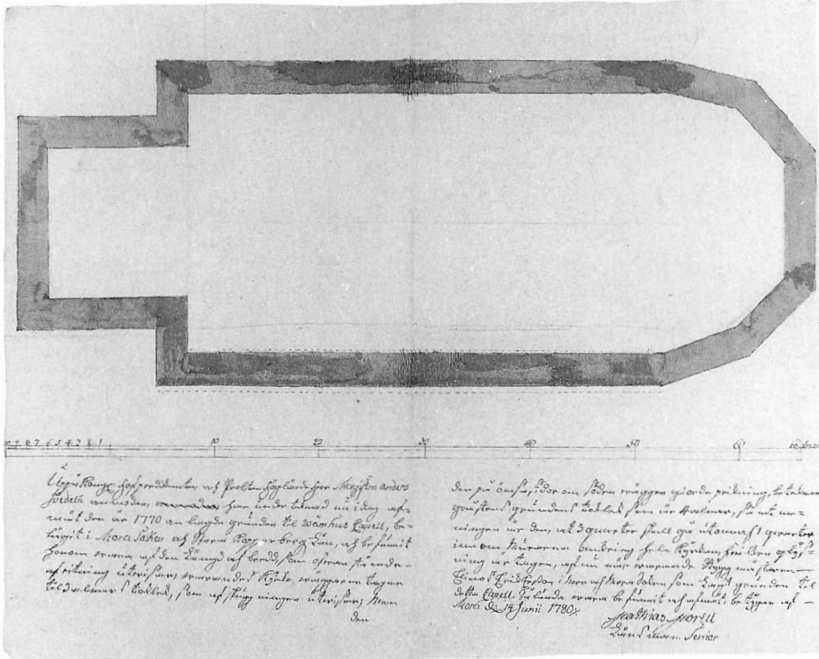

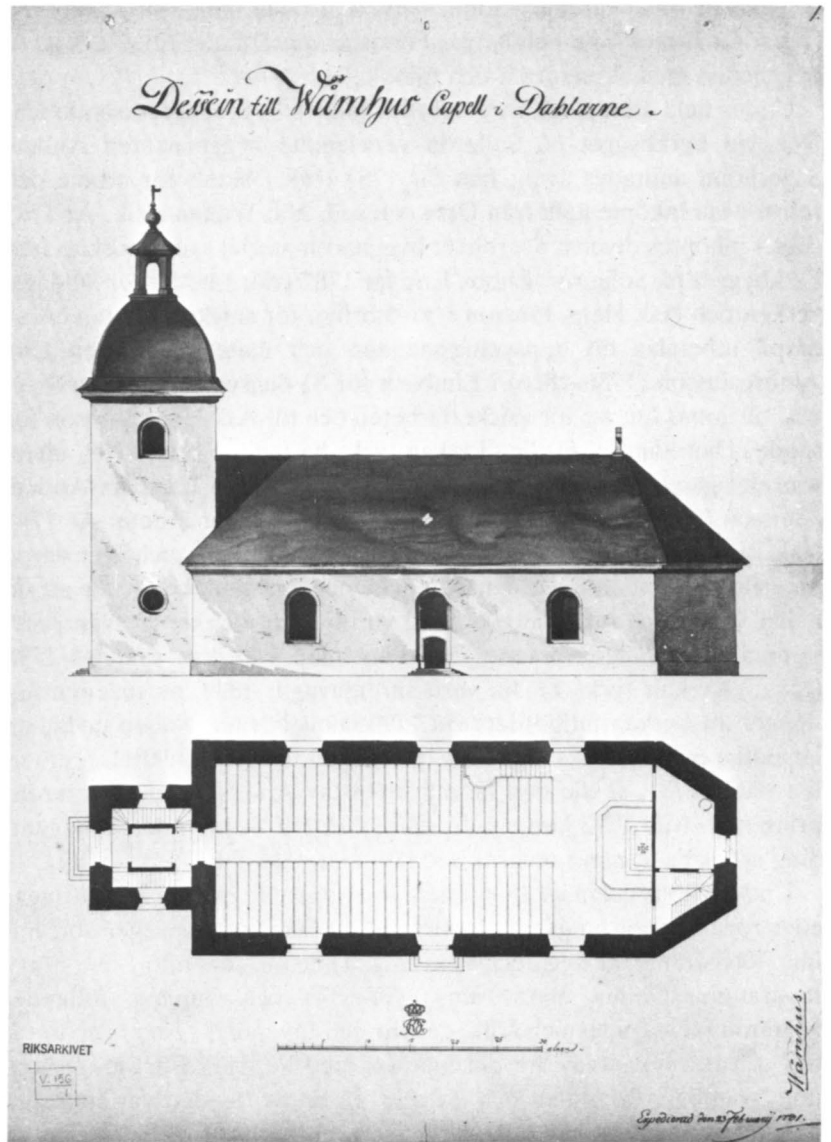
Fig. 229. Plan av den under 1770-talets början lagda kapellgrunden, uppmätt av Mathias Morell 1780. (Stockholm. RA. ÖIÅ. F IIaaa:17.)

lets otillräckliga storlek och bristfälliga skick övergick man till att besiktiga den tilltänkta byggnadstomten, "en litet stycke i västsöder härifrån i Änges åkren belägen torr och odugelig samt oskift plats" (syneprot.). Det nya stenkapellet skulle vara 60 alnar långt med sakristia i öster, "dock derunder begripen", 24 alnar brett och 12 alnar högt samt med torn i väster. Sedan Elinos Eric undersökt platsen, som var 78 alnar i kvadrat och hade sandig jordmån, intygade han att "den åstundade Capells bygnaden kunde therstädes med säkerhet updragas". Därefter uppgjorde han ett kostnadsförslag — utom vad kapellaget självt kunde åstadkomma i fråga om material och dagsverken — slutande på 28 440 daler kopparmynt. Han lovade även att snarast inkomma med ritning. Summan översteg emellertid vida kapellagets tillgångar varför man beslöt ingå till Kungl. Maj:t med anhållan om kollekt och stambok, antingen över hela riket eller också flera gånger inom stiftet. "Och yttrade sig Capells boerne i öfrigit, at the til sina soknemän hyste thet goda förtroende, at med ett eller annat dagswerke på hwarje hushåll, blifwa hulpne, hwarom dock Moder församlingens fullmäktige ej kunde sig nu utlåta" (syneprot.).

Man började emellertid att lägga grunden för de medel som fanns tillgängliga; åren 1771–1773 (räk.) utbetalas till Elinos Eric för arbete med kapellet. Sedan avstannade arbetet. Vid visitationen 1777 uppges att grunden lagts 1771, men ritning och handlingar var ej till finnandes utan troddes vara insända till domkapitlet.

År 1780 började det röra på sig igen, då kapellaget skrev till Kungl. Maj:t och anhöll om att få uppföra ett nytt kapell av sten. I ett underdånigt memorial från Överintendentsämbetet till Kungl. Maj:t, date-

Fig. 230. Ritning till nytt kapell i Vårhus 1781. (Stockholm. RA. ÖIÄ.)

rat 26/2 1781, framhålls att man vid de nyuppgjorda ritningarna tvingats frångå den redan lagda grunden, "emedan Kyrkan uppförd på densamma skulle blifwa af sådan anseelig bredd, att en därefter proportionerad hög och tung Takresning skulle se oformlig ut, och af wahnliga gråstensmurar icke kunna bäras", varför grunden måste omläggas för bättre proportioners erhållande.²¹¹ Den av Elinos Eric lagda grunden (fig. 229) var utformad med ett femsidigt kor likt Mora kyrkas. Det nya, vid Överintendentsämbetet — möjligen av arkitekten Jacob Wulff²¹² — utarbetade förslaget (fig. 230) utvisar en betydligt smäckrare kyrkobyggnad, tresidigt avslutad i öster. Av allt att döma ville man dock inte riva upp den mödosamt lagda grunden utan nöjde sig med att förändra den östra avslutningen från femkantig till trekant-

tig, och den nya ritningen följdes endast i tillämpliga delar. År 1782 (räk.) får Elinos Eric betalt "för Förslags uppsättande till nya Kyrkobyggnaden med skjuts fram och tillbaka".

Under hela återstoden av 1780-talet pågick byggnadsverksamheten. Den vid kyrkbygget på Sollerön verksamme byggmästaren Anders Segerholm anlätades även; han får 1783 (räk.) betalt för arbete och resor. Man inköpte kalk från Orsa och spik från Woxna bruk. År 1785 (räk.) inköptes diverse överblivet byggnadsmaterial samt redskap från kyrkbygget på Sollerön. Elinos Eric får 1787 (räk.) betalt för 90 dagsverken och Ask Hans Jonsson i V. Storbyn för snickeriarbeten. Året därpå utbetalas till uppsyningsmannen och materialskrivaren Eric Ambrosiusson (1756–1816) i Limbäck för 81 dagsverken vid kyrkbygget, till Jonas Gucku för snickeriarbeten och till Ask Hans Jonsson för smide. Den ännu ej färdiga kyrkan tycks ha tagits i bruk 1789, eftersom det gamla kapellet försålles detta år. Målaren Larspers Anders Hansson (1761–1808) från Nusnäs får 1790 betalt för arbete. År 1791 (räk.) inköps bräder till kyrktaket samt olja och färg, och året därpå får Pehr Hedendahl, gesällen Almqvist och "gåssen" betalt för att de målat valvet och sakristietaket med vit oljefärg, och de är även verksamma med måleriarbeten 1793. Panelning i kyrkan omtalas 1798 (räk.). Kyrkan tycks nu ha varit färdigbyggd; 1830 års inventarium uppger att kyrkan fullbordats vid 1790-talets början. Någon invigning i egentlig mening tycks aldrig ha ägt rum. Enligt nådig tillåtelse, erhållen redan 1781, skulle den få kallas Gustav Adolfs kyrka efter kronprinsen — från 1792 konung Gustav IV Adolf — men denna benämning synes ha kommit ur bruk redan under 1800-talets förra hälft.

Under större delen av 1800-talet tycks inga nämnvärda förändringar eller reparationer ha gjorts. I och med att Våmhus blev egen församling 1868 framstod det dock som angeläget att genomföra en större reparation. Denna ägde rum 1874–1876 och innebar följande. Murarna putslagades och kalkades in- och utvändigt. Taket reparerades och tornhuvens nedre del kläddes med koppar. Ett fönster togs upp ovanför sydportalen och ett mitt på norra fasaden varjämte det nuvarande spröjsverket tillkom; tidigare bör rutorna ha varit mindre och blyinfattade. Golvet reparerades och en järnkamin från Furudals bruk insattes i sakristian. Inredningen omändrades delvis samt ommålades. Arbetena leddes av Stickopers Anders Matsson (1830–1917) i Färnäs.

År 1905 företogs smärre reparationer, främst utvändigt. Mot 1920-talets slut började behovet av en värmeanläggning framstå som akut och en vedeldad sådan installerades efter beslut 1932. I övrigt vidtogs inga förändringar.

Sommaren 1952 var den från Våmhus bördige 'busskungen' Eric Wickman på besök i fädernegården i Limbäck. En dag satt han och såg ned mot kyrkan med dess tämligen oproportionerliga tornhuv. Han fick då idén att bekosta en ombyggnad av tornhuv och kontaktade omgående sin släkting, byggmästaren Anders Diös. Denne tog i

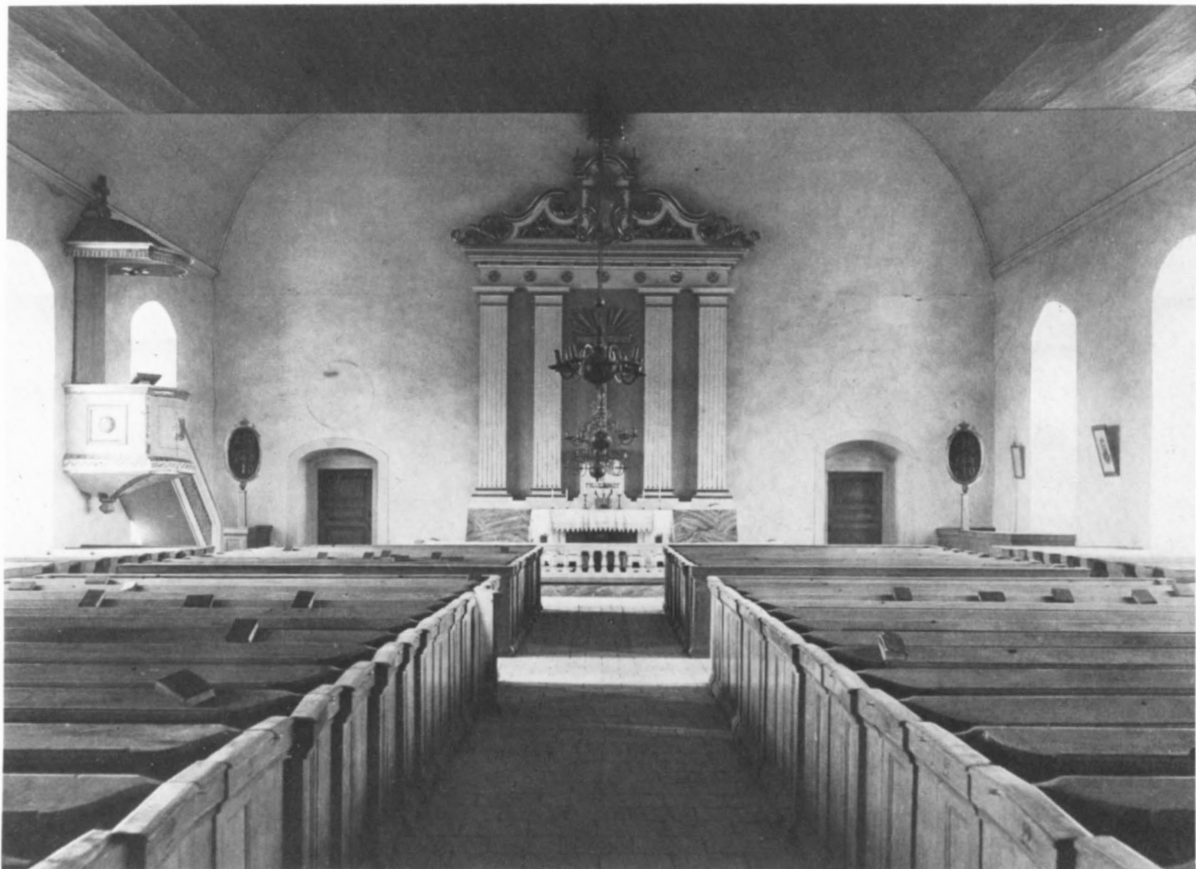

Fig. 231. Interiör mot öster före 1953.
Foto: ATA, A. Nilsson.

sin tur kontakt med arkitekten Cyrillus Johansson²¹³, som efter ett besök på platsen snabbt kunde presentera preliminära skisser. Efter högmässan den 7 september 1952 informerades församlingen om planerna och samma dag beslöt kyrkorådet att "med tveksamhet" anta erbjudandet.

Det visade sig emellertid att restaureringsbehovet var betydligt större, varför arkitekten Johansson utarbetade ett fullständigt förslag till in- och utvändig restaurering av kyrkan. Detta antogs slutligen av kyrkorådet den 26 april 1953. Eric Wickman skulle bidra med 60 000 dollar och Anders Diös med överskjutande kostnader. Byggnadsarbetena påbörjades i augusti samma år och kyrkan återinvigdes den 31 oktober 1954. Eric Wickman, kyrkans störste donator, hade dock avlidit i februari samma år.

Restaureringsarbetena blev omfattande. Lanterninen revs och en ny, högre och bredare lanternin, krönt av en hög kopparklädd spira, uppfördes. Långhustaketets spån ersattes med koppar. Korgavelns överdel ombyggdes i lättbetong. Kyrkan putsades och kalkades ut- och invändigt, och trätunnvalvet försågs med målad dekor av konstnären Gustaf Ambe. Sakristians västvägg dekorerades av konstnären Gösta Liljeström. I vapenhusets tak uppsattes bräder från det gamla

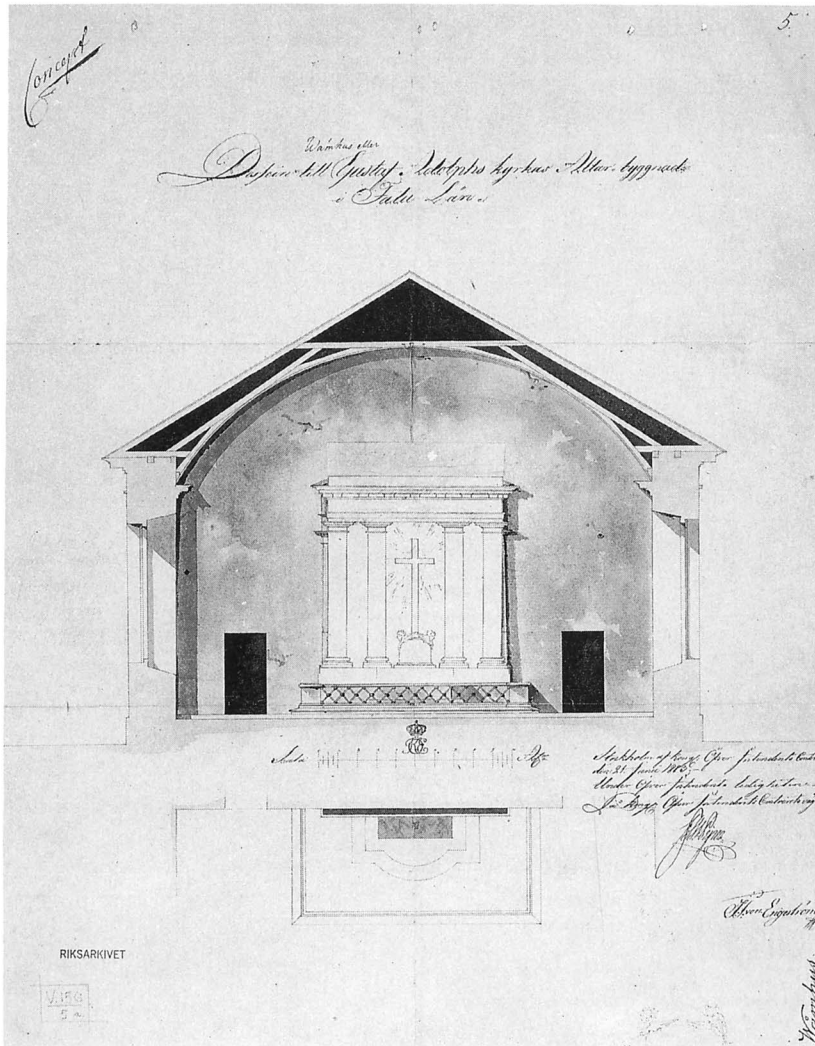

Fig. 232. Riting till altaruppsats av Gustaf Ulrik Boman 1803. (Stockholm. RA. ÖIÄ.)

kapellets valv. Nytt golv av tegel inlades i kor, gångar och vapenhus; i koret med inslag av sandsten. Västportalen försågs med sandstensomfattning. Ny el- och värmeanläggning installerades. Läktare och bänkinredning ombyggdes och inredningen ommålades varjämte äldre inredningsföremål konserverades.

En utvärdig restaurering ägde rum 1983 efter förslag av konstnären Arvid Mårten, varvid exteriören putslagades och omkalkades och taket reparerades. Entreprenör var firma Våmhus Mur- och Plattsättning.

INREDNING OCH INVENTARIER

Altaranordning

Högaltare av trä med spegelförsedda sidor, konvex framsida och konkava kortsidor, profilerade lister upptill och nedtill, kontursågade

Fig. 233. Äldre kors till altaruppsatsen, troligen tillverkat 1810. Foto: Bengt Mattsson 1987.

ben. Grönmarmorerat i två nyanser; gråmålad skiva med profilerad kant. Spår av blå övermålning. Höjd 103 cm, längd 257 cm, bredd 93 cm. 1790-talet. Högaltaret är placerat ett trappsteg högre än korets golvnivå.

Altaruppsats av grågrönmarmorerat och förgyllt trä (fig. 227, 232), bestående av fyra kannelerade, parvis ställda pilastrar med profilerade kapital och baser, stående på en slät sockel. Denna vilar på ett murat, putsat och grönfärgat podium. Mittfältet mellan pilastrarna är mörkgrönmålat och sidofälten målade i samma ton som pilastrarna. I mittfältet står ett ljusbrunmålat kors med hängande vit mantel, törnekrona och en rest stege vid sidan, stående på en mörkbrun sockel. Pilastrarna uppbär ett entablement med snidade rosor på frisen och profilerad kornisch med glest tandsnitt. Där ovanpå vilar ett skulpterat krön i något ljusare grönmarmorering med inslag av gulgrått och guld, med upptill rundat mittparti med Jahve-namnet i omstrålad triangel ovanpå en räfflad sköld. Mittpartiet kröns av tre urnor samt ytterligare en helt förgyllt omstrålad triangel med Jahve-namnet i svart. Sidostycken med akantusornament och svängda profilerade överliggare med stående äggstavslis. Utförd 1807 av Ask Hans Jansson i Västra Storbyn²¹⁴ efter slutgiltiga ritningar av Gustaf Ulrik Boman²¹⁵, fastställda 1806; konceptritningarna är från 1803. Målad 1810 av Johan P. Rydquist²¹⁶ (räk.). Krönet är utfört av bildhuggaren Hans Petter Damström²¹⁷ i Aspeboda 1876 efter förslag av Björk Anders Jonsson, reviderat vid Överintendentensämbetet av Oskar Erikson²¹⁸. Samma år målades hela altaruppsatsen i "perlfärg". Korset är utfört av Anders Kans (1897–1968), Bonäs, 1954.

Äldre kors till altaruppsatsen (fig. 233) av förgyllt trä, med profile-rade kanter, vilande på en nederst profilerad gråmarmorerad sockel med inskrift i guld: "DET/ är/ FULLKOMNADT". Bakom korsmitten är en grönmarmorerad rundel. Höjd ca 387 cm. Till korset hör också två förgyllda änglahuvuden samt strålar. Troligen utfört 1810, omförgyllt och målat 1876. Änglahuvudena är utförda av Ask Jon Hansson (1777–1848) i V. Storbyn 1810. I tornets andra övervåning.

Altarskrank av trä, halvrunnt med två ingångar, sidorna täckta av ljust grågrön och stänkmålad masonit med mörkare profilerade kanter upptill och nedtill; mörkt grågrönmarmorerad sockel. Innanför masoniten är skranket genombrutet, med svarvade profilerade balusterdockor, målade i vitt och guld. Knäfall och överliggare är klädda med naturfärgat linne. Höjd 84 cm, knäfallshöjd 34 cm. Utfört av Håll Anders Ersson (1844–1931) i Vidbäcken efter förslag av Björk Anders Jonsson 1876.

Altarbord i sakristian av ljusbrunlaserat trä, på framsidan tre rundbågsfält med kraftiga anfangar och bokstäverna IHS i gråsvart; altarskiva med terrakottafärgad kant. Höjd 98 cm, längd 158 cm, bredd 54 cm. Tillverkat 1954.

Altarskrank av trä i sakristian, tresidigt, gulbeigemålat med tre gråmålade speglar, den mittersta med Kristus-monogram i mörkgrått.

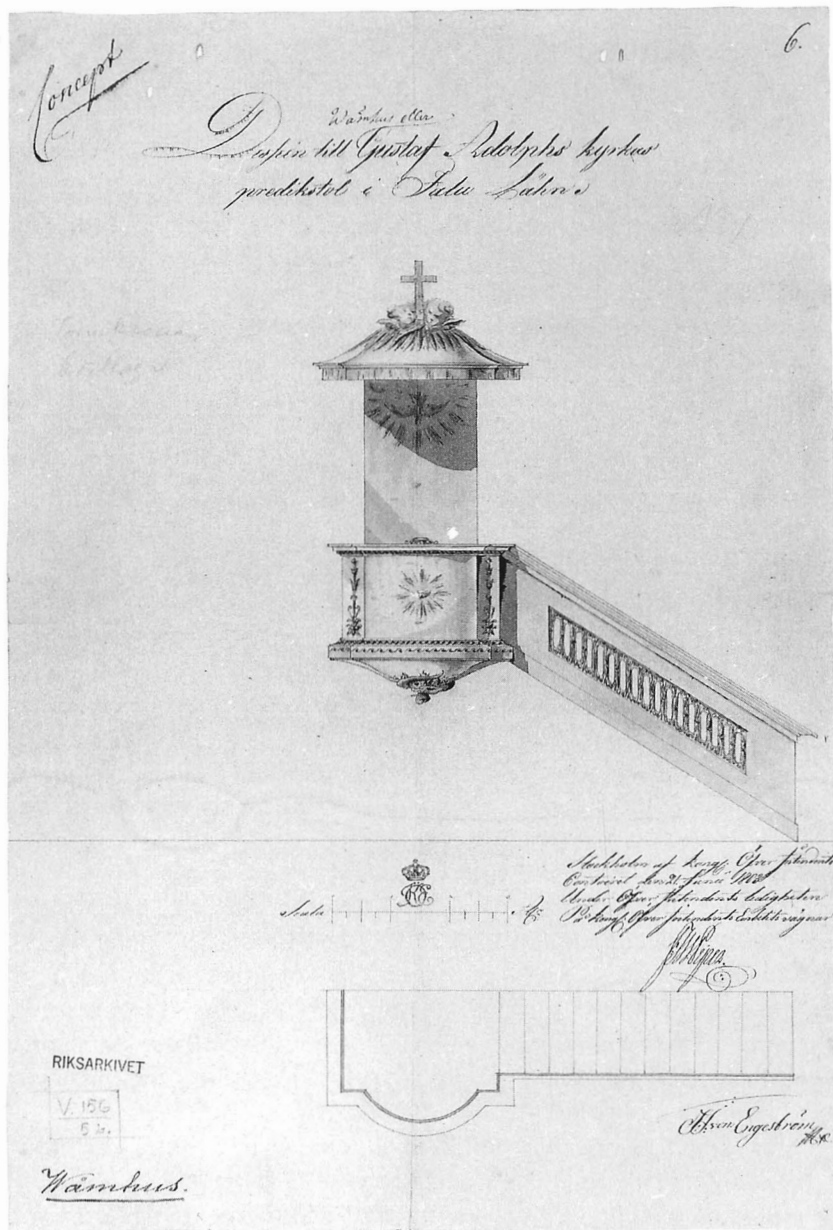

Fig. 234. Ritning till predikstol av Gustaf Ulrik Boman 1806. (Stockholm. RA. ÖIA.)

Terrakottafärgad sockel, knäfall och överliggare är klädda med naturfärgat linne. Höjd 63 cm, knäfallshöjd 16 cm. Tillverkat 1954.

Två knäfallspallar av trä med gråmålade ben, olika rundade, klädda med grått linne. Höjd 30 cm, längd 83 cm, bredd 19 cm. Inköpta 1891 (räk.).

Knäfallspall av gröngråmålat trä, benens framsida konturerade. På undersidan bomärken samt året 1954. Höjd 21 cm, längd 52 cm, bredd 18 cm.

En pall till altaret inköptes 1859 (räk.).

Fig. 235. Predikstol, utförd av Krång Lars Ersson 1806. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Predikstolar

Predikstol av grönmålat och förgyllt trä (fig. 234–235), uppsatt på norra väggen mellan de båda östligaste fönstren. Korgen är tresidig; framsidan är konvex och har på mitten ett omstrålat Guds allseende öga, målat i vitt, grått, svart och gröna nyanser samt flankerat av två snidade och förgyllda växtornament. Västra kortsidan pryds av ett skulpterat och förgyllt solhjul inom kvadratisk profilerad ram. Profilerad överliggare med förgylld äggstavslinje nedtill. Bokbräda uppbyggen av förgylld konsol. Underliggaren är profilerad och har upptill en förgylld list med snidade bladsnibbar och på mitten en förgylld löpande hund-list. Svagt trattformig underdel, nedtill avslutad med en profilerad och kannelerad, delvis förgylld knopp.

Predikstolens trappa är utvändigt ljust grönmarmorerad med profilerade över- och underliggare. Rombformat spegelfält med skulpterad

Fig. 236. Predikstol från det gamla kapellet med målning från 1658. Foto: Bengt Mattsson 1987.

och förgylld stående äggstav på grön botten. Korgen och trappan är invändigt gråmålade.

Ljudtaket har konvex framsida och profilerad kant, nedtill med bård av målade växtornament. Det är svagt välvt och kröns av ett förgyllt kors och två bevingade änglahuvuden, likaså förgyllda. Inuti taket är målade stiliserade moln. En förgylld duva hänger i taket. Väggarna är klädda med grönmålade bräder med Jahve-namnet målat i svart på vit botten, omgivet av svarta strålar. Predikstolen är utförd av Krång Lars Ersson i Bodarna på Sollerön (se ovan) 1806 efter slutgiltiga ritningar av Gustaf Ulrik Boman 1806.²¹⁹ Duvan är utförd av Ask Jon Hansson i Västra Storbyn 1810 (räk.); samma år (räk.) målades predikstolen av Johan P. Rydquist. Den ommålades med "perlfärg" och ornament 1876 men konserverades 1954 av bildhuggaren Hans Georg Faulmüller²²⁰.

Predikstolen från det gamla kapellet (fig. 236) är sedan 1954 uppställd på golvet i sakristian. Korgen har fyra sidor, var och en med två spegelfält; de övre är rundbågiga med kraftiga anfangar och plattskuren dekor av beslagsornament och flätade band på över- och sidostyckena, de nedre är rektangulära med plattskuren bård av halvcirklar och blommor på sido- och nederstyckena. I de övre spegelfälten

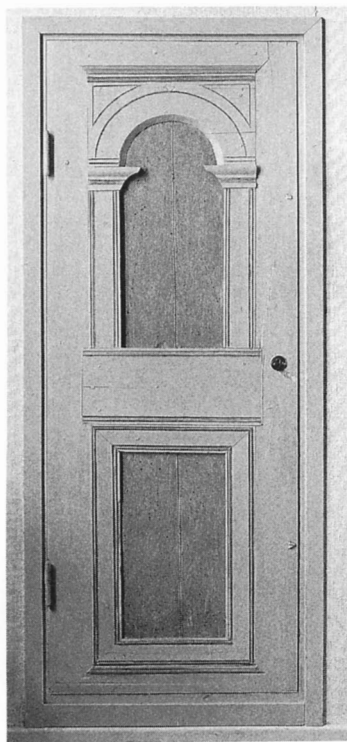

Fig. 237. Dörr till gamla predikstols-trappan, nu placerad som dörr under södra läktartrappan. Foto: SvK 1985.

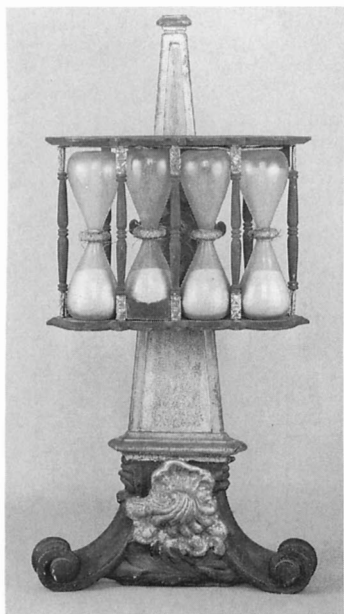

Fig. 238. Timglas, skänkt 1747. Foto: Bengt Mattsson 1987.

samt mellan dem finns rester av målad växtdekor i svart och vitt, i två av de nedre återfinns inskrifterna "IHS:" samt "ANNO/ 1658". Inskrift i svart på korgens övre del: "Matthei: Kommer Til migh i alle som arbeten och Ären betungadhe Och iagh wil wedherquekia idher och i skolen finna roo til idhra siälär". Mitt på korgen finns följande inskrift: "Salighe ähro/ The som Höra/ Gudz ordh Och göma tädh:", också i svart. Profilerad överliggare med äggstavlist och tandsnitt; profilerad bokbräda. Underliggaren är också profilerad och har tand-snittslist överst. Av trappräcket är baksidan bevarad. Den är dekore-rad med ett målat rombfält med växt- och linjedekor samt ram av beslagsornament. Färger: grågrönt, ljusblått, beige, svart, vitt, röda nyanser. Korgens höjd ca 127 cm.

Även dörren till predikstolstrappan är bevarad och sitter sedan 1954 som dörr under södra läktartrappan (fig. 237). Den är uppbyggd som predikstolskorgens sidor med två spegelfält med profilerat ramverk, det övre rundbågigt med profilerade anfanger. Färger: gulgrått, grå-brunt, gråblå stänkmålning, blå lasyr. Höjd 157 cm, bredd 58 cm.

Predikstolen, som kan vara något decennium äldre än bemålningen, är tydligtvis utförd av samme okände mästare som gjort predikstolen och övrig fast inredning i Sollerö gamla kapell (se ovan), bänkinredning och den mindre predikstolen i Mora kyrka 1638–1639 samt predikstolen i Skattungbyns kapell. Den konserverades av Hans Georg Faulmüller 1954.

Timglas

Timglaset (fig. 238) har brunmålad trähållare för fyra glas, sammanhållen av svarvade pinnar. Stativet är av trä och upptill utformat som en tresidig obelisk, grönmålad med förgyllda kanter, på brunmålad och förgylld fot med rocailler och två volutformade fötter samt en bakre fot, ej avsedd att synas. Hållarens höjd 20 cm, längd 27 cm, stativets höjd 63 cm. Skänkt 1747 och överfört från det gamla kapellet.

Bänkinredning

Bänkinredningen är sluten och består av två kvarter om 16 bänkar i varje samt korbänkar i norr och söder, den norra med smalare spegelfält. Den har grågrönmarmorade dörrar, gavlar och skärmar med blågrönmarmorade speglar, överliggare och sockel. Spegeln har grågult listverk. Invändigt är bänkarna målade mattrosa. Höjd 88 cm, sitthöjd 47 cm, korbänkarnas höjd 103 cm, sitthöjd 47 cm. Tidigare delades bänkkvarteren av en mittgång och utmed långväggarna fanns ytterligare smala bänkkvarter. Dessa saknade till största delen dörrar. Enligt räkenskaperna 1793–1794 utbetalas för arbete på de nya bänkarna, 1810 får Ask Jon Hansson i V. Storbyn betalt för arbete med bänkdörrar och 1813 betalas Stickopers Eric Matsson (1771–1827) i Färnäs, Mora, för bänkarnas "öfverstrykning". När Arosenius beskriver kyrkan 1866 var de flesta bänkarna ännu omålade.²²¹ I samband med reparationen 1874–1876 ombyggdes bänkarna "enligt främre bän-

karna på Karlsidan" (st.prot.) — antagligen saknade ett stort antal bänkar dörrar, vilka nu tillverkades — samt ommålades i "lätt, vacker ekfärg" (st.prot.). Bänkinredningen fick sitt nuvarande utseende 1954. År 1983 avlägsnades de båda västligaste bänkraderna.

Läktare

Läktare i väster (fig. 228); barriären är på mitten konkav och prydd med korgflätor på brun botten med en förgylld lyra mitt på. Sidopartierna har vardera sex speglar; de är grågrönmarmorade med gråockra listverk och grågrönt ramverk. Grågrönmarmorerad överliggare, grågrön och mörkt ockra underliggare. Läktaren är på undersidan gråmålad och uppbärs av fyra svarvade, grågrönmarmorade och förgyllda kolonner. Två trappor — i sydväst och nordväst — leder upp till läktaren. Under trapporna finns skrubbar; den södra har som dörr den gamla predikstolstrappans dörr (se ovan) medan den norras dörr är en kopia av denna. År 1796 (räk.) utbetalas för arbete på den nya läktaren. Ask Jon Hansson får 1813 (räk.) betalt för läktarstolpar och Stickopers Eric Matsson för "Lectarens öfverstrykning". Vid reparationen 1874–1876 tillkom nya läktartrappor i vapenhuset och läktarbarriären målades i "perlfärg" med förgyllning. Läktaren ombyggdes 1954, varvid det nuvarande mittpartiet med korgflätningen — socknens gamla hantverk — och trapporna tillkom efter förslag av Cyrillus Johansson.

Orgel

Orgelfasaden (fig. 228) är raksluten och har ett högre mittparti med en stjärna överst. Flyglarna är något indragna och har pipor av koppar. Orgeln är målad i blågrå, rosa och grå nyanser. Orgeln är byggd av firma Olof Hammarberg, Göteborg, och färdigställdes 1973.²²² Fasaden är ritad av arkitekt J. Seldenthuis, Alkmaar, Holland, och målad av konservator Evald Håkansson, Sollerön.

Fram till 1954 hade kyrkan endast ett enklare orgelharmonium. Detta år inköptes en piporgel från Genarps församling i Skåne. Orgeln var tillverkad av A. Mårtenssons orgelfabrik i Lund 1938 och saknade fasad.²²³ Stämmor från denna ingår i den nuvarande orgeln.

En kororgel med orgelhus av omålat trä inköptes från Grönlunds orgelbyggeri, Gammelstad, 1967. Den är placerad vid korets södra sida.

Dopredskap

Dopfund av trä (fig. 239) med mångkantig trattformad fot, vulst på skaftet och nästan oval cuppa, rödbrunfärgad och stänkmålad som porfyrimitation. Funten står på en kvadratisk skråkantad sockel, tillkommen 1954. Höjd utan sockel 87 cm, cuppens diameter ca 32 cm. Anskaffad omkring 1662 och överförd från det gamla kapellet. Ommålad av Johan P. Rydquist 1810 (räk.). Konserverad av Gustaf Ambe 1954.

Fig. 239. Dopfund av trä, anskaffad omkring 1662 och målad i porfyrimitation av Johan Peter Rydquist 1810. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 240. Dopskål av tenn, tillverkad av Johan Eric Gerells änka i Västerås 1820. Foto: Bengt Mattsson 1988.

Fig. 241. Dopfat av silver, utfört av Åke Myrsmiden i Stockholm 1954. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Dopskål av tenn (fig. 240), kallskålstyp; två svängda handtag, avslutade med knopp och knottriga på insidan. Profilerad brädd och fot. Höjd 10 cm, diameter upptill 19,8 cm, nedtill 14 cm. Enligt stämplars tillverkad av Johan Eric Gerells²²⁴ änka i Västerås 1820.

Dopfat av silver (fig. 241), bred brädd med inskrift: "LÅTEN · BARNEN · KOMMA · TILL · MIG". Tolvpassformig skål med en duva i botten. Diameter 35,2 cm. Enligt stämplars tillverkat av Åke Myrsmiden i Stockholm 1954. Enligt inskrift skänkt av fru Lisa Diös 1954.

Nummertavlor

Två nummertavlor av grågrönmarmorat och förgyllt trä, ovala, svängbara. Förgyllda profilerade ramar, krönta av en krona, flankerad av två yxor, grågrönmarmorat understycke på förgylld tulpanformad hållare. Mörkt grågrönmarmorat botten. Nummertavlorna är placerade på fyrsidiga och uppåt avsmalnande, kannelerade och grågrönmarmorade ständare i korbänkarnas hörn. Tavlornas höjd 128 cm, bredd 66 cm. Mässingssiffror. Den ena nummertavlan anskaffades 1831 (räk.), den andra sägs 1861 (inv.) vara ny.

Oval nummertavla med gulmålad profilerad ram, svart botten. Höjd 85 cm, bredd 66 cm. 1800-talets mitt. I hembygdsgården.

Rektangulär nummertavla med profilerad gulbrunmålad ram, svart botten. Höjd 57 cm, längd 47 cm. Sägs 1887 (inv.) ha tillkommit efter 1879.

En liknande med omålad ram. Höjd 56 cm, längd 46 cm. 1880-talet?

Nattvardskärl

Kalk av delvis förgyllt silver (fig. 242), sexpassformad profilerad fot, godronnerad nod med gördel och graverade växtornament, odekorerad cuppa. Inskrift på cuppan: "Wåmhus Kyrka"; under foten: "46 Lod". Cuppans inre, brädd, skaft och nod samt fotens nederdel är förgyllda. Höjd 25,6 cm, cuppans diameter 13,4 cm, fotens 14 cm. Enligt stämplars tillverkad av Gustaf Biörn i Falun 1747. Inköpt 1748 (räk.)

Fig. 242. Kalk och paten av delvis förgyllt silver, utförda av Gustaf Biörn i Falun 1747 och Erich Albrecht Körsner i Falun 1800. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 243. Oblatask av delvis förgyllt silver, utförd av Carl Fredrik Kindberg i Falun 1826. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 244. Vinkanna av tenn, utförd av Mårten Kasper Rokus i Stockholm 1701. Foto: Bengt Mattsson 1987.

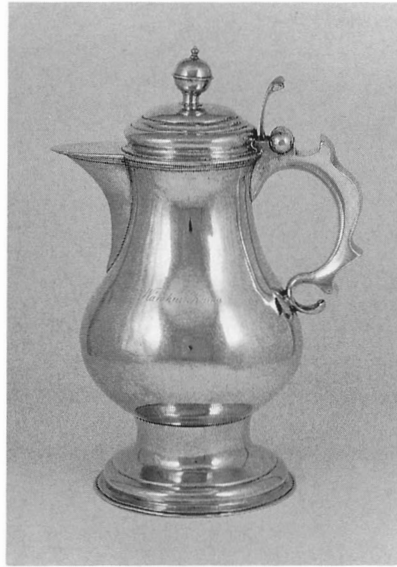

Fig. 245. Vinkanna av delvis förgyllt silver, utförd av Gustaf Biörn i Falun och inköpt 1752. Foto: Bengt Mattsson 1987.

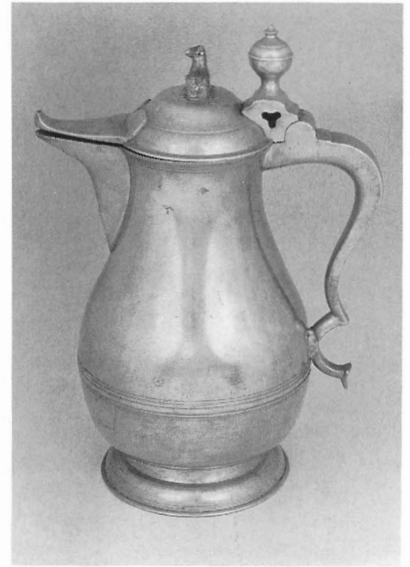

Fig. 246. Vinkanna av tenn, utförd av Carl Peter Eckerström i Västerås 1845. Foto: Bengt Mattsson 1987.

till det gamla kapellet. Cuppan är enligt stämplars omgjord av Erich Albrecht Kørsner i Falun år 1800.

Patén av silver med förgyllt ovansida (fig. 242), odecorerad. Under brättet inskrift: "Wåmhus Kyrka", under botten: "14 Lod". Diameter 17,3 cm. Enligt stämplars tillverkad av Erich Albrecht Kørsner i Falun år 1800.

Oblatask av delvis förgyllt silver (fig. 243), oval och bukig samt vilande på fyra ciselerade lejonfötter. Vålv profilerat lock, krönt av lamm med korsfana och med cicelerad växtornamentsbård runt kanten. Korsfanan samt lockets insida är förgyllda. Inskrift på locket: "Wåmhus Kyrka"; under botten: "32 Lod". Höjd med fana 13,5 cm, längd 13,2 cm, bredd 10 cm. Enligt stämplars tillverkad av Carl Fredrik Kindberg²²⁵ i Falun 1826.

Vinkannor: — 1, Av tenn (fig. 244), cylindrisk, uppåt avsmalnande, profilerad sockel, snås. Svängt handtag, nästan platt, svagt profilerat lock, profilerat tumgrepp. Höjd 27 cm, diameter nedtill 12,5 cm. Enligt stämplars tillverkad av Mårten Kasper Rokus²²⁶ i Stockholm 1701. — 2, Av delvis förgyllt silver (fig. 245), påronformad, profilerad fot, svängt handtag med snibbartade utbuktningar; snås. Profilerat lock med knapp, broskformat tumgrepp. Kannan är förgyllt invändigt samt på fotens nederdel, handtaget, lockets lister samt knapp och tumgrepp. Inskrift på buken: "Wåmhus Kyrka", under foten: "94 1/2 lod: A^o 1752". Höjd 32 cm, fotens diameter 14,5 cm. Enligt stämplars tillverkad av Gustaf Biörn i Falun, inköpt 1752 (inv.). Överförd från det gamla kapellet. — 3, Av tenn (fig. 246), påronformad med en profilerad gördel på buken, profilerad fot, svängt handtag, nedtill avslutat med en sköld; snås. Profilerat lock, krönt av ett ligande lamm, vars korsfana gått förlorad; tumgrepp i form av en profilerad knapp. Inskrift på buken: "Wåmhus Kyrka". Höjd 33,5 cm,

Fig. 247. Sockenbudstyg av delvis förgyllt silver, utfört av Gustaf Biörn i Falun och inköpt 1751. Foto: Bengt Mattsson 1987.

fotens diameter 13,5 cm. Enligt stämplat tillverkad av Carl Peter Eckerström²²⁷ i Västerås 1845.

Sockenbudstyg av delvis förgyllt silver (fig. 247), bestående av kalk, paten och oblatask. Kalken har sexpassformad profilerad fot och nod med raka mellanstycken samt odekorerad cuppa. Kalken är förgylld invändigt, på brädden, noden och mellanstyckena samt fotens nedre del. Inskrift på cuppan: "Wåmhus Kyrka". Höjd 15 cm, cuppans diameter 7,5 cm, fotens 10,5 cm. Patenen har förgylld ovasida och är för övrigt odekorerad. Inskrift under brädden: "Wåmhus Kyrka". Diameter 9,8 cm. Oblatasken är cylindrisk och har platt lock med profilerad och förgylld kant. Invändig förgyllning. Inskrift på locket: "Wåmhus Kyrka". På undersidan ett svisslerat S. Höjd 2,1 cm, diameter 3,5 cm. Kalken och patenen är enligt stämplat utförda av Gustaf Biörn i Falun; oblatasken saknar stämplat men torde ha samma upphovsman. Inköpt 1751 (inv.) samt överfört från det gamla kapellet. Ursprungligen fanns också en vinfaska, men denna har försvunnit vid okänd tidpunkt efter 1769 (inv.). Svarvat läderklätt träfodral.

Kommunionssked med tillhörande fat av silver (fig. 248), ovalt perforerat skedblad, platt skaft, avslutat med ett kors. Runt, odekorerat fat. Skedens längd 15,3 cm, fatets diameter 5,7 cm. Enligt stämplat

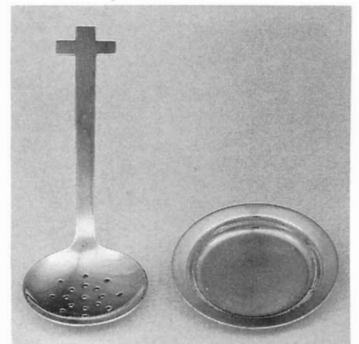

Fig. 248. Kommunionssked med fat av silver, tillverkade av Nordisk Silverkonst AB i Helsingborg 1966 och skänkta 1974. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 249. Brudkrona av förgyllt silver, utförd av Guldsmedsaktiebolaget, Stockholm, 1945. Foto: Bengt Mattsson 1987.

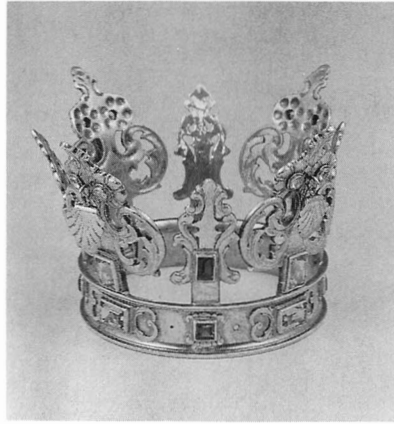
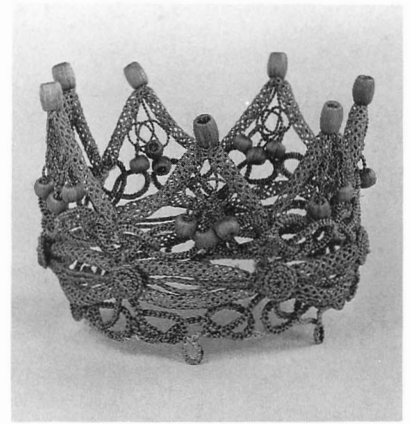

Fig. 250. Brudkrona av hårbete, utförd och skänkt av Ada Rytta 1976. Foto: Bengt Mattsson 1987.

tillverkade av Nordisk Silverkonst AB i Helsingborg 1966. Skänkt av kyrkoherde Stig Sundelin²²⁸ med familj 1974.

Träask för sockenbudstyg(?) i svepteknik. Höjd 23 cm, diameter nedtill 13,5 cm. 1700-talet?

År 1895 (räk.) får Anders Mattsson i Mora betalt för "gravyr å kyrksilfver".

Brudkronor

Brudkronor: — 1, Av förgyllt silver (fig. 249), fyra stora breda ståndare, genombrutna och med växtornamentik samt hängande löv; besatta nedtill med en rektangulär bergkristall och upptill med två runda. Mellan dessa ståndare sitter lägre och smalare ståndare, genombrutna och med broskornament samt besatta med en rektangulär rubin. Ringen har profilerade kanter, upptill med pärlstavslinje, samt är besatt med omväxlande kvadratiska rubiner och rektangulära bergkristaller. Höjd 6,5 cm, ringens diameter 7,5 cm. Enligt stämplarna tillverkad av Guldsmedsaktiebolaget, Stockholm, 1945. — 2, Av hårbete (fig. 250), med sju spetsiga ståndare, krönte av trissor och försedda med tre nedhängande små bollar. Höjd ca 8 cm, nedre diameter ca 10 cm. Enligt inskrift utförd och skänkt 1976 av fru Ada Rytta (1895–1987), Limbäck, som i sin ungdom var verksam som hårkulla. Brudkronan förvaras i en fysisidig spånkorg med lock och handtag, tillverkad och skänkt av Erik Hed, Björkvassla, 1976.

Ljusredskap

Ljuskronor: — 1, Av bronserat järn och trä (fig. 251), sex armar (två saknas, en defekt) i en krans med runda droppskålar och raka pipor, svarvad profilerad mittstam med knopp nederst. Höjd ca 19 cm. Inköpt enligt räkenskaperna 1701–1702 och överförd från det gamla kapellet. — 2, Av mässing, 12 armar i två kransar (fig. 252), reflexblommor, åttpassformade godronnerade droppskålar, kraftigt profilerad mittstam med kraftig kula, nedtill avslutad med en knopp. Höjd ca 78 cm. Inköpt från Bjurfors mässingsbruk enligt räkenskaperna

Fig. 251. Ljuskrone av bronserat järn och trä med sex armar, inköpt enligt räkenskaperna 1701–1702. Foto: Bengt Mattsson 1987.

1725–1726 och överförd från det gamla kapellet. I sakristian. — 3, Av mässing med åtta armar i en krans (fig. 253), runda profilerade droppskålar, profilerad mittstam, krönt av en lutspelare och nedtill avslutad med en kraftig kula samt knopp. Höjd ca 75 cm. Inköpt enligt räkenskaperna 1726–1727 och överförd från det gamla kapellet. I sakristian. — 4, Av förgyllt järn och trä, åtta armar i en krans, runda droppskålar och raka pipor, svarvad profilerad mittstam, nedtill avslutad med en knopp. Höjd ca 33 cm. Sannolikt identisk med den ljuskrone av järn som inköptes 1843 (räk.). — 5–8, Av mässing med sex armar, i mitten en trattformig skärm med stjärnformiga hål. Tillverkade 1954 efter förslag av Cyrillus Johansson. Ursprungligen fanns åtta ljuskronor av denna typ. Två hänger nu i körrummet i tornets första övervåning, en förvaras i skadat skick i tornets andra övervåning. Kronorna hängde från 1954 i långhuset. Fyra likadana ljuskronor bortskänktes 1977–1978 (kr.prot.). — 9–18, Av mässing med 12 armar i två kransar, runda droppskålar, profilerad mittstam med kraftig kula. Höjd ca 80 cm. Enligt inskriftsplåtar är en skänkt till minne av Hed Anders Andersson och hans hustru Karin, sönerna Anders Leonard och Olof Edvard samt systemn Anna Olivia, av Carl Arvid Andersson-Hed och hans maka Anna 1971; en är skänkt till minne av Anna Olivia Hed från brorsbarn i USA 1971; en är skänkt till minne av Anders och Anna Sparr av Erik Valfrid och Birgit Sparr samt Roger och Erika Axelson, född Sparr, 1975; en är skänkt av Våmhus blomsterfond 1975. Övriga ljuskronor är anskaffade mellan 1976 och 1979. Samtliga är tillverkade av Jonssons gelbgjuteri, Skara. I långhuset. Ljuskronorna hänger i järnlinkar med mässingskulor.

Fig. 252. Ljuskrona av mässing med 12 armar, inköpt från Bjurfors mäs-singsbruk enligt räkenskaperna 1725–1726. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 253. Ljuskrona av mässing med åtta armar, inköpt enligt räkenska-perna 1726–1727. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Ljusarm av mässing med två svängda tvåpipiga armar och rund profilerad väggplatta. Avstånd mellan armarna 55 cm, plattans diameter 17 cm. 1900-talets mitt.

Sex lampetter av mässing för två ljus, konkava, upptill med avrundad spetsform, musselformad skärm för elektrisk belysning upptill. Höjd ca 78 cm, bredd 35 cm. Inköpta från Lars Holmström, Arvika, enligt beslut 1977.

Ljustakar: — 1, Kandelaber av svartmålat järn (fig. 254), stående på tredelad fot med franska liljor i ändarna. Tvåpipig; vridbart mellanstycke med svängda sidopartier samt ett profilerat band mellan ljushållarna. Runda droppskålar; balusterformade, något olika ljushållare av mässing, senare tillkomna. Mittståndaren är krönt av en tupp. Höjd ca 37 cm, avstånd mellan piporna 35 cm. 1600-talets början? Tidigast nämnd 1736 (inv.) och överförd från det gamla kapellet. — 2–3, Av tenn med profilerad åttkantig fot och manschett (fig. 256), fasetterade skaft med profilerad gördel på mitten. På foten ett spegelmonogram inom krans av växtornament samt där nedanför inskriften "ANNO 1695". Höjd 27,5 cm, fotens bredd 20,5 cm. Enligt stämplars tillverkade 1694, troligen av Erik Andersson²²⁹ i Stockholm. Inköpta 1748 (inv.) och överförda från det gamla kapellet. — 4–5, Av silver (fig. 258), kvadratisk och hålkälad fylld fot med godronnerad kant, bård av växtornament upptill och palmetter i hörnen; godronnerat skaft med två kopplade vulster, palmstuppburna ljushållare med lös-tagbara niopassformade manschetter. På fotens kant och på manschetternas undersida en ingraverad påfågel; stående på ett jakthorn(?). Inskrift på ljushållarna och manschetterna: "N° 2" respektive "N° 3",

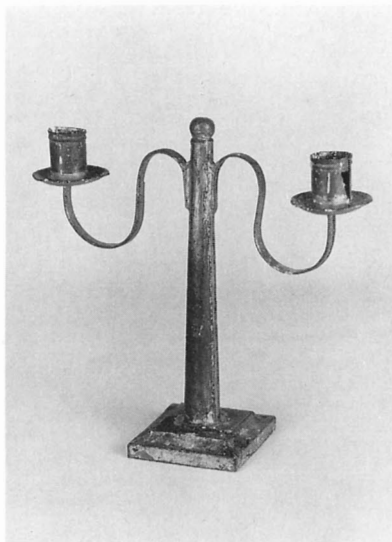
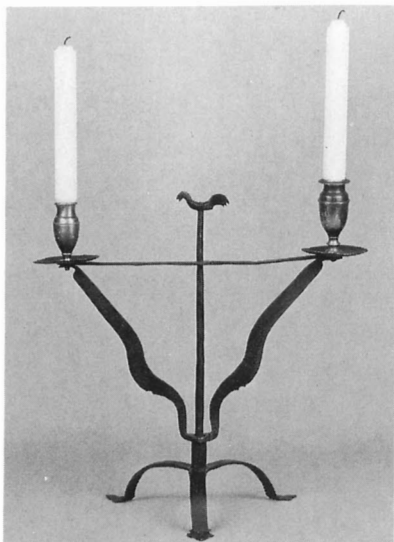

Fig. 254. Kandelaber av svartmålat järn med ljushållare av mässing. 1600-talets början? Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 255. Kandelaber av bleckplåt, 1800-talets mitt? Foto: Bengt Mattsson 1987.

på ljushållarna även "12:15" respektive "12:17". Höjd 31,5 cm, fotens bredd 13 cm. Enligt stämplat tillverkade av John Carter²³⁰ i London 1768. Bifogad etikett: "Gosford Castle Collection". Enligt bifogad lapp en minnesgåva från vänner i London till Erik Mattsson (1890–1949) på 50-årsdagen 1940. Testamentarisk gåva av Dagny Mattsson (1892–1983) 1983. — 6, Av pläter, profilerad fot, skaft och ljushållare. Höjd 18 cm, fotens diameter 10 cm. Ryska stämplat. Skadad. 1800-talets senare del. Troligen den ena av två stakar av "Composition" som nämns tidigast 1861. — 7, Tvåpipig kandelaber av bleckplåt (fig. 255), kvadratisk fot med hålkälad kant, cylindriskt, uppåt avsmalnande skaft, krönt av en knopp, svängda armar. Höjd 23 cm, fotens bredd 7,5 cm. Möjligtvis identisk med en av två järnljusstakar som omtalas första gången 1861 (inv.). — 8, Sjuarmad kandelaber av mässing med profilerad fot (fig. 257), skaft samt armar. På nedersta armens fästpunkt finns bokstäverna IHS på blå botten. Foten är överst besatt med blommor. Höjd 105 cm, fotens diameter 33 cm, bredd mellan armarna 79 cm. 1900-talets förra del. — 9–18, Av tenn, trattformad fot och ljushållare, kraftig nod med platt slät vulst. Höjd 21 cm, fotens diameter 14,5 cm. Enligt stämplat tillverkade av Edvin Ollers i Stockholm 1938 och 1952. Fyra är skänkta av kyrkliga syföreningen och fyra av kyrkliga ungdomskretsen 1954; två är skänkta av ingenjör Sture Linder, Stockholm och Bäck, 1978. — 19–20, Av mässing med profilerad fot och kort balusterformat skaft. Höjd 16 cm, fotens diameter 12,5 cm. Enligt inskrift skänkt av Mora församling 1968 vid Våmhus församlings 100-årsjubileum.

Lykta av blåmålat trä, fyrsidig, glasad. Höjd 32 cm, längd och bredd 21,5 cm. Tillverkad av Garsås Anders Ersson 1839 (räk.).

Hängare till ljuskrona av gråmålat järn, prydd med växtornament åt fyra håll samt krönt av korsade dalpilar. Höjd 51 cm. 1700-talet.

Fig. 256. Ljusstake av tenn, en av två, troligen tillverkad av Erik Andersson i Stockholm 1694. Foto: Bengt Mattsson 1988.

Fig. 257. Sjuarmad kandelaber av mässing. 1900-talets förra del. Foto: Bengt Mattsson 1987.

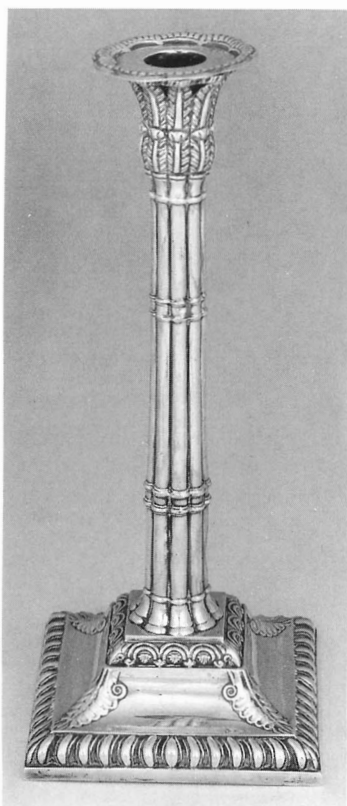
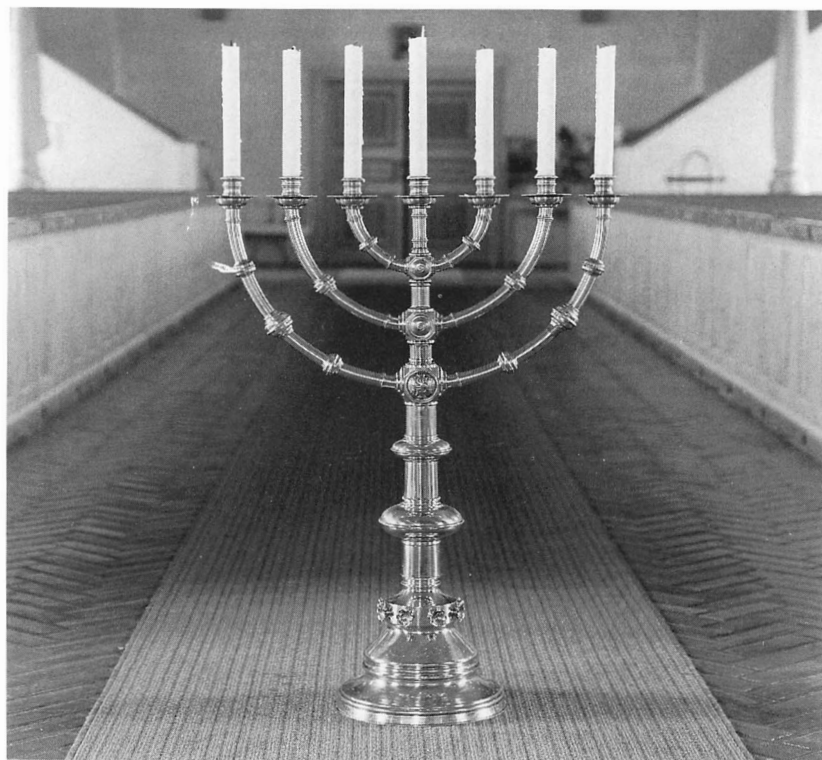

Fig. 258. Ljustake av silver, en av två, tillverkad av John Carter i London 1768 och skänkt 1983. Foto: Bengt Mattsson 1987.

År 1823 (inv.) omtalas två mässingsljustakar och en ljusplåt. År 1919 (snabbinv.) fanns en mässingsstake kvar. Den hade rund fot och höj- och sänkbar skruv. Höjd 12 cm. Vidare fanns en ljustake "af bleck med 2 pipor, som stiga från oval botten". Denna var 13,5 cm hög och 23,5 cm bred. Dessa ljustakar har senare förkommit.

Textilier

Antependier: — 1, Av tegelrött linne med broderier (fig. 259); på mitten Kristus-monogram inom rundel, krönt av ett kors med spetsade ändrar och omgivet av fyra franska liljor. På sidorna breda vita band, vart och ett med tre ovanför varandra sittande rundlar på natur-

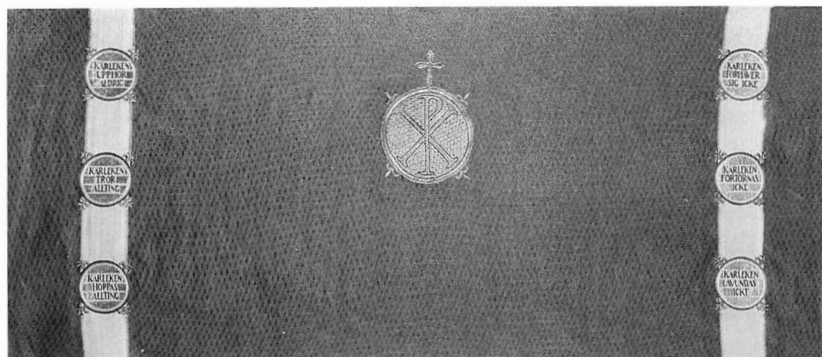

Fig. 259. Antependium av tegelrött linne med broderier, utfört och skänkt av kyrkliga ungdomskretsen samt invigt 1941. Foto: Bengt Mattsson 1987.

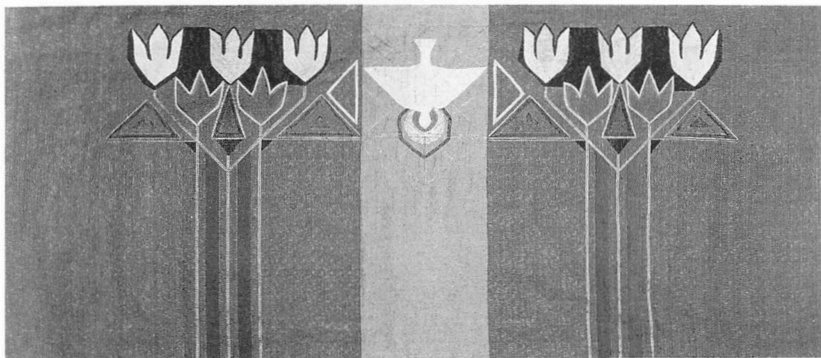

Fig. 260. Antependium av grön linnedamast med broderier, signerat Märta Swarling-Andersson, Libraria, 1961. Foto: Bengt Mattsson 1987.

färgad sidengrund, bärande inskrifter, t.v.: "KÄRLEKEN UPPHÖR ALDRIG", "KÄRLEKEN TROR ALLTING", "KÄRLEKEN HOPPAS ALLTING"; t.h.: "KÄRLEKEN FÖRHÄVER SIG ICKE", "KÄRLEKEN FÖRTÖRNAS ICKE", "KÄRLEKEN AVUNDAS ICKE". Broderier i guld, vitt samt bruna, blå, rosa, grå och bruna nyanser. Höjd 97 cm, längd 355 cm. Enligt inskrift utfört och skänkt av kyrkliga ungdomskretsen och invigt 1941. — 2, Av grönt linne med på mitten en stiliserad vit duva på snedrutig, ljusare grön linnedamast (fig. 260), flankerad av stiliserade vita och gröna blommor. Broderier i guld, vitt samt bruna och gröna nyanser. Höjd 97 cm, längd 348 cm. Signerat MSA (Märta Swarling-Andersson), Libraria, 1961. — 3, Av vitt linne med abstrakt linjedekor i guld, blått, turkos samt rosa och gröna nyanser (fig. 261), korsform på guldgrund i mitten. Höjd 98 cm, längd 355 cm. Signerat M.L. (Margareta Langert), Libraria, 1964. — 4, Av blått ylle i olika nyanser, på mitten ett omstrålat kors i silver och violett, där ovanför fem stiliserade blommor i rött. På sidorna två silverbroderade band. Höjd 97 cm, längd 365 cm. Utfört och skänkt av kyrkvärden Signe Trosse 1971.

Mässhakar: — 1, Av röd sammet med vitt linnefoder (fig. 262). På ryggsidan sitter ett krucifix; Kristus-bilden är av siden med muskelteckning i brunt broderi, brunt hår och skägg, grön törnekrona samt blått ländkläde med silverbroderier. Glorian liksom bokstäverna INRI ovanför Kristus är ursprungligen guldbroderade. Nytt naturfärgat sidenkors. På framsidan märke efter ett kors. Naturfärgad sidenkant.

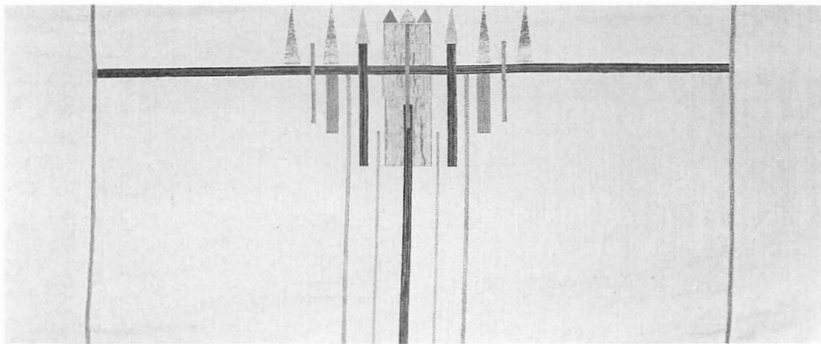

Fig. 261. Antependium av vitt linne med broderier, signerat Margareta Langert, Libraria, 1964. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 262. Mässhake av röd sammet med broderad Kristus-bild, inköpt 1643 till Mora kyrka. Foto: Bengt Mattsson 1987.

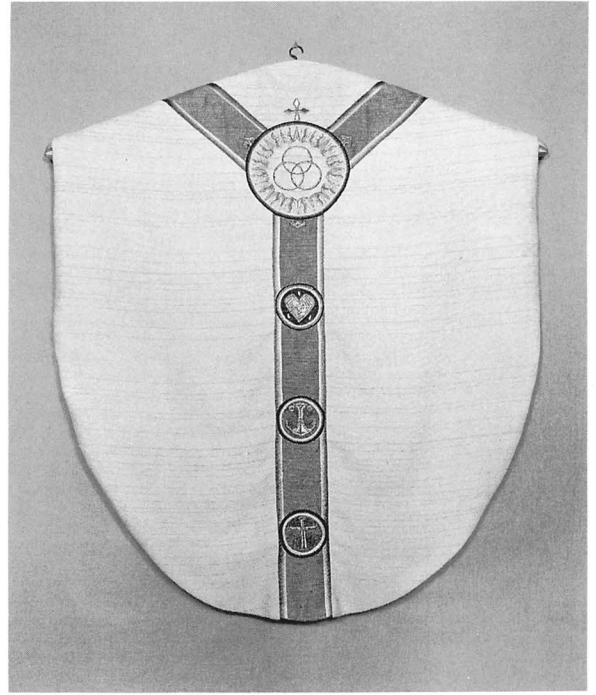

Fig. 263. Mässhake av vitt ylle med broderier, anskaffad 1938. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Höjd ca 124 cm, bredd ca 88 cm. Ursprungligen inköpt 1643 till Mora kyrka²³¹ men utlånad till Våmhus åtminstone sedan 1828. Konserverad av Libraria 1964. — 2, Av svart sammet med silvergaloner, på ryggsidan kors med törnekrona, på framsidan Jahve-namnet inom triangel. Höjd 130 cm, bredd 92 cm. Inköpt från Stockholm 1843 (räk.). Konserverad av Libraria 1964. — 3, Av vitt ylle med breda band i rött med insprängd guldtråd och kantade av broderier i vitt och röda nyanser (fig. 263). På ryggsidan sitter banden i Y-form; i skärningspunkten är en rundel i silver och vitt med kant i olika blå nyanser, innehållande tre sammanflätade ringar i guld, omgivna av solstrålar i guld och gult. Rundeln kröns av ett kors med avsmalnande ändar och hjärtformade pilar i bandens riktningar. Nedanför rundeln sitter symbolerna för kärlek (guldhjärta på röd botten), hopp (guldkankare på grön botten) samt tro (guldkors på blå botten) med kanter i olika blå nyanser. På framsidan är en rundel lik ryggsidans, innehållande Guds allseende öga i omstrålad triangel i guld och gult. Höjd 120 cm, bredd 100 cm. Anskaffad 1938 (inv.). — 4, Av grönt linne i olika nyanser, på ryggsidan linjedekor i silver och brunsvart, på framsidan ett kors i samma färger. Höjd 120 cm, bredd 110 cm. Signerad GM (Greta Mörk), Libraria, 1965. — 5, Av ylle i olika blå nyanser och svart, på ryggsidan fem linjer i silver och blått samt fem stiliserade röda blommor. Höjd 118 cm, bredd 110 cm. Enligt signatur utförd av Anna-Lisa Odelqvist-Kruse, Libraria, 1965. — 6, Av rött ylle med på ryggsidan en stiliserad duva samt på framsidan ett ringkors i guld och gult. Höjd 122 cm, bredd 130 cm. Utförd av firma Svensk Kyrkoslöjd 1977.

Stolor: — 1–2, Av violett respektive röd sidendamast med tre guldbroderade likarmade kors. — 3, Av vit sidendamast med guldbroderade kors med utvikta ändar, fransar, gult foder. Skänkt av Erik H. Gut. — 4, Av grön sidendamast med guldbroderade kors med utvikta ändar, fransar, gult foder. Skänkt av kyrkoherde Stig Sundelin med maka Ulla-Maria 1968. — 5, Av svart linne med fem broderade grå kors. Skänkt av kyrkoherde Sven-Olof Lundquist och hans maka Elisabeth 1978. — 6, Av blått ylle med fem broderade kors och fransar. — 7, Av rött ylle med tre guldbroderade georgskors, varav två med längre fotända. Utförd av firma Svensk Kyrkoslöjd 1977. — 8, Av svart ylle med tre guldbroderade likarmade kors. Utförd av ateljé Skrudskåpet; skänkt av Bäckes handel 1982.

Kalkkläden: — 1, Av vitt siden med guldbroderad kantbård, i mitten bokstäverna IHS inom törnekrona, i hörnen stjärnor. Höjd 45,5 cm, längd 47 cm. Skänkt av prostinnan Justina Elisabeth Svedelius²³² före 1806 (inv.). — 2, Av rött siden med guldfrans och broderier i guld och gult: i mitten bokstäverna IHS inom törnekrona, i hörnen tre stjärnor och ett Kristus-monogram. Höjd 47 cm, längd 46 cm. Signerat VK. 1940-talet? — 3, Av vit sidendamast med guldbroderat kors samt kantbård. Höjd 47 cm, längd 48 cm. Utfört av fru Astrid Björk 1962. — 4, Av blått linne med kantbård och kors broderat i silver och grått, i hörnen blommor i röda nyanser. Höjd 48 cm, längd 49 cm. Utfört av Svea Norström och Signe Trosse och skänkt av dem samt Erik Norström 1969. — 5, Av rött ylle med kant broderad i guld och rött, georgskors i guld och rött. Utfört av Svensk Kyrkoslöjd 1977. Höjd 61 cm, längd 61 cm. — 6, Av rött ylle med påsytt kors och kantbård i guld, vitt och beige. Höjd 49 cm, längd 48 cm. Utfört och skänkt av Anna Hedqvist och Svea Norström 1969–1970. — 7, Av grönt ylle med påsytt kors och kantbård i silver, svart och olika bruna nyanser. Höjd 48 cm, längd 50 cm. — 8, Av ylle i olika blå nyanser, med kantbård och kors broderade i silver, violett och svart. På ömse sidor om korset är tre röda blommor. Höjd 48 cm, längd 49 cm. Utfört och skänkt av Signe Trosse 1971.

Predikstolskläden: — 1, Av grönt linne med abstrakta broderier i guld, vitt och gröna samt bruna nyanser. Höjd 50 cm, längd 38 cm. Signerat I-MV (Inga-Mi Vannerus), Libraria, 1961. — 2, Av vit linnedamast med broderat ringkors, tre trianglar samt linjer broderade i guld, tegelrött och gröna nyanser. Höjd 49,5 cm, längd 38 cm. Enligt signatur utfört av Karin Jönsson, Klockargårdens hemslöjd, Leksand. Inköpt 1967. — 3, Av rött linne med broderat Kristus-monogram i rundel, små hjulkors samt linjedekor, i guld, vitt, violett, rött och orange. Höjd 50 cm, längd 37 cm. Enligt signatur utfört av Karin Jönsson, Klockargårdens hemslöjd, Leksand. Inköpt 1967. — 4, Av blått ylle i olika nyanser med broderat Kristus-monogram i rundel, fem röda rektanglar samt linjedekor, broderat i silver, rött, violett och svart. Höjd 50 cm, längd 39 cm. Utfört av Svea Norström och Signe Trosse samt skänkt av den sistnämnda.

Fig. 264. Bårtäcke av svart kläde, daterat 1795. Foto: Bengt Mattsson 1987.

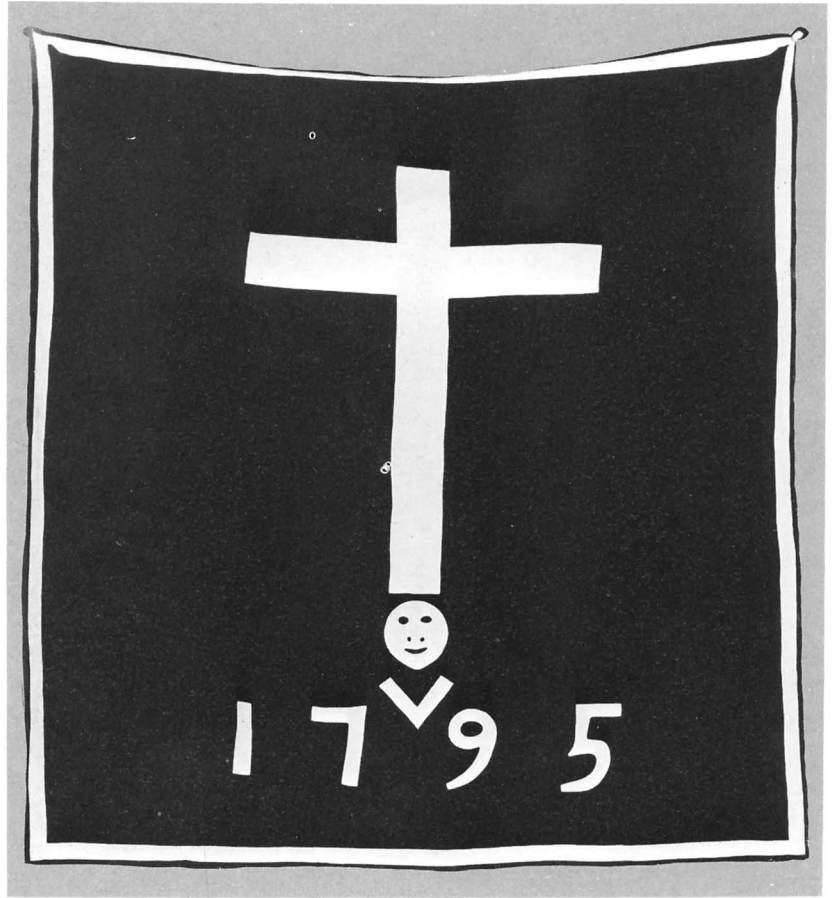

Fig. 265. Kyrkvaktarrock från 1839. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Två bokdynor av violett sammetsbrokad; den ena har ovansidan överdragen med vit spets. Längd ca 31 cm, bredd ca 26 cm. Skadade. Tidigast nämnda 1861 (inv.).

Bårtäcken: — 1, Av svart kläde med påsydda kantband (fig. 264), en döds-kalle, ett kors och ett V samt årtalet 1795, i vitt linne. Höjd 254 cm, längd 234 cm. Enligt räkenskaperna utbetalas 1794 för kläde till Adolph Bergöö²³³ och sylön till Jöns Dahlman i Mora. — 2, Av liknande utseende, under kraniet benknor samt årtalet 1830. Höjd 337 cm, längd 241 cm.

Kyrkvaktarrock av vadmal (fig. 265), grå; krage, manschetter (en saknas) samt skärp är röda. Häktas ihop med hyskor och hakar. Höjd ca 120 cm. Skadad. Enligt räkenskaperna utbetalas 1839 arbetslön till Sparr Eric Ersson (1809–1893) i Kumbelnäs i Vämhus för kyrkvaktarrocken.

Vävd applikation framställande Kristus-huvud med törnekrona i svarta och grå nyanser. Smal grålaserad träram. Höjd 40 cm, bredd 30 cm. Enligt påsatt silverplåt skänkt av Anna-Brita och Hilmer Johnson, Norrköping, 1976.

Mattor: — 1, Rya med två gula ringkors och stjärnor på rödbrun

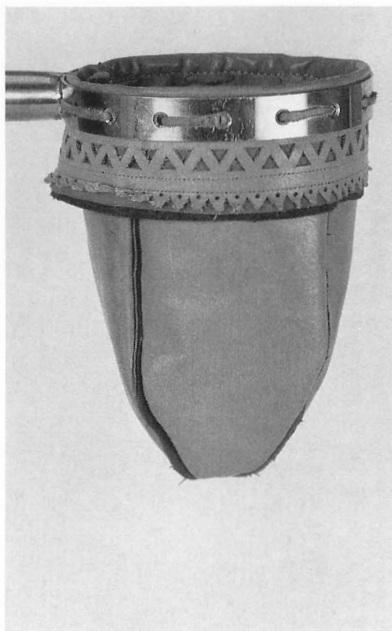

Fig. 266. Kollektbåv med påse av röd sammet med guldgaloner och frans, inköpt 1752. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 267. Kollektbåv, en av två, med påse av skinn, utförd och skänkt av Signe Trosse 1981. Foto: Bengt Mattsson 1987.

botten, brun kant med inre blå bård. Längd 240 cm, bredd 81 cm. Enligt inskrift sydd och skänkt av kyrkliga ungdomskretsen 1941. — 2, Rya med invävda bomärken från Våmhus. Färger: grått, brunt, rött, blått. Höjd utan frans ca 298 cm, längd ca 203 cm. Signerad GHÖ SLKF 1954. Komponerad av Elsa Wolcke samt vävd av 48 kvinnor i Våmhus SLKF-avdelning.

Kollektredskap

Kollektbåvar: — 1, Med svarvat, ursprungligen rödmålat profilerat skaft (fig. 266), förgyllt mässingshållare, påse av röd sammet med guldgaloner och tofsar, invändigt skinnklädd. Skaftets längd 178 cm, påsens diameter 16 cm, djup 19 cm. Inköpt 1752 (räk.) och överförd från det gamla kapellet. — 2, Av liknande utseende men med smalare guldgaloner. Skaftets längd 173 cm, påsens diameter 20,5 cm, djup 18 cm. Inköpt 1837 (räk.). — 3–4, Med svarvade profilerade brunbetsade träskåft, mässingshållare, skinnpåse. Skaftets längd 149 cm, påsens diameter 13,7 cm, djup 20 cm. 1950-talet? — 5–6, Med cylindriska träskåft, mässingshållare, påse av skinn med dekor av rött och grönt kläde (fig. 267); linjedekor samt spetsmönster upptill. Skaftets längd 156 cm, påsens diameter 14,5 cm, djup 19 cm. Utförda och skänkta av Signe Trosse 1981.

I 1823 års inventarium omtalas en liten klocka av mässing. Denna har säkerligen suttit på en kollektbåv.

Böcker

1, *Thet Nyia Testamentet* [. . .]. Stockholm 1621. 4:o. Något defekt. Samtida nött skinnband, senare rygg. På frampärmens insida två till-

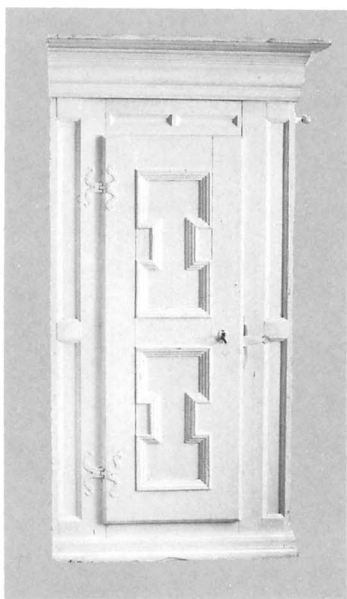

Fig. 268. Skåp av vitmålat trä, tillverkat av Gyris Anders Hansson i Kumbelnäs 1745. Foto: Bengt Mattsson 1987.

skrifter omtalande att boken köpts till Våmhus kapell den 16 november 1646. — 2, *Handbok/ Ther uthi* [. . .]. Stockholm 1637. 4:o. Samtida pergamentsband. Latinsk inskrift på frampärmens insida, omtalande att kyrkoherde Petrus Petri²³⁴ i Gagnef skänkt boken 1647. På titelbladets baksida: "Ericus Michaelis²³⁵ possuit Ecclesiae Morensium sub Pastore Domino Adolpho, Anno 1649". — 3, *Enchiridion Eller then Swenska Psalmboken* [. . .]. Stockholm 1638–1640. 8:o. Samtida välbevarat blindpressat skinnband, knäppen saknas. Tillskrift på frampärmens insida: "Thenne Psalmbook hafuer iag undertecknat förährat till Womuus Cappel i Mora, till en wenlig åminnelse, Anno 1641. Olaus Andreae²³⁶ pastor Rettvicensis". — 4, Laurelius, Olaus: *Opuscula religiosa. Nogra små och gudeliga böcker* [. . .]. Västerås 1665. 8:o. Defekt. Utan band. — 5, *Hand-Bok/ Ther uti* [. . .]. Stockholm 1693. 8:o. Samtida nött skinnband med Karl XI:s monogram på pärmarna. — 6, *Then Swenska Psalm-Booken* [. . .]. (Koralpsalmboken 1701.) Stockholm 1701. Stor 8:o. Defekt. Samtida skinnband med pärmbordyr, knäppen saknas. — 7, *Biblia, Thet är, All Then Helga Skriff* [. . .]. Norrköping 1728. Stor 4:o. Restaurerat skinnband från 1800-talets mitt med knäppen. — 8, (Bibeln) *Den Heliga Skrift*. Chicago 1889. Rikt illustrerad efter Gustave Doré. Liten folio. Rikt dekorerat samtida skinnband. Skänkt av Krång Anna Johnson 1970.

Möbler

Skåp av vitmålat trä med profilerat krön och sockel (fig. 268), spegeldörr med profilerat listverk och speglar med smalt mittparti; smala speglar på ömse sidor om samt ovanför dörren. Skåpet har tidigare stått i ett hörn, då vänstra gaveln saknar krön och sockel. Svängda gångjärn. Inskrift med krita på dörrens insida: "13 dr 4 ör/ att betal/ för lösen[?]" Höjd 186 cm, längd 95 cm, bredd 48 cm. Enligt räkenskaper tillverkat av Gyris Anders Hansson i Kumbelnäs 1745 och överfört från det gamla kapellet.

Två brudbänkar av trä, en vitmålad, med kontursågade sidostycken och två kontursågade ryggbriklar. Höjd ca 81 cm, sitthöjd ca 46 respektive 45 cm, längd 108 respektive 103 cm, bredd ca 36 respektive 38 cm. 1700-talet.

Brudbänk av trä, liknande de föregående men med tre ryggbriklar. Höjd 79 cm, sitthöjd 45 cm, längd 151 cm, bredd 38 cm. År 1736 (inv.) fanns tre brudstolar och 1747 (räk.) tillverkades ytterligare en till det gamla kapellet. År 1830 (inv.) omtalas fem brudstolar, däribland två bräckliga, varav en är förkommen. År 1848 (inv.) avförs den sistnämnda.

Kista av trä, vitmålad med svartmålat platt lock, profilerade järnbeslag; två avdelningar, två lås. Höjd 40 cm, längd 101 cm, bredd 59 cm. Troligen identisk med en av de båda "Cassa Kistor" som inköptes till det gamla kapellet 1777 och 1778 (räk.).

Skåp av vitmålat trä, profilerat krön och sockel, dubbla spegeldörrar med profilerat listverk; de övre speglarna är åttkantiga med

Fig. 269. Kassakista av trä, klädd med plåt, tillverkad av Ask Hans Jonsson 1804. Foto: Bengt Mattsson 1987.

utdragna över- och undersidor, de nedre rektangulära. Ovala kulfötter. Höjd 216 cm, längd 126 cm, bredd 48 cm. 1700-talets slut.

Kassakista av plåtbeklätt trä (fig. 269), vitmålad med kraftiga svartmålade beslag, platt lock. Två avdelningar och två läddikor, fack i locket, tre lås. Inskrift på locket insida med rödkrita: "Den 25 setb: 1804/ H I S"; på lockfackets utsida: "Dören til Locket som[?] blif [. . .]". Höjd 49 cm, längd 114 cm, bredd 53 cm. Ask Hans Jonsson får 1804 (räk.) betalt för en ny kassakista.

Skåp av vitmålat trä med ovala gråmålade kulfötter, profilerat krön och sockel, dubbla spegeldörrar, var och en med två speglar, profile-

Fig. 270. Den heliga Katarinas trolovnning med Jesus-barnet. Oljemålning på pannå, tillskriven Bonifazio Veronese (1487–1553) samt skänkt 1983. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 271. Eric Wickman (1887–1954).
Oljemålning av Sam Uhrdin 1952.
Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 272. Anders Diös (1891–1986).
Oljemålning av Helmer Mas-Olle
1963. Foto: Bengt Mattsson 1987.

rat listverk. Höjd 216 cm, längd ca 120 cm, bredd 49 cm. Inköpt 1843 (räk.).

Pallar: — 1, Av omålat trä, kontursågade ben och profilerad kant, bomärke inskuret på ena fotens insida. — 2, Av svartmålat trä. Garsås Anders Ersson får 1839 (räk.) betalt för en pall.

Två omålade bänkar utmed vapenhusets södra och norra väggar. Höjd ca 46 cm.

Tavlor

Den heliga Katarinas trolovning med Jesus-barnet. Oljemålning på pannå (fig. 270), framställande t.h. Maria sittande med Jesus-barnet i knäet framför ett träd, t.v. Katarina som knäböjer med ena handen framsträckt mot barnet, som sätter en ring på den. I bakgrunden ett landskap med berg och molnig himmel. Färger: huvudsakligen blått, grönt, grått, brunt, rosa nyanser, skär karnation. Sprucken, hårt restaurerad. Kraftig förgylld träram från 1800-talets mitt. Glasad. Klistrade lappar på ramen: "BONIFACIO 1491–1553" samt ovanpå "Drawing Room". Höjd med ram 77 cm, utan 53 cm, längd med ram 89 cm, utan 67 cm. Tillskriven Bonifazio Veronese²³⁷. Testamentarisk gåva av Dagny Mattsson 1983. I församlingshemmet.

Porträtt av Eric Wickman (fig. 271), olja på duk. Midjebild sittande, blå kavaj, gråbruna byxor, gråsprängt hår, skär karnation. Beige och röd bakgrund. Förgylld hålkälad träram med stuckbårder. Höjd med ram 105 cm, bredd med ram 87 cm. Enligt signatur utfört 1952 av Sam Uhrdin²³⁸. Skänkt av fru Olga Wickman 1955. I sakristian.

Fig. 273. Skiss till altarmålning av Jerk Werkmäster 1977. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Porträtt av Anders Diös (fig. 272), olja på duk. Midjebild sittande, grå kostym, vitt hår, skär karnation. Bakgrund i bruna och gröna nyanser. Profilerad ram i guld och gråbeige. Höjd med ram 100 cm, bredd med ram 85 cm. Enligt signatur utfört 1963 av Helmer Mas-Olle²³⁹. I sakristian.

Skiss till altarmålning mellan altaruppsatsens kolonner, tusch (fig. 273); "Bergspredikan = Fäbodgudstjänst för Våmhusbor och gästande." Glasad. Smal grålaserad ram. Höjd med ram 42,5 cm, bredd med ram 40 cm. Enligt signatur utförd av Jerk Werkmäster 1977. Inköpt 1979.

Skiss till altarmålning mellan altaruppsatsens kolonner, olja på duk, samma motiv som föregående, Kristus i mandorla i mitten, välsig-nande församling vid fäbodgudstjänst. Färger: huvudsakligen gröna, gula, blå och röda nyanser. Höjd 122 cm, bredd 132 cm. Utförd av konstnären Thomas Hellström, Rättvik, 1979.

Konung Karl XIII:s tal till ständerna den 2 maj 1810. Förgylld profilerad träram, krönt av kunglig krona. Höjd med ram och krona 67 cm, bredd med ram 51 cm. År 1813 (räk.) utbetalas till Ask Jon Hansson i V. Storbyn för ramar till kungatal.

Fig. 274. Spegel med Falu stads hallstämpel, tidigast nämnd 1823. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 275. Gjutjärnshäll från 1841, tidigare lagd framför spisen i sakristian.
Foto: Bengt Mattsson 1987.

Övriga inventarier

Karbas av läder. På skaftet två bomärken samt årtalet 1798 och initialerna OOS. Längd 85 cm.

Spegel av förgyllt och målat trä (fig. 274); profilerad ram med stuckbård innerst, över- och understycken med förgylld växt- och broskdekor i stuck på blå botten, profilerade över- och underliggare. På baksidan Falu stads hallstämpel samt inskrift "Abor". Höjd 67,4 cm, bredd 41 cm. I sakristian. Tidigast nämnd 1823 (inv.).

Häll av gjutjärn med framtill avfasade hörn och profilerad kant (fig. 275), tidigare lagd framför spisen i sakristian. Inskrift: "VÅMÅHUS: 1841./ M. M. S.". Längd 183 cm, bredd 95 cm. Inköpt från Bäcka Bruk 1841 (räk.).

Krucifix med Kristus-bild (fig. 276), titulus, döds-kalle och benknottor av elfenben, kors av mahogny på svartmålad sockel. Höjd 49 cm, bredd 15 cm. Tidigast nämnt 1861 (inv.). Utländsk härkomst?

Krucifix av målat gjutjärn (fig. 277), förgylld Kristus-bild med rött ländkläde, vit titulus med guldtext, svartmålat kors. Höjd 25,3 cm, bredd 13 cm. Tidigast nämnt 1861 (inv.).

Likbårar: — 1, Av svartmålat trä, profilerade kanter, sargen nedtill kontursågad, handtag med snidade knoppar. På ett av handtagen inskuren inskrift: "VÅMWS [bomärke] 1758". — 2, Som föregående men enklare utformad med rak sarg. 1700-talet. — Båda förvaras i hembygdsgården.

Släpa av trä. 1800-talet. I tornets andra övervåning.

Anslagstavla av svartmålat trä med profilerad ram. Höjd 38,5 cm, längd 45 cm. Tidigast nämnd 1887 (inv.).

Mullskovel av järn med profilerat, ursprungligen svartmålat träskaft. Längd ca 90 cm. 1800-talets slut.

Krucifix av björk. Höjd 64 cm, bredd 28,5 cm. Enligt inskrift på silverplåt skänkt till minne av Astrid Köpman (1929–1954) från Moren i Våmhus av seminariekamraterna 1954.

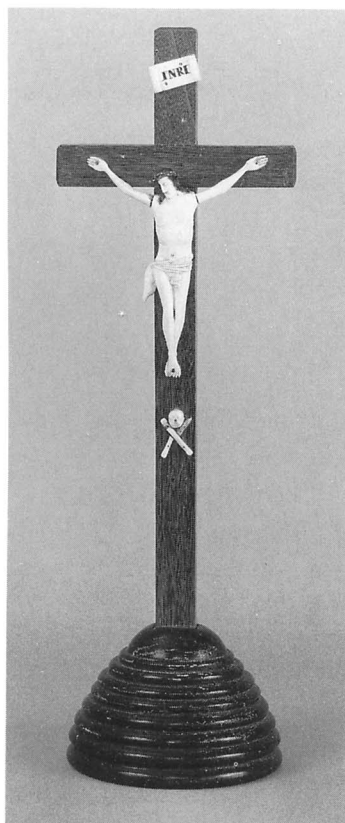

Fig. 276. Krucifix av elfenben och mahogny, tidigast nämnt 1861. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Två vaser av silver, trattformiga med svagt profilerad fot. Inskrift på foten: "Våmhus kyrka anno 1950". Höjd 25,5 cm, diameter upptill 13,7 cm, nedtill 11,6 cm. Enligt stämplarna utförda av Samuelssons Silversmedja, Stockholm, 1950.

Klockor

I tornet hänger två klockor, båda överförda från det gamla kapellet. Storklockan (fig. 278) har vid brädden en enkel och upptill en rikt utformad dubbel palmettbård. Överst på kroppen i söder Jahve-namnet inom sol, flankerat av änglahuvuden och rosor; på ömse sidor om inskriften står apostlarna Matteus och Johannes. Överst i norr är ett crucifix, också flankerat av änglahuvuden och rosor samt med apostlarna Lukas och Markus på ömse sidor om inskriften. Inskrift i söder: "DOCT. AND: KALSENIUS EPISCOPUS AROS./ IOH. EMPORELIUS P. ET PRÆP. MORENSIS./ LAURENT DICANDER COMMUNISTER/ OPS. PPS. CAPELLSWÄRD: AOS. FIERDINGSMAN/ GUTEN I STOCKHOLM AF ERIC NÄSMAN ÅR 1735." I norr: "SÅ KOMMER ÄNTLIG TIG TIL HJELP MIN SYSTER KÄRA/ SEN TU JEMT HUNDRAD ÅR ALLENA KALLAT HAR/ TIL HERRANS HUSE DEM I VÅMHUS SÖKT AT ÄRA/ DEN HÖGSTE GUDEN, IAG OCH MÖDA MED TIG TAR./ LÅT OSS TÅ ROPA HÖGT EI, VÅRA RÖSTER SPARA/ AT KALLA TIL GUDS HUS HIT VÅMHUS FOLKE SKARA./ THE LÅTE MIN ANDE HVILAS I NORDANLANDENA ZACH. 6. 8." Höjd 85 cm, munnens diameter 86 cm. Ton a-överton ciss.²⁴⁰ Gjuten av Eric Näsman²⁴¹ i Stockholm 1735.

Lillklockan (fig. 279) med enkel linjedekor bär följande inskrifter: Runt halsen: "KOMMER I AF IACOBS HVVS LATT OS WANDRA VTHI HERRANS LIVS. ES: II." Omedelbart därunder: "KLOCKAN SEGER KOMMER KOMMER./ GÅ TILL KIÖKIAN [sic] EI FÖRSVMER./ CHRISTI KOMMER GIFWEEHR FRÖGDEN./ HÄR OCH THÄR I HIMMELSHÖGDEN." Runt brädden: "MATZ · ERSON NOHRMAN LANSMAN · LARS · O: S · MATZ: P · S · PER: I: S · MATZ: I: S · ERICK ES · OLOF HALFWARDZSON: ANNO 1672 ·" Höjd 88 cm, munnens diameter 84 cm.²⁴² Med största sannolikhet omgjuten 1672 i Mora av bröderna Olof och Anders Larsson.²⁴³

Skrift- eller valvklockan hängde i en bjälke ovanför sakristians valv. Helt slät, på mitten ett märke liknande en fågelfot. Krona i form av en ögla. Höjd 18 cm, munnens diameter 17 cm. Skänkt av kaptenen — sedermera majoren — Daniel Jonsson på Sollerön, sannolikt omkring 1640. Klockan, som ringdes med ett snöre genom sakristievalvet, beskrevs av Mats Åmark²⁴⁴ men har senare inte återfunnits.

SAMMANFATTNING

Kyrkorna i Venjans socken

Den äldsta träkyrkan. — Venjan blev egen församling 1607 men var tidigare kapellförsamling under Mora. En rektangulär kyrkobyggnad av timmer under högrest sadeltak uppfördes sannolikt omkring sekelskiftet 1500 och bör ha varit den första på platsen. Den hade sakristia i norr och vapenhus i söder. Ursprungligen tycks timmerväggarna ha

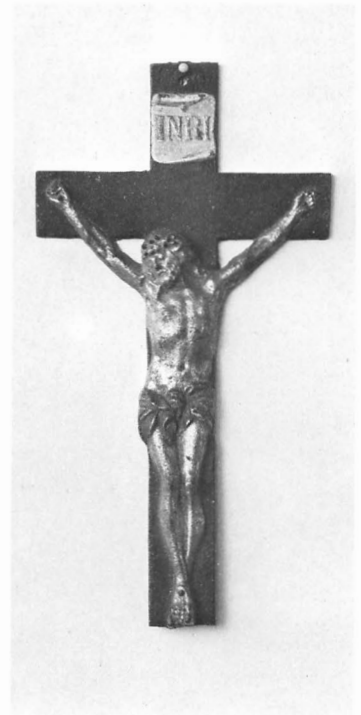

Fig. 277. Krucifix av gjutjärn, tidigast nämnt 1861. Foto: Bengt Mattsson 1987.

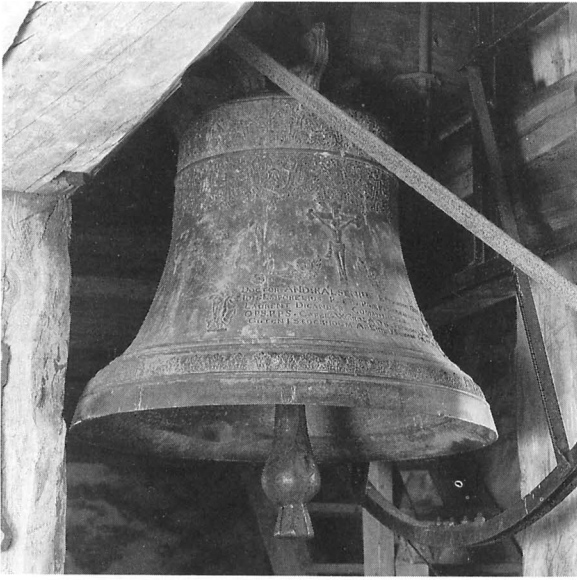

Fig. 278. Storklockan, gjuten av Eric Näsman i Stockholm 1735. Foto: Bengt Mattsson 1987.

Fig. 279. Lillklockan, gjuten av Olof och Anders Larsson i Mora 1672. Foto: Bengt Mattsson 1987.

stått bara men blev under 1600- och 1700-talen successivt brädklädda och spånade samt tjärade och rödfärgade. Interiören försågs 1622 med ett troligen tresidigt brädvalv, vilket sannolikt på 1640- eller 1650-talet försågs med målad dekor med bl.a. motiv ur Kristi lidandes historia. En ny, större sakristia tillkom 1722–1723. Kyrkan blev emellertid så småningom otillräcklig för den växande församlingen och förföll dessutom. Den energiske kyrkoherden Johan Leufqvist lyckades trots motstånd från sockenstämman genomdriva byggandet av en ny kyrka 1796, och den gamla revs samma år.

Inredning och inventarier. — Av inventarier som inte finns kvar i den nuvarande kyrkan kan nämnas två senmedeltida processionskors med målade avbildningar av Kristus på korset samt Maria och Johannes, av vilka det ena bevarats i Dalarnas museum. En predikstol från 1680-talet såldes 1804 till Öje kapell i Malung, där den ännu finns kvar. År 1764 omtalas en sannolikt senmedeltida processionsfana med en målad bild av Kristus på korset.

1796 års kyrka. — Den kyrka som byggdes 1796 efter ritningar av arkitekten Pehr Wilhelm Palmroth ingår till stora delar i den nuvarandes stomme. I sitt ursprungliga skick bestod den av ett rektangulärt långhus med brutet och valmat tak. Tornet var placerat mitt på norra långsidan och mitt på södra långsidan låg sakristian. Tornet hade en lanterninkrönt huv. Yttertaket ombyggdes 1837. Exteriörens timmerväggar var ursprungligen bara och rödfärgade, men kläddes 1839 med spån.

Interiören täcktes av ett tunnvalv. Altaret var kombinerat med predikstolen och placerat mitt på södra väggen med uppgång till predikstolen från sakristian. År 1855 flyttades altaret till östgaveln och en

ny, tresidigt avslutad sakristia tillbyggdes i öster. Samtidigt öppnades den förutvarande sakristian som en korsarm i söder.

Vid 1900-talets början var kyrkan förfallen och gick inte att värma upp vintertid; dessutom var den onödigt stor. Den revs därför 1915 och ersattes av en ny med användande av timret.

Nuvarande kyrkan. — Den nuvarande kyrkan är uppförd efter ritningar av arkitekten Fredrik Falkenberg och invigdes 1917. Den består av ett ganska kort långhus vars stomme utgörs av 1796 års långhus' östra del, ett tresidigt avslutat kor — stommen är här 1855 års sakristia — samt ett torn i väster med spetsig spira, klädd med återanvända spån från 1839. Kyrkan var ursprungligen rödfärgad men vitmålad vid en omfattande restaurering 1956–1957. Interiören är treskeppig med trepassformigt valv i mittskeppet och platta tak i sidoskeppen. Korfönstret har en glasmålning från 1916, utförd efter förslag av Fredrik Falkenberg.

Inredning och inventarier. — Från den äldsta kyrkan har bevarats ett senmedeltida helgonskåp framställande ett okänt kvinnligt helgon, samt med välbevarade målningar på dörrarna, framställande Maria med Jesus-barnet, S:t Olof, S:ta Barbara samt S:t Erik. Predikstolen tillkom 1957 medan bänkinredningen delvis återanvänts från 1796 års kyrka. Orgeln från 1917 ombyggdes 1957. Dopfunten av skulpterad täljsten är utförd 1912 efter ritningar av arkitekten Carl Alfred Danielsson-Bååk.

Bland nattvardskärlen av silver märks kalken, anskaffad 1630 och troligen utförd av Hans Guldsmed i Gävle. Oblatasken är tillverkad av Jacob Brunck i Stockholm 1718 och de båda vinkannorna av Anders Högman i Köping respektive Johan Leffler i Falun, den förstnämnda daterad 1691 och den senare inköpt 1758. Sockenbudstyget, levererat 1684, är utfört av Jöran Eriksson Straus i Stockholm.

Kyrkans brudkrona av silver tillkom 1945.

Av ljusredskap kan nämnas en ljuskrona av mässing från 1600-talet, inköpt 1715 från en livländsk flykting i Falun. Två stora sjuarmade mässingskandelabrar inköptes 1808.

Bland textilierna märks en mässhake av brokad, tidigast nämnd 1621. En väggbonad framställande Den heliga staden är utförd av Sofia Widén och anskaffad 1957.

I övrigt kan nämnas en värja av stål från 1600-talets förra hälft, tillverkad av Wilhelm Tesche i Solingen, Tyskland. Storklockan är gjuten av J.A. Beckman i Stockholm 1864, lillklockan av Gerdt Meyer i Stockholm 1648.

Kättbo kapell. — Kättbo kapell är byggt 1805 av byborna i Kättbo, på en höjd i byn med vidsträckt utsikt över nejden. Efter en förfallsperiod i slutet av 1800-talet restaurerades det 1918–1919. Det är en rektangulär timmerbyggnad med ett litet vapenhus i norr. Fasaderna är klädda med gråvitmålad locklistpanel. Taket är brutet med val-

made gavelspetsar. Invändigt har kapellet tredelat tak och väggar klädda med omålad pärlspänspanel. Altarbordet från 1797 och predikstolen från 1855 kommer från 1796 års kyrka i Venjan.

Siknäs kapell. — År 1911 anlades en kyrkogård i Söromsjön, Venjans sockens sydligaste del, och grunden till ett kapell lades 1919. Arbete avstannade emellertid och kapellet stod inte färdigt förrän 1939 efter ritningar av arkitekterna Edward Dahlbäck och Viking Göransson.

Kapellet är uppfört av putsat och vitkalkat tegel med ett smalare kor i öster, sakristia i söder samt vapenhus i väster. Altarväggen pryds av en kalkmålning av dekorationsmålaren Erik Alm från 1939. Inredningen är samtida med kapellet.

Kyrkorna i Sollerö socken

Det gamla kapellet. — Det gamla kapellet var beläget utanför byn Bengtsarvet. På kapellplatsen, där ännu grundrester syns, restes 1782 en minnessten.

Omkring 1500–1530 uppfördes en rektangulär timrad kapellbyggnad under högrest sadeltak. Kapellet var av samma typ som Venjans äldsta kyrka; det hade sakristia i norr och vapenhus i söder. Sakristian — vars timmer ännu delvis finns bevarat — utvidgades 1724–1726 och långhuset förlängdes mot väster 1731. Ytterväggarnas timmer stod ursprungligen bart, men under 1600- och 1700-talen spånades och panelades fasaderna successivt samt tjärades och rödfärgades.

Interiören var täckt med ett troligen tredelat brädvalv. Valv och väggar försågs troligen på 1630-talet med målningar av samma typ som i Venjan. När kapellet förlängdes västerut kompletterades valvet och målningarna vitlimmades samt ersattes av en ny dekor, av allt att döma utförd 1738 av Olof Lax. Bräder med rester av denna dekor, härrörande från sakristians tak, är bevarade.

Så småningom blev kapellet för litet för den växande församlingen. I samband med att Sollerön blev egen församling 1775 beslöts att en ny stenkyrka skulle uppföras och kapellet revs 1781.

Nuvarande kyrkan. — Sollerö nuvarande kyrka, uppförd 1779–1785, är belägen i Häradsarvets by mitt på ön. Ritningarna uppgjordes av arkitekten Olof Tempelman men följdes inte i detalj. Kyrkan är uppförd av sten och består av ett långhus med avfasade hörn i öster och rudimentära korsarmar i söder och norr. Ett lanterninkrönt torn rider på västgaveln. Taket är brutet och valmat och fasaderna putsade samt rosafärgade. Interiören, som präglas av ovanlig rymd, täcks av tunnvalv med ett kryssvalv i korsmitten, allt av tegel. Sakristian är placerad längst i öster. En större invändig restaurering genomfördes 1910 efter förslag av arkitekten Ragnar Östberg och en utvändigt 1968–1969 efter förslag av arkitekten Börje Blomé.

Inredning och inventarier. — Altaruppsatsen är utformad som en

tempelgavel med ett målat skenperspektiv. Den är utförd 1795 av snickaren Krång Lars Ersson och målaren Pehr Hedendahl. Av medeltida skulptur från det gamla kapellet har bevarats fem figurer från ett altarskåp från 1480-talet, ett processionskrucifix från 1500-talets början samt en S:t Görans-grupp från samma tid; själva S:t Görans-bilden finns dock numera i Zornmuseet. Predikstolen är gjord av Krång Lars Ersson 1795; det gamla kapellets predikstol från 1640-talet är också bevarad och uppsatt i sakristian. Elva bänkgavlar från det gamla kapellet har bevarats. De är gjorda av samme mästare som tillverkat kapellets predikstol och samtida med denna. Den nuvarande bänkinredningen liksom läktaren tillkom 1910, den nuvarande orgeln 1958. Dopfunten av sollerögranit är gjord 1930.

Bland nattvardskärnen av silver märks kalk, paten, oblatask (1778) och vinkanna av Pehr Zethelius i Stockholm 1779, skänkta av drottning Sofia Magdalena, samt ytterligare två vinkannor, den ena utförd av Johan Leffler i Falun 1760, den andra av Erich Albrecht Körsner i Falun 1800.

Kyrkan äger två brudkronor av förgylld mässing, inköpta 1842.

Av ljusredskap märks en senmedeltida ljuskrona av järn samt en ljusarm av mässing från 1600-talet.

Bland textilier kan nämnas ett kalkkläde av linne med broderier, daterat 1673.

Av övriga inventarier märks ett porträtt av Jugen Jon Andersson (1731–1800) i Bengtsarvet, som var solleröbornas sändebud i Stockholm 1773 för att uppvakta konung Gustav III med deras ansökan om att få bilda egen församling. Av kyrkans klockor är storklockan gjuten 1530 och lillklockan av Isaac Rockman i Sala 1745. En senmedeltida skriftklocka har också bevarats. Tornuret är tillverkat i Östnor i Mora 1794.

Gesunda bönhus. — Sollerö sockens fäbodan är belägna i socknens fastlandsdel, och för att sockenborna skulle ha en gudstjänstlokal även sommartid uppfördes Gesunda bönhus 1886–1887. Efter att länge ha stått oanvänt återinvigdes det efter restaurering 1972 och får användas även av andra kristna samfund. Bönhuset är en enkel rödfärgad timmerbyggnad under sadeltak. Interiören har obehandlade väggar och omålat platt brädtak. I stället för altare finns en estrad.

Kyrkorna i Våmhus socken

Det gamla kapellet. — Våmhus gamla kapell uppfört 1635 var beläget ett stycke sydöst om den nuvarande kyrkan. Det var uppfört av timmer, rektangulärt och försett med ett högre sadeltak. I norr fanns en sakristia. Omkring 1650 förlängdes kapellet mot väster och ett litet torn byggdes ovanpå västgaveln. Framför ingången i väster fanns ett litet vapenhus. Fasaderna var brädfodrade, tjärade och rödfärgade. En ny, större sakristia tillkom 1727. Interiören var av allt att döma

täckt med ett tresidigt brädtak samt försågs 1659 med målningar av samma typ som i Venjans respektive Sollerö kyrka. Ett antal bräder med fragment av denna dekor har bevarats och är nu uppsatta som innertak i tornets bottenvåning.

Så småningom blev kapellet för trångt och dessutom förfallet, varför det revs 1789.

Inredning och inventarier. — Bland kapellets försvunna inventarier märks ett helgonskåp med Johannes döparens bild, anskaffat till Mora kyrka, enligt inskrift 1471.

Nuvarande kyrkan. — Våmhus' nuvarande kyrka, grundlagd 1771 och färdig på 1790-talet, är byggd av sten och består av ett långhus med tresidig avslutning i öster och ett kraftigt torn i väster. Tornets spira är byggd 1953–1954 efter förslag av arkitekten Cyrillus Johansson. Taket är brutet och fasaderna putsade samt vitkalkade. De ritningar till ny kyrka som uppgjordes vid Överintendentensämbetet 1781 följdes inte, utan ansvaret för kyrkans utformning får tillskrivas byggmästaren Elinos Eric Ersson från Mora-Noret. Restaureringar har ägt rum 1874–1876 samt 1953–1954, den senare efter förslag av arkitekten Cyrillus Johansson och bekostad av grundaren av The Greyhound Company, USA, våmhusbördige Eric Wickman, samt byggmästaren Anders Diös. En utvändig restaurering genomfördes 1983.

Interiören täcks av ett trätunnvalv med dekorationsmålningar av konstnären Gustaf Ambe från 1954. Altarväggen är rak; sakristian öster därom har väggmålningar av konstnären Gösta Liljeström från 1954.

Inredning och inventarier. — Altaruppsatsen består av en pilasteromfattning från 1807. Predikstolen är gjord av snickaren Krång Lars Ersson 1806. Det gamla kapellets predikstol, målad 1658, är uppställd i sakristian. Bänkinredningen är sluten och har fått sitt nuvarande utseende 1953–1954, liksom orgelläktaren med mittparti klätt med korgflätor, socknens gamla hantverk. Den nuvarande orgeln färdigställdes 1973. Dopfunten av trä anskaffades omkring 1662 och är målad i porfyrimitation.

Bland kyrkans nattvardskärl av silver märks kalken, utförd av Gustaf Biörn i Falun 1747; cuppan omgjordes och patenen tillverkades av Erich Albrecht Körsner i Falun år 1800. Oblatasken är gjord av Carl Fredrik Kindberg i Falun 1826 och en vinkanna av Gustaf Biörn i Falun samt inköpt 1752. En vinkanna av tenn är gjord av Mårten Kasper Rokus i Stockholm 1701.

Kyrkan äger två brudkronor, en av silver från 1945 och en i hårarbete från 1976.

Av ljusredskap kan nämnas två ljusstakar av silver, utförda av John Carter i London 1768 och skänkta 1983.

Bland textilierna märks en mässhake av röd sammet med broderat krucifix, ursprungligen inköpt till Mora kyrka 1643, samt en kyrkvaktarrocks av vadmal från 1839.

Storklockan är gjuten av Eric Näsman i Stockholm 1735, medan lillklockan är omgjuten i Mora 1672 av bröderna Olof och Anders Larsson från Jönköping.

FÖRKORTNINGAR

BSt	= Kungl. Byggnadsstyrelsen, Stockholm
db	= dödbok
DM	= Dalarnas museum, Falun
inv.	= inventarieförteckning
kr.prot.	= kyrkorådsprotokoll
KVHAA	= Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm
<i>Korrt Berättelse</i>	= se Sollerön. KyA. (Jfr Ericsson 1972–1984)
Raä	= Riksantikvarieämbetet, Stockholm
räk.	= räkenskaper
SHM	= Statens historiska museum, Stockholm
st.prot.	= socken- och kyrkostämmoprotokoll
SvK	= Sveriges Kyrkor, Raä, Stockholm
VDK	= Västerås domkapitel, Västerås
vis.prot.	= visitationsprotokoll
ÖIA	= Överintendentsämbetet (efter 1918 BSt), Stockholm

Denna kyrkoberskrivning utges av Mora kommun i samarbete med *Sveriges Kyrkor. Konsthistoriskt inventarium*, utgivet av Riksantikvarieämbetet samt Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Vid Sveriges Kyrkors redaktion har arkitekt *Gunnar Wirén* utfört den huvudsakliga delen av uppmättningsarbetet samt rekonstruktionsritningar. Delar av uppmättningsarbetet utfördes redan 1915–1916 av arkitekterna *Sven Henrik Wranér*, *Olle Lagergren* och *Thure Bergentz*. Manuskriptet har i sin helhet granskats av överantikvarie *Evald Gustafsson*, en av Sveriges Kyrkors utgivare. En annan av utgivarna, avdelningsdirektör *R. Axel Unnerbäck*, har granskat avsnitten om orglar. Dessutom har avsnitten om textilier granskats av avdelningsdirektör *Inger Estham*. Fotograferingen har ombesörjts av Sveriges Kyrkors fotograf *Rolf Hintze* samt fil. kand. *Bengt Mattsson*, Zornmuseet, varefter *Rolf Hintze* granskat hela bildmaterialet. De latinska texterna har översatts av fil. kand. *Svante Nyberg*. Excerpteringen har utförts av fil. kand. *Inga Serrander* samt författaren.

Under fältarbetet har församlingarna genom kyrkoherdarna *Briitha Linde*, *Bo Wallin* och *Sven-Olof Lundquist*, kyrkvaktmästarna samt övriga anställda, visat stort tillmötesgående och på alla sätt underlättat undersökningarna, för vilket tackas varmt. Ett särskilt tack riktas till fil. lic. *Ragnar Lannerbro* som genomläst hela manuskriptet och bidragit med synpunkter. Ett varmt tack riktas också till fru *Margit Andersson*, f. försöksteknikern *Oscar Andersson*, fru *Örjan Anna Andersson*, arkitekten fil. dr *Börje Blomé*, docent *Hans Henrik Brummer*, överförmyndare *Erik G. Engström*, herr *Sven Hinders*, fil. dr *Ann Hörsell*, fil. kand. *Eva Jacobsson*, kyrkoherde emeritus *Daniel Liljas*, fil. kand. *Jan-Olof Montelius*, fil. dr *Anna Nilsén*, kriminalkommissarie *Helmer Nilsson*, fru *Lilly Sterner-Jonsson*, samt f. folkskolläraren *Erik Svensson*, vilka alla genom upplysningar, tillhandahållande av material eller på annat sätt visat stort tillmötesgående. Ett tack riktas också till personal vid de institutioner som författaren besökt i samband med beskrivningarnas utarbetande.

Sollerö och Våmhus församlingar tackas varmt för frikostiga ekonomiska bidrag till publiceringen. Framlidne byggmästaren *Anders Diös*, som välvilligt lämnat ekonomisk hjälp till publiceringen, kan inte längre nås av ett tack.

Ett speciellt tack riktas slutligen till f. intendenten *Lars Wickström* och hans maka *Solveig* för ovärderlig hjälp med korrekturläsningen.

ORDFÖRKLARINGAR

<i>anfang</i>	den punkt där ett valv eller en båge börjar, ofta markerad av en avsats eller en profilerad list.
<i>arkitrav</i>	se <i>entablement</i> .
<i>arkivolt</i>	valvbåge över portalöppning.
<i>baluster</i>	profilerat stöd i ett räck (balustrad).
<i>bofällig</i>	förfallen.
<i>bursa</i>	fodral för korporalduken.
<i>ciborium</i>	kärl med lock och fot, använd inom katolska kyrkan för förvaring av <i>hostian</i> .
<i>cuppa</i>	en dopfunts eller kalks skål.
<i>dorsale</i>	ryggstycke till helgonskåp.
<i>entablement</i>	klassiskt bjälklag, framför allt de utåt synliga delarna som vilar på kolonner, pelare eller <i>pilastrar</i> och består av <i>arkitrav</i> : det oftast släta partiet som nedtill vilar på <i>kapitäl</i> en och upptill gränsar till <i>frisen</i> : ett (i detta sammanhang) bandliknande väggfält, ofta utsmyckat med bildframställningar eller ornament. Det vanligen profilerade listverk som kröner <i>entablementet</i> kallas <i>gesims</i> .
<i>fasces</i>	spöknippen.
<i>feston</i>	ornament i form av ett i en kurva nedhängande band av sammanflätade blad, blommor och frukter.
<i>fris</i>	se <i>entablement</i> .
<i>gesims</i>	se <i>entablement</i> .
<i>godronnering</i>	dekor av vertikalt ställda, smala utbuktningar (godroner), lagda tätt intill varandra.
<i>guttæ</i>	se <i>triglyffris</i> .
<i>hanbjälke</i>	tvärbjälke som i en takstol förbinder två mot varandra ställda sparrar ovanför deras baslinje.
<i>hostia</i>	i den katolska kyrkan benämning på det vid nattvarden brukade brödet.
<i>hålkäl</i>	konkavt parti i listverk eller mellan två plana ytor.
<i>kannelyr</i>	vertikalt ställda, smala inbuktningar, ställda tätt intill varandra, t.ex. på en kolonn (motsatsen till <i>godronnering</i>).
<i>kapitäl</i>	dekorativt utformat krön på kolonn, pelare eller <i>pilaster</i> .
<i>karnation</i>	den mänskliga hudens färg på målningar och skulpturer.
<i>karnis</i>	S-formad profil på svängning.
<i>lisen</i>	vertikalt, slätt murband, något utskjutande men i avsaknad av <i>kapitäl</i> och bas.
<i>mandorla</i>	en spetsig oval som ofta omger gudomsframställningar.
<i>maskaron</i>	ornament i form av ett stiliserat, ofta groteskt utformat ansikte.
<i>masverk</i>	gotiskt spröjsverk.
<i>metoper</i>	se <i>triglyffris</i> .
<i>minuskel</i>	beteckning för medeltida små (gemena) bokstäver.
<i>monstrans</i>	liturgiskt kärl, oftast av ädelmetall eller förgylld koppar, där <i>hostian</i> förvaras synlig i en cylinder av kristall eller glas.

<i>nod</i>	ansvällning på skafket eller direkt mellan <i>cuppa</i> och fot på dopfuntar och kalkar.
<i>palmett</i>	ornament i form av solfjäderformigt utbredda palmblad.
<i>pilaster</i>	flat väggpelare med bas och <i>kapitäl</i> .
<i>predella</i>	underdel till altar- och helgonskåp.
<i>putto/putti</i>	bevingat gossebarn.
<i>pärmbordyr</i>	dekorativ bård på bokpärm.
<i>rocailler</i>	ornament med oregelbundet formspel av kurvor och korall- och snäckliknande former; gav namn åt rokokostilen.
<i>series pastorum</i>	förteckning över församlingens kyrkoherdar.
<i>snås</i>	uthamrad pip på kannor o.dyl.
<i>svickel</i>	kilformig, nedåt avsmalnande del av t.ex. ett valv.
<i>svisselering</i>	sicksackformad dekor på metallföremål, utförd med gravörstickel.
<i>titulus</i>	i detta sammanhang den skylt med bokstäverna I.N.R.I. (Iesus Nazarenus Rex Iudæorum; Jesus från Nasaret, judarnas konung), som var uppsatt överst på Kristi kors.
<i>trepass/fyrpass</i>	tre- eller fyrklöverformad öppning.
<i>triglyffris</i>	fris med omväxlande framskjutande släta plattor med två lodräta räfflor, <i>triglyfer</i> , och dekorerade eller släta firsidiga mellanpartier, <i>metoper</i> . Under triglyferna sitter kilformiga droppar, <i>guttæ</i> .
<i>trojeborg</i>	labyrint.
<i>tympanon</i>	bågfält över en dörröppning.
<i>volut</i>	arkitekturled eller ornament i form av ett spiralformigt inrullat band.
<i>vulst</i>	utåtsvälld (konvex) list.
<i>ädikula</i>	nischformig omfattning, inramad av två <i>pilastrar</i> eller kolonner, upp bärande en <i>arkivolt</i> eller ett <i>entablement</i> .
<i>äggstav</i>	list av utåtsvällda (konvexa) ovaler med smala mellanstycken.

NOTER

¹ Västerås. VSB. Hülphers Ms Cb 5:1, p. 681.

² Ib., p. 680.

³ Petter Ugla (1680–1718). Glasmästare i Falun. Begravd i Mora kyrka. (Bergman 1984 a, s. 132–134; 1984 b, s. 488–490.)

⁴ Olof Olsson Lax (1696/97–1741). Soldat och målare, vars levnadsöden och verksamhet ännu inte klarlagts. Han uppges vara född i Närke och antogs till soldat av rote 141 (Katt) i Mora kompani 1716. Under tjänstgöring vid olika rotar har han burit namnen Katt, Lax och Granadeur. Korpral 1741 men synes ha stupat vid Villmanstrand. O.L. förefaller ha varit en av dalmåleriets föregångare. — Arkivarie Ann Hörsell, Krigsarkivet, tackas varmt för dessa upplysningar.

⁵ Johannes Lundbeck (1673–1726). Kyrkoherde i Venjan 1712. F. i Aspeboda, adjunkt i Rättvik 1701. ”. . . en berömlig Pastor, känd och hedrad af högre och kunnigare” (Muncktell). — G. 1701 med Anna Achrelia (1680–1756).

⁶ Stockholm. RA. KA. Landskapshandlingar. Dalarna. 1578:5A, fol. 1; Ekström 1957, s. 26f.

⁷ Johan Leufqvist (1750–1814). Kyrkoherde i Venjan 1789, tillträdde 1791. F. i By, började studera vid 26 års ålder. Adjunkt i Leksand 1778 och innehade sedan flera

- andra adjunktstjänster. E.o. bataljonspredikant vid Dalregementet 1782. Kungl. hovpredikant 1793, prost i egen församling 1794, kontraktsprost 1808. Avgick 1813 på grund av sjukdom. Den energiske L. ägnade sig mycket åt lantushållningen och var en av initiativtagarna till Johannisholms glasbruk. — G. (1) m. Christina Elisabeth Kantzau (1754–1795); (2) m. Maria Christina Rathsmann (1773–1839).
- ⁸ Västerås. VSB. Hülphers B.e. 24, p. 110.
- ⁹ Västerås. VDK. F III:7.
- ¹⁰ Lars Benzeltierna (1719–1800). Biskop i Västerås 1759, tidigare professor i Uppsala, i grekiska 1746 och i teologi 1759.
- ¹¹ Västerås. VSB. Hülphers B.e. 24, p. 110.
- ¹² Henriksson 1971, s. 56, 58 (foto).
- ¹³ Västerås. VSB. Hülphers Ms Cb 5:1, p. 680.
- ¹⁴ Forsslund 1926, s. 43.
- ¹⁵ Erik Andersson Berg (d. 1741). Tenngjutare i Falun, bosatt på Prästtåkten. Ej omnämnd i Bruzelli 1967.
- ¹⁶ Lars Nilsson Hedman. Tenngjutare; mästare i Falun 1713–1751.
- ¹⁷ Andreas Olai Hellenius (1641–1697). Kyrkoherde i Venjan 1681–1696. F. i Stora Skedvi, adjunkt i Sundborn samma år. Kyrkoherde i Torsång 1696. — G. (1) m. Anna Ahlenia (1640-talet–1675); (2) m. Maria Brovallia (1656–1693); (3) m. Anna Nohr-Moræa (1665–1701).
- ¹⁸ Matthias Olai Lixander (Lexandensis) (1601–1680). Kyrkoherde i Venjan 1640. F. i Leksand, sacellan i Sala landsförsamling 1633. — G. (1) m. Malin Claesdotter (d. 1639); (2) m. Kerstin Carlsdotter (1613–1687).
- ¹⁹ Johannes Klingius (1695–1760). Kyrkoherde i Venjan 1734. F. i Folkärna, adjunkt i Nås 1724, i Norrbärke 1730. ”Jemte sitt embete fann han särdeles nöje deruti att forska i allt som hörde till stiftets historia litteraria, och är märkligt att han så afsides och utan tillgång på rikare hjälpmedel, kunde göra betydliga samlingar” (Muncktel 1844, 2, s. 374). — G. m. Margareta Lundbeck (1706–1787).
- ²⁰ 'Humeral', (humerales, amict, huvudlin, halslin); rektangulär linneduk med besättning samt med långa band, som knyts i kors över bröstet och om midjan. Vid prästens skrudning påsätts halslinet först, därefter mässkjortan. Brukas fortfarande inom svenska kyrkan.
- ²¹ 'Ängersk', engelsk; ett slags kläde från England.
- ²² 'Säternij' även kallat säterverk, ett genom tryck mönstrat tyg.
- ²³ 'Dwalsk' eller 'dvälk', ett slags grovt lärttyg, ofta använt som foder.
- ²⁴ 'Slessing', fint linnelärttyg, ofta använt till skjortor.
- ²⁵ 'Kalmink', här troligen ett slags tätt, atlasliknande ylletyg, ofta med tryckt mönster.
- ²⁶ Collijn 1942–1944, 1, sp. 729, nr 2 uppifrån.
- ²⁷ Ingen sådan nämns av Collijn. Möjligen en variant av Collijn 1942–1944, 1, sp. 562 f.
- ²⁸ Möjligen *Manuale Sveticum*, Stockholm 1637. (Collijn 1942–1944, 1, sp. 562 f.)
- ²⁹ Möjligen Olaus Petris från 1537. (Collijn 1927–1931, 2, s. 50 f.)
- ³⁰ Ambrosius Hedengran (1660–1741). Tecknare och kopparstickare; utförde flera minnestavlor, vilka graverades av honom själv, Erik Geringius (1707–1747) och Claude Haton, samt spreds till i stort sett samtliga kyrkor i landet. Det karaktäristiska är att ornamentiken är ritad med en enda sammanhängande linje.
- ³¹ Åmark 1924, s. 337.
- ³² Hülphers 1762, s. 200.
- ³³ Västerås. VSB. Hülphers Ms Cb 5:1, p. 681. — Israel Andreæ Dalekarlus (d. 1639). Kyrkoherde i Venjan 1627. G. m. Gölin Nilsson.
- ³⁴ Stockholm. RA. ÖIÄ. Inkomna skrivelser. F IIaaa:17.
- ³⁵ Pehr Wilhelm Palmroth (1765–1825). Arkitekt, konduktör vid ÖIÄ. Dotterson till hovmålaren Guillaume T. Taraval. En av den svenska nyklassicismens originella arkitekter. Bland P:s verk återfinns bl.a. ett flertal kyrkor i Norrland.
- ³⁶ Ritningarna till Bjursås kyrka (Stockholm. RA. ÖIÄ. — Tidigare felplacerade under Vämhus kyrka) är osignerade men bär Palmroths handstil.
- ³⁷ Mur Olof Nilsson (1735–1800). Nämndeman, sockenskrivare och klockare i Myckel-

- byn, Malung. Byggmästare för ombyggnaden av Yttermalungs kapell, Malung, 1778–1779. Utförde även arbeten på Malungs kyrka 1791. (Henriksson 1971, s. 39, 65; Sjögren 1963, s. 450.)
- ³⁸ Pehr Forsgren (1779–1830). Inspektor vid Älvdalens porfyryrverk 1817–1828. Biträdde sin bror Olof F. med byggandet av Karl XIII:s bro i Älvkarleby samt ombyggnad av hammarsmedjor vid Leufsta bruk; byggmästare för Transtrands kyrkbygge efter Olof Sjöströms död 1828. Dugande mekaniker men mindre framstående som ekonom, vilket tillsammans med andra misshälligheter medförde hans avskedande från porfyryrverket. (Bergman 1987, s. 621, 670.)
- ³⁹ Olof Sjöström (d. 1828). Byggmästare. Ledde bl.a. ombyggnaderna av Järna kyrka 1813–1815 och Älvdalens kyrka på 1820-talet samt kyrkbygget i Transtrand från 1824 till sin död. (Bergman 1987, s. 617–621, 669.)
- ⁴⁰ Eric Swedenius (1781–1852). Kyrkoherde i Venjan 1824, prost 1832. F. i Odensvi, adjunkt i Orsa 1807. — G. m. Hedvig Regina Arnberg (1773–1849).
- ⁴¹ Lindjo Eric Halvarsson (1785–1865). Bonde och byggmästare från Vallerås i Malung. Ledde ombyggnaden av Malungs kyrkas torn samt uppförandet av Öje kapell och Transtrands kyrkas tornhuv. (Bergman 1987, s. 623, 670. — Se även Henriksson 1971, s. 41 f.)
- ⁴² Gustaf Billow (1779–1856). Bergmästare i Sala 1810, undermarkscheider 1826, avsked samma år. Esaias Tegnérs svåger.
- ⁴³ Ris Erik Larsson (1785–1850). Byggmästare från Åkerö i Leksand. Byggde Mockfjärds kyrkas torn 1827 och Gagnefs kyrkas tornlanternin 1828; byggmästare vid Skattunge kapell ca 1840, Särna kyrka 1842 samt Boda kyrka (tillsammans med Björk Anders Jonsson) från 1847. Han var även känd som brobyggare, bl.a. som förman vid uppförandet av Karl XIII:s bro i Älvkarleby 1815–1816.
- ⁴⁴ Björk Anders Jonsson (1815–1891). Byggmästare från Vikarbyn i Rättvik. Verksam vid ett flertal kyrkoreparationer och ombyggnader i Dalarna. (Bergman 1984 a, s. 59 f.; 1984 b, s. 415 f.)
- ⁴⁵ Samuel (Sam) Gabrielsson (1881–1968). Vice pastor i Venjan 1907–1908 och 1912–1913. Hospitalspredikant i Säter 1912, komminister i Älvdalen 1914, kyrkoherde i Söderbärke 1924, i Rättvik 1932–1951, kontraktsprost 1940. En framträdande gestalt inom unglyrkörörelsen.
- ⁴⁶ Fredrik Falkenberg (1865–1924). Arkitekt. F. i Köpenhamn; knuten till ÖIÄ från 1902. Har utfört ett tjugotal kyrkorestaureringar samt även ritat flera nya kyrkobyggnader, t.ex. Bergviks kyrka i Hälsingland och Bureå kyrka i Västerbotten.
- ⁴⁷ Om altarpredikstolar se vidare Ullén 1977, s. 84 f., not 14, sammanställning av Göran Alm.
- ⁴⁸ Benjamin Westman (1776–1801). Arkitekt; konduktör vid ÖIÄ.
- ⁴⁹ Pehr Hedman (1769–1841). Snickareälderman och kämnär i Falun. — Fil.kand. Jan-Olof Montelius tackas varmt för dessa uppgifter.
- ⁵⁰ Pehr Hedendahl (1757–1805). Målare i Falun, burskap 1791. Har utfört arbeten i ett flertal av landskapets kyrkor. (Boëthius 1916, s. 141; Bergman 1984 a, s. 96 f.; 1984 b, s. 452 f.; 1987, s. 539, 666.)
- ⁵¹ Stockholm. RA. ÖIÄ. F IIaaa:17, memorial av Thure G. Wennberg 27/8 1796.
- ⁵² Ludvig Hedín (1826–1917). Arkitekt; konduktör i fångvårdsstyrelsen 1849–1851, arkitekt i ÖIÄ 1849–1893, arkitekt hos drätselkommissionen i Stockholm 1855, stadsarkitekt i Stockholm 1863–1898.
- ⁵³ Magnus Erlandsson (1813–1890). Kyrkoherde i Venjan 1852–1871, prost 1864. F. i Vika, adjunkt i Stora Tuna 1836, i Stora Skedvi 1837, skolpräst där 1841. Kyrkoherde i Torsång 1872. — G. (1) m. Carolina Grönfeldt (1813–1876); (2) m. Gustava Henrika Amalia Vassberg (1844–1905).
- ⁵⁴ Perbjörs Per Larsson Björling (1832–1918). Sjävlärd orgelbyggare; klockare, organist, skollärare och poststationsföreståndare i Lima. Har byggt orglar i Lima kyrka. (Bergman 1987, s. 557, 629 f.)
- ⁵⁵ Inskriften återgiven enligt PM av Bertil Wester 1951 (ATA).
- ⁵⁶ Venjan. KyA. P I:6, krönikebok av S. Gabrielsson, p. 3.

- ⁵⁷ Stockholm. ATA. PM av Bertil Wester 1951.
- ⁵⁸ Forsslund 1926, s. 43.
- ⁵⁹ Anders Hansson (1857–1946). Byggmästare i Rättvik, även verksam i Köping från 1888 till mitten av 1910-talet. H. bedrev en omfattande byggnadsverksamhet, även som kraftverks- och industribyggare.
- ⁶⁰ Yngve Lundström (1885–1961). Målare, teaterdekoratör. Har utfört dekorationsarbeten i ett stort antal svenska kyrkor.
- ⁶¹ Årland Noreen (1888–1970). Arkitekt; anställd vid BSt 1925, intendent vid K-byrån 1927, även privat verksamhet. Har utfört ett hundratal kyrkorestaureringar.
- ⁶² Forssman 1961, s. 133.
- ⁶³ Nilsén 1983, s. 325–327, 330. — Fil.dr Anna Nilsén tackas varmt för diskussioner kring skulpturens ikonografi.
- ⁶⁴ Nilsén 1983, s. 330–332.
- ⁶⁵ Falun. DM. Inv.nr 52.
- ⁶⁶ Henriksson 1971, s. 56.
- ⁶⁷ Bergman 1987, s. 610, 669.
- ⁶⁸ Se även Homman 1950. — Fil.dr Anna Nilsén tackas varmt för diskussioner om korskens funktion.
- ⁶⁹ Disposition 1917 enligt Sjögren 1952: *Man. I*: Borduna 16', Principal 8', Flûte harmonique 8', Gamba 8', Octava 4', Trumpet 8'. *Man. II*: Rörlöjt 8', Salicional 8', Violin 4'. *Pedal*: Subbas 16'. Sedvanliga koppel. Crescendosvällare. Pneumatisk, rooseveltådor.
- ⁷⁰ Carl Alfred Danielsson-Bååk (1872–1967). Arkitekt; i stor utsträckning verksam som inrednings- och möbelarkitekt men även som grafiker och akvarellist.
- ⁷¹ Eugen Hammarberg (1874–1949). Bildhuggare. Har utfört ett stort antal kyrkliga arbeten, t.ex. altarpussatser i Stora Kopparbergs och Aspeboda kyrkor samt Olaus Petri-kyrkan i Örebro. Han har även ritat Lindesbergs kyrkas tornspira samt medverkat vid flera kyrko- och skulpturrestaureringar.
- ⁷² Gustaf Wilhelm Lindberg (1798–1888). Tenngjutare; mästare i Örebro 1824–1857(73).
- ⁷³ Hans Guldsmed i Gävle, nämnd 1578–1625. Har även utfört en dopskål i Trefaldighetskyrkan i Gävle.
- ⁷⁴ Johan Martin Loëll (1753–1794). Mästare i Falun 1779–1794(95). Ekström 1983, s. 790, uppger felaktigt att bokstäverna J: S finns ingraverade på patenens undersida.
- ⁷⁵ Jacob Brunck (d. 1743). Mästare i Stockholm 1715–1743.
- ⁷⁶ Anders Högman (1639/40–1701; db: 61 år). Mästare i Köping 1676–1701(06). Db: ”En Sachtmodig och Gudfruchtig man.”
- ⁷⁷ Johannes Olai Hellenius (omkr. 1645–1701). Komminister i Köping 1675, kyrkoherde i Kungsåra 1688, i Nås 1698.
- ⁷⁸ Johan Leffler (1723–1800). Mästare i Falun 1754–1800.
- ⁷⁹ Jöran Eriksson Straus (d. 1688). Mästare i Stockholm 1673–1688.
- ⁸⁰ Eric Magnus Hammarstrand (1755–1837). Tenngjutare; f. i Roslagen, utbildad bl.a. i Vimmerby, mästare i Falun från 1788. Rådman senast 1797.
- ⁸¹ Bruzelli 1967, s. 406 f., behandlar Hammarstrands vanliga stämplar.
- ⁸² Hans Wicksten (1754–1810). Tenngjutare; mästare i Västerås 1782–1810(14).
- ⁸³ Elias Berglund (1780–1828). Gelbgjutare i Falun.
- ⁸⁴ Sofia Widén (1900–1961). Mångsidigt verksam textilkonstnärinna; föreståndare och konstnärlig ledare för Licium 1930–1951. Innehade från 1952 egen firma i Hytting nära Borlänge. — Alice Lund (f. 1900). Textilkonstnärinna; bosatt i USA 1923–1930, sedan chef för Libraria ett år. Hon startade därefter tillsammans med B. Wahlund firma Lund & Wahlund i Domnarvet, vilken hon från 1936 ensam innehade. Åren 1939–1961 innehade hon Alice Lund Textilier AB i Hytting och efter Sofia Widéns bortgång Alice Lund–Sofia Widén AB.
- ⁸⁵ Troligen identisk med Charlotta Wilhelmina Ohlsson, f. Malmqvist (1792–1869) — G. m. juveleraren Carl Fredrik Ohlsson (1791–1849).
- ⁸⁶ Agda Österberg (1891–1987). Textilkonstnärinna; efter studier i Stockholm och ute

i Europa anställd vid Handarbetets vänner 1914–1922, sedan ledare för Libraria. Egen ateljé i Varnhem "Tre Bäckar" från 1933. Har utfört ett stort antal kyrkliga arbeten.

⁸⁷ Catharina Lundbeck (1698–1756). Dotter till kyrkoherde Johannes Lundbeck. — G. m. kyrkoherde Eric Morænius (1694–1762) i Svärdsjö.

⁸⁸ Olaus Stephani Bellinus (omkr. 1540–1618). Biskop i Västerås 1589. Skolmästare i Gävle omkr. 1567, kyrkoherde i Ockelbo 1572, i Gävle 1581. Avsatt som biskop 1606–1608 på grund av påstådd otrohet mot Karl IX, men återfick ämbetet.

⁸⁹ Inskriftens lydelse: "Thens frägd, som warit har, en ropand' röst i Norden/ Nu tystnad; bör ej tyst bli i den tysta jorden./ Till skyldig Åminnelse betrachtadt/ Tå/ Den Ärewyrdige och Högwällärde Herren/ Herr JOHANNES LUNDBECK./ För detta Wenjans Församlings i Öster Dal[arne waksam] Kyrckioherde;/ I sin mid-ålder, sin mun uti en salig stund ige[n---], och des andelösa wåning/ i Wenjans Kyrckia befordrades til sit mörcka tysta, [---en]slings biwistande, Söndagen/ näst för S. JOHANNIS Döparens eller [---a]rs Dagen, Åhr 1726./

Hwart ut man wänder sig, och sine ögon/ fäster;
Thet ware Söder, Norr, i Öster eller/ Wäster,
    På land, på siö, på luft, på himlens/ runda ring,
    Man wansklighetens bild får skåda i all ting,
Hur' alt som skapat är sin wissa circkel hafwer,
Aftager, intet blir, och till sin ända trafwer.

Marck, åkrar, ängar, parck, skog, Lundar, löfwen gröna,
Med blomster många slag; ehur the synnas skiöna,
    Wid vår Mid-Sommars tid, doch blir des fågring kort.
    Dels torckas, dels skiärs af, dels blekna, falla bort.
Fort wattnet far, och snält i rena bäcker rinner;
Man ögnafästet knapt får, förr än thet förswinner.

Hur länge warar wäl, at sommarns foglar siunga,
Tå de i sin Capell, uphöja röst och tunga;
    Nu swinga sig i skyn, nu öfwer bergen brant,
    Then ena stämmer groft, then andra åter grant?
Fast kort. När mörckret blå och natt till ro alt mana,
The alla tystna och med sin musique afstana.

Snart Solen i sin crets omhwälfwer, och sig bärger,
Och himla-fästet klart en dunckel sorgdrächt färger;
    När månen skin som bäst, och alt sit fyllo har,
    Strax dag från dag syns hur han mer och mer aftar;
Så klara stiernors ljus ock måste rymma läger,
Och mörckas för vår Sol, som större ämne äger.

Ett sällsamt öde tycks vår nedre werld regera,
Emot then lag och skick, som himla hwalfwen bä[ra],
    Ther har then längsta tid, som störst til skienet är,
    Men bland oss arma folck, gåår annorlunda här.
Här ofta dygdens wän, en half lifsålder niuter,
Och Belial twert om, sin fierde ålder sluter.

Men ware hur' det will, så blir en allas ända;
En jordisk hydda måst till tysta jorden lända:
    Then ene slås här förr, then andre sen omkull,
    Och allas alt blir knapt tre spade-uddar mull,
Så mycket få wi för vårt fiäs' och all vår möda;
Lif och förgiänglighet fölgts åt, tils wi bli döda.

Så måst' en dygdens Wän från Wenjan afskied taga,
I Öster-dale-mark; ther hopen höres klaga:

Wår Siälawächtare, som [re]dligt hållit wacht,
På Zions skåde-torn, mång ropand' stund tillbracht,
Sin mun uplåtit, sagt oss hwad på färde warit;
Har ropat sista gång, sin Swan-sång, fierran farit.

För Sommar-Krantzar måst wi sorge-dook antaga,
Lijk-Sång av bräder try, swart bår och drächt tillaga,
Tå wi tänkt Sommar och JOHANNIS Fäst begå,
På klockor stiga, och sist sammanringning slå,
För JOHAN LUNDBECK, som i Dale-Lunder fåren
Till friske beckar fördt, höst, sommar, winter, wåren.

JOHANNES full af nåd, af nådens fullhet rika
Fått nåd för nåd, och lof för nådens barn predika;
Der till rätt kallad, sänd, ej kiöpt sig mensklig nåd,
Men HERrans nåd och bod, sökt, följt i råd och dåd.
Haft nåd, at dela ut åt androm nådens under,
Råd, andre wäcka up, med lagsens tordöns dunder.

Han, som JOHANNES, war en ropand röst i öknen,
Hölt mana på i tid, i otid, helgd och söcken,
I Wenjans Samfund, här wid polen uti nord,
Ther liksom i en ökn är kringspridd Christi hiord.
En präst, som prydt sit tahl med zions blomster skiöna,
Och Sarons blomster bedt: med dygder siälen kröna.

En HERrans Ängel, sänd at ropa: Bättring giören,
I dag; i nådens tid, nu, medan himla dören
Af nåd än öppen står, och bären goda frucht:
Tro, kiärlek, hopp, frid, frögd, och alla dygders tucht.
En p[rä]st, som icke spart uphäfwa röst och tunga
Som et basune liud, för gambla och för unga.

En trogen Herde, som med nijt födt fåren alla,
Som öfwer-Herden tächts hans upsicht anbefalla;
Fördt herde-lefnad rätt, spridt ut med werck och mun
Guds lof; the krancke läkt wid Zions hälso brun.
En man, som wiste wäl, när nåd ell' stränghet höfdes,
Och led ej at nån' skalck i synda sömn insöfdes.

En HERrans tienare, som i alt Guds hus trogen
War, och mot alla from, samt till all tienst redbogen;
Har af den Högstas kraft, spåt thet, som sedan skiedt,
Och warnat för thet straff oss tryckt, och warit ledt.
Talt rena sanningen, så at det giält i öra
Och lärdt oss huru wi rätt dö och lefwa böra.

Nu dum, stum, mål-lös är. Af LUNDBECKS tunga rinner
Guds rena ord ej mer, och Manna man ej finner;
Hans sista pust är hörd; wi pusta wid hans bår
Och släppa fram en beck af jämmer fullan tår.
Wi, som med andacht hördt, men aldrig hördt oss mätta,
På himmelskt Mann, som han har delat och talt för detta.

Wi, til Hans sista tienst, med trogne finger fleta
 En krantz, och rosor skiön, i Lund-beck, daler leta.
 Bland Dale-Lilljor främst den blomman sättjas skall,
 Som kallas: Glöm mig ej, fast jag är stel och kall.
 Så hämmen tå Ehr gråt, som under sorgen dignadt.
 Ehr LUNDBECK lefwer qwar här i ett minne signadt.

Herr LUNDBECK lefwer wist som dubbelt lif förwerfwadt;
 Ett med sin lefwand tro i JESU CHRISTO ärfwadt,
 Och ett, att ej Hans namn med efterwerlden dör,
 Men lefwer och städs i sin ähra lefwa bör.
 Ehr LUNDBECK ewigt lif, och lifsens Crona äger,
 Som mycket mycket mer, än hela werlden väger.

Ur i det land och lund där beckar flyta skiära,
 Kring höga lifsens trån, som tolfalt frucht frambära.
 Här äger Han nu städs en Sommar blid och lång,
 Och trefalt Säll med skiär röst, bland Guds helgon mång
 Instämmer: Helig, Helig, Helig; står för stolen
 Med Palm i hand, ser Gud, och skin som klara solen.

Vita & Mors *Reverendi Domini*, JOHANNIS LUNDBECKII. Haut ignobili in Dalekarlia & parœcia Aspebodensi/ Montanorum natus sanguine, ex stemmate, puta, Judicis territorialis *Albrecti Hansonii*, qui quinquaginta annos, ju/dicia per universam Dalekarliam solus peregrisse dicitur, anno 1673. Tirocinii annis feliciter peractis in florente, tunc/ temporis, schola Fahlunensi, regnante eam viro multiplici doctrina & industria noto, *Mag. Andrea Tillæo*, honestissimo/ ejus testimonio ornatus, studiis maturus, Upsaliam petivit anno 1692. A quo protinus tempore, modo nominati claris/simi viri & Præceptoris binis filiis studiorum moderator datus, per sexennium Academicis meditationibus pulcre in/vigilavit. Anno 1698 sacris ordinibus initiatus, ecclesiæ Orensi Comminister præfectus est. Anno 1701, propitius DEus,/ huic nostro, morum & pudoris laude conspicuam, Virginem ANNAM ACHRELIAM, *Achrelii*, ante hac [= ante-hac] laudatissimi *Pastoris/ Ga[brielis]* in Uplandia, Vestmannicæ præfecturæ adjecta, filiam, thori sociam dedit; ex qua quinque suscepit liberos, quorum filia tres sunt superstites. Anno eodem hujus olim præceptor & multorum deniq [= denique] annorum nutritus [= nutricius] benignissimus,/ Pastor jam & Præpositus *Retvicensium* optime meritus, M. *Andreas Tillæus*, Adjunctum vocavit suum. Anno demum 1712./ ecclesiæ *Venjanensi* in Oster-Dalia vacanti, vocantique datus & missus est Pastor. Anno v. 1726, media admodum ætate/ ac æstate, abiit ab hoc aquilone & mundani frigoris injuriis[?] ad futuræ æternæ vitæ jucundam æstatem; ubi electi cum/ exultatione portant manipulos suos. Vivit igitur nunc maxime. Et satis heic vixit, qui morte sua dicere potuit:/ *Est mHl NAMquE vIvERe CHRIS-tUS, et MORi luCrUm.*"

Översättning: "Den vördnadsvärde herr JOHANNES LUNDBECKIUS' liv och död. Han föddes år 1673 i Dalarna och Aspeboda socken i Bergslagen av ädelt blod, nämligen av *Albrekt Hanssons* stamträd, vilken säges som härads hövding ensam ha skipat rätt i hela Dalarna under 50 år. Sedan han i den blomstrande ungdomen[?] lyckosamt genomlevt sina första läroår i Falu skola, som blomstrade vid denna tid, då den för mångsidig lärdom och driftighet kände mannen *magister Andreas Tillæus* var dess rektor, begav han sig år 1692, försedd med mycket hedrande vitsord från denne, till Uppsala, mogen för studier. Strax därefter blev han utsedd till handledare för två söner till den nyssnämnde vittberömde mannen och läraren och ägnade sig i sex år med nit och framgång åt akademiska studier. År 1698 blev han prästvigd och utsågs till komminister i Ore församling. År 1701 skänkte Gud i nåd denne vår man till äkta maka jungfrun ANNA ACHRELIA, känd och prisad för sin ärbara vandel. Hon var dotter till *Ga[briel] Acrelius*, tidigare högt skattad kyrkoherde [i Lövsta (= Västerlövsta) församling], belägen i Uppland men tillförd Västmanlands län. Med henne

fick han fem barn, av vilka tre döttrar ännu är i livet. Hans forne rektor, som slutligen under många år var hans kärleksfulle fosterfar, och vilken numera är högst förtjänt kyrkoherde och prost i *Rättvik*, magister *Andreas Tillæus*, kallade honom samma år till sin adjunkt. År 1712 slutligen blev han vid vakans i *Venjans* församling i Österdalarna anförtrord åt denna såsom kyrkoherde på dess egen begäran och förflyttades dit. Men år 1726 vid helt uppnådd medelålder och just i högsommaren gick han bort från detta Norden och oförrätterna[?] i världens kyla till den ljuvliga sommaren i det kommande eviga livet, där de utvalda med jubel bär sina kärvar. [= *Vulgata*, *Liber Psalmorum* 125:6 och svenska Bibeln, *Psaltaren* 126:6.] Han lever alltså nu som rikast. Och tillräckligt har denne levt, som vid sin död kunnat säga: *Ty att leva det är för mig Kristus, och att dö, det är för mig en vinning.* [= *Paulus' brev till filipperna* 1:21.]” — Översättningen har utförts av fil.kand. Svante Nyberg, som tackas varmt.

- ⁹⁰ Ericus Erici Morænius (1694–1762). Kyrkoherde i Svärdsjö 1744, prost 1754. ”Kännare och samlare af antiquariska skrifter. [. . .] Skref i yngre år många occasionsstycken på Dalspråket och Fahluortens dialect”. (Muncktell.) — G. m. kyrkoherde Lundbecks dotter Catharina Lundbeck (1698–1756).
- ⁹¹ Lund. Folklivsarkivet. Mandelgrenska samlingen. Ser. V:5.
- ⁹² Inskrifter, mått och ton återgivna efter Åmark 1924, s. 339 f.
- ⁹³ Ib., s. 340 f.
- ⁹⁴ Gerdt Meyer (d. 1664). Tyskfödd klockgjutare i Stockholm, stamfader för flera generationer klockgjutare.
- ⁹⁵ Forsslund 1926, s. 85.
- ⁹⁶ Ib., s. 86.
- ⁹⁷ Erik Alm (1885–1965). Målarmästare i Falun. Har utfört måleriarbeten i ett flertal kyrkor i Dalarna, bl.a. i Enviken, Gagnef och Mockfjärd, samt även i Uppland.
- ⁹⁸ Kurt von Schmalensee (1896–1972). Arkitekt. Praktiserande arkitekt i Stockholm 1923–1929, arkitekt utom stat vid BSt 1928, stadsarkitekt i Norrköping 1929–1961. Ritat ett flertal kyrkor, främst i Östergötland. Utfört flera kyrkorestaureringar.
- ⁹⁹ Edward Dahlbäck (1878–1936). Arkitekt. F. i Byske, Västerbotten, verksam i Borlänge, bosatt i Bro, Stora Tuna. — Fil.kand. Jan-Olof Montelius tackas varmt för dessa uppgifter.
- ¹⁰⁰ Erik Lundberg (1895–1969). Arkitekt; antikvarie vid Raå 1938–1946, sedan professor i arkitekturhistoria vid Kungl. Tekniska Högskolan. Förutom ett betydelsefullt arkitekturhistoriskt författarskap har L. utfört ett stort antal kyrkorestaureringar.
- ¹⁰¹ Viking Göransson (1900–1985). Arkitekt. Anställd hos E. Gunnar Asplund 1930, länsarkitekt i Kopparbergs och Västmanlands län 1934–1944, i Uppsala län 1944–1956, egen verksamhet i Uppsala från 1957. G. var vidare konstnärlig ledare vid Uppsala-Ekeby AB 1950–1953 samt slottsarkitekt för Uppsala slott 1964–1983.
- ¹⁰² Orgelns disposition efter Sjögren 1952 och Carlsson 1973: *Man. I*: Gedackt 8', Principal 4', Oktava 2'. *Man. II*: Rörflöjt 8', Kvintadena 4', Blockflöjt 2'. *Pedal*: Subbas 16'. Sedvanliga koppel. Crescendosvällare. Tutti. Pneumatisk traktur och registratur.
- ¹⁰³ Carl Jacob Lemon (1794–1869). Tenngjutare; mästare i Stockholm 1818–1862.
- ¹⁰⁴ Edvin Ollers (1888–1959). Målare, tecknare, formgivare. En av pionjärerna inom formgivningen av svenskt glas, men arbetade också med andra material. Även verksam som konstpedagog.
- ¹⁰⁵ Gustawsson 1938.
- ¹⁰⁶ Ib., s. 52, 55.
- ¹⁰⁷ Boëthius 1938, s. 483 f.
- ¹⁰⁸ Ib., s. 481, 483 samt bild 3.
- ¹⁰⁹ Forsslund 1921 b, s. 27 ff.
- ¹¹⁰ Boëthius 1938, s. 482 f.
- ¹¹¹ Ib., s. 483; Ullén 1983, s. 104 ff.
- ¹¹² Boëthius 1938, s. 483.

- ¹¹³ Petrus Jonæ Helsingus (1592–1663). Kyrkoherde i Mora 1629–1640, sedan vid Stora Kopparberget. — G. m. Catharina Henriksdotter (1605–1678).
- ¹¹⁴ Hållams (Målar) Nils Nilsson (1724–1776). Målare från Färnäs i Mora. Var halt och hade måleriet som sin främsta inkomstkälla. En av dalmaleriets föregångsmän. Har även utfört den yngre serien av läktarmålningar 1755 i Mora kyrka (Bergman 1984 *a*, s. 82 f., 88–95; 1984 *b*, s. 438 f., 444–451).
- ¹¹⁵ Granberg 1938, s. 181 f.
- ¹¹⁶ Hülphers 1762, s. 187.
- ¹¹⁷ Boëthius 1938, s. 483 f.
- ¹¹⁸ Adolphus Elai Terserus (1604–1659). Kyrkoherde i Mora 1641–1659. Gudson till Gustav II Adolf, præceptor för Magnus Gabriel De la Gardie 1629–1630. — G. (1) m. Sara Malmenia (1611–1639); (2) m. Elisabeth Henriksdotter (1615–1688/89).
- ¹¹⁹ Andreas Erici Nohr-Moræus (1632–1676). Kyrkoherde i Mora 1669, tillträdde 1671. F. i Mora-Noret, adjunkt i Mora 1665–1669. — G. (1) m. Sara Tersera (1635–1672); (2) m. Christina Troilia (1655–1721).
- ¹²⁰ Boëthius 1938, s. 484.
- ¹²¹ Johannes Rudbeckius (1581–1646). Biskop i Västerås 1619. Professor i Uppsala i matematik 1604, i hebreiska 1609, teologie professor 1611. Föregångsman inom det kyrkliga organisationsarbetet i Sverige.
- ¹²² 'Blaggaren', 'blaggarn'; här troligen ett mycket grovt, i allmänhet tvåskafat tyg av blångarn.
- ¹²³ Bergman 1984 *a*, s. 78–80, 178 f.; 1984 *b*, s. 434–436, 534 f.
- ¹²⁴ Wilhelm Gustaf Wrangel af Fall (1697–1774). Kapten vid Kungl. Dalregementet och chef för Mora kompani 1733, major 1741. Bosatt på kaptensbostället i Haraldsarvet, Sollerön, 1733–1739. Deltog i 'Stora Daldansen' 1743 och blev därför fängslad samt internerad till 1751. — G. m. Ingeborg Silfversparre (1699–1772).
- ¹²⁵ 'Pajj' eller 'paj', legering av koppar och silver, vari silvret inte uppgår till hälften av vikten.
- ¹²⁶ 'Rask', ett slags tunt ylletyg. Benämningen, som även kan avse siden, syftar på staden Arras i norra Frankrike, med berömda väverier.
- ¹²⁷ 'Machin' eller 'mackejer', ett slags grovt ylletyg.
- ¹²⁸ 'Pometken', singularis 'pomett', liten knutformig prydnad i kanten av skjortlinningar o.dyl.
- ¹²⁹ 'Kiörtzijn' eller 'kersej', ett slags treskäfadt, vitt eller färgat ylletyg.
- ¹³⁰ Elavus Andreae Skragge (1622–1691). Kyrkoherde i Mora 1665–1671, kontraktsprost. F. i Värmland, hovpredikant hos riksamiralen Gabriel Oxenstierna 1655, hos änkedrottning Hedvig Eleonora 1661. Utnämnd kyrkoherde i Hedemora 1669, tillträdde 1671. — G. (1) m. Catharina Valenia (1626–1675); (2) m. Elisabeth Neuman (omkr. 1645–1706).
- ¹³¹ Olaus Johannis Moræus (1596–1678). F. på Sollerön, huspredikant på Strömsholm 1626, kaplan i Säter 1627, sacellan i Leksand 1632, kyrkoherde i Grytnäs 1639. — G. m. Malin Matsdotter (d. 1683).
- ¹³² Collijn 1927–1931, 2, s. 182 f.
- ¹³³ Boken finns nu i Våmhus kyrka.
- ¹³⁴ Collijn 1942–1944, 1, sp. 730 (psalmbok 1648).
- ¹³⁵ Ib., sp. 731 (psalmbok 1649).
- ¹³⁶ Forsslund 1921 *b*, s. 28 f.
- ¹³⁷ Johan Gustaf Terserus (1726–1812). Kyrkoherde i Sophia Magdalena (Sollerö) 1806. Prästvigd 1763, skolpräst i Särna 1767, i Gunnilbo 1775, i Stora Tuna 1784. — G. m. Emerentia Christina Hedenström (1747–1823).
- ¹³⁸ Pehr Olof Dahlströmsson (1789–1830). Kyrkoherde i Sophia Magdalena (Sollerö), vald 1828, tillträdde 1829. — G. m. Johanna Ulrica Godenius (1796–1875).
- ¹³⁹ Arosenius 1866, 2:2, s. 56.
- ¹⁴⁰ Olof Tempelman (1745–1816). Arkitekt. Konduktör vid ÖIÅ 1772, professor i civilarkitektur vid Konstakademien 1779. En av nyklassicismens mest produktiva arkitekter i Sverige och Finland.

- ¹⁴¹ Daniel Lundquist (1720–1795). Stadsmurmästare i Gävle, rådman. — Om det hotande tornraset i Gävle, se Andrén, Hellner & Elfstrand 1932, s. 72.
- ¹⁴² Henric Ericsson (1753–1810). Kyrkoherde i Sophia Magdalena (Sollerö) 1782–1806, kyrkoherde i Kila 1806. "War af nog egen art" (Muncktell). — G. m. Anna Margareta Sandwall (1754–1829).
- ¹⁴³ Ragnar Östberg (1866–1945). Arkitekt; utom stat i ÖIÄ 1897, professor vid konsthögskolan 1922. En av sin tids främsta svenska arkitekter och banbrytare inom nationalromantiken.
- ¹⁴⁴ Anders Romson (1857–1920). Byggmästare i Mora; deltog bl.a. i Mora kyrkas restaurering 1895. (Bergman 1984 a, s. 61 f.; 1984 b, s. 417 f.)
- ¹⁴⁵ Bernhard Schill (1891–1954). Arkitekt. Assistent vid BSt, K-byrån, 1940, stadsarkitekt i Djursholm 1950, byrådirektör vid K-byrån 1953–1954.
- ¹⁴⁶ Jerk Werkmäster (1896–1978). Konstnär, bosatt i Rättvik. Har bl.a. utfört flera kyrkorestaureringar, t.ex. i Rättvik, Bjursås och Hosjö.
- ¹⁴⁷ Boëthius 1920, s. 289 f.
- ¹⁴⁸ Boëthius 1916, s. 74 f.
- ¹⁴⁹ Forssman 1961, s. 129 (nr 88–92).
- ¹⁵⁰ Ib., s. 128 f. (nr 87).
- ¹⁵¹ Ib., s. 122 (nr 66).
- ¹⁵² Mora. Zornmuseet. Inv.nr Z 1571; Sandblad 1952, s. 112 f.
- ¹⁵³ Forsslund 1921 b, s. 29.
- ¹⁵⁴ Bergman 1984 a, s. 76–78; 1984 b, s. 432–434.
- ¹⁵⁵ Herman Conrad von Kruus (1720–1787). Kapten vid Royal Suedois i Frankrike 1756, stabskapten vid Kungl. Dalregementet 1760, sekundmajor därstädes 1764, chef för Gagnefs kompani 1764, avsked 1772. Erhöll svenskt adelskap 1773.
- ¹⁵⁶ En del av en läkbarriär i DM med porträtt av Gustav III, Sofia Magdalena samt biskop Lars Benzelstierna kommer ej, vilket tidigare antagits, från Sollerö kyrka.
- ¹⁵⁷ Orgelns disposition enligt kantor E. Andersen, Sollerön, 1988: 2 stämmor, helmekaniskt. 2 manualer och pedal. *Huvudverk*: Principal 8', Oktava 4', Oktava 2', Kvinta 2²/₃', Mixtur 4 chor, Rörflöjt 8', Flöjt 4', Trumpet 8'. *Pedal*: Subbas 16', Principal 8', Borduna 8', Oktava 4', Nachthorn 2', Fagott 16', Skalmēja 4'. *Ryggpositiv*: Trägedackt 8', Principal 4', Täckflöjt 4', Kvintadena 2', Gemshorn 2', Ters 4/5', Nasat 1¹/₃', Scharff 2 chor, Regal 8'. Tremulant. *Koppel*: Hv/Rp, P/Hv, P/Rp.
- ¹⁵⁸ 1910 års orgels disposition enligt Sjögren 1952: *Man. I*: Principal 8', Octava 4', Octava 2', Borduna 16', Flüte harmonique 8', Gamba 8', Trumpet 8'. *Man. II*: Violinprincipal 8', Salicional 8', Rörflöjt 8', Flöjt 4', Corno 8'. *Pedal*: Subbas 16', Violoncell 8' (transm. från Gamba), Basun 16'. Sedv. koppel, kollektiver och svällare.
- ¹⁵⁹ Gustaf Wilhelm Becker (1815–1875). Snickaregesäll och orgelbyggare. Bosatt i Alfta, Hälsingland. Byggede under 1860- och 1870-talen orglar bl.a. i Gagnefs, Åls och Envikens kyrkor (Sjögren 1952, s. 50 f.).
- ¹⁶⁰ Sjögren 1952, s. 198, 216.
- ¹⁶¹ Magnus Dahlander (1862–1951). Arkitekt; stadsarkitekt i Örebro 1899–1920, länsarkitekt i Kopparbergs län 1920–1933, i Västmanlands och Gävleborgs län 1922–1934. Aktiv kulturminnesvårdare, grundare av Gammelgården i Säter.
- ¹⁶² Johan Fredrik Hammarberg (1759–1808). Kopparslagarmästare i Falun. F. i Avesta, burskap 1795.
- ¹⁶³ Gustaf Johan Ericsson (1755/56–1804). Kryddkramhandlare i Stockholm, bosatt på Drottninggatan. Bror till kyrkoherden på Sollerön Henric Ericsson (not 142).
- ¹⁶⁴ Pehr Zethelius (1740–1810). Mästare i Stockholm från 1766. En av sin tids främsta svenska silversmeder.
- ¹⁶⁵ Johan Collin (1709–1779). Mästare i Stockholm 1735, rådman 1759.
- ¹⁶⁶ Erich Albrecht Körsner (1759–1839). Mästare i Falun 1787, uppsade burskapet 1804.
- ¹⁶⁷ Gustaf Biörn (1701/02–1760). Mästare i Falun 1731–1754.
- ¹⁶⁸ Johan Fredrik Logren (1751–1804). Tenngjutare; mästare i Falun 1776–1787–.
- ¹⁶⁹ Carl Brynolf Godée (1805–1878). Kyrkoherde i Sollerö sn 1848, prost 1862, kontraktspastor 1865. F. i Äppelbo; adjunkt i Sundborn 1828, i Näs 1829, i Vika 1830,

- i Stora Skedvi 1833, skolpräst i Hosjö 1834, komminister i Torsång 1844. — G. m. Lovisa Catharina Lindquist (1807–1875).
- ¹⁷⁰ Conrad Baldauf (d. 1732). Tenngjutare; bördig från Marienberg i Schlesien, mästare i Gävle 1706–1732(34).
- ¹⁷¹ Olaus Andreae Strand (1640–1703). F. i Mora, skolmästare 1663, prästvigd 1667, komminister 1670.
- ¹⁷² Anna Margareta Ericsson (1754–1829). — G. m. Henric Ericsson (se not 142).
- ¹⁷³ Margareta Elisabet Charlotta Ericsson (f. 1785). Dotter till kyrkoherde Henric Ericsson (se not 142).
- ¹⁷⁴ Sophia Magdalena Ericsson (1787–1850). Den föregåendes syster. — G. 1832 m. arrendatorn på Rocklunda, Västerås, Nils Mattsson Fryklund (1798–1851).
- ¹⁷⁵ Jacobus Andreae Gevalander eller Östmoosius (Melantricus eller Melantheus) (1568–1651). Kyrkoherde i Ösmo, Södermanland, 1604.
- ¹⁷⁶ Proveniensen i övrigt: (3) Johan Israelsson (Orensis) Dalkarl (d. 1666). Adjunkt i Leksand 1665; (4) Martin Terserus (1698–1775). Rådman i Falun; (5) Johan Gustaf Terserus (se not 137).
- ¹⁷⁷ Daniel Johannis Buschovius (1599–1677). Kaplan i Älvdalen 1631, i Falun 1645, kyrkoherde i Kumla 1655. Vid införlivandet av Särna och Idre med Sverige 1644 spelade han en mycket framträdande roll.
- ¹⁷⁸ Johan Possieth (1667–1728). Kunglig hovpredikant 1709, kyrkoherde i Riddarholmens och Bromma församlingar i Stockholm 1722.
- ¹⁷⁹ Johan Gustaf Wretlind (1742–1782). Kyrkoherde i Sophia Magdalena 1776. F. i Norberg; adjunkt i Irsta 1771, i Riddarholmens och Bromma församlingar samma år. Drabbades av sinnessjukdom. Mot slutet oförmögen till tjänstgöring. Ogift.
- ¹⁸⁰ Matthias Morell (1711–1786). Kronolänsman i Östnor, Mora. (Bergman 1984 a, s. 137; 1984 b, s. 493.)
- ¹⁸¹ Akke Hugh Malmeström (1894–1968). Konstnär, bosatt i Siljansnäs. Särskilt känd för sina mosaikarbeten.
- ¹⁸² Hedvig Ulrika Godenius, f. Rosander (1793–1864). — G. m. Jacob Eric G. (1781–1842), kyrkoherde i Sophia Magdalena 1812–1827, i Björskog 1827–1841.
- ¹⁸³ Daniel Jonsson (1599–1663). Major vid Dalregementet. F. i Bengtsarvet på Sollerön; deltog i trettioåriga kriget, från början som menig soldat, men avancerade så småningom till officer och blev kapten vid Mora kompani 1648. En i bygden legendomsprungnen gestalt. (Bergman 1984 a, s. 131 f.; 1984 b, s. 487 f. — Se även *Dalregementets personhistoria*. 1, s. 221–224.)
- ¹⁸⁴ Ruben Daniels (1896–1975). Kyrkoherde på Sollerön 1930–1962, kontraktsprost 1955.
- ¹⁸⁵ Petter Söderbom (1729–1777). Mästare i Örebro 1761–1777.
- ¹⁸⁶ Samuel Terserus (1780–1842). Son till kyrkoherde Johan Gustaf T. (not 137); adjunkt i Sophia Magdalena 1807, komminister i Lima 1813, i Malung 1818, i Torsång 1829. — G. m. Sofia Iortz (Hjorts) (1780–1830).
- ¹⁸⁷ Åmark 1924, s. 253 f.; 1960, s. 104. — Inskriften återgiven enligt Åmark 1960.
- ¹⁸⁸ Inskrift, mått och ton återgivna enligt Åmark 1924, s. 254 f.
- ¹⁸⁹ Isaac Rockman d.ä. (1705–1765). Klock-, kron- och styckgjutare; bergsrådman. F. i Sala, dit han återvände efter att ha lärt sig gjutarekonsten utomlands och i Stockholm. Sonen Isaac R. d.y. (1737–1760) blev mästare 1759. Svärsonen Lars Biörkman (1732–1803) blev också mästare 1759 och övertog sedermera rörelsen. Han var verksam till 1787.
- ¹⁹⁰ Krång Anders Andersson (1727–1799) är den till namnet förste kände urmakaren i Mora. Hans brorson var Krång Eric Matsson (1759–1795). Märkningen "E.M.S." förekommer på flera moraur tillverkade i slutet av 1700- och början av 1800-talet. Krång Mats Andersson (1763–1841) var son till Krång Anders. Krång Mats har tillverkat flera tornur, bl.a. till Valbo kyrka i Gästrikland och Bjursås kyrka i Dalarna. — Fil.kand. Eva Jacobsson och Erik G. Engström tackas varmt för dessa uppgifter.
- ¹⁹¹ Lars Dalin (1836–1913). Kyrkoherde på Sollerön 1879–1901. Torparson från Säfsnäs; arbetade först som stångjärnsmed och började studera först vid 24 års ålder.

- Prästvigd 1869, sedan adjunkt bl.a. i Våmhus och Leksand, skolmästare i Idre 1870, sedan i Särna. — G. m. Johanna Engström (1843–1930).
- ¹⁹² Ahlberg 1977, s. 60 f.
- ¹⁹³ Meddelat av Lilly Sterner-Jonsson, Bengtsarvet, och Örjan Anna Andersson, Gesunda, vilka tackas varmt.
- ¹⁹⁴ Eric Wickman (1887–1954). Affärsman. F. i Martisgården i Limbäck. Emigrerade till USA 1905, där han ägnade sig åt busstrafik och så småningom grundade det kontinentomspännande bussbolaget The Greyhound Company.
- ¹⁹⁵ Arvid Backlund (1895–1985). Skulptör. F. i Svärdsjö; hans konstnärliga talanger uppmärksammades tidigt av Anders Zorn och Carl Larsson, vilka uppmuntrade honom till fortsatta studier. B. har främst gjort sig känd som porträttskulptör och medaljkonstnär men har även utfört kyrkliga arbeten, bl.a. i Svärdsjö, Falu Kristine och Stora Kopparbergs kyrkor.
- ¹⁹⁶ Levander 1944, s. 87.
- ¹⁹⁷ Ib.; Ridderstedt 1957, s. 27.
- ¹⁹⁸ Som exempel kan nämnas Amsberg, Aspeboda, Enviken, Hosjö, Mockfjärd, Yttermalung och Transtrand.
- ¹⁹⁹ Ridderstedt 1957, s. 58, 71.
- ²⁰⁰ Andreas Erics Wallenius (1615–1663). Kyrkoherde i Mora 1661. F. i Västervåla; lektor i Västerås 1643. — G. (1) m. Brita Holstenia (1630–1655); (2) m. Anna Rhoman (1625–1663).
- ²⁰¹ Daniel Jönsson Svinhufvud (d. 1503). Kyrkoherde i Mora, även nämnd 1484 och 1492. Kanik i Västerås 1467, nämnd som kyrkoherde vid Kopparberget 1500. Härmed verifieras Muncktells uppgift (2, s. 325) att Daniel Jönsson varit kyrkoherde i Mora redan 1471.
- ²⁰² Bergman 1984 *a*, s. 157; 1984 *b*, s. 513.
- ²⁰³ 'Tripp' här möjligen samma sak som schagg.
- ²⁰⁴ Anders Diös (1891–1986). Byggmästare, donator. F. i Indor i Våmhus som Djus Anders Viktor Andersson; efter studier i Borås byggnadsingenjör. År 1921 bildade han Byggnadsfirman Anders Diös i Sala och 1928 flyttades huvudkontoret till Uppsala. Under Anders Diös' ledning utvecklades firman till en av Sveriges största med förgreningar över hela landet. Fil. hedersdoktor i Uppsala 1967. — G. m. Lisa Jansson (1889–1972).
- ²⁰⁵ Carl Milles (1875–1955). Skulptör; professor vid Konstakademien 1920–1931. Under lång tid verksam i USA. En av 1900-talets främsta svenska skulptörer; Ridderstedt 1957, s. 43.
- ²⁰⁶ Carl Åmark (1765–1809). Brukspatron; ägare till Bäcka masugn och Fredshammars bruk i Orsa 1799–1814.
- ²⁰⁷ Ridderstedt 1957, s. 42 ff.
- ²⁰⁸ Gustaf Ambe (1895–1972). Dekorationsmålare, konservator, även verksam som lärare. Har utfört ett flertal kyrkliga dekorationsarbeten.
- ²⁰⁹ Elinos Eric Ersson (1721–1793). Byggmästare från Noret i Mora. Var arbetsledare vid Mora kyrkas korbygge 1753–1754. Begravd på Mora kyrkogård. (Bergman 1984 *a*, s. 58 f., 137; 1984 *b*, s. 414 f., 493.)
- ²¹⁰ Johan Mauritz Holmquist (1705–1774). Kyrkoherde i Mora 1768, hon. prost 1770. Var tidigare regementspastor och bevistade flera fältslag.
- ²¹¹ Stockholm. RA. ÖIÄ. F IIaaa:17, skrivelser till Kungl. Maj:t, 26/2 1781.
- ²¹² Enligt påskrift i ÖIÄ:s förteckning i RA. — Jacob Wulff (1750–1800). Arkitekt; konduktör vid ÖIÄ. Även verksam som tecknare och från 1793 lärare vid konstakademins ornamentskola.
- ²¹³ Cyrillus Johansson (1884–1959). Arkitekt; egen byrå i Stockholm från 1906, utom stat i ÖIÄ från 1916. Stadsarkitekt i Södertälje 1931–1941, i Vaxholm 1935–1940. Produktiv arkitekt med tegelarkitektur i R. Östbergs anda, ofta med inspiration från kinesiskt formspråk. Ägnade stort intresse åt stadsplanefrågor. Bland kyrkliga arbeten kan nämnas Essinge kyrka i Stockholm 1959 och restaureringen av Malungs kyrka 1958–1959.

- 214 Mora. KyA. L Ie:201 a.
- 215 Gustaf Ulrik Boman (1782–1807). Arkitekt; konduktör vid ÖIÄ. Även verksam som tecknare.
- 216 Johan Peter Rydquist (1773/74–1812; db: 38 år). Målare i Falun, burskap 1808.
- 217 Hans Petter Damström (1840–1924). Bildhuggare. F. i Grönbo, Aspeboda, flyttade till Gävle 1887.
- 218 Oskar Erikson (1847–1887). Arkitekt; främst verksam i Stockholm, även som byggmästare.
- 219 Koncept från 1803 finns i: Stockholm. RA. ÖIÄ:s ritningssamling.
- 220 Hans Georg Faulmüller (1908–1985). Bildhuggare och skulptör. F. i Freiberg, Tyskland, inflyttad till Sverige och Mora 1949. Var verksam i Mora till 1954, då han flyttade till Strängnäs. — Fil.lic. Ragnar Lannerbro tackas varmt för dessa uppgifter.
- 221 Arosenius 1866, 2:3, s. 113.
- 222 Orgelns disposition: *Huvudverk*. C-g³: Rörflöjt 8', Principal 4', Spetsflöjt 4', Waldflöjt 2', Mixtur 3–4 chor. *Bröstverk*. C-g³: Gedackt 8', Rörflöjt 8', Principal 2', Cymbel 3 chor, Dulcian 8'. *Pedal*: Subbas 16', Gedackt 8', Kvintadena 4', Fagott 16', Rörskalmeja 4'. Tre normalkoppel.
- 223 1954 års orgelns disposition enligt Carlsson 1973: *I man.*: Quintadena 16', Principal 8', Borduna 8', Octava 4', Rörflöjt 4', Octava 2', Mixtur 5 chor. *II man.*: Rörgedackt 8', Salicional 8', Principal 4', Gemshorn 4', Blockflöjt 2', Quinta 1 1/3', Cymbel 2 chor, Krumhorn 8'. *Pedal*: Subbas 16', Octavbas 8', Nachthorn 4', Fagott 16'. (Ridderstedt 1957, s. 52 f.)
- 224 Johan Eric Gerell (1785–1817). Tenngjutare; mästare i Västerås 1815–1817(20).
- 225 Carl Fredrik Kindberg (1800–1840). Silversmed; mästare i Falun 1824–1840. "Afsigkommen" (Borgarematrikeln). — Fil.kand. Jan-Olof Montelius tackas varmt för dessa uppgifter.
- 226 Mårten Kasper Rokus (d. 1714). Tenngjutare; mästare i Stockholm 1683–1714(17).
- 227 Carl Peter Eckerström (1787–1843). Tenngjutare; mästare i Västerås 1821–1843(59).
- 228 Stig Sundelin (1912–1977). Kyrkoherde i Våmhus 1968–1977. Adjunkt i Grängesberg 1946, komminister i Skattungbyn 1947, kyrkoherde i Kall, Jämtland, 1959.
- 229 Troligen Erik Andersson (d. 1710). Tenngjutare; mästare i Stockholm 1686–1710(11). Stämplarna avviker från hans vanliga.
- 230 John Carter. Silversmed i London; verksam 1768–1789.
- 231 Bergman 1984 a, s. 128 f.; 1984 b, s. 484 f.; Estham 1974, s. 21, 48, 84.
- 232 Justina Elisabeth Schotte (1757–1805). — G. 1779 m. Andreas Svedelius (1737–1809), kyrkoherde i Mora 1775, kontraktsprost 1777.
- 233 Adolph Bergöö (1758–1826). Handelsman i Falun, rådman. — Fil.kand. Jan-Olof Montelius tackas varmt för dessa uppgifter.
- 234 Petrus Petri Björskogensis (d. 1661). Kyrkoherde i Gagnef 1633.
- 235 Ericus Michaëlis Valenius (1620–1680). Pedagog i Mora 1644, kyrkoherde i Särna 1652.
- 236 Olaus Andreæ Dalekarlus (omkr. 1577–1648). Kyrkoherde i Rättvik 1616.
- 237 Bonifazio Veronese (1487–1553), egentligen Bonifazio di Pitati. Italiensk målare, elev till Palma Vecchio. Huvudsakligen verksam i Venedig.
- 238 Sam Uhrdin (1886–1964). Målare och grafiker. F. i Siljansnäs; främst porträttmålare i Anders Zorns efterföljd men även genremålare med folklivsmotiv från Dalarna.
- 239 Helmer Mas-Olle (1884–1969). Målare och grafiker, skulptör. F. i Älvdalen; elev till Anders Zorn, främst verksam som porträttmålare.
- 240 Inskriften återgiven enligt Åmark 1924, s. 355.
- 241 Eric Näsman (d. 1742). Klockgjutare i Stockholm; verksam 1717–1739, mästare och älderman 1729.
- 242 Inskriften återgiven enligt Åmark 1924, s. 171 f.
- 243 Olof och Anders Larsson. Klockgjutare i Jönköping. (Bergman 1984 a, s. 158, 160, 162; 1984 b, s. 514, 516, 518.)
- 244 Åmark 1924, s. 356.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta

Falun

- Dalarnas museum (DM)
  - Fotografier
  - Föremålssamlingen

Lund

- Folklivsarkivet (LUF)
  - Mandelgrenska samlingen
    - Gravvårdar på Sollerö kyrkogård (I:XI:77:313); Venjans kyrka från nordost (I:XI:254:779); anteckningar rörande Sollerö och Venjans kyrkor (V:5)

Mora

- Kyrkoarkivet (KyA)
  - En del äldre uppgifter om Sollerö och Våmhus kapell och kyrkor återfinns i kyrkoarkivet. För beskrivningen värdefulla uppgifter ingår i följande avdelningar:
    - Våmhus kapellstämmoprotokoll 1845–1865 (K I:6)
    - Huvudräkenskaper 1630–1664 (L Ia:1)
    - Våmhus kapell, verifikationer 1759–1809 (L Ie:201a)
    - Visitationsprotokoll 1672–1777 (N I:1)
    - Inventarieförteckningar 1661– (N III)

Sollerön

Kyrkoarkivet (KyA)

- Hela Sollerö kyrkoarkiv förvaras på Sollerön. För beskrivningen värdefulla uppgifter ingår i följande avdelningar:
  - Ingående skrivelser från Kungl. Maj:t 1619– (J:1)
  - Sockenstämmoprotokoll 1777–1862 (K I:1–3)
  - Kyrkostämмо- och kyrkofullmäktigeprotokoll 1863– (K IIa)
  - Kyrkostämmans och kyrkofullmäktiges handlingar 1878– (K IIb:2–)
  - Kyrkorådsprotokoll och handlingar 1873– (K III)
  - Huvudräkenskaper 1665–1902 (L Iaa:1–3)
  - Specialräkenskaper 1732–1935 (L Iab:1–6)
  - Kladdräkenskaper 1681–1860 (L Iad)
  - Verifikationer till räkenskaper 1732–1915 (L Ib:1–6)
  - Visitationsprotokoll och inventarieförteckningar 1781– (N I)
  - Inventarieförteckningar 1736, 1749, 1757, 1770, 1777, 1782, 1806, 1807, 1811, 1813, 1828, 1829, 1832, 1834, 1836, 1840, 1848, 1934– (N III:1,4)
  - Handlingar rörande kyrkan 1776– (O Ia:1)
  - Handlingar rörande kyrkogården 1905– (O Ib:1)
  - Korrt Berättelse om Förloppet af Sollerö Capells-Lags Skillnad, ifrån ModerFörsamlingen Mora i Öster-Dalarnes Till ett Särskildt Pastorat, Kalladt Sophia Magdalena; Samt Kyrko och Prästegårds-Byggnader m:m: Författadt 1791* [av Henric Ericsson]; samtida renskrift, koncept samt maskinskriven renskrift (P I:3–5)
  - Diverse handlingar 1910– (P I:6)
  - Kladdräkenskaper från 1700-talets slut (P II:1)
  - Ritningar
    - Kyrkogårdsutvidgning 1939; ombyggnad av Gesunda bönhus omkring 1940; restaureringsförslag 1944 (2 blad); dopaltare, sakristiealtare samt ljusstake av H.G. Faulmüller 1952; förslag till kyrkogårdsutvidgning samt uppmätning 1962 (4 blad); nytt bisättningshus av E. Wählin 1957 (3 blad); stenmur 1963; uppmätningar 1963–1964 (2 blad); restaureringsprogram av B.

Blomé 1966 (31 blad); sprinkleranläggning 1969 (14 blad); klockstapel vid Gesunda bönhus omkring 1974; uppmätningar och restaureringsförslag av J. Alton 1984 (5 blad)

Stockholm

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)

Venjans kyrka

Inventarieförteckning 1830; angående taktäckningsmaterial 1907; koncept till beskrivning i SvK av G. Boëthius 1915; angående ombyggnad av kyrkan 1915; snabbinventering av G. Boëthius 1919; angående konservering av två porträtt 1924–1925; tornets bristfällighet 1928; yttre ommålning 1929; memorial av K. von Schmalensee angående tornkonstruktionens förstärkning 1929–1930; elektrisk belysning 1929; inventering av gamla orgeln av B. Wester 1930; elektrisk belysning 1937; restaurering 1941; tydning av målade inskrifter på 'vägkorset' 1946; byggande av tvättstuga nära kyrkan 1950; likkällare 1951; inventering samt eventuell restaurering av gamla orgeln av B. Wester 1951–1952; byggnadsplan 1954; program för in- och utvändigt restaurering av C. Laurent 1956; ny predikstol 1957; likkällare 1957; kyrkogårdsutvidgning 1963–1964; förslag till bisättningshus 1965–1968; ombyggnad av sakristia 1980–1981

Ritningar

Uppmätningar och restaureringsförslag av C. Laurent 1956 (14 blad); elinstallationer 1956 (4 blad); ritning till ny predikstol samt fotografier av C. Laurent 1957 (5 blad); förslag till kyrkogårdsutvidgning 1962 (1 blad)

Kättbo kapell

Snabbinventering av G. Boëthius 1919

Siknäs kapell

Plan av befintlig kapellgrund samt ritning och arbetsbeskrivning till klockstapel 1925; angående kapellbygge på befintlig grund 1928; tjänstememorial av K. von Schmalensee angående kapellbygge samt skiss till ändring av klockstapel 1929; PM av R. Hjorth angående kapellbygge 1930; utlåtande angående besiktning av grunden 1933; uppvärmning 1934; omarbetning av E. Dahlbäcks förslag till nytt kapell 1935; uppvärmning 1936; belysning och åskledare 1937–1938; bänkar och predikstol 1938; orgel 1939; minnestavla 1941–1942; ljuskronor 1961; ändringsarbeten på kyrkogården 1964; bisättningshus 1971–1973

Ritningar

Förslag till nytt kapell av E. Dahlbäck 1934–1936 (2 blad); omarbetat förslag till predikstol 1937; reviderat förslag till kapell av V. Göransson 1938; orgel 1939; orgelfasad och minnestavla samt ångvärmeledning av V. Göransson och G. Sundvall 1941; upphängning av takkronor 1961; kyrkogårdsomläggning 1963–1964 (2 blad); nytt bisättningshus av M. Stenquist, K-konsult, 1972 (4 blad)

Sollerö kyrka

Inventarieförteckning 1830; restaurering omkring 1905; snabbinventering av G. Boëthius 1919; *Korrt BERÄTTELSE om Sollerö Capells Lags skillnad* 1791 (kopia av maskinskriven renskrift); elektrisk belysning 1923–1924; konservering av medeltida skulpturer 1930–1935; utvändigt reparation 1932;

anordnande av särskild ingång till sakristian 1934; exploatering av gamla kapelltomten 1936; utvidgning av kyrkogården 1936–1942; undersökning av kapellgrunden 1937; utgrävning av kapellgrunden 1938; anslagstavla vid kapellgrunden 1940; elektrisk uppvärmning och invändig restaurering 1946–1950; restaureringsprogram av B. Schill 1948; bisättningsrum 1955–1957; förslag till ny orgel 1957; elektriska installationer 1957; utvidgning av kyrkogård 1962–1963; konservering av medeltida skulptur samt rekonstruktion av altarskåp 1964–1965; utvändig restaurering 1965–1969; restaureringsprogram av B. Blomé 1966; takstolars förstärkning m.m. 1968; konservering av altaruppsats 1969

Ritningar

Ritningar till dörr på östra gaveln och armatur 1934; till ny kyrkogård 1942; plan av kyrkan 1946; nytt bisättningshus av E. Wåhlin 1956–1957 (3 blad); förslag till ny orgelfasad 1957; förslag till kyrkogårdsutvidgning 1962 (3 blad); förslag till restaurering av B. Blomé 1966 (11 blad); uppmätning av takkonstruktion 1968 (7 blad)

Våmhus kyrka

Avskrift av inventarieförteckning 1830; avskrift av brev från Garsås Karin Jonsdotter till J. Adlerbeth 1843; snabbinventering av G. Boëthius 1919; angående uppvärmning 1924–1931; innerdörrar i söder 1930; ändring av trappuppgång till läktaren 1932–1933; eluppvärmning 1950; bygnadsplan för området runt kyrkan 1952; restaurering 1953–1954; kyrkogårdsutvidgning 1956–1958; konservering av mässhakar 1965; kororgel 1967–1968; ny orgel 1968–1972; eventuell ny altaruppsats 1973; utvändig restaurering 1983

Ritningar

Förslag till ändring av läktare 1932; uppmätningar och restaureringsförslag av Cyrillus Johansson och A. Diös 1952–1953 (17 blad); förslag till muralmålningar av G. Liljeström 1954 (4 blad); utvidgning av kyrkogården 1957 (2 blad); ny orgelfasad 1972 (2 blad)

RAPPE, AXEL, [1950]: *Nyklassisk kyrkoarkitektur i Sverige 1780–1840*. Uppsala. (Manuskript.) (Konsthistoriska institutionen, Uppsala universitet. Lic.avh.)

WESTER, BERTIL: *Kyrkoglar i Sverige*, vol. 35, 147, 171, 218

Börje Blomés arkiv

Handlingar rörande Sollerö kyrkas restaurering

Nordiska museet (NM)

Planskiss över Kättbo kapell samt uppmätning av dörr av B. Kjellström 1915

Riksarkivet (RA)

Kammararkivet (KA)

Landskapshandlingar

Dalarna

Överintendentsämbetet (ÖIÄ)

Skrivelse från landshövding C. Cederström angående ny kyrka på Sollerön 1776, koncept till brev angående upprättande av ritningar till ny kyrka på Sollerön 1776 (F IIaaa:17); skrivelse från ÖIÄ till Kungl. Maj:t angående nytt kapell i Våmhus 22/2 1781 med planritning av den befintliga kapellgrunden av M. Morell 1780 (F IIaaa:17); brev från kyrkoherde H. Ericson angående ny altaruppsats och predikstol i Sollerö kyrka

1787 (F IIaaa:17); brev från kyrkoherde J. Leufqvist angående ny kyrka i Venjan 8/2 1794; skrivelse från ÖIÄ till Kungl. Maj:t angående ny kyrka i Venjan 27/8 1796 (F IIaaa:17); konceptskrivelse från ÖIÄ till Kungl. Maj:t angående reparation av Venjans kyrka 26/9 1836 (B Ia:22); handlingar angående värmekammare i Sollerö kyrka 1909 (F IIaab:37)

Ritningar

Venjans kyrka

Ritningar till ny kyrka (av P.W. Palmroth 1794–1796, 2 blad); vy över Venjans kyrka med omgivning, akvarell av G. Wallenius 1799; ändrad takresning, av F.M. Bäck 1836; ny altarpupp och predikstol av L. Hedin 1855 (2 blad); förslag till ombyggnad av F. Falkenberg 1907 (3 blad); nytt förslag till ombyggnad av F. Falkenberg 1915 (2 blad); uppmätning av S.H. Wranér 1915 (2 blad); tornur av F. Falkenberg 1916; orgelfasad, altare, predikstol, bänkar m.m. av F. Falkenberg 1917 (3 blad)

Sollerö kyrka

Ritningar till ny kyrka av O. Tempelman 1776; till altare och predikstol av O. Tempelman 1788 (2 blad); uppmätningar av A. Romson 1904 (2 blad); förslag till restaurering av R. Östberg 1905 (2 blad); förslag till värmeledning 1909

Våmhus kyrka

Förslag till ny kyrka (av J. Wulff?) 1781; förslag till altarpupp och predikstol (av G. U. Boman) 1803 (2 blad); förändring av altarpuppen 1876

Uppsala

Uppsala landsarkiv (ULA)

Mora kontrakts kontraktsprots arkiv

Visitationsprotokoll 1661–1781 (A I:1)

Rättviks kontrakts kontraktsprots arkiv

Protokoll (1598?) 1624–1763 (A:1)

Liggare 1621–1631 (D:1)

Venjans kyrkoarkiv (KyA)

För beskrivningen värdefulla uppgifter ingår i följande avdelningar:

Memorial, anteckningar om märkliga händelser 1791–1830, anteckningar om kyrkoreparationer 1848–1868 (i D II:1)

Skrivelser från myndigheter 1607–1628 (J:1); skrivelser från myndigheter 1727–1738 samt utgiftsspecial 1736–1778 (J:5)

Sockenstämmoprotokoll 1790–1861, kyrkorådsprotokoll 1794–1821 (K I:1–2)

Kyrkorådsprotokoll 1763–1790 (K III:1)

Huvudräkenskaper 1650–1778 (L I:1); special- och kladdräkenskaper 1682–1872 (L I:3–4, 11–12, 15, 18)

Visitationshandlingar m.m. 1621–1791 (N I:1); visitationshandlingar och inventarieförteckningar 1687–1849 (N I:2)

Våmhus kyrkoarkiv (KyA)

För beskrivningen värdefulla uppgifter ingår i följande avdelning: Räkenskaper 1665–1865 (L I:1, 5, 7, 10–11)

Uppsala universitetsbibliotek (UUB)

Handskrifter

Visitationsprotokoll för Venjans kyrka 1719 (i Nordin 44)

Ritningar

Skiss till altaruppsats och predikstol i Venjans kyrka, av
B. Westman

Venjan

Kyrkoarkivet (KyA)

De äldre delarna av kyrkoarkivet förvaras i ULA (se ovan). För beskrivningen värdefulla uppgifter ingår i följande avdelningar:

Socken- och kyrkostämmoprotokoll 1850–1878 (K I:1–2)

Kyrkostämmoprotokoll 1869– (K II:1, 3, 5–)

Kyrkorådsprotokoll och bilagor 1827– (K III:1–)

Handlingar rörande Sikkäs (Gävunda) kapell 1918– (K V:1)

Räkenskaper 1872–1957 (L Ia:5, 14)

Visitationsprotokoll 1857–1978 (N I:1)

Inventarieförteckningar 1828– (N III:1–2, 4)

Handlingar rörande Venjans kyrka och Sikkäs kapell 1856– (O Ia:1–)

Handlingar rörande kyrkogårdar och bisättningshus 1909– (O Ib:1–3, 5)

Venjans krönika 1910–1917 m.m. (P I:6)

Ritningar

Ritningar till ny kyrka i Venjan av P.W. Palmroth 1794–1796 (2 blad); altaruppsats och predikstol av B. Westman 1796; plan av altaruppsats och predikstol omkr. 1796; nummertavla av P. Hedman (1796?); alturvägg och predikstol av L. Hedin 1854 (2 blad); osignerat förslag till ny kyrka från 1900-talets början (?) (3 blad); förslag till ombyggnad av kyrkan av F. Falkenberg 1907 (4 blad); förslag till ombyggnad av kyrkan av F. Falkenberg 1915–1916 (8 blad); förslag till ny kyrka av F. Falkenberg 1913 (5 blad); orgelfasad av F. Falkenberg 1916; förslag till ny kyrka av Å. Noreen 1943–1944 (27 blad); förslag till restaurering av C. Laurent 1954–1957 (196 blad, flera dubbletter); foto av modell samt kolorerade ritningar av C. Laurent 1957 (8 blad); kyrkogårdsplan 1968; planering av entrépartiet av N. Örnefeldt 1972 (2 blad); förslag till nytt kapell i Gävunda (Sikkäs) av E. Dahlbäck och V. Göransson 1918–1936 (14 blad); förslag till klockstapel av A. Ehnström 1925; förslag till bisättningshus 1961

Vämhus

Kyrkoarkivet (KyA)

De äldre delarna av kyrkoarkivet förvaras i ULA och i Mora KyA (se ovan). För beskrivningen värdefulla uppgifter ingår i följande avdelningar:

Kyrkostämmoprotokoll 1883– (K II:1–)

Kyrkorådsprotokoll 1859– (K III:1–4, 10)

Räkenskaper 1824–1917 (L Ia:15, 17)

Verifikationer 1887–1898 (L Ib:4)

Diverse räkenskaper 1839–1881 (L V:2–3)

Visitationsprotokoll och inventarieförteckningar 1736–1954 (N I:1–2)

Handlingar rörande kyrkan och kyrkogården 1875–1961 (O:6)

Krönikebok (Pb:20–21)

Ritningar

Förslag till ny kyrka 1781; förslag till kolonnad omkring 1800; förslag till predikstol av G.W. Boman 1803; förslag till altaruppsats av G.W. Boman 1805; altaruppsats samt läktare, 1800-talet (3 blad); ändring av altaruppsats samt altarskrank av B.A. Jonsson 1876 (2 blad); ändring av altaruppsats av A. Ekmarck 1876; kyrkogårdsplan 1932; förslag till restaurering

av C. Johansson och A. Diös 1952–1953 (28 blad); utvidgning av kyrkogården 1957; bårhus 1957; kyrkogårdsplan 1962; kyrkogårdsplan 1964; ny orgelfasad 1972

Västerås

Västerås domkapitels arkiv (VDK)

Handlingar ordnade efter pastorat, inkommande skrivelser (E IV:78, 94, 95 a–b); visitationshandlingar och inventarieprotokoll 1576– (F III); angående pastorats och kyrkors beskaffenhet 1814, 1830; brandförsäkringar 1771–1806 (F VII:f)

Västerås stadsbibliotek (VSB)

Abraham Abrahamsson Hülphers' samling
Dagbok från dalaresan 1757 (B.e. 24)
Korrespondens m.m. (Ms Cb 5:1)

Tryckta

AHLBERG, HAKON, 1977: *Dalarnas kyrkor*. Falun.

ANDRÉN, ERIK; HELLNER, BRYNOLF & ELFSTRAND, PERCY, 1932: Gävle stads kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Gästrikland. 1*, s. 1–128 (= Gästrikland. 1:1.) Stockholm.

[AROSENIUS, FREDRIK REINHOLD.] 1865–1866: *Beskrifning öfver provinsen Dalarna. 2:1–3, Ofvan Siljans fögderi*. Falun. [Faksimiluppl. Stockholm 1978.]

BERGMAN, MATS, 1984 a: *Kyrkorna i Mora*. Stockholm. Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. 197. [Uppsatsen även publicerad som BERGMAN 1984 b.]

– 1984 b: Mora kyrka och Oxbergs kapell. *Mora. Ur Mora, Sollerö, Venjans och Våmhus socknars historia. 1*, s. 365–560. Mora. [Uppsatsen även publicerad som BERGMAN 1984 a.]

– 1987: Kyrkor och kapell. *Lima och Transtrand. Ur två socknars historia. 2*, s. 515–678. Malung.

BOËTHIUS, GERDA, 1916: Kyrkor i Leksands och Gagnefs tingslag. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarna. 1*, s. 1–146 (= Dalarna. 1:1). Stockholm.

– 1920: Kyrkor i Falu domsagas norra tingslag. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarna. 1*, s. 147–324 (= Dalarna. 1:2). Stockholm.

– 1923: Konsthistoriska riktlinjer inom Västerås stift under 1600-talet. *Från Johannes Rudbeckius' stift*, s. 37–69. Stockholm.

– 1932: Kyrkor i Falu domsagas södra tingslag. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarna. 1*, s. 325–513 (= Dalarna. 1:3). Stockholm.

– 1938: S:t Laurentius kapell. *Gruddbo på Sollerön. En byundersökning tillägnad Sigurd Erixon 26/3 1938*, s. 478–488. Stockholm. Nordiska museets handlingar. 9.

[–] 1941: Falu stads kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. *Sveriges kyrkor. Dalarna. 2*, s. 1–176 (= Dalarna. 2:1). Stockholm.

– 1951 a: Den äldsta kulturen. *Dalarna. Ett vida berömt landskap*. Red. av OLLE VEIRULF, s. 70–86. Stockholm.

– 1951 b: Kyrkan, ett rum för gudstjänst och andakt. *Västerås stift i ord och bild*, s. 381–440. Stockholm.

BRUZELLI, BIRGER, 1967: *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912. Verksamhet, föremål, stämplat samt upplysningar om äldre mästare*. Stockholm.

Busskungen signerade ritningen till Våmhus kyrkas nya torn. *Bollnäs Tidningen 8/9 1952*. Bollnäs.

Busskungens kyrka i Våmhus tar form. *Svenska Dagbladet 26/7 1954*. Stockholm.

CARLSSON, STEN L., 1973: *Sveriges kyrkorglar*. Lund.

COLLUN, ISAK, 1927–1938: *Sveriges bibliografi intill år 1600. 1–3*. Uppsala.

– 1942–1946: *Sveriges bibliografi. 1600-talet. 1–2*. Uppsala.

Dalarnas äldsta klocka hänger i Sollerö kyrka. *Enköpingsposten 26/8 1977*. Enköping. *Dalregementets personhistoria. 1, 1542–1699*. Falun 1984.

EKSTRÖM, GUNNAR, [1939 ff.]: *Västerås stifts herdaminne. 1 ff.* Västerås.

- 1957: Sockenliv och sockenleverne. *Venjans församling 350 år*, s. 23–136. [Venjan.]
- 1981–1983: *Kyrksilvret i Västerås stift genom tiderna. 4–5*. Västerås.
- [ERICSSON, HENRIC.] 1972–1984: "Sollerö capells' laga skillnad". [Publicerad i olika årgångar av] *Sool-öen. 1972–1984*. Sollerön.
- ESTHAM, INGER, 1974: *Figurbroderade mässhakar från reformationstidens och 1600-talets Sverige*. Stockholm. [Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademiens handlingar. Antikvariska serien. 27.]
- 1987: Den textila skruden. *Tanke och tro. Aspekter på medeltidens tankevärld och fromhetsliv*, s. 114–132. Stockholm. [Studier till Det medeltida Sverige. 3.]
- Ett väg-minnesmärke. *Västmanlands Läns Tidning 19/1 1935*. Västerås.
- FORSSLUND, KARL-ERIK, 1921 a: *Orsa och Våmhus*. Stockholm. Med Dalälven från källorna till havet. 1:4.
- 1921 b: *Siljan, Sollerön och Siljansnäs*. Stockholm. Med Dalälven från källorna till havet. 1:6.
- 1926: *Wanån*. Stockholm. Med Dalälven från källorna till havet. 2:5.
- FORSSMAN, ERIK, 1961: Medeltida träskulptur i Dalarna. *Dalarnas hembygdsbok 1961*, s. 5–144. Falun.
- Fresker om barmhärtighet. *Dagens Nyheter 30/10 1954*. Stockholm.
- Frågan om kapellbyggnad i Gävunda. *Falu Tidning 15/9 1920*. Falun.
- Förstärkt kyrktorn i Venjan i stället för ny klockstapel. *Falu-Kuriren 25/5 1954*. Falun.
- GABRIELSSON, SAM[UEL], 1913: Venjans dopfunt. *Julbok för Västerås stift. 8*, s. 82–90. Västerås.
- Gammal kyrkokonst i Sollerö. *Stockholms-Tidningen 15/1 1931*. Stockholm.
- Gammal vacker konst i Sollerö kyrka. *Säters Tidning 26/6 1931*. Säter.
- GOTTLUND, C[ARL] A[XEL], 1984: *Dagbok öfver dess resor på finnskogarne i Dalarna, Helsingland, Vestmanland och Vermland år 1817*. Falun. (Faksimil av 1 uppl. 1931.)
- GRANBERG, GUNNAR, 1938: Bebyggelsesågnen på Sollerön. *Gruddbo på Sollerön. En byundersökning tillägnad Sigurd Erixon 26/3 1938*, s. 181–203. Stockholm. Nordiska museets handlingar. 9.
- GUNDBERG, INGEMAR, 1939: Sikkäs nya kyrka. *Julbok för Västerås stift. 34*, s. 189–192. Västerås.
- GUSTAWSSON, K[ARL] A[LFRED], 1938: Forntida bebyggelse. *Gruddbo på Sollerön. En byundersökning tillägnad Sigurd Erixon 26/3 1938*, s. 42–55. Stockholm. Nordiska museets handlingar. 9.
- Gävunda kapell. Grunden lagd till kyrkobyggnaden vid Vanån. *Mora Tidning 13/9 1921*. Borlänge.
- HALLSTRÖM, GUSTAF, 1931: Den tidigaste järnåldern i Dalarna. *Dalarnas hembygdsbok 1931*, s. 28–98. Falun.
- HENRIKSSON, MASS EVALD, 1971: Kyrkor och kapell. *Malung. Ur en sockens historia. 1*, s. 30–73. Malung.
- HOLMBÄCK, L[ARS] M[AGNUS], 1951: *Klockor och klockringning*. Stockholm.
- HOMMAN, OLLE, 1950: Kors och målade bilder. *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok 1950*, s. 217–224. Stockholm.
- HÜLPHERS, ABR[AHAM] ABRAH[AMS]SON, 1762: *Dagbok öfver en resa igenom de, under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande lähn och Dalarna år 1757*. Västerås.
- Information om restaureringen av Sollerö kyrka. *Dala-Demokraten 17/11 1966*. Falun.
- Information på Sollerön om kyrkans restaurering. *Mora Tidning 17/11 1966*. Borlänge.
- JACOBSSON, EVA, 1987: Urmakare i Mora socken. *Dalarnas hembygdsbok 1987*, s. 1–98. Falun.
- Kapellbyggnaden i Gävunda. *Falu Tidning 17/9 1920*. Falun.
- KILSTRÖM, BENGT INGMAR, 1960: *Balingsta kyrka*. Uppsala. Upplands kyrkor. Konsthistorisk vägledning. 104.
- Klockstapelbygget i Gävunda. *Mora Tidning 10/2 1927*. Borlänge.
- Klockstapeln i Kättbo invigd. *Mora Tidning 30/6 1982*. Borlänge.
- Kyrkan i Våmhus skall restaureras. *Dala-Demokraten 20/11 1953*. Falun.

- Kyrkan på Sollerön renoveras inom kort. *Falu-Kuriren* 7/5 1982. Falun.
- Kyrkans restaurering slutförd. *Mora Tidning* 5/10 1934. Borlänge.
- Kyrkobygget i Söromsjön. *Falu-Kuriren* 11/8 1922. Falun.
- Kyrkobyggnad. *Mora Tidning* 9/3 1915. Borlänge.
- Kyrkobyggnaden i Vänjan. *Falu Tidning* 12/5 1916. Falun.
- Kyrkoinvigning på Sollerön. *Mora Tidning* 6/12 1910. Borlänge.
- Kyrkorestaurering i Vänjan. *Falu Tidning* 24/8 1916. Falun.
- Kyrkorestaurering igång i Våmhus. *Mora Tidning* 21/8 1953. Borlänge.
- Kyrkstöld i Venjan. *Dala-Demokraten* 2/1 1981. Falun.
- LAGERGREN, HELMER, 1937: Majoren Daniel Jonsson från Sollerön och hans epitafium i Mora kyrka. *Gammalt och nytt från Dalarna. Sammanfört ur Falu-Kuriren*. [7.] årg. 1934, 1935 och 1936, s. 56–60. Falun.
- LANNERBRO, RAGNAR, 1973: Sollerö kapell och järnåldersgravfält. *Från kulturdagarna i Bonås bygdegård den 26–28 juni 1972*, s. 127–129. Uppsala. Hembygdsckildringar utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. 8.
- LEVANDER, LARS, 1944: *Våmhusfjärdingen. Den nya tidens genombrott i en dalabygd*. [Uppsala.] Folklivssckildringar utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien. 4.
- LJUNGBERG, P[ER] A[DOLF], 1881: *Westerås stifts herdaminne. N.F. 2, Dalarne*. Örebro.
- LUNELL, LARS, 1944: När Sollerön blev eget pastorat. *Frilansen*. 1:2 (1944:2), s. 8–10. Stockholm.
- Malmkronor gåva till Våmhus kyrka. *Falu-Kuriren* 8/7 1971. Falun.
- M[ANNERFELT], M[ÄNS], 1935: Sveriges hittills äldsta kända vägkors: ett vägkrucifix från Dalarna. *Svenska vägföreningens tidskrift*. 22 (1935), s. 453–454. Stockholm.
- Min söndagspromenad. *Västmanlands Läns Tidning* 30/9 1932. Västerås.
- MUNCKTELL, JOH[AN] FR[EDRIC], 1844: *Westerås stifts herdaminne*. 2. Uppsala.
- NETTELBLADT, SÖLVE, 1938: Socknen och dess grannar. *Gruddbo på Sollerön. En byundersökning tillägnad Sigurd Erixon* 26/3 1938, s. 164–180. Stockholm. Nordiska museets handlingar. 9.
- NILSÉN, ANNA, 1983: Kalkmålningarna i Tortuna kyrka. *Imagines medievales. Studier i medeltida ikonografi, arkitektur, skulptur, måleri och konstantverk*. [Festskrift] till CARL-OTTO NORDSTRÖM, s. 293–336. Uppsala. Acta universitatis Upsaliensis. Ars Suetica. 7.
- Ny entréprofil på Venjans kyrka. *Falu-Kuriren* 11/10 1973. Falun.
- Ny kyrka i Venjan. *Avesta Posten* 25/2 1915. Avesta.
- Ny spira på kyrkan i Våmhus. Återinvigningen 31 oktober. *Dala-Demokraten* 16/4 1954. Falun.
- Ny takmålning i Våmhus kyrka. *Dala-Demokraten* 24/6 1954. Falun.
- Nya kyrkan i Venjan. *Mora Tidning* 7/5 1945. Borlänge.
- När Sollerön fick egen kyrka. *Norrlands Missionstidning* 26/2 1928.
- OLSSON, ANDERS, 1972: Sool-öen genom tiderna. *Sool-öen* 1972, s. 6–12. Sollerön.
- Ombyggnadsförslag för Venjans kyrka blir klart i april. *Mora Tidning* 12/3 1953. Borlänge.
- [PLAGEMANN, CARL FREDRIK.] 1944: *C.J.F. Plagemanns resor i Norrland, Dalarna och Västmanland samt på Gotland åren 1833–1856*. 1–2. Utg. och kommenterade av CARL JOHAN LAMM. Uppsala.
- RABÉN, HANS, 1934: *Träskulptur och snickarkonst i Uppsverige under renässans och barock intill den Prechtska skolans genombrott*. Stockholm. (Diss. Stockholm.)
- Raritet i församlingen. *Falu-Kuriren* 14/10 1974. Falun.
- Rariteter i Sollerö kyrka. *Falu-Kuriren* 17/6 1931. Falun.
- Restaurering af Sollerö kyrka. *Tidning för Fahlus Län och Stad* 9/9 1909. Falun.
- Restaureringen av Sollerö kyrka klar. Folk börjar vänja sig vid rosa färgen. *Borlänge Tidning* 22/11 1969. Borlänge.
- Restaureringen av Venjans kyrka behandlas på nytt. *Borlänge Tidning* 4/3 1955. Borlänge.
- Restaureringen av Våmhus kyrka. *Mora Tidning* 7/12 1952. Borlänge.

- Restaureringen av Våmhus kyrka påbörjad — frikostiga donatorer. *Falu-Kuriren* 22/8 1953. Falun.
- RIDDERSTEDT, LARS, (red.) 1957: *Wåmhus kyrka. Minnesskrift med anledning av restaureringen 1953–1954*. Uppsala.
- SANDBLAD, NILS GÖSTA, 1952: Zorn som skulptör. *Tidskrift för konsvetenskap*. 29, *Svenska skulpturidéer*. 2, s. 93–129. Stockholm.
- Sankt Laurentie Capell på Soll rekonstrueras. *Mora Tidning* 6/8 1959. Borlänge.
- SCHMIDT, GÖSTA, 1973: Nya ting i Herrens hus. *Sool-öen* 1973, s. 41–43. Sollerön.
- 1982: Kyrkoarkivets dolda skatt. *Sool-öen* 1982, s. 114–119. Sollerön.
- Siknäs kapell återinvigs. *Falu-Kuriren* 10/11 1961. Falun.
- Siknäs kyrka. *Västmanlands Läns Tidning* 1/6 1939. Västerås.
- Siknäs kyrka återinvigd. *Mora Tidning* 11/12 1961. Borlänge.
- Siknäs kyrka återinvigs vid en ceremoni på söndag. *Dala-Demokraten* 8/12 1961. Falun.
- Siknäs nya kyrka i Venjan inviges. *Falu-Kuriren* 29/7 1939. Falun.
- Siknäs vackra kyrka åter i värdigt skick. *Dala-Tidningen* 12/12 1961. Falun.
- SJÖGREN, JOSEF, 1952: *Orgelverken i Västerås stift. En historisk översikt*. Stockholm. Nordiska museets handlingar. 40.
- 1963: *Acta genealogica Malungensia*. Malung.
- Skarp kritik av restaureringen av Vänjans kyrka. *Falu-Kuriren* 24/12 1917. Falun.
- Sockenintressen och sakkunskap eniga om restaureringen av kyrkan i Våmhus. *Mora Tidning* 25/6 1954. Borlänge.
- Sollerö gamla kapellbyggnad. Ett fornminne. *Södra Dalarnes Tidning* 11/11 1905. Borlänge.
- Sollerö kyrka. *Mora Tidning* 29/11 1910. Borlänge.
- Sollerö kyrka djärvare efter restaureringen. *Dala-Demokraten* 14/11 1969. Falun.
- Sollerö kyrka. Goda fynd vid inventering av helgedomens skräpkammare. *Borlänge Tidning* 18/6 1931. Borlänge.
- Sollerö kyrka restaureras i sommar. *Dala-Demokraten* 17/6 1968. Falun.
- Sollerö kyrka upprustas för totalt 300 000 kronor. *Borlänge Tidning* 14/5 1966. Borlänge.
- Sollerö kyrkporträtt har avtäckts. *Gammalt och nytt från Dalarna. Sammanfört ur Falu-Kuriren*. [7.] årg. 1934, 1935 och 1936. s. 43–44. Falun. 1937.
- Sollerö kyrktak lyftes av tekniska specialister. *Mora Tidning* 13/11 1968. Borlänge.
- Sollerön återinviger kyrkan efter omfattande reovering. *Mora Tidning* 25/11 1949. Borlänge.
- Solleröns kyrka restaureras. *Falu-Kuriren* 11/9 1968. Falun.
- Sophia Magdalena församling jubilerar. *Västerås stiftsbok*. 69 (1975), s. 159–160. Västerås.
- Stadfästade byggnads- och restaureringsförslag. *Kult och konst. Tidskrift för hymnologi, kyrkomusik, kyrklig bildande konst samt liturgiska frågor i allmänhet* 1905, s. 118–127. Stockholm 1905.
- Stadfästade byggnads- och restaureringsförslag april–juni 1907. *Kult och konst. Tidskrift för hymnologi, kyrkomusik, kyrklig bildande konst samt liturgiska frågor i allmänhet* 1907, s. 231–243. Stockholm 1908.
- STERNER-JONSSON, LILLY, 1973: "Ett redskap för Guds frid." *Sool-öen* 1973, s. 101–108. Sollerön.
- SUNDBLAD, NILS, (red.) 1969: *Martis Jerk. Eric Wickman. (1887–1954.) Våmhuspojken som blev USA:s busskung*. Uppsala.
- Svajande tornet i Venjan ersätts med klockstapel. *Dala-Demokraten* 4/10 1961. Falun.
- Svenskt silversmide 1520–1850*. [4.] *Guld- och silverstämplar*. Stockholm 1963.
- Sveriges kyrkobyggnader i ord och bild jämte series pastorum*. [2.] Västerås stift. Stockholm 1934.
- Söromsjöborna bereda sig till kyrkobyggnad. *Mora Tidning* 11/6 1928. Borlänge.
- Söromsjön får egen kyrka. *Ludvika Tidning* 23/10 1934. Ludvika.
- THORDEMAN, BENGT, 1964: *Medieval Wooden Sculpture in Sweden. 1, Attitudes to the Heritage*. Stockholm.

- Tretimmarsdebatt om Venjans kyrka. *Mora Tidning* 24/5 1954. Borlänge.
- T[ROTZIG], K[ARL], 1936: Vägkors. *Dalarnas hembygdsbok 1936*, s. 171–177. Falun.
- Två märkliga soldkarlar på Sollerö kyrkvägg. *Ludvika Tidning* 12/6 1934. Ludvika.
- ULLÉN, MARIAN, 1983: *Medeltida träkyrkor. 1, Småland samt Ydre och Kinda härader i Östergötland*. Stockholm. Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. 192.
- [UNGE, OTTO SEBASTIAN VON,] 1835: *Författarens sednare dalresa år 1833. Gammalt och nytt*. Westerås.
- Venjan inväntar mera pengar för att bygga kyrka. *Västmanlands Läns Tidning* 25/4 1934. Västerås.
- Venjans kyrka fick 40 000 till restaurering. *Dala-Demokraten* 26/6 1980. Falun.
- Venjans kyrka firar sitt 350-årsjubileum i morgon. *Dala-Tidningen* 23/11 1957. Falun.
- Venjans kyrka restaureras, ej nybyggnad. *Borlänge Tidning* 21/10 1953. Borlänge.
- Venjans kyrka återinvigd. *Södra Dalarnes Tidning* 26/11 1957. Hedemora.
- Venjans nya kyrka. *Borlänge Tidning* 27/12 1917. Borlänge.
- Venjans nya kyrka. *Falu Tidning* 4/10 1916. Falun.
- Venjans nya kyrka. *Mora Tidning* 28/12 1917. Borlänge.
- WESTER, BERTIL & WEMAN, HENRY, 1930: Våra gamla kyrkliga orgelverk. Deras bevarande och konservering. 1–2. *Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien 1930*, s. 321–341. Stockholm.
- Våmhus fick kyrka av egna söner. *Dala-Demokraten* 27/10 1954. Falun.
- Våmhus får bygga om kyrkan. Donatorn hem denna månad. *Mora Tidning* 24/4 1953. Borlänge.
- Våmhus får fin kyrkorgel. *Mora Tidning* 20/9 1954. Borlänge.
- Våmhus församlings kyrka. *Tidning för Fahlu Län och Stad* 18/2 1911. Falun.
- Våmhus kyrka bygges om i vår. *Mora Tidning* 9/1 1953. Borlänge.
- Våmhus kyrka i nytt skick. Gott församlingsarbete. *Westmanlands Allehanda* 30/12 1930. Västerås.
- Våmhus kyrkorgel på plats. *Dala-Demokraten* 7/8 1954. Falun.
- Våmhus kyrktorn i ny gestalt. *Mora Tidning* 22/7 1954. Borlänge.
- Vänjans församlings kyrkobygge. *Falu-Kuriren* 22/10 1919. Falun.
- Vänjans kyrka i sitt nya skick. *Mora Tidning* 14/12 1917. Borlänge.
- Yttre restaureringen av kyrkan på Sollerön kostar en halv miljon. *Mora Tidning* 1/6 1970. Borlänge.
- ÅMARK, MATS, 1924: *Dalarnes kyrkklockor nu och fordom. Sockenvis skildrade*. Stockholm. Dalarnas hembygdsförbunds skrifter. 4.
- 1928: *Kyrkklockor, klockare och klocksägner i Dalarne [. . .]*. Stockholm. Dalarnas hembygdsförbunds skrifter. 6.
- 1960: *Sveriges medeltida kyrkklockor. Bevarade och kända klockor*. Stockholm.
- Ändringsarbeten i Våmhus kyrka. *Mora Tidning* 7/12 1952. Borlänge.
- Äntligen funktionsduglig. Sakristian ombyggd tack vare donation. *Mora Tidning* 22/3 1982. Borlänge.
- Öde står gamla bönhuset. Restaureras till hösten. *Dala-Demokraten* 17/7 1965. Falun.
- Öfre Dalarna förr och nu*. Stockholm 1903.
- 48 väverskor får sitt bomärke i Våmhus kyrkas nya kormatta. *Mora Tidning* 5/4 1954. Borlänge.

Summary

The churches in the parish of Venjan

The earliest timber church. Venjan became an independent parish in 1607 after having been a chapel-parish under Mora. A rectangular timber building under a high saddle-back roof was probably erected about the turn of the 16th century and must have been the first at that place. The vestry faced north and the porch south. Originally the timber walls were bare but during the 17th and 18th centuries were successively boarded, covered with shingles and painted red. In 1622 the interior was fitted with a perhaps tripartite vault which, in about 1640 or 1650, may have been decorated with scenes from the Passion of Christ. A new and larger vestry was added in 1722–1723. However, eventually the church became too small for the increasing congregation and fell into disrepair. In spite of opposition from the parish meeting the energetic parson, Johan Leufqvist, succeeded in enforcing the building of a new church in 1796, and the earlier one was demolished the same year.

Fittings and furnishings. Among the furnishings no longer in the present church two late medieval processional crosses can be mentioned, the one painted with a depiction of the Crucifixion and the other of the Virgin Mary with the Apostle John, one of these being now in the Dalarna Museum. A pulpit from the 1680s was sold in 1804 to Öje chapel in Malung where it remains. In 1764 a possibly late medieval banner with a painting of the Crucifixion is mentioned.

The 1796 church. The church built in 1796 after drawings by the architect Pehr Wilhelm Palmroth is, to a large extent contained in the frame of the present one. In its original state it consisted of a rectangular nave with a mansard and hipped roof. The tower was placed in the centre of the north wall and the vestry at the south wall. The tower was crowned by a lantern. The roof was rebuilt in 1837. The outer timber walls were originally bare and painted red, but in 1839 were covered with shingles.

The interior was roofed with a barrel vault. The altar was combined with the pulpit and placed in the centre of the south wall with the steps up to the pulpit coming from the vestry. In 1855 the altar was moved to the east gable and a new, three-sided vestry was built on the east side. At the same time the earlier vestry was opened into an aisle to the south. At the beginning of the 20th century the church had fallen into disre-

pair and it was impossible to heat it in the winter. Also it was unnecessarily large. It was, therefore, demolished in 1915 and replaced by a new church in which the old timber was used.

The present church. The present church was built after drawings by the architect Fredrik Falkenberg and was consecrated in 1917. It consists of a rather short nave where the area is that eastern part of the 1796 nave, a three-sided chancel straight-ended — this area is that of the 1855 vestry — and a west tower with a pointed spire covered in re-used shingles from 1839. The church was originally red, but was painted white after a thorough restoration in 1956–1957. The interior is three-aisled with a threefoil vault in the centre aisle and flat ceilings over the side aisles. The stained-glass windows in the chancel are after designs by Fredrik Falkenberg.

Furnishings and fittings. A late medieval shrine with a figure of an unknown female saint is preserved from the oldest church. The doors are decorated with well preserved paintings of the Virgin Mary with Jesus, St. Olof, St. Barbara and St. Erik. The pulpit is from 1957 and the pews are some of those that were in the 1796 church. The organ from 1917 was rebuilt in 1957. The baptismal font is of sculptured soap-stone after a design by the architect Carl Alfred Danielsson-Bååk, 1912.

Among the Eucharist silver is a chalice purchased in 1630, presumably the work of Hans Guldsmed, Gävle. The wafer-box was made by Jacob Brunck, Stockholm, 1718, and the two wine-flacons by Anders Högman, Köping and Johan Leffler, Falun, the former dated 1691 and the latter purchased in 1758. The contents of the Viaticum, delivered in 1684, are the work of Jöran Eriksson Straus, Stockholm.

The silver bridal-crown was acquired in 1916.

The lighting is furnished by, i.a., a brass chandelier from the 17th century purchased in 1715 from a Livonian refugee in Falun. Two large brass candelabra were purchased in 1808.

Among the textiles there is a brocade chasuble earliest mentioned in 1621. A wall-hanging depicting the Holy City, the work of Sofia Widén, was acquired in 1957.

There is also a steel sword from the early 1600s made by Wilhelm Tesche, Solingen, Germany. The great bell was cast by J.A. Beckman, Stockholm, in 1864, and the small bell by Gerdt Meyer, Stockholm, in 1648.

Kättbo chapel. Kättbo chapel was built by the villagers in 1805. It stands on a rise in the village with a wide view over

the surrounding country. After a period of disrepair at the end of the 19th century it was restored in 1918–1919. It is a square timber building with a small porch on the north side. The outer walls are covered with greyish white panel. The roof is mansard with a pointed hipped gable. The ceiling is in three parts and the walls are covered with panel. The 1797 altar-table and the 1855 pulpit are both from the 1796 church in Venjan.

Siknäs chapel. In 1911 a cemetery was laid out in Söromsjön, the southernmost part of Venjans parish and the foundations of a chapel were laid in 1919. The work was interrupted, however, and the chapel was not completed until 1939. The architects Edward Dahlbäck and Viking Göransson were responsible for the drawings.

The chapel is built of brick, plastered and whitewashed. The narrow chancel is on the east side, the vestry south and the porch west. The altar wall is decorated with a distemper painting by Erik Alm, 1939. The interior is contemporary with the building of the chapel.

The churches in the parish of Sollerön

The old chapel. The old chapel was situated outside the village of Bengtsarvet. Here, where still remains of the foundation can be seen, a memorial was erected in 1782.

About 1500–1530 a rectangular timber chapel under a high saddle-back roof was built. The chapel was the same type as that in Venjan's earliest church with the vestry on the north and the porch on the south side. The vestry — from which the timber is partly preserved — was enlarged in 1724–1726, and the nave was lengthened to the east in 1731. The outer timber walls were originally bare but during the 17th and 18th centuries they were covered with shingles, panelled and tarred and painted red.

The ceiling of the interior was probably a wooden vault in three parts. Vault and walls were probably covered with paintings of the same type as in Venjan. When the chapel was lengthened westwards the vault was completed, the paintings whitewashed over and given a new decoration. This, as far as can be ascertained was the work of Olof Lax, 1738. Boards with the remains of this decoration from the vestry have been preserved.

In time the chapel became too small for the increasing congregation. When Sollerö became an independent parish in 1775, it was decided that a new stone church should be built and the chapel was demolished in 1781.

The present church. The present church, erected in 1779–1785, is situated in the village of Häradsarvet in the middle of the island. The drawings are the work of the architect Olof Tempelman but they were not followed in detail. The church is built of stone and consists of a nave with chamfered corners facing east and rudimentary transept arms north and south. A tower crowned with a lantern rises from the west gable. The roof is a mansard hip roof and the façade is plastered and

painted rose-colour. The interior, which is very spacious and entirely of brick, is roofed with a cross-vault over the transept centre. The vestry is placed at the far east side. A thorough interior restoration was carried out in 1910 after advice from the architect Ragnar Östberg, and an exterior restoration in 1968–1969.

Furnishings and fittings. The altar-piece is formed to resemble a temple gable with a painted perspective scene. It was made by the wood-carver Krång Lars Ersson and the painter Pehr Hedendahl. Among the medieval sculptures from the old chapel that have been preserved are five figures belonging to an altar-piece from the 1480s, a processional crucifix from c. 1500 and an altar-piece from the early 16th century as well as a contemporary St. George group. The actual figure of St. George is now in the Zorn Museum. The pulpit is the work of Krång Lars Ersson, 1795. The old pulpit from the 1640s is also preserved and stands in the vestry. Eleven pew ends from the old chapel are the work of the same master and are contemporary with the pulpit. The present pews and the gallery are from 1910 and the organ is from 1958. The baptismal font was made of Sollerö granit in 1930.

Among the Eucharist silver is a chalice, paten, wafer-box (1778) and flagon by Pehr Zethelius, Stockholm, 1779, donated by Queen Sofia Magdalena and two more flagons, the one by Johan Leffler, Falun, 1760 and the other by Erich Albrecht Körsner, Falun, 1800.

The church owns two gilt brass bridal-crowns, purchased in 1842.

Among the lighting fixtures is a late medieval iron chandelier and a brass wall-light from the 1600s.

Among the textiles is an embroidered chalice-cloth dated 1673.

Among other items there is a portrait of Jugen Jon Andersson (1731–1800) of Bengtsarvet who was the Sollerö peoples envoy sent to Stockholm in 1773 to wait upon Gustaf III with their request for an independent parish. Of the bells, the great bell was cast in 1530 and the small bell by Isaac Rockman, Sala, 1745. A late medieval Sanctus bell also remains. The tower clock was made in Östnor, 1794.

Gesunda meeting house. The summer pasture chalets belonging to the people of Sollerö are in the mainland part of the parish and in order that they should have a place for Divine Service even in the summer, the Gesunda meeting house was built in 1886–1887. After having been unused for a long time it was restored and re-consecrated in 1972, and may now be used by members of other Christian congregations. It is a simple red painted timber building under a saddle-back roof. The interior walls are plain and bare, the flat ceiling is of unpainted boards and there is a dais instead of an altar.

The churches in Våmhus parish

The old chapel. The old chapel in Våmhus erected in 1635 was situated a little to the southeast of the present church. It was

built of timber, rectangular and with a high saddle-back roof. There was a vestry on the north side. In about 1650 the chapel was lengthened to the west and a small tower was built over the west gable. In front of the west entrance there was a small porch. The walls were boarded, tarred and painted red. A new and larger vestry was added in 1727. As far as can be judged the interior was covered with a tripartite wooden ceiling and in 1659 was decorated with the same type of paintings as in Venjan and Sollerön churches. A number of boards with fragments of this decoration are now in the ceiling of the bottom floor of the tower.

In time the chapel became overcrowded and in bad repair so it was demolished about 1789.

Furnishings and fittings. Among the items no longer in existence there was, according to an inscription, a saint's shrine with a depiction of John the Baptist acquired by Mora church in 1471.

The present church. The foundations of Vämhus present church were laid in 1771 and it was completed in the 1790s. It is built of stone and consists of a nave with a three-sided east end and a large west tower. The tower spire was added in 1953–1954 after a design by the architect Cyrillus Johansson. The church has a mansard roof and the walls are plastered and whitewashed. The drawings for new church which were passed by the office of the Chief Surveyor of Museums were not followed and the master-builder, Elinos Eric Ersson from Mora-Noret, must be held responsible for the final result. Restoration work has been carried out in 1874–1876 and 1953–1954, the latter being after plans by the architect Cyrilus Johansson. The expenses were defrayed by Eric Wickman,

the founder of the Greyhound Company, U.S.A., who was born in Vämhus, and the master-builder Anders Diös. The exterior was restored in 1983.

The inside roof is a barrel-vault with painted decoration by Gustaf Ambe, 1954. The altar wall is straight and the walls of the vestry on the east side are decorated by the artist Gösta Liljeström, 1954.

Furnishings and fittings. The altar-piece consists of a pilaster decoration from 1807. The pulpit is the work of the wood-carver Krång Lars Ersson, 1806. The pulpit from the old chapel, painted in 1658, stands in the vestry. The pews are box-pews and are from 1953–1954 as is the organ-gallery, where the middle part is covered with basketwork, the ancient handicraft of the parish. The present organ was installed in 1973. The wooden baptismal font was acquired about 1662 and is painted to resemble porphyry.

Among the silver Eucharist plate is a chalice by Gustaf Biörn, Falun, 1747. The cup was re-made by Erich Albrecht Körsner who also made the paten, 1800. The wafer-box is by Carl Fredrik Kindberg, Falun, 1826, and one flagon by Gustaf Biörn, Falun, purchased in 1752. A pewter flagon was made by Mårten Kasper Rokus, Stockholm, 1701.

The church owns two bridal-crowns, the one of silver, 1945 and the other made of hair, 1976.

Among the lighting fixtures there are two silver candlesticks by John Carter, London, 1768, donated in 1983.

Among the textiles there is a red velvet chasuble embroidered with a crucifix originally purchased for Mora church in 1643 and a beadles coat of homespun cloth from 1839.

The great bell was cast by Eric Näsman, Stockholm, 1735 while the small bell was re-cast in Mora in 1672 by the brothers Olof and Anders Larsson from Jönköping.

Captions to illustrations

Fig. 1, p. 322. *Plan of Venjan's church, scale 1:2000, survey by G. Wirén, 1984.*

Fig. 2, p. 322. *Venjan's earliest church, plan before 1722, scale 1:300. reconstruction by M. Bergman and G. Wirén, 1987.*

Fig. 3, p. 323. *Venjan's earliest church, west and south façade*

and plan from about 1735, scale 1:300, reconstruction by M. Bergman and G. Wirén, 1987.

Fig. 4, p. 329. *Pyhämäa church, Vemo, Egentliga Finland. Interior facing east, wall and ceiling paintings from 1667.*

- Fig. 5, p. 330. *Pulpit from the 1680s sold to Öje chapel in Malung 1804.*
- Fig. 6, p. 335. *Venjan, the 1796 church, plan scale 1:2000, survey by S.H. Wranér, 1915.*
- Fig. 7, p. 336. *Venjan, the 1796 church, plan and section, scale 1:300, survey by S.H. Wranér, 1915.*
- Fig. 8, p. 338. *Venjan, the 1796 church, exterior from the northeast.*
- Fig. 9, p. 339. *Venjan, the 1796 church, exterior from the southeast.*
- Fig. 10, p. 340. *Venjan, the 1796 church, exterior from the east.*
- Fig. 11, p. 341. *Venjan, the 1796 church, exterior from the west.*
- Fig. 12, p. 341. *Venjan, the 1796 church, the vestry. Interior to the northwest.*
- Fig. 13, p. 342. *Venjan, the 1796 church, interior to the northwest.*
- Fig. 14, p. 343. *Venjan, the 1796 church, interior to the southwest.*
- Fig. 15, p. 344. *Venjan, the 1796 church, interior to the east.*
- Fig. 16, p. 345. *Venjan, the 1796 church, interior to the south.*
- Fig. 17, p. 346. *Draft plan for new church in Venjan by Pehr Wilhelm Palmroth 1794, alternative 1.*
- Fig. 18, p. 347. *Draft plan for new church in Venjan by Pehr Wilhelm Palmroth, 1794, alternative 2.*
- Fig. 19, p. 349. *Venjan's church with surrounding country from the south, 1799. Water-colour by Gustaf Wollenius.*
- Fig. 20, p. 350. *Venjan's church with surrounding country from the northeast, 1838. Drawing by C. J. F. Plagemann.*
- Fig. 21, p. 351. *Venjan's church from the north, c. 1845. Drawing by Otto Sebastian von Unge. (Stockholm, the Royal Library.)*
- Fig. 22, p. 352. *Unsigned draft for a new church in Venjan, beginning of the 20th century.*
- Fig. 23, p. 353. *Venjan's church, restoration draft by Fredrik Falkenberg, 1907.*
- Fig. 24, p. 355. *Drawing for an altar-pulpit by Benjamin Westman, 1796.*
- Fig. 25, p. 356. *Drawing for a new altar-piece by Ludvig Hedin, 1854.*
- Fig. 26, p. 357. *Drawing for a new pulpit by Ludvig Hedin, 1854.*
- Fig. 27, p. 358. *Organ built by Perbjörs Per Larsson Björlling, Lima, and purchased in 1875.*
- Fig. 28, p. 360–361. *Venjan's church, plan of south façade and sections.*
- Fig. 29, p. 362. *Venjan's church, exterior from the southwest.*
- Fig. 30, p. 363. *Venjan's church, exterior from the southeast.*
- Fig. 31, p. 364. *Venjan's church, exterior from the northeast.*
- Fig. 32, p. 365. *Venjan's church, exterior from the northwest.*
- Fig. 33, p. 366. *Venjan's church, interior looking east. 1985.*
- Fig. 34, p. 367. *Venjan's church, interior looking west.*
- Fig. 35, p. 369. *Stained glass in the east window of the chancel by the firm N.P. Ringström 1916, after cartoons by Fredrik Falkenberg.*
- Figs. 36–40, pp. 370, 371. *Drafts for a new church in Venjan by Fredrik Falkenberg, 1913.*
- Fig. 41, p. 372. *Venjan's church from the west.*
- Fig. 42, p. 373. *Interior looking west, c. 1920.*
- Figs. 43–48, pp. 374–375. *Three drafts for a new church in Venjan by Årland Noreen, 1943.*
- Fig. 49, p. 376. *Altar cross from the 1855 altar-piece.*
- Fig. 50, p. 377. *Saint's shrine from c. 1500.*
- Fig. 51, p. 378. *The Virgin Mary with the Child Jesus, St. Olof, St. Barbara and St. Erik. The paintings on the doors are from c. 1500.*
- Fig. 52, p. 380. *Wooden cross painted with depictions of Christ on the Cross and the Virgin Mary, c. 1500.*
- Fig. 53, p. 381. *Hourglass on a base of gilt wood, earliest mentioned 1757, the glass is older.*
- Fig. 54, p. 382. *Organ from 1917 built by the firm of E.A. Seterquist & Son, Örebro. The façade designed by Fredrik Falkenberg. Removed 1957.*
- Fig. 55, p. 383. *Baptismal font, soapstone from Handöl, executed 1912 by Eugen Hammarberg after drawings by Carl Alfred Danielsson-Bååk.*
- Fig. 56, p. 384. *Pewter baptismal bowl made by Gustaf Wilhelm Lindberg, Örebro, possibly 1835.*
- Fig. 57, p. 384. *Design for hymn-board by Pehr Hedman, c. 1805.*
- Fig. 58, p. 385. *Chalice and paten, silver partly gilt, the chalice by Hans Guldsmid, Gävle and acquired 1630. The paten by Johan Martin Loëll, Falun, 1780.*
- Fig. 59, p. 385. *Wafer-box, silver partly gilt made by Jacob Brunck, Stockholm 1718.*
- Fig. 60, p. 385. *Wooden hymn-board, one of two, made by Pehr Hedman, Falun, purchased 1807.*
- Fig. 61, p. 386. *Flagon, silver partly gilt made by Anders Högman, Köping and dated 1691.*
- Fig. 62, p. 386. *Flagon, silver partly gilt made by Johan Leffler, Falun, purchased 1758.*
- Fig. 63, p. 387. *Viaticum articles, chalice and paten silver, partly gilt, made by Jöran Eriksson Strauss, Stockholm and delivered 1684. The flagon is of blue glass — probably from Johannisholm — earliest mentioned in 1814, and the wafer-box of curly-grained birch, 1849. The leather-covered case is from 1854.*
- Fig. 64, p. 387. *Bridal-crown, silver partly gilt made by C.G. Hallberg, AB, Stockholm, 1945.*
- Fig. 65, p. 388. *Chandelier, brass and reddish yellow metal, with ten arms purchased 1672 and re-made in 1810.*

- Fig. 66, p. 388. Brass chandelier with twelve arms, first half of the 17th century. Purchased 1715 from a Livonian refugee in Falun.
- Fig. 67, p. 389. Fragment of a chandelier made of glass over a base of iron and wood executed and donated by the glassblower Carl Christian Knudsen, Johannisholm. Earliest mentioned 1849.
- Fig. 68, p. 390. Pewter candelabrum, one of two made by Eric Magnus Hammarstrand, Falun, purchased 1802.
- Fig. 69, p. 391. Pewter candlestick, one of two made by Eric Magnus Hammarstrand, Falun, purchased 1802.
- Fig. 70, p. 391. Pewter candlestick, one of two, made by Hans Wicksten, Västerås, purchased 1853.
- Fig. 71, p. 391. Brass candelabrum, one of two purchased from the metal-founder Borgström's widow, 1808.
- Fig. 72, p. 392. Antependium, embroidered red broadcloth, made in the workshop at Ersta Diakonissanstalt, 1910.
- Fig. 73, p. 393. Chasuble, gold threaded wool and silk brocade, earliest mentioned 1621.
- Fig. 74, p. 394. Chasuble, (fig. 73) detail of material.
- Fig. 75, p. 395. Chasuble, embroidered red velvet with gold edging, purchased in 1773.
- Fig. 76, p. 395. Chasuble, embroidered white silk damask, executed by Agda Österberg and purchased in 1932.
- Fig. 77, p. 395. Chalice cloth, embroidered purple silk damask executed by Catharina Lundbeck, 1726.
- Fig. 78, p. 396. Wall hanging "The Holy City", executed by Sofia Widén and purchased in 1957.
- Fig. 79, p. 396. Table-cloth, yellow wool, printed flower pattern, earliest mentioned 1857.
- Fig. 80, p. 397. Back panel of an armchair, embroidered in flower design, 1720.
- Fig. 81, p. 397. Rug decorated with owners marks from Venjan, woven and donated by Venjan's Woman's Institute, 1957.
- Fig. 82, p. 398. Collection bag, black velvet, early 18th century.
- Fig. 83, p. 399. Limestone grave-slab over the grave of the Rector Johannes Lundbeck (1673–1726).
- Fig. 84, p. 399. Cast iron grave-slab over the grave of Rector Johan Leufqvist (1750–1814).
- Fig. 85, p. 400. Wooden armchair, one of two acquired 1722–1723, or 1728–1729.
- Fig. 86, p. 401. Portrait of Rector Johannes Lundbeck (1673–1726). Oil painting by unknown artist.
- Fig. 87, p. 401. Anna Achrelia (1680–1756). Oil painting by unknown artist.
- Fig. 88, p. 401. Oil painting, memorial to commemorate the building of the church in 1796.
- Fig. 89, p. 402. Steel sword made by Wilhelm Tesche, Solingen, first half of the 17th century. According to tradition it was the property of Ensign Torbjörn Torbjörnsson Bruus (1639–1700).
- Fig. 90, p. 403. The Holy Family, oil painting by unknown artist. North Italy, end of 17th century?
- Fig. 91, p. 403. Glass staff made at Johannisholm's Glassworks. Beginning of 19th century?
- Fig. 92, p. 404. The great bell re-cast by J.A. Beckman, Stockholm, 1864.
- Fig. 93, p. 404. The small bell cast by Gerdt Meyer, Stockholm, 1648.
- Fig. 94, p. 405. The bell-tower and view from the chapel looking northwest.
- Fig. 95, p. 406. Draft of Kättbo chapel, scale 1:300. Survey by G. Wirén, 1984.
- Fig. 96, p. 407. Kättbo chapel, exterior from the northwest.
- Fig. 97, p. 407. Draft of Kättbo chapel, drawing 1915, scale 1:300. Survey by B. Kjellström, 1915, redrawn 1988 by A. Hildebrand.
- Fig. 98, p. 408. Kättbo chapel, interior facing the chancel.
- Fig. 99, p. 409. Kättbo chapel under restoration 1918–1919. The workmen on the roof.
- Fig. 100, p. 411. The pulpit designed by Ludvig Hedin for Venjan's church, 1854.
- Fig. 101, p. 412. Drawing of Siknäs chapel, façade and sections, scale 1:300, survey by G. Wirén, 1984.
- Fig. 102, p. 414. Siknäs chapel, exterior from southwest.
- Fig. 103, p. 415. Siknäs chapel, exterior from west.
- Fig. 104, p. 416. Siknäs chapel, exterior from southeast.
- Fig. 105, p. 417. Siknäs chapel, interior facing east.
- Fig. 106, p. 418. Siknäs chapel, interior looking west.
- Fig. 107, p. 419. Crucifix, wood and putty, dated 1861.
- Fig. 108, p. 419. Pulpit from 1939.
- Fig. 109, p. 420. Baptismal font, red soapstone, executed after designs from Libraria and purchased 1945.
- Fig. 110, p. 421. Pewter baptismal bowl made by Carl Jacob Lemon, Stockholm, 1839.
- Fig. 111, p. 422. Chasuble, embroidered white silk damask from Libraria 1939.
- Fig. 112, p. 423. Bell, cast by K.G. Bergholtz & Co., Stockholm, 1925.
- Fig. 113, p. 424. Sollerön, where the old chapel was situated.
- Fig. 104, p. 427. Sollerön, the old chapel, plan and façades c. 1705. Scale 1:300, reconstruction by M. Bergman and G. Wirén 1987.
- Fig. 115, p. 428. Sollerön, the old chapel, plan and facade c. 1770. Scale 1:300, reconstruction by M. Bergman and G. Wirén, 1987.
- Fig. 116, p. 428. Door, according to legend belonging to the old chapel, now in the local museum.
- Fig. 117, p. 429. Vestry from the old chapel as an outhouse in Gruddbo. Scale 1:300, survey by Th. Bergentz, 1916.

- Fig. 118, p. 433. *Painted boards from the ceiling of the vestry, probably the work of Olof Lax, 1718.*
- Fig. 119, p. 435. *Seven pew ends made for the old chapel in 1640.*
- Fig. 120, p. 435. *Two pew ends from 1640, drawing by Th. Bergentz.*
- Fig. 121, p. 437. *Lion, of yellow metal. Presumably the top of a chandelier. Now in private ownership.*
- Fig. 122, p. 440. *Sollerö church, drawing of situation, scale 1:2000, survey by O. Lagergren and Th. Bergentz, 1916. S. Gersvold, 1962 and T. Tägtlund, 1964 and re-drawn by A. Hildebrand 1988.*
- Fig. 123, p. 441. *The west lych gate, probably from the 1780s.*
- Fig. 124, p. 442. *Old sandstone gravestones from the middle of the 19th century standing against the north wall of the churchyard.*
- Fig. 125, p. 443. *Old wooden gravestones in the churchyard. Drawing by Nils Månsson Mandelgren, 1871.*
- Fig. 126, p. 444. *Sollerö church, plan and sections, scale 1:300, survey by O. Lagergren and Th. Bergentz, 1916, and H. Schriever, re-drawn by A. Hildebrand, 1988.*
- Fig. 127, p. 447. *Sollerö church, exterior from southwest.*
- Fig. 128, p. 447. *Sollerö church, exterior from southeast.*
- Fig. 129, p. 448. *Sollerö church, exterior from northwest.*
- Fig. 130, p. 449. *Sollerö church, exterior from west.*
- Fig. 131, p. 450. *Sollerö church, exterior from northeast.*
- Fig. 132, p. 451. *Smooth-hewn sandstone, corner-stone in the south transept eastern corner, according to inscription laid June 27, 1780.*
- Fig. 133, p. 451. *Door between the tower and the nave from the 1780s.*
- Fig. 134, p. 452. *Upper part of clock tower from 1818.*
- Fig. 135, p. 454. *The vestry looking north.*
- Fig. 136, p. 455. *Sollerö church, interior looking east.*
- Fig. 137, p. 456. *Sollerö church, interior looking west.*
- Fig. 138, p. 458. *Drawings for new church at Sollerö by Olof Tempelman, 1776.*
- Fig. 139, p. 460. *Sollerö church, exterior from southwest at the beginning of the 20th century.*
- Fig. 140, p. 461. *Sollerö church, interior looking east, c. 1900.*
- Fig. 141, p. 462. *Sollerö church, interior looking west, c. 1900.*
- Fig. 142, p. 463. *Altar-piece by Krång Lars Ersson, painted by Pehr Hedendahl, 1795.*
- Fig. 143, p. 464. *Draft for altar-piece by Olof Tempelman, 1788.*
- Fig. 144, p. 465. *Five wooden statues and parts of a tracery from an altar-piece from the 1480s.*
- Fig. 145, p. 466. *Processional crucifix from the beginning of the 16th century.*
- Fig. 146, p. 467. *Mounted St. George. Wooden sculpture from the 16th century.*
- Fig. 147, p. 468. *Princess, belonging to a St. George group.*
- Fig. 148, p. 469. *Pulpit by Krång Lars Ersson, 1795.*
- Fig. 149, p. 470. *Design for a pulpit by Olof Tempelman, 1788.*
- Fig. 150, p. 471. *Pulpit made for the old chapel. Now standing in the vestry.*
- Fig. 151, p. 472. *Balustrade to pulpit steps from the 1640s.*
- Fig. 152, p. 472. *Hourglass purchased 1796.*
- Fig. 153, p. 473. *Hourglass from the old chapel probably acquired in 1707–1708.*
- Fig. 154, p. 473. *Door and end to box-pew, 1786.*
- Fig. 155, p. 474. *Organ from 1910. Built by E.A. Setterquist & Son, Örebro, façade drawn by Ragnar Östberg. Removed 1958.*
- Fig. 156, p. 474. *Baptismal font, reddish granite, made in 1930 after drawings by Magnus Dahlander.*
- Fig. 157, p. 475. *Brass baptismal bowl from about the turn of the 18th century, earliest mentioned 1734–1735.*
- Fig. 158, p. 475. *Silver baptismal bowl by Oscar Arnold Karlström, Stockholm 1931.*
- Fig. 159, p. 475. *Copper baptismal bowl with brass tap, purchased from Johan Fredrik Hammarberg, Falun, 1806.*
- Fig. 160, p. 476. *Hymn-board, one of two, earliest mentioned 1802.*
- Fig. 161, p. 477. *Chalice and paten, silver partly gilt by Pehr Zethelius, Stockholm, donated by Queen Sofia Magdalena.*
- Fig. 162, p. 477. *Wafer-boxes. The one of tin plate and the other two of wood in chip work. Possibly from the 17th century.*
- Fig. 163, p. 478. *Silver wafer-box by Johan Collin, Stockholm, 1755.*
- Fig. 164, p. 478. *Wafer-box, silver partly gilt, by Pehr Zethelius, Stockholm, 1778, and Johan Martin Loëll, Falun, 1794, and donated by Queen Sofia Magdalena.*
- Fig. 165, p. 479. *Silver flagon, partly gilt, by Johan Leffler, Falun, 1760.*
- Fig. 166, p. 479. *Silver flagon, partly gilt, by Pehr Zethelius, Stockholm, 1779, donated by Queen Sofia Magdalena.*
- Fig. 167, p. 480. *Silver flagon, partly gilt, by Erich Albrecht Körsner, Falun, 1800.*
- Fig. 168, p. 480. *Pewter flagon by Eric Magnus Hammarstrand, Falun, 1815.*
- Fig. 169, p. 480. *Viaticum articles, chalice and paten of silver, partly gilt, by Gustaf Biörn, Falun, and purchased in 1750. Glass bottle with silver stopper, 1967, and case of copper covered wood, purchased 1824.*
- Fig. 170, p. 481. *Pewter lipped wine bowl from 1779, possibly by Johan Fredrik Logren, Falun.*
- Fig. 171, p. 481. *Bridal-crown, gilt brass, one of two purchased in 1842.*
- Fig. 172, p. 482. *Iron chandelier, late medieval type.*

- Fig. 173, p. 483. *Eight-armed brass chandelier made by the royal metal-founder Johan Månsson at Bjurfors brass factory, purchased 1738.*
- Fig. 174, p. 483. *Eight-armed brass chandelier, probably made of two smaller ones put together, 1817.*
- Fig. 175, p. 483. *Chandelier, gold bronzed wood, purchased 1787.*
- Fig. 176, p. 484. *Twenty-armed brass chandelier, donated 1877.*
- Fig. 177, p. 484. *Eighteen-armed crystal chandelier, acquired c. 1910.*
- Fig. 178, p. 485. *Wall light, brass, made from several different pieces, 17th century.*
- Fig. 179, p. 485. *Pewter candlestick, one of two, donated 1737.*
- Fig. 180, p. 486. *Pewter candlestick, one of originally two, made by Conrad Baldauf, Gävle, 1711.*
- Fig. 181, p. 486. *Pewter candlestick, one of two made by Erik Magnus Hammarstrand, Falun, purchased in 1831.*
- Fig. 182, p. 486. *Silverplated candlestick, seven-armed made by Guldsmedsaktiebolaget, Stockholm, 1910.*
- Fig. 183, p. 487. *Altar cloth, linen, woven in geometrical patterns, made by Alice Lund Textilier, 1987.*
- Fig. 184, p. 487. *Antependium, embroidered black woollen material, donated 1931.*
- Fig. 185, p. 488. *Chasuble, red velvet and gold braid edging.*
- Fig. 186, p. 488. *Chasuble, black velvet and silver.*
- Fig. 187, p. 489. *Chasuble, green silk brocade embroidered in gold, donated 1938.*
- Fig. 188, p. 489. *Chasuble, embroidered blueish-white wool, from Libraria and purchased in 1960.*
- Fig. 189, p. 489. *Chasuble, embroidered purple wool designed by Lilly Sterner-Jonsson and made by Frida Bohs and Ingeborg Stahre, Sollerö home-crafts, 1969.*
- Fig. 190, p. 490. *Chalice cloth, embroidered silk, donated 1737.*
- Fig. 191, p. 490. *Chalice cloth, embroidered white silk, earliest mentioned 1802.*
- Fig. 192, p. 491. *Chalice cloth embroidered white linen dated 1673.*
- Fig. 193, p. 493. *Inscription board for collection plate, from 1806.*
- Fig. 194, p. 494. *Wooden chair painted blue. Probably the "confessional chair", earliest mentioned in 1736.*
- Fig. 195, p. 494. *Wooden table, painted blue, probably made by Skinnar Johan Larsson according to the accounts dated 1733–1734.*
- Fig. 196, p. 495. *Wooden cupboard made by Marcus Mats Matsson, 1756.*
- Fig. 197, p. 495. *Wooden chair painted blue, one of four, purchased 1790.*
- Fig. 198, p. 496. *The conversion of Saul in Damascus, oil on panel. Early 18th century, donated 1980.*
- Fig. 199, p. 497. *Jugen Jon Andersson (1731–1800). Oil on canvas, dated 1788.*
- Fig. 200, p. 498. *Poor-box from the end of the 18th century.*
- Fig. 201, p. 498. *Detail of wooden steelyard dated 1663.*
- Fig. 202, p. 499. *Late 18th century mirror with gilt wooden frame donated 1806.*
- Fig. 203, p. 499. *Silver goblet made by Petter Söderbom, Örebro, 1761.*
- Fig. 204, p. 499. *Leather whip, earliest mentioned 1783.*
- Fig. 205, p. 500. *Iron signal cannon.*
- Fig. 206, p. 500. *Pewter chamber-pot made by Magnus Hammarstrand, Falun, purchased 1810.*
- Fig. 207, p. 501. *The great bell cast 1530.*
- Fig. 208, p. 501. *The small bell cast by Isaac Rockman, Sala, 1745.*
- Fig. 209, p. 502. *Sanctus bell, presumably from late Middle Ages.*
- Fig. 210, p. 502. *Bell, donated 1978.*
- Fig. 211, p. 503. *Tower clockwork, made by Krång Anders Andersson, Krång Erik Matsson, Krång Mats Andersson, Östnor, 1794.*
- Fig. 212, p. 504. *Plan of Gesunda meeting house, scale 1:300, survey by G. Wirén 1984.*
- Fig. 213, p. 505. *Gesunda meeting house, exterior from north-west.*
- Fig. 214, p. 506. *Gesunda meeting house, interior.*
- Fig. 215, p. 507. *Memorial stone raised in 1973 to mark the site of the old chapel.*
- Fig. 216, p. 508. *Våmhus, the original plan of the old chapel, scale 1:300. Reconstruction by M. Bergman and G. Wirén, 1987.*
- Fig. 217, p. 509. *Våmhus, the old chapel, façades and plan. c. 1771.*
- Fig. 218, p. 513. *Painted board from the ceiling of the old chapel. Since 1953 in the ceiling of the ground floor of the tower.*
- Fig. 219, p. 519. *Plan of Våmhus church. Scale 1:200, survey by G. Wirén 1984.*
- Fig. 220, p. 520. *Plan and sections of Våmhus church, scale 1:300. Survey by G. Wirén 1984.*
- Fig. 221, p. 522. *Våmhus church, exterior from southwest.*
- Fig. 222, p. 523. *Våmhus church, exterior from southeast.*
- Fig. 223, p. 524. *Våmhus church, exterior from northeast.*
- Fig. 224, p. 524. *Våmhus church, exterior from northwest.*
- Fig. 225, p. 526. *The west door with door-frame from 1953–1954.*
- Fig. 226, p. 527. *Wall painting in the vestry by Gösta Lilje-ström 1954.*
- Fig. 227, p. 528. *Interior looking east.*
- Fig. 228, p. 529. *Interior looking west.*
- Fig. 229, p. 530. *Plan of the foundations laid in the early 1770s. Survey by Mathias Morell 1780.*
- Fig. 230, p. 531. *Drawing for the new chapel in Våmhus 1781.*
- Fig. 231, p. 533. *Interior looking east, before 1953.*

- Fig. 232, p. 534. *Drawing for an altar-piece by Gustaf Ulrik Boman, 1803.*
- Fig. 233, p. 535. *Old cross belonging to the altar-piece, probably made in 1810.*
- Fig. 234, p. 536. *Drawing for pulpit by Gustaf Ulrik Boman, 1806.*
- Fig. 235, p. 537. *Pulpit constructed by Krång Lars Ersson, 1806.*
- Fig. 236, p. 538. *Pulpit from the old chapel with paintings from 1658.*
- Fig. 237, p. 539. *Door to the steps up to the old pulpit, now placed as door under the south stairway to the gallery.*
- Fig. 238, p. 539. *Hourglass donated 1747.*
- Fig. 239, p. 540. *Wooden baptismal font acquired c. 1662 and painted in imitation porphyry by Johan Peter Rydquist 1810.*
- Fig. 240, p. 541. *Pewter baptismal bowl made by Johan Erik Gerell's widow, Västerås, 1820.*
- Fig. 241, p. 541. *Silver baptismal bowl made by Åke Myrsmöden, Stockholm, 1987.*
- Fig. 242, p. 542. *Chalice and paten, silver partly gilt made by Gustaf Biörn, Falun, 1747, and Erich Albrecht Kōrsner, Falun, 1800.*
- Fig. 243, p. 542. *Wafer-box, silver partly gilt, made by Carl Fredrik Kindberg, Falun, 1826.*
- Fig. 244, p. 543. *Pewter flagon made by Mårten Casper Rokus, Stockholm, 1701.*
- Fig. 245, p. 543. *Silver flagon, partly gilt made by Gustaf Biörn, Falun, and purchased in 1752.*
- Fig. 246, p. 543. *Pewter flagon made by Carl Peter Eckerström, Västerås, 1845.*
- Fig. 247, p. 544. *Silver viaticum articles partly gilt, made by Gustaf Biörn, Falun, and purchased in 1751.*
- Fig. 248, p. 544. *Eucharist spoon and plate, silver, made by Nordisk Silverkonst, A.B., Helsingborg 1966, donated 1974.*
- Fig. 249, p. 545. *Bridal-crown, silver gilt, made by Guldsmedsbolaget, Stockholm. 1945.*
- Fig. 250, p. 545. *Bridal-crown made of hair and donated by Ada Rytta in 1976.*
- Fig. 251, p. 546. *Six-armed chandelier, wood and bronzed iron, purchased according to accounts in 1701–1702.*
- Fig. 252, p. 547. *Twelve-armed chandelier, brass, purchased from Bjurfors brass factory according to accounts in 1725–1726.*
- Fig. 253, p. 547. *Eight-armed chandelier, brass, purchased according to accounts in 1726–1727.*
- Fig. 254, p. 548. *Candelabrum, black painted iron with brass sockets, early 17th century(?).*
- Fig. 255, p. 548. *Candelabrum, tinplate, middle of 18th century.*
- Fig. 256, p. 548. *Pewter candlestick, one of two probably made by Erik Andersson, Stockholm, 1694.*
- Fig. 257, p. 549. *Seven-armed candelabrum, brass, early 20th century.*
- Fig. 258, p. 549. *Silver candlestick, one of two made by John Carter, London, 1768, donated in 1983.*
- Fig. 259, p. 549. *Embroidered antependium, brick red linen made and donated by the Christian Youth Society and consecrated in 1941.*
- Fig. 260, p. 550. *Embroidered antependium, green linen damask signed Märta Swartling-Andersson, Libraria, 1961.*
- Fig. 261, p. 550. *Embroidered antependium, white linen signed Margaretha Langert, Libraria, 1964.*
- Fig. 262, p. 551. *Chasuble, red velvet with embroidered crucifix, purchased 1643 for Mora church.*
- Fig. 263, p. 551. *Embroidered white woolen chasuble, acquired 1938.*
- Fig. 264, p. 553. *Coffin cloth, black woolen material, dated 1795.*
- Fig. 265, p. 553. *Beadle's frock, 1839.*
- Fig. 266, p. 554. *Collection bag, red velvet with gold braid and fringe, purchased 1752.*
- Fig. 267, p. 554. *Leather collection bag, one of two made and donated by Signe Trosse, 1981.*
- Fig. 268, p. 555. *Wooden cupboard painted white, made by Gyris Anders Hansson, Kumbelnäs, 1745.*
- Fig. 269, p. 556. *Strong-box, tin covered wood, made by Ask Hans Jonsson, 1804.*
- Fig. 270, p. 556. *The betrothal of St. Catharine and the Child Jesus, Oil on panel attributed to Bonifazio Veronese (1487–1553), donated 1983.*
- Fig. 271, p. 557. *Erik Wickman (1887–1954). Oil painting by Sam Uhrdin 1952.*
- Fig. 272, p. 557. *Anders Diös 1891–1986). Oil painting by Helmer Mas-Olle, 1963.*
- Fig. 273, p. 558. *Sketch for altar painting by Jerk Werkmäster, 1877.*
- Fig. 274, p. 558. *Mirror stamped with Falu town hallmark, earliest mentioned 1823.*
- Fig. 275, p. 559. *Cast iron slab 1841, earlier placed as hearthstone in front of the vestry fireplace.*
- Fig. 276, p. 559. *Mahogany and ivory crucifix, earliest mentioned 1861.*
- Fig. 277, p. 560. *Cast iron crucifix, earliest mentioned 1861.*
- Fig. 278, p. 561. *The great bell cast by Eric Näsman, Stockholm 1735.*
- Fig. 279, p. 561. *The small bell cast by Olof and Anders Lars-son, Mora 1672.*

Sveriges Kyrkor

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

VOLYM 211

DALARNA

Mora tingslag

